

**UYGUR HALK EDEBİYATINDA
BOZ YİĞİT DESTANI
(METİN - İNCELEME - DİZİN)**

Hazırlayan : H. Şükran ÇATIK KARADAĞ

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Levent DOĞAN

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Türk Dili Bilim Dalı için
Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.**

**Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2006**

ÖNSÖZ

Türkler, göçebe bir millet olmaları dolayısıyla tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda hüküm sürmüşlerdir. Türk dili de bu hareketliliğe paralel bir yayılma alanı göstermiştir. Bunun sonucunda da Türk dili kullanıldığı bu bölgelere göre bazı farklılıklar kazanmıştır ki bunlar; lehçe, şive ve ağız olarak adlandırılmaktadır.

Yakutça ve Çuvaşça, Türkçe'nin iki uzak lehçesi olarak kabul edilirken Uygur Türkçesi Türk dilinin yakın şiveleri arasındadır. Uygurların edebi yazı dili, Türk dilinin Hakaniye şivesi esasına göre şekillenip gelişerek bugünkü modern Uygur Türkçesi'ne ulaşmıştır.

Araştırmamızda Uygur edebiyatının çağdaş Uygur diliyle yazılmış önemli eserlerinden biri olan “Boz Yigit Destanı”nı incelerken, Uygur Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki fonetik ve morfolojik farklılıkları ortaya koymakla beraber, Uygur Türkçesi ile Türkiye Türkçesi'nin iki ayrı dil değil; aynı dilin iki yakın kolu olduğunu vurgulamaya çalıştık. Hilminiyaz Kadiri tarafından neşredilen eser üzerine yaptığımız bu çalışmanın Uygur dili ve edebiyatının özelliklerinin belirlenmesi ve tanıtılması açısından önem taşıyacağını düşünüyoruz.

Çalışmamızda, “Boz Yigit Destanı” adlı metnin transkripsiyonunu yaparak metnimizi ses ve şekil bilgisi yönünden kapsamlı bir şekilde inceledik. Araştırmamızın son bölümünü, isim ve fiillerin ek, kök tahlillerinin yapılarak belli bir kurala göre sıralandığı dizin bölümüne ayırdık. Bu alanda daha önce yapılan çalışmalara küçük de olsa bir katkı sağlamak amacıyla hazırladığımız bu çalışmada bazı hata ve eksikliklerin olduğu da aşıkardır.

Bu tezi hazırlamama vesile olan, görüşleriyle bana yol gösteren ve değerli vaktini ayıran tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Levent Doğan'a teşekkürlerimi büyük bir borç bilirim. Akademik açıdan üzerimde emekleri olduğuna inandığım hocalarım Sayın Prof. Dr. Mahmut Kaşgarlı ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Çağrı Özdarendeli'ye saygılarımı sunarım. Tezin hazırlanması sırasında maddi ve manevi olarak bana destek olan Sayın Yrd. Doç. Dr. Arzu Selma Sol'a ve yine dizin kısmının oluşumunda emeklerini ve zamanını bana ayırmaktan kaçınmayan hocam Sayın Sevgi Öztürk'e teşekkür ederim. Bu tezin oluşum aşamasına çeşitli vesilelerle katkıları olmuş arkadaşım İlker Tosun'a, Oğuzhan Durmuş'a ; bu süreç zarfında yanımda olan aileme, sevgili kardeşlerim Nazmiye Çatık ve Barış Karadağ'a, eşim Müslüm Karadağ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Başlık: Uygur Halk Edebiyatında Boz Yigit Destanı (Metin-İnceleme-Dizin)
Yazar: Hasbiye Şükran Çatık Karadağ

ÖZET

Dünya üzerinde yaygın bir şekilde konuşulan Türkçe, çeşitli ekonomik ve kültürel gelişmeler sonucunda bazı fonetik ve morfolojik değişiklikler göstererek kendi içinde lehçe ve şivelere ayrılmıştır. Türk dilinin Hakaniye şivesi esasına göre şekillenmiş olan Uygur Türkçesi sahasında bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır.

Biz de, Uygur Türkçesi'nin dil özelliklerinin aydınlatılmasının yanı sıra Uygur Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nin ses ve şekil bilgisi yönünden mukayese edilmesi, benzerlikleri ve farklılıklarının ortaya konulması suretiyle, önemli bir destan olan ve Hilminiyaz Kadiri tarafından Modern Uygur Türkçesi ile neşredilen "Boz Yigit Destanı"nın tanıtılmasını amaçlamaktayız.

Çalışmanın metin bölümünde, Arap alfabesi ile yazılmış olan "Boz Yigit Destanı" adlı eserin transkripsiyonu yapılmıştır.

İnceleme bölümü, ses ve şekil bilgisi olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Ses bilgisi kısmında Uygur Türkçesi'ndeki kelimelerle Türkiye Türkçesi'ndeki kelimelerin karşılaştırılması yapılmıştır. Şekil bilgisinde ise; isim, sıfat, zamir, zarf, fiil ve edatlar gruplandırılarak incelenmiştir.

Dizin bölümünde, isim ve filler ekleriyle birlikte belli kurallara göre sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Hilminiyaz Kadiri

Boz Yigit Destanı

Ses Bilgisi

Şekil Bilgisi

Dizin

Title: The Epic of Boz Yigit in Uygur Folk Literature (Text-Analysis-Index)

Author: Hasbiye Şükran Çatık Karadağ

ABSTRACT

Turkish, which is widely spoken throughout the world, has been divided into dialects and accents by showing some phonological and morphological changes as a result of various economical and cultural developments. Up to now, many studies have been produced in the field of Uygur Turkish which was shaped according to Hakaniye accent of Turkish language.

Apart from enlightening the characteristics of Uygur Turkish, we aim at introducing “Boz Yigit Destanı”, which is an important epic having been published in Modern Uygur Turkish by Hilminiyaz Kadiri, by comparing and contrasting the epic according to the phonology and morphology of Uygur Turkish and Türkiye Turkish.

In the text part of the study, the transcription of the work “Boz Yigit Destanı” written in Arab alphabet has been made.

The analysis part of the study constitutes of phonology and morphology parts. In the phonology part, the words in Uygur Turkish and Türkiye Turkish have been compared and contrasted. In the morphology part, the words have been examined after being classified as nouns, adjectives, pronouns, adverbs, verbs and prepositions.

In index part, nouns and verbs have been arranged with their appendixes according to some rules.

The sources benefited from throughout the study are stated under the heading of bibliography.

Key Words:

Hilminiyaz Kadiri

Boz Yigit Destanı

Phonology

Morphology

Index

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
GİRİŞ	1
a) Problem	1
b) Amaç	3
c) Önem	3
d) Sayılıtlar	3
e) Sınırlılıklar	4
f) Tanımlar	4
g) Kısaltmalar	4
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	6
a) Araştırma Modeli	6
b) Everen ve Örneklem	6
c) Verilerin Toplanması ve Çözümü	6
METİN	7
İNCELEME	41
I. SES ÖZELLİKLERİ	42
A. Modern Uygur Türkçesinde Ünlüler	42
A.1. Ünlü Uyumu	43
A.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu	43
A.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	44
A.2. Ünlü Değişimleri	46
A.3. Ünlü Türemesi	51
A.4. Ünlü Düşmesi	52
B. ÜNSÜZLER	53
B.1. Ünsüz Sertleşmesi	53
B.2. Ünsüz Yumuşaması	53
B.3. Yumuşamaya Aykırılık	54
B.4. Ünsüz Uyumu	54
B.5. Ünsüz Benzeşmesi	54

B.6. Ünsüz Düşmesi	54
B.7. Ünsüz Türemesi	55
B.8. İkizleşme	56
B.9. Tekleşme	56
B.10. Hece Kaynaşması	56
B.11. Ünsüz Değişimleri	56
II. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	62
A. İSİM	62
A.1. Kök İsimler	62
A.2. Türemiş İsimler	62
A.2.1. İsimden Türemiş İsimler	63
A.2.2. Fiilden Türemiş İsimler	68
A.3. Birleşik İsimler	71
A.4. İkilemeler	71
A.5. İsim Çekim Ekleri	72
A.5.1. İyelik Ekleri	72
A.5.2. Hal Ekleri	75
A.5.2.1. Yalın Hal	75
A.5.2.2. İlgi Hali	75
A.5.2.3. Belirtme hali	76
A.5.2.4. Yönelme Hali	77
A.5.2.5. Bulunma Hali	78
A.5.2.6. Ayrılma Hali	78
A.5.2.7. Vasıta Hali	80
A.5.2.8. Eşitlik ve Benzerlik Hali	80
A.5.2.9. Sınırlama Hali	81
A.5.3. Çokluk Eki	81
A.5.4. Aitlik Eki	82
A.5.5. Soru Eki	83
A.5.6. Bildirme Eki	83
B. SIFATLAR	84
B.1. Niteleme Sıfatları	84
B.1.1. Sıfatlarda Derecelendirme	85

B.2. Belirtme Sıfatları	85
B.2.1. İşaret Sıfatları	85
B.2.2. Sayı Sıfatları	86
B.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları	87
B.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları	87
B.2.3. Soru Sıfatları	87
B.2.4. Belirsizlik Sıfatları	87
C. ZAMİRLER	90
C.1. Şahıs Zamirleri	90
C.2. İşaret Zamirleri	94
C.3. Dönüşlülük Zamiri	96
C.4. Soru Zamirleri	96
C.5. Belirsizlik Zamirleri	97
D. ZARFLAR	99
D.1. Durum Zarfları	99
D.2. Yer-Yön Zarfları	100
D.3. Zaman Zarfları	101
D.4. Miktar Zarfları	103
D.5. Soru Zarfları	104
E. FİİLLER	105
E.1. Türemiş Fiiller	105
E.1.1. Fiilden Türemiş Fiiller	105
E.1.2. İsimden Türemiş Fiiller	108
E.2. Fiil Çekimi	110
E.2.1. Fiillerde Şahıs Ekleri	110
E.2.1.1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri	110
E.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	110
E.2.1.3. Üçüncü Tipteki Şahıs Ekleri	111
E.3. Basit Zamanlı Kipler	111
E.3.1. Bildirme Kipleri	111
E.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi	111
E.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi	114
E.3.1.3. Şimdiki Zaman Çekimi	117

E.3.1.4. Gelecek Zaman Çekimi	118
E.3.1.5. Geniş Zaman Çekimi	120
E.3.2. Dilek Kipleri	122
E.3.2.1. Şart Kipi	122
E.3.2.2. Emir Kipi	125
E.3.2.3. Gereklilik Kipi	127
E.3.2.4. İstek kipi	129
E.4. Birleşik Fiil Çekimi	130
E.4.1. Hikaye	130
E.4.1.1. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikayesi	130
E.4.1.2. Şimdiki Zamanın Hikayesi	131
E.4.1.3. Geniş Zamanın Hikayesi	132
E.4.1.4. Gelecek Zamanın Hikayesi	133
E.4.1.5. Gereklilik Kipinin Hikayesi	133
E.4.1.6. Şart Kipinin Hikayesi	134
E.4.2. Rivayet	134
E.4.2.1. Anlatılan Geçmiş Zamanın Rivayeti	134
E.4.2.2. Gelecek Zamanın Rivayeti	135
E.4.2.3. Şimdiki Zamanın Rivayeti	135
E.4.2.4. Geniş Zamanın Rivayeti	135
E.4.2.5. Şart Kipinin Rivayeti	136
E.4.2.6. Gereklilik Kipinin Rivayeti	136
E.4.2.7. İstek Kipinin Rivayeti	136
E.4.3. Şart	136
E.4.3.1. Anlatılan Geçmiş Zamanın Şartı	137
E.4.3.2. Gelecek Zamanın Şartı	137
E.4.3.3. Geniş Zamanın Şartı	137
E.4.3.4. Şimdiki Zamanın Şartı	137
E.5. Fiillerin Nezaket Şekli	138
E.6. Soru Eki	138
E.7. Sıfat-fiiller	138
E.8. Zarf-fiiller	142
E.9. Birleşik Fiiller	145

E.9.1. Bir Tarafı İsim Bir Tarafı Fiil Olan Birleşik Fiiller	146
E.9.2. İki Tarafı Fiil Olan Birleşik Fiiller	152
E.9.2.1. Kaynaşmış Birleşik Fiiller	156
E.10. Yeterlilik Fiili	156
F. EDATLAR	158
F.1. Çekim Edatları	158
F.2. Bağlama Edatları	160
F.3. Kuvvetlendirme Edatları	163
F.4. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatları	165
F.5. Soru Edatları	165
F.6. Cevap Edatları	165
F.7. Gösterme Edatları	166
F.8. Seslenme Edatları	166
F.9. Ünlemler	166
DİZİN	168
SONUÇLAR	315
KAYNAKÇA	317

GİRİŞ

a) Problem:

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örülmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir.¹

Ural-Altay dil ailesinin Altay koluna mensup olup sondan eklemeli bir dil olarak varlığını sürdüren Türk dili, geniş bir coğrafyaya yayılarak çeşitli lehçe ve şiveler halinde gelişmiştir.

Dünyanın en hareketli milletlerinden biri olan Türklerin coğrafyası, tarih boyunca durmadan değişmiştir. Dolayısıyla Türk dilinin yayılma alanları da bu hareketliliğe bağlı olarak bazen genişlemiş, bazen daralmıştır. Bugün Türkler ana hatlarıyla Balkanlar'dan Büyük Okyanus'a, Kuzey Denizi'nden Tibet'e kadar olan sahada yaşarlar. Bütün bu alanda Türk nüfusu yer yer farklı yoğunlukta bulunmakta ve farklı lehçelerle konuşmaktadırlar.² Böylesine eski ve bir o kadar da yaygın bir dil olan Türkçe'nin her yönüyle incelenip değerlendirilmesi şarttır.

12. ve 13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili halinde gelişen Türk Dili, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler sonucu hem dış, hem de iç dinamiği bakımından fonetik ve morfolojik birtakım değişikliklere ve gelişmelere uğrayarak çeşitli lehçe ve şivelere ayrılmıştır. Zamanla bu ayrılıklar belirginleşerek her şive kendi yazı dilini oluşturmuştur. Türk Dilinin bugün iki uzak lehçesi bulunmaktadır. Bunlar Yakutça ve Çuvaşça'dır. Türkçe içinde oluşan Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi, Uygur Türkçesi ve Türkmen Türkçesi gibi kollar da Türkçe'nin yakın lehçe ve şiveleridir.

Uygurlar, eskinden beri zengin bir kültüre sahip Türk boylarından biridir. Uygurlar'ın, Türk Dilinin Hakaniye Şivesi esasına göre şekillenmiş ve gelişmiş edebi yazı dili, tarihi akış içinde kendini değiştirip geliştirerek bugünkü modern Uygur Türkçesi'ne ulaşmıştır. Bu yazı dili ve şivesi bugün Doğu Türkistan'da (Çin Halk

¹ Muharem Ergin, (1989) : *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul: s.7.

² Ahmet Buran, Ercan Alkaya, (1999) : *Çağdaş Türk Lehçeleri*, TİSAV Yay., Elazığ: s.35.

Cumhuriyeti'ne bağılı Uygur Özerk bölgesinde), Bağımsız Devletler Topluluğu'nda yer alan Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan Cumhuriyetleri'nde yaşayan Uygur Türkleri tarafından konuşulup yazı dili olarak kullanılmaktadır.

Uygur Türkçesi, Güneydoğu Türkçesi'nin doğu sahası içerisinde yer alan ağızlar topluluğu ve bu saha içinde gelişen yazı dilinin bir koludur. Uygur yazı dili, fonetik, morfolojik ve leksik özellikler bakımından: 1. Eski Uygurca, 2. Orta Uygurca, 3. Yakın Uygurca, 4. Yeni Uygurca olmak üzere dört devire ayrılır³.

Uygur Türkçesi, Türk dilinin güneydoğu, doğu grubunda Özbek Türkçesi ile birlikte yer alan bir Türk lehçesidir. Uygurlar 1930'lu yıllardan sonra Urumçi ağızını merkez kabul eden Kaşgar, Turfan, Aksu, Kumul ve İli vilayetlerinin ağızlarıyla birlikte Uygur Türkleri'nin tamamına yakınının dilini içine alan "merkez şive"yi edebi dil haline getirmişlerdir. Çağdaş Uygur Türkçesi'nin "Merkezi Ağız", "Lopnur Ağız" ve "Hoten Ağız" olmak üzere 3 ağız vardır.⁴

20. yüzyıl başlarından Yakın Uygurca etrafında şekillenen Modern Uygur Türkçesi ile önemli eserler verilmiştir. Biz de bu araştırmamızda Uygur Türkçesi'nin Yeni Uygurca veya Modern Uygurca adı verilen devresi üzerinde çalışacağız.

Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan Uygurlar, ortaya koydukları edebi eserler ile Türk Edebiyatına ve Türk Diline önemli katkılarda bulunmuşlardır. Gerek İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı devrinde ortaya konan Maniheizt ve Budist Uygurlara ait eserler, gerekse İslamiyet Sonrası Hakaniye ve Çağatay Şivesi etrafında şekillenen Uygur Türkçesi ile verilen eserler bu açıdan büyük önem taşımaktadır.

Uygur Türkçesi sahasında bugüne kadar Uygur Türkçesi'nin gramer özelliklerini ortaya çıkarabilecek nitelikte pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak Uygur Türkçesi'nin dil özelliklerinin aydınlatılmasının yanında, önemli bir destan olan "Bozyigit Destanı"nın Türk Dünyası içinde tanıtılması gerekmektedir. Bu çalışmada Türk destan geleneğinden de yola çıkılarak Uygur Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki fonetik ve morfolojik farklar ortaya konmaya çalışılırken, bir yandan da Uygur Türkçesi ile Türkiye Türkçesi'nin iki ayrı dil değil, aynı dilin iki yakın kolu olduğu vurgulanacaktır. Ayrıca, edebi, tarihi, sosyal ve kültürel anlamda büyük değer taşıyan destanlarımızdan "Bozyigit Destanı" da tanıtılmış olacaktır. İnceleyeceğimiz bu metin Hilminiyaz Kadiri tarafından Modern Uygur Türkçesi ile neşredilmiştir.

³ Sultan Mahmut Kaşgarlı (1992) : *Modern Uygur Türkçesi Grameri*, Orkun Yayınevi, İstanbul: s.4.

⁴ Levent Doğan, Oğuzhan Durmuş, (2002): "Yeni Uygur Türkçesi ve Edebiyatı", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yay., 20. cilt, Ankara: s. 297.

Bu nedenle araştırmamızın Uygur Dili ve Edebiyatının özelliklerinin belirlenmesi ve tanıtılması açısından önemli bir çalışma olacağını düşünöyoruz.

b) Amaç:

Bu çalışmada amacımız, Uygur Türkçesi'nin fonetik ve morfolojik özelliklerini ortaya koyarak, bu bakımdan Türkiye Türkçesi ile kıyaslamak ve aynı dilden gelişen bu iki şive arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır.

Uygur Türkçesi'nde görölen Eski Türkçe Dönemine ait dil özelliklerini ortaya koymak ve değişim ve gelişimdeki farklılaşmaya yol açan sebepleri ortaya çıkarmak bir diğer amacımız olacaktır.

c) Önem:

Bugün çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk Dilinin mantık ve değer sisteminin ortaya konmasında lehçe ve şivelerin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, Uygur Türkçesi'nin Ana Türkçe içerisinde diğer Türk şiveleri ile kıyaslandığında Türkçe'nin ilk biçimi olan Eski Türkçe'nin özelliklerini en fazla üzerinde taşıyan Türk şivesi olduğunun açıkça görülmesine yardımcı olacaktır.

Ayrıca, Türkiye Türkçesi ile Uygur Türkçesi arasındaki fonetik ve morfolojik farkların genelde fonetik farklar olduğü, bunun da farklı coğrafyalar ve farklı kültürel etkileşimler kaynaklı olduğü görölecektir.

Böyle bir çalışmanın Türk şiveleri arasındaki yakınlığı, kardeşliği göstermesi açısından önemli olacağını düşünöyoruz.

d) Sayıtlar:

1. Destan, milletlerin din, fazilet ve milli kahramanlık maceralarının manzum hikayeleridir. Bu destanlar bir milletin kimliğini oluşturmada en önemli araçlardır. Destanların incelenmesi bir milletin kimliğini ortaya koymada önemli sonuçlar çıkarır.

2. Destanların araştırılmasından elde edilen bilgi, o milletin dili ve edebiyatı üzerine önemli veriler sunar. Bu verilerden yalnızca dilbilim ve edebiyat araştırmalarında değil, sosyoloji, halkbilim ve tarih gibi bilimlerde yapılan araştırmalardan da yararlanır.

3. Bu araştırmada Bozyiğit Destanı'nın latin alfabesine aktarılması ile dil özellikleri üzerinde durulacak, ayrıca araştırmacıların bu çalışmadan daha verimli bir şekilde yararlanması için bir dizin de hazırlanacaktır.

e)Sınırlılıklar

Bu araştırma içinde genel olarak destan türünü incelemek yerine Uygur Halk Edebiyatı'nda Bozyiğit Destanı ele alınacaktır. Bununla birlikte, bu destanı incelerken Uygur Türkçesi'nin bu destanda kendini gösteren dil özellikleri üzerinde durulacaktır.

f)Tanımlar:

Uygur Türkçesi: Büyük çoğunluğu Doğu Türkistan'da yaşayan, büyük ve köklü bir kültürel mirasa sahip Uygur Türkleri'nin Türk Dilinin Hakaniye ve Çağatay Şivesi esasına göre şekillenmiş ve gelişmiş edebi yazı dilidir.

g) Kısaltmalar:

A.	: Arapça.
C.	: Cilt.
Çev.	: Çeviren.
DLT.	: Divan-ı Lügati't- Türk.
EU.	: Eski Uygurca.
F.	: Farsça.
KBİ.	: Kutadgu Bilig İndeksi.
mb.	: Metnimizde bulunmamaktadır.
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı.
nz.	: Nezaket şekli.
OA.	: Orhun Abideleri.
S.	: Sayı.
s.	: Sayfa.
TDK.	: Türk Dil Kurumu.
TİSAV.	: Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı.
TKA.	: Türk Kültürünü Araştırma Vakfı.
TT.	:Türkiye Türkçesi.
U.	: Uygurca.

- vb.** : Ve benzeri.
yay. : Yayınları.
YUT. : Yeni Uygur Türkçesi.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

a) Araştırma Modeli:

Araştırmamız, tarama modelinde gerçekleştirilecektir. Uygur Türkçesi'nin Türk dili içindeki yeri saptanmaya çalışılacak, Türk dilinin Şiveleri olan Türkiye Türkçesi ile Uygur Türkçesi arasında kıyaslamalar yapılarak benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkarılacaktır.

b) Evren ve rneklem

Araştırmamızda alışma evreni olarak Türk dilinde yazılmış destanları kabul etmekteyiz. Örneklem olarak ise Uygur Halk Edebiyatı verimlerinden Bozyigit Destanı üzerinde durulacaktır.

c) Verilerin Toplanması ve özümü:

Metin transkribe edildikten sonra fişleme yöntemiyle dizin çalışması yapılacaktır. Bu fişlerden yola çıkılarak gramer incelemesi yapılacaktır. İncelemede bu alanda yapımış olan eserler ışığında bilimsel bir metod izlenecektir.

METİN

(329/1) Bozyigit

(2) (H elk Dastani)

(3) Neşrge teyyarlıguçı Hilminiyaz  adiri

(4) Uzun zamanlardin biri h elk rivayet  ilurlerki ikki (5) i limni  bir padişahi bar idi, uni  ismi Abdulla an (6) idi. Uni  mal-m l ktin hi  gem-gussisi bolmisimu, (7) izini ba kudek perzenti bolmi a a, daim zarlinatti.

(8) K nlerdin bir k ni Abdulla anni  h otuni hamildar (9) bolup, ay-k ni toşup bir o ul tu di. Balisini  ismini (10) Bozyigit  oydi.

(11) Abdulla anni  Tabil isimlik bir h rmetlik veziri (12) bar idi, uni  h otunimu Abdulla anni  h otuni bilen bir (13) k  ide o ul tu di, uni  ismini Kimen  oydi.

(14) Bozyigit bilen Kimen ki igidin tartipla bir birige(15)  edinas dostlardin bolup  sti. Bozyigit Őunda  g zel (16) k rkem idiki, uni bir k rgen ki i yene bir  etim (17) k r şni arzu  ilatti. Bozyigitni  re ni-ru sariga til (18) tegmisun dep y zige  ildin to ul an perde tartip  oyu kan(19) idi.

(20) bozyigit ki igidin tartipla e illik, batur bolup (21)  sti. U, 17 ya ka kirgen yili k  isi u lap y tip (330/1) bir  u  k rdi,  u side bir h p s ret k rdi. Bozyigit (2) sepsaldiki sayri ivat an bulbul tuti  u larni k tergen (3) bir top  izlar k livatatti.  izlarni  otturisdabir h p (4) s ret peri k letti.

(5) Bozyigit buni k r p ha -ta   aldi.  iz Bozyigit-(6)ni  uduliga k lip h ş avazi bilen bu nezzini  ytti:

- (7)  apilmusen can yigit,
- (8) Yigit munda  yaturmu?
- (9) Kiyik k rse ovla a,
- (10) O yasini aturmu?
- (11) Şehri bustan bulbuli,
- (12) Obdan yerni  bir g li,
- (13) Derya k  ip, ta    ip,
- (14) Bizni izdise  k rektur.
- (15) Nehil deryasini  cevhiri,
- (16) Bolurmen men g hiri,
- (17)  evvas bolsa  sen eger,

- (18) Göher bolsam kérektur.
- (19) Kökte turğan yultuzmen,
- (20) Suda turğan unduzmen,
- (21) anati yo yürelmes,
- (22) obul körseñ kérektur.
- (23) Hetin tilep alğanmen,
- (24) Nurdin tamam tolğanmen,
- (25) Tayaqiñni olga ep,
- (26) Méni izdiseñ kérektur.

(331/1) Elisse, Bozyigit oygandı. arisa ol söret yénida (2) yo. undin tartip uniñ güzel irayi zepirandek bolup (3) sarğaydı. Ata-anisimu buniñ sevivini sorisimu Bozyigit (4) sirini hiç éytmas idi.

(5) İkkinçi yil Bozyigit 18 yaşqa kirgende, yene hilii (6) izni uşide kördi. iz avalidinmu zarli bilen yiglap (7) turup bu nezmını éytti:

- (8) Bir yil boldi salaymen,
- (9) Kélürmu dep yolaymen.
- (10) Heviriñ yo, özeñ yo,
- (11) Salamname sözüñ yo.
- (12) Men yoluñda intizar,
- (13) Sala-sala boldum zar,
- (14) Méhribanim vapadar,
- (15) apaet sizdin kérektur.

(16) Elisse, Bozyigit cavap bérip bu nezmını éytti:

- (17) Bir ho söret nazirsen,
- (18) Ke bolganda hazirsen.
- (19) Ne hesretlik, ne zatsen?
- (20) Yurtuñ éytساñ kérektur.
- (21) Bultur keldiñ aşimğa,
- (22) Yene keldiñ yanımğa,
- (23) Köp aygular saldıñsen,
- (24) Mundin gayip bolduñsen,

(332/1) Séni aydin tapurmen?

- (2) Yeriñ éytساñ kérektur.

- (3) İzlep baray öyüñni,
- (4) Bir körsemdim boyuñni,
- (5) Eey perizat kaydisen?
- (6) Éniķ éytsañ kérektur.
- (7) Sahipcamal kız buni añligandin kéyin mundaķ didi:
- (8) Atķa ménip çıķsañ sen,
- (9) Éytķan sözni uķsañ sen,
- (10) Méni ķobul körseñ sen,
- (11) İzdep tapsañ kérektur.
- (12) Çüşte ķoşķan Allayim,
- (13) Oñda bizni ķoşmasmu?
- (14) Dünya bizdin ötnesmu?
- (15) Téz izdiseñ kérektur.

(16) Bozyigit oyğandı, ķarisa yenila çüşi, hiliki peri (17) yénida yoķ. Bozyigit taķet ķilalmay aş-nandin ķaldi, (18) Sahipcamalniñ işķida ģiyal sürüp yürdi. Şuniñ bilen (19) dosti Kimendin meslihet sorap bu nezmini éytti:

- (20) Bir ģop söret kördüm men,
- (21) Heyran ķilip turdum men,
- (22) Meslihet ber can dostum,
- (23) Eķlim yetmey yürdüm men.
- (333/1) Kayģu çüşti başımģa,
- (2) Eķil tapmay boldum zar,
- (3) Maķul körseñ can dostum,
- (4) Seper ķiliş oyum bar.
- (5) Tügimes ģemge çüştüm men,
- (6) Eķlim yetmey can dostum,
- (7) Bir yıl boldi yanganmen,
- (8) Ğem-elemge ķalģanmen.
- (9) Yoldaşim yoķ éytķili,
- (10) Dermanim yoķ ketkili,
- (11) Can yoldaşim sen özeñ,
- (12) Eķil körset can dostum.
- (13) Şu periniñ işķida,

(14) Dermanim yok can dostum.

(15) Uni izlep ölsem men,

(16) Armanim yok can dostum.

(17) Elkisse, dosti Kimen buni añligandin kéyin Boz-(18)yigitke içi ağrip bu nezmını éytti:

(19) Mağul sözdür bargaymiz,

(20) Heğ yazğanni körgeymiz.

(21) Men yoluñda qurbaniñ,

(22) Hizmet kılip yürgeymiz.

(23) Alla pütken teğdirge,

(24) Çarisi yok bendide,

(25) Ğemiñge men Ğemdaşmen,

(334/1) Yoluñda ölsem heğdamen.

(2) Sizdin ayrilip qalmasmen,

(3) Başqa yerge ketmesmen,

(4) Men yoluñda qurbanlıq,

(5) Yalğançi dosti bolmasmen.

(6) Elkisse, Bozyigit dostidin mundağ meħriban sözlerni (7) iştip nahayiti hoş boldi. Şuniñ bilen meslihetlişip (8) ikkisi ikki tögige nan-ozuğ, altun-kümüş yüklep (9) hiçkimge bildürmey tevekkül kılip şeherniñ kıble dervazisidin (10) yolğa çıktı.

(11) Elkisse, Bozyigitler yol yürüp, yol yürsimu mol (12) yürüp maymunlar şehriğe keldi. Bularni maymunlar tutup (13) aldı. Neççe ketime ruħset tilise koyup bermidi. Şuniñ (14) bilen ular maymunlarğa 3 yıl tutkun boldi. Aħiri bir (15) küni altun-kümüşlerini taşlap bu yerdin kaçtı.

(16) Ular Balçin şehriğe kelip keme yasitip derya bilen (17) keçip üç ay ötkendin kéyin, maymunlar qoglap kelip (18) ularni yene tutuvélip, maymun şehriğe kayturup keldi.

(19) Maymunlar padişahini ademdin teyinleytti. Öz içidin (20) padişa koysa tirikçilik kılalmas idi. Şu seveptin Boz- (21)yigittek adem şahzadisini koyup berişke ular unimas (22) idi.

(23) Maymunlarniñ Bozyigitlerni zindanga selişka közi kıymidi. (24) Keçip ketmisun dep küzetçi koydı. Biçare Bozyigit (25) öz halığa eçinip, ata-anisini seğinip bu munacatni éytti:

(335/1) İgiz taķķa tor salduķ,

(2) Ötmek bizge ķaydidur?

(3) Tömür öyge solanduk,

(4) Çikmak bizge ķaydidur?

(5) Kandaķ heķķe uçriduk?

(6) Yüzin adem körgüsiz.

(7) Çüşti zencir put ķolģa,

(8) Abay bilen yürgisiz.

(9) Bu baladin ķutulup,

(10) Yol yürer kün bolurmu?

(11) Atam bilen anamni,

(12) Bir körer kün bolurmu?

(13) Elķisse, Bozyigitler maymunlar yurtida 3 yıldın artuķ (14) tutķun bolģandin kényin, dosti Kimen bilen meslihet ķilip (15) 2-ķétim ķaçti ve ķutuldi.

(16) Elķisse, Bozyigitlerniñ aldidin bir keme kélivatti. (17) İkki musapir endiše içide “yene bir balaģa giriptar bol-(18) mayli” dep oylap turģinida, keme yéķinlap keldi, ķarisa (19) kémidikiler Baģdat şehriniñ sodigerliri iken. Bular öz (20) ara tonuşup, yigilişip körüşti. Sodigerlerniñ başliģi (21) karvan éli ehvalni uķup, köp nesihatler ķildi. U Boz (22) yigitke:

(23) –Çüşünde körgen söretke munçe avare bolmiģin, (24) yurtķa bille yanayli,– didi. Lékin Bozyigit unimidi. (25) Aħiri karvan éli bularģa nan-ozuķ, altun-kümüş (26) bérıp hoşlaştı. Bozyigit sodigerlerdin ayrılış vaktida (27) ata-anisiģa salam yollap bu nezmini éytti:

(336/1) Hoş yüriniñiz karvanlar,

(2) Aman-isen yétiñlar.

(3) Ata-anam körgende,

(4) Mendin salam éytiñlar.

(5) İşk köñlüm çüşkendür,

(6) Barmay köñlüm unimas.

(7) Medih-muhebbet şeripni,

(8) Körmey köñlüm unimas.

(9) Bundin başķa ğémim yoķ,

(10) Bu yolumdin ķalgim yoķ.

- (11) Köp capalar çeksemmu,
- (12) Men keynimge yangim yoq.
- (13) Eyivimni keçürüp,
- (14) Razi bolsun atimiz.
- (15) Bersun bizge razilik,
- (16) Aq süt bergen animiz.
- (17) Muradimğa yetkende,
- (18) Tirik bolsam yangaymen,
- (19) Eger yetmise ecilim,
- (20) Ölsem salam éytqaysen.
- (21) Hoşal qalsun dostlirim,
- (22) Aman bolsun dostlirim.

(23) Elkisse, karvan éli hoşlişip Bağdat şehrige ravan (24) boldi. Bozyigitler şu mañginiçe kırık kün sergerdane yol (25) yürüp Multehi şehrige keldi. Bu şeherniñ çétide bir (26) yigitniñ öyi bar idi. Bozyigitler ene şu yalguz yigitniñ (337/1) öyige salam qilip kirip keldiler. Bu ikki musapir beşidin (2) ötken işlarni bayan qilip berdi. Öy igisi yigit (3) İbrahim bularniñ sözlirini iştip Bozyigitlerniñ tartqan (4) dert-elemlirige éçinip:

(5) – Buraderler, köp capa çekipsiler, barni teñ yermiz, (6) öyümde turuñlar,– didi.

(7) Bozyigitler Multehi şehrige kelginige bir ay boldi, (8) bularni hiçkim tonumas idi.

(9) Elkisse emdi gepni Sahipcamal qızdin añlayli:

(10) Bir küni Sahipcamalniñ kénizekliridin biri (11) şehrimizde bir hop söretlik yigit kördüm, yüzide (12) qil perdisi bar iken,– dep melum qildi. Bu heverni (13) iştken Sahipcamal kırık qızğa qarap bu nezmını éytti:

- (14) Körgen çüşiñ toğrisi,
- (15) Bügün kelgen bolmisun?
- (16) Téz arqidin bériñiz,
- (17) Méhribanim bolmisun.
- (18) Qalkanliri başıda,
- (19) Can dostliri qaşıda,
- (20) Şehri Bağdat bulbuli,

(21) Hazir kelgen bolmisun?

(22) Kün pėtiştin kelgendur,

(23) Yorga atқа mingendur,

(24) Ata-anidin ayrilip,

(25) Bizni izlep kelgendur?

(26) Pida қилған canini,

(338/1) Қурбан қилған malini,

(2) Şehri Bağdat soltani,

(3) Bozyigit ol bolmisun?

(4) Bérip özin körüñlar,

(5) Қeyerliksen dep sorañlar,

(6) (Edep bilen turuñlar)

(7) Bizdin ҳeber sorisa,

(8) Bizge élip kéliñler!

(9) –Kimiki Bozyigitin ҳever élip kelse, altun üzük, (10) göher taci süyünçi birürmen, қiriқ қizniñ içide uni (11) yaһşi körürmen, bériñlar, izléñlar, tézdin ҳever élip (12) kéliñlar,– didi Sahipcamal қiz.

(13) Elқisse, қizlar Bozyigitni қiriқ kün izlidi. Lékin (14) hiç dérigini alalmidi. Bozyigit bolsa bu шеherde uzun (15) turup қalғiniға éçinip, meşuginiñ derdide yiglaytti. Boz-(16)yigit bir күni uһlap yétip çüş kördi. Çüşide aқsa-(17)қallıқ bir kişi Bozyigitke:

(18) – Ey biçare аşıқ yiglimigin, bu шеherdin çikmigин, (19) méhribaniñni tapursen,– didi, oyğansa çüşi iken.

(20) Bozyigit dosti Kimenge körgen çüşi bayan қilip (21) bu nezmimi éytti:

(22) Бүгүн bir çüş körүpmen

(23) Boldi maña bişaret.

(24) Koçilardin izleyli,

(25) Méhribanni davamet.

(339/1) Uçsa-uçsa bolidu,

(2) İgiz taққа қongili.

(3) İzlisekla bolidu,

(4) Ul yarimni tapқili.

(5) Elқisse, Bozyigit çüşini dosti Kimenge éytқandin (6) kéyin, ikkisi bille etidin aһşamgiçe Sahipcamalni izlep (7) koçimu-koça sergerdan bolup yürди. Şu күni

Sahipcamal (8) kızmu kırık kız bilen Bozyigitni izlep koçimu-koça (9) yüretti. Lékin ular uçrişalmidi. Keç bolğanda Sahipcamal (10) hesret bilen ordisiğa qaytti. Qızniñ ordisi aldığa (11) kélip qalğan Bozyigitni körmey qızlar öy içige kirip (12) ketti. Sahipcamal ordisiğa kirgendin keyin Bozyigitniñ (13) işkida zar-zar yığlap bu nezmını oqıdı:

- (14) Yetti yıldın boldum zar,
- (15) Men yoluñda intizar,
- (16) Caniñ canğa qoşulup,
- (17) Bille yürer kün bolurmu?
- (18) Yürektiki gémimdin,
- (19) Qutular kün bolurmu?
- (20) Kéley digen vedeñ bar,
- (21) Séniñ vedeñ yalğanmu?
- (22) Şunçe saqlap kelmidiñ,
- (23) Qılğan vedeñ yalğanmu?
- (24) Alla qoşqan yar idiñ,
- (25) Yariñğa vapa qilmidiñ.
- (340/1) Yetti yıldın öyiñdin,
- (2) Tevrimidiñ, qopmidiñ.

(3) Elqisse, orda sirtida turğan Bozyigit Sahipcamalniñ (4) nezmisini añlap taqet qilip turalmidi. Hoş avazi bilen (5) bu nezmını oqıdı:

- (6) Séni munda yaratti,
- (7) Méni anda yaratti.
- (8) Méni saña qaratti,
- (9) Séni maña qaratti.
- (10) İz taparım qaydidur?
- (11) Arimizda derya bar,
- (12) Yolda yürdüm su tapmay,
- (13) Suda yürdüm yol tapmay.
- (14) Töt yıl boldi yoluñda,
- (15) Heyran bolup yürdimmen.
- (16) Köp capalar kördümnen.
- (17) Tapanlirim téşildi,

- (18) Put-қollirim soyuldi,
 (19) Sergerdane yürүpmen.
 (20) Ata-anamdin кéçip men,
 (21) Séni izdep yürдүmmen.
 (22) Séni көrer күn bolsa,
 (23) Canim қurban қилғaymen.
 (24) (Ne bolsam hem болғaymen)
 (25) Чүште көрүp yüzüñni,
 (26) Ot içide yürдүm men.
 (341/1) Séniñ vesliñ yolida,
 (2) Ne bolsam hem bolaymen.
 (3) Тағ başidin öтүpmen,
 (4) Bu шеherge кéлипmen.
 (5) Gül yüzüñni көrey dep,
 (6) Ata-animdin кéçip men.
 (7) Atim méniñ Bozyigit,
 (8) Қашимда бар dost yigit,
 (9) Чин heқиket yar bolsañ,
 (10) Öyge kirsem кéректur.
 (11) Canim сүygen һanimniñ,
 (12) Yüzin көrsem кéректur.

(13) Elқисse, öy içidiki қızlar Bozyigitniñ bu һоş (14) nezmisini iştip, öydin жүгүрүшүp чикип tazim bilen (15) Bozyigitni öyge élip kirdi. Bozyigit bilen Sahipcamal (16) қуақлишип көрүшти. Қızlar bu ikki ашқ-meшүқniñ muradi (17) hasil болғинига, tentene қилиp үнçe-marcan чашти.

(18) Қızlar Bozyigitniñ dosti Kimennimu izzet bilen (19) öyge élip kirdi. Қızlar bularni tebrikлишип “yar-yar” (20) éytip bezme қилayli diyшти.

(21) Yari-yar Naһşisi

- (22) Ellihemdu sore қuranniñ başidadur yari-yar,
 (23) Peyғemberler Allataallaniñ қаşidadur yari-yar.
 (24) Biriñ үнçe, biriñ marcan tizilipsiz yari-yar,
 (25) Biriñ göher, biriñ yaқut қоşulupsiz yari-yar.
 (342/1) Biriñ һандur, biriñ һaniş tépişipsiz yari-yar,

(2) Biriñ bulbul, biriñ tuti cüp bolupsiz yari-yar.

(3) Biriñ altun, biriñ kümüş yaraşipsiz yari-yar,

(4) Biriñ kündür, biriñ aydur, ıaraşipsiz yari-yar.

(5) Zaman aıır bolmağunçe ayrılmañiz yari-yar,

(6) Biriñ mişki, biriñ enber toşuliñiz yari-yar.

(7) Biriñ hordur, biriñ nurdur bir turıñiz yari-yar.

(8) Zaman aıır bolmağunçe ayrılmañiz yari-yar,

(9) Tirikke dünya yarişur köp mali birlen yari-yar,

(10) Yari yoıñniñ canı yoı, köp zari birlen yari-yar,

(11) İkki aşıı ikki dünya ayrılmañiz yari-yar.

(12) Sahıpcamalniñ öyiğe ıaraydığan bir ıızmeıkar ızı bar (13) idi. U ız kelıp ehvalni körüp, birni on ızılıp ıağa (14) ıever berdi. Körgenlirini köptürüp bayan ızıldı.

(15) Padıša der gezep bolup: “Bir ézip yürgen adem (16) bilen yar bolup ıalayık içinde bizlerni resva ızıldı,— (17) dep vezirlirini buyridi. Vezirler leşkerler bilen kelıp (18) ızıñniñ ordisini ıamal ızıldı. Emiralar bilen keynidin yétip (19) kelgen şah gezep bilen ızızığa:

(20) – Bu, nime hayasızlık?! Bir ézip yürgen adem bilen (21) yoldaş bolup bizlerni ıalayık içinde betnamđa koyduñ. (22) Mundaı ıiyaliñ bolsa şer-şerlerde, ni-ni padişahzadiler (23) barđu?–didi–de callatlarda ıarap: Ordığa biruıset (24) kirgen hayasız düşmenni tutup ızetli ızılıñlar!– didi.

(25) Öyđe sekkiz callat hürpiyip kırışti. Sahıpcamal Boz-(26)ıyigitni yoşurup koyđan idi. Kimen ızecip ızıkıp ketti. (343/1) Bozyigit yoşurungan yéridin ızıkıp almas ızılıçi bilen (2) sekkiz callatni öltürüp, tün ıarañıusidin paydilinip öyñni (3) arkısiğa ızıkıtı. Uırığan ıan leşkerlirini öltürüp, bir (4) atđa ménip şehir sirtığa ravan boldi. Keynidin 128 ızı (5) ızığlap ızıkıvédi, Bozyigit bularnıñmu hemmisini öltürdi.

(6) Şuniñ bilen Bozyigit kündüzi sehrada yétip kécisi (7) ızı bilen tépişip yürdi. Kéyin bu ehval padişadığa sézilip (8) kelıp, Sahıpcamal bilen körüşüş imkanı bolmay ızıldı. (9) U ızı bilen üç kün körişelmidi. Peıet Kimenla yoşurunçe (10) şehirge kirip ızızdin ıever élip ızıkattı.

(11) Elkısse, Sahıpcamalniñ ata-anisi ızızığa:

(12) –Ey ızızim, ne üçün özeñni ızdirsiz ızılıp biz-(13)lerni resva ızılisen? Saña padişahzadilerdin elçi kelıptu, (14) seni ularđa birürmiz, sen bir azđan adem bilen azmığın, (15) hayalık bol!– diyişti.

(16) Bu geplerni iştken kız atisiğa cavaben bu nezmini (17) éytti:

(18) Kulaķım sağru bolğandır,

(19) Éytķan sözüñni uķmasmen.

(20) Dünya helķin keltürseñ,

(21) Hiçbirini körmesmen.

(22) Eķlim baştin ketkendir,

(23) Sizdin eķil almasmen.

(24) Mendin başķa kız tépip,

(25) Er köyünçe ķilursen.

(26) Yurt kişini yigdurup,

(344/1) Süyginige birürsen.

(2) Bozyigitim bolmisa,

(3) Hiçkim yüzün körmesmen.

(4) Eger yüzün körsem men,

(5) Tirik bolup yürmesmen.

(6) Elķisse, padişa éyttiki, cadiger ķizimizni azduruptu. (7) Bozyigitni öltürmissek bizge aramlıķ yok. U, vezir.lirini (8) yigip meslihet ķildi. Vezirliri éyttiki,— Ey, şahi alem, (9) Bozyigit yalguz bir özi 128 adimimizni öltürdi, bek (10) küçlük körünidu.

(11) Hın Bozyigitni tutuşķa nurgun leşker teyin ķildi. (12) Sehrada yürgen Bozyigit bu ehvaldin hever tépip dosti (13) Kimen arkıliķ uniñ atisi Ehmeşķańa bir name yézip (14) evetti.

(15) “Essalam, şahi cahan aptabi soltani ezimge, sala-(16)met boliñiz, iltimasimiz şuki, men péķir sizniñ ķiziñizğa (17) bi emir Allataallaniñ aşıği bolupturmen. Pak iş yolida (18) bir birimizni rencitmeyli, heķķe ķobul ķilsniñiz Kemine (19) Bağdat soltani Abdullaķanniñ ođli Bozyigit durmen.”

(20) Kimen bu namini Ehmeşķańa tazim bilen berdi. Hın (21) buni körüp:

(22) –Bu bizge eñ çoñ harliķ emesmu? dep gezep (23) bilen hetni pare-pare ķilip taşlap, name élip kelgüçini (24) öltürüşķe buyridi.

(25) Ehmeşķanniñ bir hórmetlik veziri bar idi, padişa (26) uniñ meslihetidin çıkımaytti. Hiliki vezir iltica bilen

(345/1) –Ey teķsirim, ezeldin elçige ölüm yok, name (2) élip kelgüçini öltürmissek, azđan yigitni şehrimizge (3) kirgüzmissék!– didi.

(4) Ehmeşhan vezirniñ meslihetini maķul kōrdi.

(5) Bozyigit Ehmeşhańa işinip, meniñ neslimni bilse (6) elvette namimni ķobul ķilar, dep oylap Kimenniñ arķisidin (7) şeherge kirmekçi boldi. Ehmeşhan hemme cayġa ķoruķçılar (8) ķoyup Bozyigitni şeherge kirgüzmididi. Şuniñ bilen tün (9) yérimgiçe uruş boldi. Kimen yénik yaridar boldi. Ular (10) tün yérimdindin aşķanda aman-ésen sehrayi makanıġa ķaytip (11) çıķtı.

(12) Eyyuhennas, Ehmeşhan heyran ķaldiki, bu ceńde Boz-(13)yigit 200 leşķerni óltürgen idi. Hān emir ķildi:

(14) –Uniñ bilen uruşup bolmas, hile işliteyli, cemi (15) şeher helķiġe toy ķilmaķ bolġanlıġim cakalansun,– didi. (16) Cakaçi:

(17) –Hālayiķ añlimidim dimeńlar, hān ķizini Bozyigitke (18) bermekçi, barçe uluġ-uşsaķlar toyġa hazir bolsun,– dep (19) cakalidi.

(20) Dap, sunay, kanaylar ķélindi. Boza-şaraplar teyyarlandı. (21) Ehmeşhan éyttiki: Bozyigitke ķizimizni bermek bolduķ, (22) uni ķobul ķilduķ. Kōyoġul andin artuķ bolmas, Boz -(23)yigitni tekliپ ķilip kélińlar!–didi. Hān ķiziġa ķarap:

(24) –Ey ķizim, emdi séni iħtiyar ķilġinińġa bermek (25) boldum, Bozyigitin artuķ kōyoġul bolmas,– didi.

(26) Sahipcamal bu gepke işinip “Emdi muradim hasil (27) bolidiġan boldi” dep hursen bolup, saçıni ünçe-marcan (346/1) bilen orap taridi. Bozyigitni kütivélişķa umu boza-şarap (2) teyyarlattı.

(3) Bozyigit keldi, şarapni içişke başlıdi. Düşmenler-(4)din bir ķançisi ķiliç, hencerlerini yoşurup peyt kütüp (5) turdiler. Bozyigit içip mes boldi, emma Bozyigitniñ (6) dosti Kimen sirtķa çıķıp-kirip yüretti. Bir çağda kör-(7)dikim, Bozyigit mes, düşmenlerniñ peyli yaman. Kimen bu (8) toyniñ hile üçün ķilinganlıġini bilip hān ķizi Sahipca-(9)malniñ yéniġa kirdi. Hān ķizi hoşallıġıda ķiriķ ķizi (10) bilen oynar idi. Kimen toy sorunidiki ehvalni melum (11) ķilip ķizġa bu nezmını éytti:

(12) Hān öyidin kélip men,

(13) Hān oyini bilip men.

(14) Hānniñ yüzi sunuķtur,

(15) Kiliç, hencer yénida,

(16) Kōńli uniñ buzuķtur.

(17) Alla ümit ķilmisa,

(18) Öyge düşmen toşķandur,

- (19) Köp içide yalguzge,
 (20) Ecel küni bolgandur.
 (21) Helkini qilgan ara can,
 (22) Bu gëripni sen özeñ,
 (23) Undin ayrip almisañ,
 (24) Bu oyunda çıkar can,
 (25) Bikardinla aqar qan.
 (347/1) Vedisida bar bolsañ,
 (2) Bozyigitke yar bolsañ,
 (3) Dostuñ üçün canıñni,
 (4) (Bir qoşuq hem qanıñni)
 (5) Yar yolida qurbane,
 (6) Qilalisañ kérektur.
 (7) Seniñ yarıñ Bozyigit,
 (8) Köp düşmenniñ içide,
 (9) Buyun sunup yatqandur.
 (10) Derhal amal qilmisañ,
 (11) Buyun sunğan yigitniñ,
 (12) Öler küni bolgandur.

(13) Elkısse, Sahipcamal bu sözni iştkendin kéyin, kiyim-(14)niñ bir yéñini sépip, bir yéñini sépişka ülgürmey aldi-(15)rap toy meydanıga kirip keldi. Kördilerkim, Bozyigit-(16)niñ hali qaraptur. Közini açarğa dermani yoq, camaetler (17) hömet bilen öre qoşuq qızğa hömet bildürüp orun (18) bérişti. Qız Bozyigitniñ halini körüp atisiğa ve camaetke (19) qarap bu nezmını oqıdı:

- (20) Salam berdük atalar,
 (21) Qutluq bolsun öyiñiz.
 (22) Köp helkni yigipsiz,
 (23) Rasa qızisun toyıñiz.
 (24) Alla üçün toy bolsa,
 (25) Qoy qozasi soyıñiz.
 (348/1) Düşmen üçün toy bolsa,
 (2) Buzuq bolar öyiñiz.
 (3) Adil padişa toy qılsa,

- (4) Kuş kanatın kayımas.
 (5) Hek içinde yarlarını,
 (6) Öz yurtidın ayımas.
 (7) Kutulurğa zar bolsa,
 (8) Azat kıliñ yahşılar.
 (9) Toy digüdek toy bolsun,
 (10) Yañrap kızgın nahşılar.
 (11) Bilemsiler bu gérıp,
 (12) Qandaq bolğan bu gérıp?
 (13) Köp yollardın adaşkan,
 (14) Ata-anidın ayrılğan,
 (15) Közi kanlık bu gérıp.
 (16) Bille kelgen yoldaşı,
 (17) Qaşıda yok bu gérıp.
 (18) Sirni éytip sözleşke,
 (19) Muñdaşı yok bu gérıp.
 (20) Men yiglaymen, tileymen,
 (21) Ana birlen atadın.
 (22) Han qésida olturğan,
 (23) İni bilen ağadın.
 (24) Kéñeş kıliñ yahşılar,
 (25) Sözüm maqul körsiñiz
 (26) Tüğışidu bu yigit,
 (27) Süküt kılip tursiñiz.
 (28) Cahil bolğan hey ata,
 (349/1) Can qedirini bilmessen,
 (2) Méhman bolup bir kelgen,
 (3) Han qedirini bilmessen.
 (4) Hek bilen yurt bolsa,
 (5) Séni tehtidın ayımas.
 (6) Yahşi bağven hergizmu,
 (7) Bulbulni güldin ayımas.
 (8) Bu turuşkan camaet,

(9) Sergerdane g eripniň,

(10) Hiç bilmeydu halini.

(11) Men tileymen soraymen,

(12)  iliň tizra  k neŐni,

(13) Bu  l m amalini.

(14) El isse, yigligan ulu -uŐŐa lar  anniň cavabini (15) k t p cim turdiler.  an Sahipcamal yiglisla hem s zini  o-(16)bul k rmidi, Sahipcamal k p ilikke bu nezmini  ytti:

(17) E ilsizga s z  ytsaň,

(18) Y rekige  onmaydu.

(19) Rehimsizge s z  ytsaň,

(20) Ne  ilsaň hem bolmaydu.

(21) El isse,  iz bu s zlerni  ytip zar-zar yiglisimu, (22) hi kim cevap bermidi. Bozyigitke  arisa k zini a arğa (23) dermani yo , yo ilurğa y kin boluptu.  iz Bozyigitke y kin (24) k lip bu nezmini  ytti:

(350/1)  ahi toy boluptur,

(2) Aldanmaňiz oyunge.

(3)  eytan kirse  oyniňge,

(4)  ili  teyyar boyniňge.

(5) Ey Bozyigit, mes yigit,

(6) K p i ide az yigit,

(7) Can  i arğa yetti u,

(8) E liň yo mu mes yigit.

(9) Ey mes yigit k z. ň a ,

(10) Y g r p  i ip işk a ,

(11) Alla  oŐŐan yar idiň,

(12)  ili  teyyar boynuňga.

(13) El isse,  ahniň callatliri Bozyigitni camaetke, (14)  izga  ariŐip turup  lt relmes idi.  iz hem bu yerdin (15) ketmidi. Mana Őu  a da Bozyigitniň can dosti Kimen iŐik (16) sirtida turup  izniň s zi ma ul k r lmigenni bilip  zi (17) toy Őoruni a kirip keldi.

(18) K rdilerkim, Bozyigitniň hali t himu  arap, dosti (19) Kimen  idap turalmay, gemdin i ige ot y nip  anga, (20) k p ilikke bu nezmini  ytti:

- (21) Ey camaet añlañlar,
 (22) Maliñizni alğan yoq.
 (23) Pitne-pasat, qest qilip,
 (24) Köñlüñ renci qilğan yoq.
 (25) Hile qilip toydimu,
 (351/1) Neyze, qiliç totқан yoq.
 (2) Baliñizni öltürüp,
 (3) Hatonuñni satқан yoq.
 (4) Atiñizni öltergen,
 (5) Düşmeniñiz bol emes.
 (6) Eqlı yoqlar, ahmaqlar,
 (7) Heqiqetni hiç körmes.
 (8) Kimen Bozyigitke qarap bu nezmini éytti:
 (9) Zaman ahir bolmağunçe,
 (10) Açılmamdu köziñiz?
 (11) Düşmen kelse yaniñğa,
 (12) Diyalmamsen söziñiz?
 (13) Men şeriñde turğanda,
 (14) Ata-anañni körgenmen.
 (15) Sen şeriñde vaqtiñda,
 (16) Bir az bille yürgenmen.
 (17) Sen yurtiñda han idiñ,
 (18) Her bir işqa dan idiñ.
 (19) Şunçe üstün izzitniñ,
 (20) Yurtuñda bulbul idiñ.
 (21) Quşlar uçup yételmes,
 (22) İgiz taqqa çüşüpsen.
 (23) Sözligenge tügimes,
 (24) Köp harliqqa çüşüpsen.
 (25) Yolvas idiñ, çüşeldiñ,
 (352/1) Téz turmaqiñ kaydidur?
 (2) Yangan otqa çüşüpsen.
 (3) Öçürmegiñ kaydidur?

(4) Aman bolgil can dostum,

(5) Emdi kayda körgeymen?

(6) Burunkidek dost bolup,

(7) Kayda bille yürgeymen?

(8) Elkisse, Kimen zar-zar yiglap çidiyalmay sirtka (9) çikip “Ne bolsam bolay” dep taladiki atlarniñ çulvurini (10) üzeñgilirini késip taşlap, ulañlirini boşitivétip peket (11) ikki atni teklep koydi.

(12) Elkisse, kız toy sorunidin ketmes idi. Hanniñ (13) ademliri kızni karatıp Bozyigitni öltürelmes idi. (14) Emma han Bozyigitni mes halitide öltürüşke aldiraytti. (15) Şol vaqtida Bozyigit bir çöçüp közini açti, kız uniña (16) ışık terepni işare kılip “kaç”– didi.

(17) Bozyigit bir sekrep işiktin çıktı. Can dosti (18) Kimen atni hazır kıldi. Ular atka minip kaçti. Ehmes-(19)han hañ-tañ bolup kaldı ve derhal buyridi: “Bozyigitni (20) tutuñlar”...

(21) Camaet atlirini minmekke sirtka yügürüşti. Lékin at-(22)larniñ çulvurliri ilinip üzeñgiliri késilip, ulañliri (23) boşitilgaçça, ular atliriğa minelmey yikilişip, opurtopur (24) bolup kélişti.

(25) Ahiri Bozyigini 500 leşker koğlap yetti. Kattık (26) uruş boldi. Bozyigit kırçap kılip 300 kişini öl-(353/1)türgen bolsimu, özi köp yarilandı. 200 leşker çekindi. (2) Kimen şeherge kirip yoşurundi.

(3) Emdi gepni buyaqtin añlañ:

(4) Ehmeşhan kızini bərişke vede kılgan Zeytun isimlik (5) bir şahzade bar idi. Umu batur idi. Zeytun çekingen (6) 200 leşkerge baş bolup, Bozyigitni kaytidin koğlap (7) keldi.

(8) U zamanda baturlar öz küç-tekdirini taşka okya étip (9) sinişar idi. Bozyigit kéçip kélivétip bir çoñ taşka ok (10) atti. Uniñ oki yerimiğiçe patti. Zeytun hem taşka ok (11) atқан idi, uniñ okımu yerimiğiçe patti. Zeytun oylidiki: (12) Bozyigit bilen men baraver ikenmen, ikki yüz kişim (13) artuğ idi. Bozyigitni çokum tutkaymen,– dep u Boz-(14)yigitni koğlaverdi. Bozyigit yene bir taşka ok atқан (15) idi, okniñ hemmisi kirip ketti. Uniña cavaben Zeytunmu (16) ok atқан idi, uniñ okiniñ yerimi kirdi. Avalkıdek (17) teñ bolmıdı. Zeytun diligulğa çüşti, u, oylidikim: Boz-(18)yigit mendin küçlük iken, uruşsam meni, 200 kişimni (19) halak kılidigandek turidu, men emdi

şeherge niçük ki-(20) rürmen,— dep zarlinip ahiri çoğlaşni tohtitip, Multehi (21) şeherge yandı.

(22) Elķisse, 2 kün ötkendin keyin Bozyigitniñ der-(23)mani kėtip bir yerge yikildi, bedininiñ 72 yėride carahet (24) bar idi. Bozyigitniñ yikilgan yeri bir baġu-bostanga (25) yėkin bolsimu yollirida ilan-çayanlar tola idi. Bozyigit (26) canidin ümit üzüp karap tursa, bir kaligaç balisiga yem (27) berdi. Buni körüp könlide gem-ğussiliri kozgilip ata- (354/1) anisi, yurti, dostliri yadiga çüşti. Şuniñ bilen (2) nezmini eytti:

- (3) Karligaç balasiga yem biredur,
- (4) Kerindaş-kerindaşıga can berebur.
- (5) Men yokilip yurgenni kim bilebur?
- (6) Yalguzluķka çüşüptü muñluķ başım,
- (7) Kıynalganni hiç bilmes ata hem anam,
- (8) Ğeriplikķa çüşkeķe yalguz başım.
- (9) Künler maña bar iken, ötüşüp yurer,
- (10) Hiçkim yok yiglisam halimni sorar.
- (11) Uçini kesse derehniñ kötigi kalur,
- (12) İkkiylendin biri ölse, yene biri kalur,
- (13) Yalguz canniñ özi ölse, nimesi kalur?
- (14) Mingen atim, kiygen kiyim çağ kalur.
- (15) Kkutulalmas yerge çüşti Ğerip başım,
- (16) Yalguz kaldim, kaşimda yok can yoldaşım.
- (17) Tuġulgan yer, ata-anam yadimğa çüşti,
- (18) Kan arilaş ekip turar közümdin yaşım.
- (19) Tuzañ başkan ténimni, tupraķ başkan yolumni,
- (20) Gemler başkan könlümni açilur kün bolurmu?
- (21) Sahipcamal meşuķķe koşular kün bolurmu?
- (22) Toġra yürsem düşmenge nüsret kün bolurmu?

(23) Elķisse, Bozyigit beşini kötirip idi, bir çiray-(24)lik baġ işigi köründi. U, ol baķķa bardı. Baķķa kirip (355/1) kördilerkim, baġda miviler pişip yatķan, bulbul kuşlar say-(2)rişivatķan, bir cennettek güzel baġ iken. Bozyigit (3) miviler yep toydı, bu baġda aram aldı.

(4) Bozyigit baġdin bir toşķan tutivelip, uniñ ténini (5) piçaķ bilen carahet kılıp, kuyriġiga yip baġlap koyup (6) berdi. Toşķan yügürüp berip bir hil giyani yidi. Karisa

(7) etisi toşkanıñ ténidiki tiğ izi saşayğan. Bozyigit (8) hıyal kıldikim, toşkanmu bir canlık, menmu bir canlık, toş-(9)kan yigen giyani menmu yisem yaram saşaymasmu?

(10) Bozyigitmu hiliği giyadin yidi. Uniñ yarisimu téz (11) saşaydi. Bozyigit eslige kelgiçe bu bağda 15 kün turdi. (12) Bu 15 künde Sahipcamal işkida taqti-taq boldi. Şuniñ (13) bilen Bozyigit yene tevekkül kılip Multehi şehrige kirdi.

(14) Bozyigit dosti Kimen bilen burun bir cayni uç-(15)ruşuş orni kılip belgiligen idi. Ene şu makanda ikki (16) dost uçaştı. Bir-biriniñ salamet ikenliklerini körüp (17) köp hursen boluşti.

(18) Kimen dosti Bozyigitke:

(19) –Sahipcamal kiçe-kündüz yolınızğa qaraglık, u maña (20) Bozyigit sheherge kelse şehr çétidiki bir keri qurut-(21)kınıñ öyige başlap bériniñ, uçruşuş ornimiz bolur digen (22) idi,– didi.

(23) Şuniñ bilen u, Bozyigitni keri qurutkınıñ öyige (24) başlap bardı. Keri qurutkı pinhan kélip, Bozyigitniñ (25) kelgenligini Sahipcamalğa hever kıldı. Kız hoşallığıda keriğa (26) bir altun yakilik ton süyünçe berdi. Kız hem keriniñ (27) öyige kélip Bozyigit bilen körüşüp muñdaştı. Ular (356/1) “Kéçip kéteyli”– dep meslihetleşti.

(2) Ol keri qurutkı Bozyigitni kündüzi sandukğa sélip (3) saqlar idi. Emma Sahipcamalniñ bu yerge kélip ketkinini (4) paylap yürgen paylaqçılar hanga erz kılişti. Ehmeshan keri (5) qurutkını aldurup kélip uniñğa:

(6) –Seniñ öyiñge meniñ kızım barurken, ni seveptin? (7) Yoşurmay éytkil! Eger Bozyigitni bizge tutup berseñ (8) bu şeherniñ tazaliriğa seni çoñ kılip, yüz-abruy birür-(9) men, mineriñge at, hiracitiñge altun-kümüş inam kılır-(10) men, eger yoşursañ üzünü ketli kılgaymen,– didi.

(11) Keri qurutkı bu sözlerni işitip, hoş vakit bolup, (12) padişaga vediler bérıp öyige kaytip keldi. U Bozyigitke (13) bihuş dorisi bérıp, hanga melum kıldı. Düşmenler kélip (14) Bozyigitni tömür zencir bilen bent kılip zindanga saldı. (15) Bu işlardin Sahipcamal yaki Kimen heversiz idi.

(16) Etisi kız kélip qurutkı keredin sorıdı:

(17) –Bozyigitim keni?

(18) –Şah ademliri izdep kélip idi, kéçip ketti. (19) Kayan barurini éytmidi, menmu kayan ketkinini bilmemsen,– (20) dep yalğan sözlidi keri.

(21) Kız nahayiti gemkin bolup, keri qurutkını zindanga (22) saldı. Uniñğa:

(23) Eger Bozyigit kelse sözüñ ras, süyünçe alur-(24)sen, kelmise séni azapka giriptar kıurmen,— didi.

(25) Elkısse, Bozyigitni bağlap, zindanga salgandin kéyin, (26) ħan emir kıldikim:

(27) –Ete birlen bazarga élip çıķıp, ķetli kılip ténini (357/1) darga ésiñlar, kızimizni béridiđan adem bar, Bozyigitin (2) kıtulđan kün çoñ toy kılinsun,— didi.

(3) Bozyigit zindanda eķlige keldi, ķarisa put-ķolliri (4) tómür zencir bilen bağlangan, kıtuluşniñ hiç amali yok.

(5) Bozyigitniñ can dosti Kimen řu künlerde “Boz-(6)yiğit kélip ķalarmikin”– dep koća-koçılarda izlep (7) yúretti. Binagah bir bazarga keldi, kördilerkim Bozyigit (8) callatlarniñ ķorşavida bağlangan halda turuptu. Ölümün başķa (9) dermani yok, Kimen zar-zar yiglap Bozyigitniñ ķeşiga (10) keldi. Bozyigit dostini körüp bu nezmını oķidi:

- (11) Ey can dostum yéķin kel,
- (12) Sözüm saña éytay men.
- (13) Ecel keldi bu başķa,
- (14) Alla emri nitey men.
- (15) Sendin başķa dostum yok,
- (16) Sebrimni kimge éytayın?
- (17) Laçin ķuşniñ ķanati,
- (18) Kıayrilur kün boluptu.
- (19) Amandaşlar ķoldaşlar,
- (20) Ayrilur kün boluptu.
- (21) Didarimğa toymığan,
- (22) Yalđuzum dep kıoyımığan,
- (23) Muñluķ bolđan anamğa,
- (24) Salamimni éytķaysen.
- (25) Kıanatlırı kıayrilđan,
- (26) Yalđuzidin ayrılđan,
- (358/1) Kıayđusi köp atamğa,
- (2) Sebri kıil dep éytķaysen.
- (3) Kimni men dep süyer ol?
- (4) Kimni balam diyer ol?
- (5) Men ésiđa çüşkende,

- (6) Yangan otta köyer ol?
- (7) Körgenlerge méniñdin,
- (8) Salamimni éytqaysen,
- (9) Yalguzum dep yiglis,
- (10) Köñlin élip yürgeysen.
- (11) Eger hizmet buyrisa,
- (12) Mendin artuq qilgaysen.
- (13) Sen öyiñge bargaysen,
- (14) Ata-anañni körgeysen.
- (15) Barsañ kélip turğayler,
- (16) Köp yigligan camaet,
- (17) Sendin hever sorarler.
- (18) Bizni körgen yoldaşlar,
- (19) Birge turğan qoldaşlar,
- (20) Birge yürgen muñdaşlar,
- (21) Bizni hiyal qilganlar,
- (22) Bizdin mehrum qalğanlar,
- (23) Bizni eslep sorisa,
- (24) Bizdin salam digeysen.
- (25) Bizdin rencip qalğanler,
- (26) Bizdin capa körgenler,
- (27) Köp içide bar bolsa,
- (359/1) Razi bol dep éytqaysen.
- (2) Ayrilurin bilgenmen,
- (3) Qorqmastin yürgenmen.
- (4) Sahipcamal bar üçün,
- (5) Boyun sunup yürgenmen.
- (6) Elpiraq, elpiraq,
- (7) Méhribanim elpiraq.
- (8) Ahiret kün bolğunçe,
- (9) Emdi séni körmek yoq.
- (10) Oynap-külüp yürmek yoq.
- (11) Méhribanim heyri-huş,

(12) Bu dünyada turmak yok.

(13) Elkisse, Kimen bu sözlerni iştip bihuş bolup (14) yikildi. Bir hazadin keyin huşığa kelip Bozyigit.ke qarap (15) yiglap turup bu nezmını eytti:

(16) Ey Bozyigit-Bozyigit,

(17) Kicikliktin dost yigit.

(18) Emdi ayrilur kun boldi,

(19) Razi bolgil dost yigit.

(20) Men oyumge yanganda,

(21) Ne til bilen sozlermen?

(22) Ne koz bilen qararmen?

(23) Ne dep cavap birürmen?

(24) Ata bilen anadin,

(25) Kimni ayrimas bu olüm?

(360/1) Mali bilen yaridin,

(2) Kimni ayrimas bu olüm?

(3) Ey can dostum, can dostum.

(4) Canimni kurban kilsammu,

(5) (Seniñ için ölsemmu),

(6) Köp düsmenniñ içinde,

(7) Kutulmas kun boluptu.

(8) Kimni dostum digeymen,

(9) Kimler bilen yurgeymen?

(10) Qiyamet kun bolganda,

(11) Körsem şunda körgeymen.

(12) Şularnı eytip Kimen yene huşidin ketti. Vezirler, (13) begler yetip kelip Bozyigitni çepişka buyridi. Callat, (14) şundaq kattik çaptiki, lékin Bozyigitke kiliç ötmidi. Boz-(15)yigit nahayiti qiynaldi. U, kutulalmasligığa közi yetip (16) callatlarğa:

(17) –Ey naehliler, öltürseñler canni qiynimay öltü-(18)rüñlar, ötügümnüñ oltañıda 6 pükleklik almas kiliçim (19) bardur, Şuniñ bilen çepiñlar,– didi.

(20) Callatlar derhal Bozyigitniñ ötüginiñ çemidin 6 (21) püklengen almas kiliçini aldı.

(22) Zeytun éyttiki, rehim kılmay öltürgen kişiğe miñ (23) dinar altun birürmen,— dep. Bir callat almas kıliç (24) bilen Bozyigitni çapti. Uniñ béşi boynidin üzülüp (25) çüšti.

(26) Elkisse, bir çağda Kimen huşığa kélip ƙańa bulǵinip (361/1) yatƙan Bozyigitniñ cesidini kórüp zar-zar yiglap bu (2) nezmini éytti:

(3) Hay, hay dünya, hay dünya,

(4) Kimge vapa kıldiñ sen?!

(5) İskenderdek padişani,

(6) Öz ƙoynuñğa aldiñsen.

(7) Peƙir alim Muhemmet,

(8) Uni téhi aldiñsen.

(9) Élip-élip tuyǵuñ yoƙ,

(10) Hiçkimni almay ƙoyǵuñ yoƙ,

(11) Rehmi şepƙet sende yoƙ,

(12) Ayrip uni aldiñsen.

(13) Şundaƙ uluǵ ħanlarni,

(14) Öz ƙoynuñğa aldiñsen.

(15) Elkisse, Bozyigitniñ yüzide kıldin toƙulǵan perdisi (16) bar idi. Dosti Kimen yiglap kélip Bozyigitniñ yüzidiki (17) perdisini açti. Perde éçiliş bilen Bozyigitniñ teñdaş-(18)siz ruhsari kündeƙ nurluƙ tolun aydek güzel kórüdi. (19) Bozyigitniñ mundaƙ güzel camalini kórüşken etraptikiler (20) heyran ƙélişti. Callatlar Bozyigitni öltürginige puşayman (21) kılišti. Hetta Bozyigitniñ reƙibi Zeytunmu puşayman kıldi. (22) Zeytun leşkerlirige:

(23) –Bolar iş boldi, emdi padişaniñ emri boyıçe (24) Bozyigitniñ cesidini darğa yérim ésiñlar,— didi. Ceset (25) darğa yérim ésilidi.

(362/1) Yurt ehli, Bozyigitni öltürgen callatlar puşayman (2) kılišip, bir güzel yigitniñ öltürülginige éçinişip: “Boz-(3)yigitniñ mundaƙ çiraylıƙ ikenligini aldidin bilsek özi-(4)mizni ƙurban ƙilip bolsimu uni azat ƙilur erdüƙ, vaƙit-(5)siz nabut ƙiliptimiz” diyişti. Bolar iş boldi, teƙdirge (6) tedbir yoƙ, ölümge çare.....

(7) Elkisse, şu kéçe padişa sunay, kanay çaldurup toy (8) kıldi. Toyda türlüktürlük oyunlar oynaldi. Bozyigitniñ (9) öltürülginini Sahipcamalğa melum emes idi. Şuña u ƙizliri (10) bilen şeher köçilirini arilap Bozyigitni izleştürüp (11) yüretti. Bir çağda

toy merikisi boluvatқан cayğa kélip (12) қалди. Sahipcamal bu toyda “Bozyigit barmikin” dep (13) ümitlinip, Bozyigitni sorap toy ehligе bu nezmını éytti:

(14) Töge kélip huvlaydu, botasi uniñ barmikin?

(15) Bota közlük Bozyigit bu oyunda barmikin?

(16) Қойлар kélip merise қозasi uniñ barmikin?

(17) Қоза közlük Bozyigit bu oyunda barmikin?

(18) Kala kélip mörise mozayi uniñ barmikin?

(19) Mozay közlük Bozyigit bu oyunda barmikin?

(20) Bulbul қушlar sayraydu, қızil güller barmikin,

(21) Güldek yüzlük Bozyigit bu oyunda barmikin?

(22) Elқisse, bu toyda bir yigit bar idi, padişaniñ Boz-(23)yigitni öltürginige maқul emes idi. Bozyigitke аgrinip (24) yiglar idi, ene şu yigit Sahipcamalniñ aldığa kélip bu (25) cavap nezmını éytti:

(363/1) Töge kélip huvlisa botasi uniñ yoқ çıkar,

(2) Bulbul қушlar sayrisa, қızil güller yoқ çıkar,

(3) Қızil güldek Bozyigit bu oyunda yoқ çıkar.

(4) Töge huvlaydu – botasini böri алған оһşaydu,

(5) Bozyigitniñ dünyasin heyre алғанға оһşaydu.

(6) Қара orman қарғaylıқ yiraқ yerge kэtiptu,

(7) Ömrüñ boyi қоғlisañ yetmes yerge yэtiptu,

(8) Bu dünyaniñ döleti tul қалғанға оһşaydu.

(9) Elқisse, Sahipcamal mezkür sözlerni añlap, Bozyi-(10)gitniñ ölginini bilip zar-zar yiglap atisiniñ aldığa (11) kélip bu nezmını éytti:

(12) İştipmen ey ata,

(13) Ol oғulni çekipsen.

(14) Muradiñğa yitipsen.

(15) Қélin cañgal içide,

(16) Bala şuñқar étipsen.

(17) Atқа minip çekipsen,

(18) Düşminiñni yigipsen.

(19) Dünya saña keñ қалди,

(20) Ölmes hever оқupsen.

(21) Bir күn ata yiglarsen,

- (22) Köp puşayman bolarsen.
 (23) İş ötkende payda yoq,
 (24) Piraq tartip ölersen.
 (25) Hiyaliñni bilgenmen,
 (26) Oyuñ séniñ şu iken.
 (364/1) Toy qilipsen özeñçe,
 (2) Bildim siriñ şum iken.
 (3) Bozyigitni öltürüp,
 (4) Altun tehtida olturup,
 (5) Şum Zeytunni keltürüp,
 (6) Qilmaq bolğan toyuñ bar,
 (7) Séniñ şundaq oyuñ bar.
 (8) Tömür altun bolmaydu,
 (9) Qoğuşun kümüş bolmaydu,
 (10) Séniñ süygen Zeytunuñ
 (11) Bozyigittek bolmaydu.
 (12) Göher qilsañ taşlarni,
 (13) Bozyigittek bolmaydu.
 (14) Altun helde boyisañ,
 (15) Qağa şuñkar bolmaydu.
 (16) Yağşi körgen Zeytunuñ,
 (17) Bozyigittek bolmaydu.
 (18) Zeytunni sen huplapsen,
 (9) Étini öyge solapsen,
 (20) Nurgá orap keltürseñ,
 (21) Zeytun küvük bolmaydu.
 (22) Bozyigitniñ tırnağın,
 (23) Miñ Zeytungá bermesmen.
 (24) Miñ Zeytunni keltürseñ,
 (25) Bir dep sanap yürmesmen.
 (26) Bozyigitim bolmisa,
 (27) Qiziñ bolup yürmesmen.

(365/1) Elkisse, Ehmeshan kızidin mundaq zarlıq sözlerni (2) iştip, kıziniñ köñlini éliška bu nezmını éytti:

(3) Yiglima balam, yiglima,

(4) Heq içide yahşi köp.

(5) Heq içini arılap,

(6) Tallivalgin birni hop.

(7) Başimdiki tacimni,

(8) Astimdiki tehtimni,

(9) Kızım saña birürmen.

(10) Altun öyler saldurup,

(11) Hizmetkarlar koyurmen.

(12) Yiglimağil can balam,

(13) Süyiniñge bérürmen.

(14) Sahipcamal atisidin mundaq sözlerni iştip gezep (15) bilen bu nezmını éytti:

(16) Balañ köñli qalgandır,

(17) Aldisañ hem bolmaydu.

(18) Söñeklirim sungan suñ,

(19) Silisañ hem bolmaydu.

(20) İçim muzğa tolgandır,

(21) Ne kılsañ hem bolmaydu.

(22) Başım yerge çüşüptü,

(23) Köterseñ hem bolmaydu.

(24) Başındiki taciñni,

(25) Kolum tutup ne kılay?

(366/1) Öz süygenim ketken suñ,

(2) Men tehtiñni ne kılay?

(3) Mendin başka kız tépip,

(4) Han Zeytungá bérürsen.

(5) Yurttin-yurtka arılap,

(6) Süyginige bérürsen.

(7) Elkisse, Sahipcamal bu sözlerni éytqandin kéyin, zar-(8) zar yiglap darniñ aldıga keldi. Bozyigitniñ ölümını (9) körüp bihuş bolup yıkıldı. Kıriq kız Bozyigitniñ

cesi-(10)dini daridin çüürdi. Sahipcamal bir çağda huşığa kélip, (11) Bozyigitniñ béşini tiziğa élip zar-zar yiglap bu nez-(12) mini oqıdı:

- (13) Heyran başiñ, han başiñ,
- (14) Késilgenge oħşaydu,
- (15) Bahasi yoq téniniñdin,
- (16) Can ketkenge oħşaydu.
- (17) Téniniñ batur bolğiniñ,
- (18) Qol ayakiñ çulğiniñ,
- (19) Kipeniñ yoq, goriñ yoq.
- (20) Yerde yatur ermidiñ?
- (21) Qanğa bulğap başiñni,
- (22) Qumğa bulğap saçıñni,
- (23) Közdin çikқан yaşıñni,
- (24) Yerge aqquzur ermidiñ?
- (25) Göher başiñ aylinip,
- (367/1) Altun téniniñ bulğanip,
- (2) Darğa ésilar ermidiñ?
- (3) Qara qandek közliriñ,
- (4) Qizil göher yüzliriñ,
- (5) Bir körerger zar boldum,
- (6) Navat şiker sözliriñ,
- (7) Bir añlaşqa zar boldum,
- (8) Éytsam sözüm yetmeydu,
- (9) Gem isimdin ketmeydu.
- (10) Yiraq yerge kéticosen,
- (11) Çaқırsam hem kelmessen.
- (12) Uzaq yolğa çüşüpsen,
- (13) Yiglisam hem kemleysen.
- (14) Sen dünyadin ötüpsen,
- (15) Men keyniñdin kétermen,
- (16) Visaliñğa yétermen.
- (17) Kéçe-kündüz ne қilay,
- (18) Yiglap-yiglap yürünçe.

(19) Bu hesretni körgünçe,

(20) Ğemiñ ketmes ölgünçe,

(21) Birge bolsaq kérektur.

(22) Elkisse, kız zar-zar yığlap Bozyigitniñ cesidini (23) altun sarayğa aldurup keldi.

(24) Bozyigitke bihuş dorisi bergen şum keri qurutqini (25) zindandin élip çikip:

(26) Ey yer yüzini qurutқан pes, men saña yahşilik (368/1) qilğan emesmu? Aşikligimni bilip turup, Bozyigitni bihuş (2) qilip hanga hever bergiçe maña hever qilsañ bolmamdu? (3) Emdi seni azaplar bilen öltürüp, tereñdin tasma tilgay- (4) men,—didi.

(5) Keri qurutqi dir-dir titrep, yüzi samandek bolup:

(6) –Mendin bir hata iş ötüptür, her ne qilsañiz la-(7)yiğmen. Bolar iş boldi, aciz puqrayiñizğa rehmi qilişi-(8)ñizni tileymen,— didi.

(9) Sahipcamal men bu dünyada tirik qelip yürüdiğan (10) bolsam seni öltürer idim, yarimniñ keynidin kétermen, pak (11) qolumni sen iplasni öltürüp paskina qilmasmen. Yoqal (12) közümdin!– dep vaqiridi.

(13) Uniñdin keyin, Sahipcamal işlemlerini epkelip Boz-(14)yigitniñ gümbezlik kebrisini yasatquzdi. Kebre içige tür-(15)lük-türlük neqqaşlar oyduydi, kebre içige ipar, boyi (16) emberlerni toldurdi. Kebre sirtiga bir neççe yolgiçe qevet-(17) qevet imaretler salduydi, öyler içige penduzlar yaqturdi.

(18) Ehmeshan bu heverni añlap Multehi şehridiki 148 (19) üstini yademge buyrup mundaq didi:

(20) –Qizim her işqa buyrisa qiliñizlar, hiraciñiz meniñ (21) geznemdin bolsun, qizimniñ köñli hoş bolsila men razi.

(22) Sahipcamal yasatқан bu kebrigah şundaq bir çoñ sa-(23)ray boldiki, içide sular eqip, güller eqilip, bulbul (24) quşlar sayrap turatti. Şherde mundaq heyvet saray yoq (25) idi.

(26) Sahipcamal bu sarayni püttürgiçe hiçkimdin hiracet (27) sorimidi, bezi rivayetlerde eytilişçe bu kebrigah 15 (369/1) künde, bezi rivayetlerde eytilişçe 147 künde tamam bol-(2)ğanmiş.

(3) Otturida kök gümbezlik Bozyigitniñ kebrisi, etrapida (4) qevet qevet öyler yasilptu. Heqler bu işqa heyran (5) qaldi. Beziler aşik, meşuklarğa içi ağıtip yiglišar idi.

(6) Elkisse, kebrigah pütkiçe kızniñ yéşi qurimidi, Kimen (7) serhuş divane bolup béşini tüven sélip yiglap yürür (8) idi. “Ah derdim! Vapa körmigenler” dep tovlap yaqisini (9) pare-pare qilip yirtur erdi. Sahipcamal qirik qiz dost-(10)liriga qarap bu nezmmini éytti:

- (11) Yari-yar éytqan yarlirim,
- (12) Aman boluñ hoşlurum,
- (13) Bizge öter kün boldi,
- (14) Bizler kéter kün boldi.
- (15) Emdi bizni körmek yoq,
- (16) Ayrilmastin yürmek yoq,
- (17) Bizge barar kün boldi,
- (18) Siler qalar kün boldi.
- (19) Yaman-yaqşi bilmeymen,
- (20) Razi boluñ dostlirim.
- (21) Méni eslep qoyarsiz,
- (22) Hoşal qéliñ dostlirim,
- (23) Oruq malğa yem ozuq,
- (24) Qalğanğa yar tapilur,
- (25) Burunqidek yüriniñiz,
- (26) Sizlerge kün tapilur.
- (27) Biz dünyadin kétürmiz,
- (370/1) Yar veslige yétürmiz,
- (2) Méniñ üçün yiglimañ,
- (3) Mendek bir qiz tapilur.
- (4) Zaman bina bolğandin,
- (5) Çin hekiqet bolğan yoq.
- (6) Körmigenni köersen,
- (7) Bir gülümni üzgen yoq.
- (8) Öziñiz yaş dostlirim,
- (9) Aman boluñ hoşlurum.
- (10) Elkisse, Sahipcamalniñ sözini añlığan qirik qizlar(11) zar-zar yiglišatti.

Ularñiñ içidin bir qiz çikip bu (12) nezmmini oqidi:

- (13) Aval heqtin tileymen,

- (14) Ağrip saña yiglaymen.
 (15) Canu-can can dostum,
 (16) Bizler bilen qalsina,
 (17) Bir azgına tursina.
 (18) Bizler hoştuq bestiñdin,
 (19) Yangin dostum peyliñdin.
 (20) Yoldaşlirim qebreñni,
 (21) Qucaqlap hem qalmisun.
 (22) Qirik qizniñ qanati,
 (23) Qirqilmisun, sunmisun.
 (24) Ahlar urup qizliriñ,
 (25) Yiglap-yiglap qalmisun.
 (371/1) Ümitiñni üzmiğil,
 (2) Dukaniñni buzmiğil,
 (3) Bille yürgen dostliriñ,
 (4) Zar sergerdan bolmisun.
 (5) Altun, kümüş, göhiriñ
 (6) Yat qolida qalmisun.
 (7) Mervayit hem marcaniñ,
 (8) Her kimge olca bolmisun.
 (9) Bu peyliñdin yan dostum,
 (10) Yürek bağrim can dostum.
 (11) Sahipcamal cavap béríp bu nezmini éytti:
 (12) Kelse ecel biruge,
 (13) Ne qilsañ hem bolmaydu.
 (14) Keñ döleti dünyaniñ,
 (15) Qalur dünya içide,
 (16) Yékinliriñ qaşıñda,
 (17) Yiglisañ hem bolmaydu.
 (18) Keñ döleti dünyaniñ,
 (19) Bolur olca her kimge,
 (20) Ölümge hile bolmaydu.
 (21) Atamdin hem keçkenmen,

(22) Anamdin hem keçkenmen.

(23) Җattıқ dertke yoluқtum,

(24) Tirik ҡalsam bolmaydu.

(25) Emdi étur sözüm yoқ,

(372/1) Sözüm ҡalur özüm yoқ.

(2) Һош болиғиз Һошлurum

(3) Ёsen boluғ dostlurum.

(4) Sahipcamal kiyidiған kiyim mal dünyasiға ҡarap (5) bu nezmını oқidi:

(6) Altun ayaқ Һош kéler,

(7) Séni kiyer ҡişim yoқ.

(8) Kümüş tuyaq boz yorға,

(9) Séni miner ҡişim yoқ.

(10) Altuni ciқ çoғ saray,

(11) Saғa kirer ҡişim yoқ.

(12) Atam bizni көp көrdi,

(13) Olca ҡilip yep көrdi.

(14) Җizil gülni ҡaғiға,

(15) Öz eқliçe Һop көrdi.

(16) Yar ҡeşiға men kettim,

(17) Aқ yol tilep бeриғ yol.

(18) Aydek ҡizni tuғdurup,

(19) Kündek ҡizni üндүрүp,

(20) Һan Zeytungа, iplaska,

(21) Soғat ҡilip bersun ol.

(22) Elқisse, Kimen divane bolup yürүr erdi, Җizniғ (23) mundaқ sözlirini iştip,

Һошлиşıp bu nezmını éytқini:

(373/1) Şehri yarim elvida

(2) Abruysiғni bilmidim.

(3) Méhribanim elvida,

(4) Kүlginiғni көrmidim.

(5) Kéçe-kүндүz idiғ,

(6) Baғliniptu ҡoyliriғ.

(7) Hor-periler ҡeşida,

(8) Bolsun hoşal toyliriñ,

(9) Méhribanim elvida.

(10) Caniñ cennet içide,

(11) Méhribanim elvida.

(12) Körgen çüşüñ aldiñda,

(13) Dostuñ qaldi arqañda,

(14) Méhribanim elvida.

(15) Elkisse, Sahipcamal pikir-biçarilerni tamam yitim (16) miskinlerni yigdurup kelip altun-kümüş hezinilirini (17) Ularğa sedike kilip, hoşlişip bu nezmini éytti:

(18) Elpiraq, elpiraq,

(19) Aman keliñ dostlurum.

(20) Men dünyadin kétermen,

(21) Dünya sizge qaladur.

(22) Eslep koyuñ hoşlurum.

(23) Biz yamanlar kéteyli,

(24) Ahiretke yéteyli.

(25) Siz yahşilar keliñlar,

(374/1) Muradiñğa yétiñlar.

(2) Atamğa éytiñ sözümni,

(3) Hesret aldi özümni.

(4) Dünya atamğa keñ qaldi,

(5) Qurban qildim özümni.

(6) Çin yar hayat bolsila,

(7) Başqa yarğa bargim yok.

(8) Bu alemde turgum yok.

(9) Éziz dostlar heyri-hoş,

(10) Aman keliñ dostlurum.

(11) Bu nezmidin keyin, Sahipcamal Bozyigitniñ teverük (12) almas kiliçini koliğa élip kevet-kevet işiklerdin (13) kirip, Bozyigitniñ cesidi koyulğan gümbezge kirdi. Uniñ (14) işigini taqap öz aşiği Bozyigitniñ cesidini çoçaglap (15) can berdi, şihit boldi.

(16) Sahipcamalniñ dostliri, yitim-yisir, pékir miskinler (17) zar-zar yiglışıp, “Va derrih! Hanniñ işi haraptur, qıl-(18)ğan işi hatadur”– diyışip bolğan ehvaldin ehmeşğa (19) hever bedriler.

İNCELEME

I. SES ÖZELLİKLERİ

A. MODREN UYGUR TÜRKÇESİ'NDE ÜNLÜLER

Uygur Türkçesi'nde a, e, é, i, o, ö, u, ü olmak üzere sekiz ünlü bulunmaktadır. “e” sesi Türkiye Türkçesi'ndeki e'den daha açık ve geniş söylenir, é ile gösterilen diğer ses ise Türkiye Türkçesi'ndekinden daha kapalı ve dardır.⁵

Uygur Türkçesi'nde özel bir yeri olan kapalı “é”, Uygur Türkçesi'nin aslı kelimelerin ilk hecesinde, yabancı dilden giren kelimelerin ise bütün hecelerinde görülebilir:⁶

kérek-tur	330/22
kéme	35/16
méhriban-im	331/14

Genel olarak Türkçe'de, dokuzuncu bir ünlü olarak varlığı kabul edilen “é”, “e” sesinden “i”ye veya “i” sesinden “e”ye geçişin bir safhasıdır. Son hecede kullanılmayan bu ünlünün “a” ve “e”nin zayıflamasıyla da ortaya çıktığı düşünülmektedir.⁷

“a” ünlüsü ile oluşmuş, tek heceli kelimelerde, ek alınca ilk hece ünlüsünün “é”ye dönüşmesi Uygur Türkçesi'nin önemli hususiyetlerindedir. Bu konudaki örneklere ses değişimleri konusunda ayrıca değinilecektir.

Uygur Türkçesi'nin bir başka önemli vokal olayı ise ayrı bir “ı” sesinin olmayıp “i” ve “i” seslerinin tek bir hafle, “i” harfiyle gösterilmesidir. Bu yazı diline ait bir özelliktir. Söyleyişte kalın ünsüzler olan “k” ve “g” ünsüzlerinin yanında “ı” telaffuzu kendini hissettirir.⁸

qızlar-niñ	330/3
zar-liq	331/6
çiq-maq	335/4
qil-ur-ler	329/4
qil-din	329/18
işq-i-da	333/13

⁵ Rıdvan Öztürk, (1994): *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara: s. 5.

⁶ Öztürk, 1994: 5.

⁷ Levent Doğan, Oğuzhan Durmuş, (2002): “*Yeni Uygur Türkçesi ve Edebiyatı*”, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yay., 20. cilt., Ankara: s. 298.

⁸ Öztürk, 1994: 5.

A. 1. ÜNLÜ UYUMU

A.1. 1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçe kelimelerde kalın ünlüleri yine kalın ünlülerin, ince ünlüleri ise yine ince ünlülerin takip etmesi kuralı vardır. Buna kalınlık-incelik veya büyük ünlü uyumu denir. Bu uyum Uygur Türkçesi'nde bir takım aksaklıklara rağmen kendini muhafaza etmektedir. Bu uyumu bazı başlıklar altında incelemek daha doğru olur.

Türkçe Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu

İncelediğimiz metinde görüldüğü kadarıyla Uygur Türkçesi'nde Türkçe asıllı kelimelerde genel bir kalınlık-incelik uyumunun varlığıyla beraber pek çok yapım ve çekim ekinin tek şekilli olması ve “ı” ve “i” sesinin tek bir harfle gösterilmesi uyumla ilgili aksaklıklar çıkarmaktadır.

Tek şekilli olan akuzatif (-ni), ablatif eki (-din, -tin), genitif eki (-niñ), ekvatif eki (-çe), sınırlama eki (-giçe, -giçe, -kiçe, -kiçe), gibi ekler eklendikleri kelimelerde büyük ünlü uyumunu bozarlar.

ķiz-lar-niñ	330/3
ķuş-lar-ni	330/2
bu-ni	330/5
oķya-sini	330/10
kérek-tur	330/14
ķanat-i	330/21
oyġan-di	331/1
şu-n-din	331/2
bu-niñ	331/3

“ı” harfinden veya tek şekilli bir ekten sonra getirilen ek kelime kökündeki vokal kalın ise kalın olarak, ince ise ince olarak getirilir.

baş-im-ġa	333/1
yurt-i-da	335/13
şehr-i-ge	334/16
hal-i-ġa	334/25

Alınma Kelimelerde Kalınlık-incelik Uyumu

Yabancı dillerden Uygur Türkçesi'ne girmiş kelimeler genellikle uyuma girmez.

derya-si-niñ	(F. deryâ)	330/15
méhriban-im	(F. mihr-bân)	331/14
perizat	(F. perî-zâd)	332/5
dünya	(A. dünyâ)	332/14
derman	(F. dermân)	333/10
nahayiti	(A. nihâyet)	334/7
dervaza-sidin	(F. dervâze)	334/9
adem	(A. âdem)	335/6
sodiger-lerniñ	(F. sûdâ-ger)	335/20
avare	(F. âvâre)	335/23
muhebbet	(A. muhabbet)	336/7

Bazı yabancı kelimeler ise uyuma uygun olarak Uygur Türkçesi'nde yerini alır:

capa < A. cefâ	336/11
salam < A. selâm	335/27
nesihet < A. nasîhat	335/21
teğdir < A. tağdır	333/23
bala-din < A. belâ	335/9
camal < A. cemâl	361/19
vapadar < A. vefâ	331/14
cavap < A. cevâb	331/16
dukan < F. dükkan	371/2
vede < A. va'de	353/4

Birkaç örnekte de uyuma uygun yabancı kelimelerin uyumdan çıktığı görülür:

melum < A. malûm	337/12
biruḥset < A. bî-ruḥṣat.	342/23
emma < A. ammâ	346/5
hetta < A. ḥattâ	361/21

A.1. 2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Türkçe kelimelerde ilk hecede düz ünlü (a, e, ı, i) varsa, takip eden hecelerde de kalınlık-incelik uyumuna göre de uygun olan düz ünlü takip etmelidir. İlk hecede yuvarlak bir ünlü var ise, yine kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak ya düz geniş ya da dar-yuvarlak ünlüler gelir. Bu kurala düzlük-yuvarlaklık uyumu kuralı denir.

Buna göre:⁹

İlk hecede	sonraki hecelerde
a	a,ı
e	e, i
ı	a, ı
i	e, i
o	u,a
ö	ü,e
u	u,a
ü	ü,e

Kalınlık-incelik uyumuna göre daha yakın bir tarihte ortaya çıkan ve şekillenen düzlük-yuvarlaklık uyumu Uygur Türkçesi'nde Türkiye Türkçesi'nde olduğu kadar kuvvetli değildir. Genellikle eklerin sadece düz şekillerinin bulunması sebebiyle uyumda aksaklıklar görülür.

kün-i	329/8
ķoy-di	329/10
göl-i	330/12
kör-di	331/6
mun-din	331/24
boy-uñ-ni	332/4
yür-di	332/18
dost-i	332/19
bu-ni	333/17
yüz-in	335/6
kör-gü-siz	335/6
yür-gü-siz	335/8

Bazen de sadece yuvarlak şekli kullanılan ekler de düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar:

kérek-tur	330/22
sal-du-ķ	335/1
ķil-ur-ler	329/4

⁹ Nevzat Özkan, (1990):*Yarkend Ağzı*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: s. 29.

Yabancı dillerden alınma kelimeler bu uyuma girmemektedir. Türkiye Türkçesi'nde uyuma uydurularak yaşatılan bazı yabancı kelimelerin Uygur Türkçesi'nde asıllarına uygun kullanıldığı görülür:

Zeytun < TT. Zeytin 366/4

A. 2. ÜNLÜ DEĞİŞİMLERİ

ö<ü değişimi: Genişleme hadisesidir.

hörmət < A ħürmet 329/11

göher < F. güher 338/10

söñek < KBİ. süñgük, EU. söngük 365/18

ö<u değişimi: Genişleme hadisesidir.

gör < F. gûr 366/19

söret < A. şûret 330/1

u<a değişimi: Geniş zaman ekinin bazı örneklerde dar şekillerinin kullanılması Türkiye Türkçesi'ne kıyasla bir daralma oluşturmaktadır.

ķil-ur-ler < TT. kırlarlar 329/4

at-ur-mu < TT. atar mı? 330/10

é<a değişimi Uygur Türkçesi'nde "a" ünlüsü ile teşkil edilmiş, kapalı tek heceli kelimeler, açık hece durumuna geçince, hece ünlüsü "é" ye döner.¹⁰

ķat-im > kétim 329/16

yat-ip > yétip 329/21

aş-ıp > éşip 330/13

yaķin-la-p > yéķinlap 335/18

baş-idin > béşidin 337/1

al-ip > élip 356/27

ķal-ip > ķélip 368/9

yaş-i > yéşi 369/6

¹⁰ Öztürk, 1994: 9.

Eski Uygur Türkçesi'nde asli şekilleri “a” ile olan bazı kelimelerin Yeni Uygur Türkçesi'nde “é” li şekilleriyle kullanıldığı görülür.

EU. kalın > kélin 363/15

EU. ayıt- > éyt- 330/6

é<e değişimi Uygur Türkçesi'nde “e” ile teşkil edilmiş, kapalı tek heceli kelimeler, ek alarak açık hece durumuna geçince, hece ünlüsü “é” ye döner.¹¹

keçe-de > kéçide 329/13

gem-im > géxim 336/9

çeti-de > çétide 336/25

ber-iñ > bér-iñ 372/17

u<ü değişimi Yabancı dillerden gelen bazı kelimelerde asli şekillerdeki “u” sesinin “ü” ye dönüştüğü görülür.

bulbul < A. bülbül 330/11

e<a değişimi Özellikle Arapça ve Fransıza'dan alınan kelimelerde görülür.

helk < A. halk, TT. halk 329/2

dastan < F. destân, TT. destan 329/2

gem < A. gamm, TT. gam 329/6

eql < A. 'aql, TT. akıl 333/12

hekiket < A. haqikat, TT. hakikat 370/5

ruhset < A. ruhşat, TT. ruhsat 334/13

ı/u değişimi Uygur Türkçesi'nde bazı kelimelerin bünyelerindeki “u” sesinin Türkiye Türkçesi ile karşılaştırıldığında “ı” ya dönüştüğü tespit edilmiştir.

yultuz < TT. yıldız, EU. yulduz 330/19

qaygu < TT. kaygı, DLT. qadgu 331/23

ozuq < TT. azık, EU. azuq 334/8

altun < TT. altın, KBİ. altun 334/8

artuq < TT. artık, KBİ. artuq 335/13

¹¹ Öztürk, 1994: 11.

koşuk < TT. kaşık, EU. kaşuk 347/4

Bunun dışında bazı kelimelerin asli şekillerinde bulunan “ı” sesinin Yeni Uygur Türkçesi’nde “u” ya dönüştüğü tespit edilmiştir.

sun- < KBİ. sın-, EU. sın- 365/18

sunuk < KBİ. sınık

o<u değişimi Genişleme olayıdır.

oygan- < EU. udun-, TT. uyan- 331/1

hor < A. hûr 373/7

bostan < F. bûstân 330/11

sore < A. sûre 341/22

şol < TT. şu. 352/15

u<o değişimi

tuğ- < EU. tuğ-, TT. doğ- 329/9

buyun¹² < EU. boyun, TT, boyun 347/9

u < EU.o, TT. o 329/5

i<a değişimi İki veya daha fazla heceli kelimelerin ikinci veya daha sonraki heceleri, açık orta hece durumuna geçince bu hecelerdeki a ünlüsü “ı” ye döner.¹³

bolmisa < bol-ma-sa 329/6

bolmiğaçka < bol-ma-ğaçka 329/7

balisiniñ < bala-si-niñ 329/9

sayrişivatkan < sayraş-ivatkan 330/2

otturisida < oturta-si-da 330/3

anisi < ana-si 331/3

yaqisi < yaqa-si 369/8

Bazı yabancı kelimelerde ise söyleyiş ve yazım farklılığı olur:

hıyal > A. hayâl 332/18

işk > (A. aşk) 336/5

Ayrılma hal ekininse Türkiye Türkçesi’nden farklı olarak -din şekli vardır:

¹² Metnimizde bu kelime “boyun” ve “buyun” olmak üzere iki şekliyle de kullanılmıştır.

¹³ Öztürk, 1994: 10.

YUT	TT	
zaman-lar-din	zamanlardan	329/4
dost-lar-din	dostlardan	329/15
ķil-din	kıldan	329/18
şun-din	şundan	331/2

i<e değişimi İki veya daha fazla heceli kelimelerin ikinci veya daha sonraki heceleri, açık orta hece durumuna geçince, bu hecelerdeki “e” ünlüsü “i” ye döner.¹⁴

ğussisi < gusse-si	329/6
kéçide < kéçe-de	329/13
tegmisun < teg-me-sun	329/18
cevhiri < cevher-i	330/15
göhiri < göher-i	330/16
sevivini < sevev-i-ni	331/3
heviriñ < hever-iñ	331/10
miviler < mive-ler	355/1
etisi < ete-si	355/7
vediler < vede-ler	356/12
cesidini < ceset-i-ni	361/1
biçarilerni < biçare-ler-ni	373/15
hezinelirini < hazine-leri-ni	373/16

Yabancı dillerden alınma kelimelerde asli şekiller ile Uygur Türkçesi arasındaki şekillerde bu ünlü değişimi görülür.

şiker < F. şeker	367/6
şihit < A. şehîd	374/15

Bazı kelimelerin kullanımında da asli şekillerine göre ve Türkiye Türkçesi’ndeki kullanımlarına göre farklılıklar oluşur. e>i değişimi Türkçenin en önemli ünlü değişimlerinin başında gelir.

kiyik < TT. geyik, EU. kiyik	330/9
di < TT. de-	332/7
pida < A. fedâ’	337/26

¹⁴ Öztürk, 1994: 12.

kipen < A. kefen	366/19
kiyim < KBİ. kedim, TT. giyim	354/14

Uygur Türkçesi'nde ayrılma ve bulunma hal ekinin -Din şeklinin bulunması da Türkiye Türkçesine kıyasla bir e-i değişimi ortaya çıkarmaktadır:

YUT	TT	
kiçigi-din	küçükten	329/14
mülük-tin	mülkten	329/6

e<i

yene < EU. yine	329/16
ket- < KBİ. kit-, TT. git-	334/3
zencir < F. zincîr, TT. zincir	335/7
kéme < EU. kemi, TT. gemi	335/16

é<i değişimi

kéyin < EU. kidin	333/17
kéçe < EU. kiçe	355/19
méhriban < F. mihrbân	334/6

o<a değişimi Açık ilk hecedeki “a” ünlüsü ikinci hecedeki “u” ünlüsünün etkisiyle “o” ya dönüşür.¹⁵

hotun < EU. katun, TT. hatun	329/8
qobul < A. qabûl, TT. kabul	330/22
tonuq- < KBİ. tanu-, TT. tanı-	335/20
ozuq < EU. azuq, TT. azık	334/8
qoşuq < EU. qaşuq, TT. kaşık	347/4
dora < F. dârû	367/24
yoşur- < EU. yaşur-	356/10

Yine ilk hecede görülen a-o değişikliğinin bir diğer sebebi de dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisidir.¹⁶

ovlaş-qa < EU. av	330/9
-------------------	-------

¹⁵ Öztürk, 1994: 11.

¹⁶ Öztürk, 1994: 11.

e<ü değişimi

resva < F. rüsvâ	342/16
köter- < EU. kötür-, KBİ. kötür-	365/23
süy- < EU. sev-, TT. sev-	358/3

ö<e değişimi Yuvarlaklaşma hadisesidir.

dölet < A. devlet	363/8
öy < EU. eb, ev, TT. ev	339/11
töge < EU. teve, KBİ. tive, TT. deve	362/14
tömür < EU. temir, KBİ. temür	356/14
ötük < EU. etük	360/18

i>u, i>ü değişimi Yuvarlaklaşma hadisesidir.

tömür < EU.temir, TT. demir	335/3
musapir < A. müsâfir, TT. misafir	335/17
burader < F. birâder, TT. birader	337/5
üçün < EU. üçün, TT. için	370/2

i<ü değişimi

biri, béri < EU. berü, KBİ. berü	329/4
----------------------------------	-------

Daralma Uygur Türkçesi'nde kelimeler ek alırken, kök veya gövdelerindeki geniş ünlüler daralır.

tügimes < tügü-mes	333/5
çarisi < çare-si	333/24
meslihetlişip < meslihetleş-ip	334/7
tögige < töge-ge	334/8
darvazisidin < dervaza-si-din	334/9
bolmiğın < bol-ma-ğın	335/23
didi < de-di	335/24
unimidi < uni-ma-di	335/24
anisiğa < ana-si-ğa	335/27

yetmise < yet-me-se	336/19
ecilim < ecel-im	336/19
igisi < ige-si	337/2
perdisi < perde-si	337/12

A. 3. Ünlü Türemesi

Uygur Türkçesi'nde çift ünsüzle biten yabancı kelimelerde ve bazı Türkçe kelimelerde arada bir ünlü türer.

mülük < A. mülk	329/6
ķirik < EU. kırık, KBİ. kırık	336/24
ķurutķi < EU. kurt	355/24
isim < A. ism	329/5
rehim < A. raķm	360/22
eķil < A. 'aķl	333/12

A. 4. Ünlü Düşmesi

Bazı kelimeler ünlü ile başlayan ek aldıklarında vurgusuz olan orta hecedeki dar ünlüler düşer.

iŗtip < iŗit-ip	334/7
keynidin < k�yin-i-din	342/18
eķlim < eķil-im	343/22
oĝli < oĝul-i	344/19
neslimni < nesil-im-ni	345/5
k�n�l-i > k�nli	346/16
ķoynuŗĝa < ķoyun-iŗ-ĝa	350/3
boynuŗĝa < boyun-iŗ-ĝa	350/4
ornimiz < orun-imiz	355/21
sebrimni < sebir-im-ni	357/16
baĝrim < baĝir-im	371/10

B. ÜNSÜZLER

Uygur Türkçesi'nde ünsüzler “b, c, ç, d, f,¹⁷ g, ğ, h, ħ, j, k, k̄, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, v, y, z” şeklindedir. Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak ħ, k̄, ğ, ñ, ünsüzleri vardır. Türkiye Türkçesi'nde yazı dilinde bulunmayan bu sesler aslında bazı ağızlarda ses olarak varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte Uygur Türkçesi'nde “f” ünsüzü yoktur. Bu ses “p” sesi ile karşılanmaktadır.

Uygur Türkçesi Türkiye Türkçesi ile karşılaştırıldığında Türkçe kelimelerdeki “k, t” seslerinin Uygur Türkçesi'nde aslına uygun korunduğu Türkiye Türkçesi'nde ise değişikliğe uğradığı görülür.

B. 1. Ünsüz Sertleşmesi:

Asli şekilde sonu -ğ, ve -g ile biten birden fazla heceli kelimelerin sonundaki -ğ ve -g ünsüzleri, sert karşılıkları olan -k̄, ve -k ünsüzlerine dönüşmüştür. Bu tip kelimelerdeki -ğ ve -g ünsüzleri Türkiye Türkçesi'nde ise düşmüştür.¹⁸

türlük < EU. türlüg, TT. türlü	362/8
canlık < KBİ. canlığ, TT. canlı	355/8
küçlük < EU. küçlüg, TT. güçlü	353/18
katlık < KBİ. katıg, TT. katı	352/25
kutluk < EU. kutlug, TT. kutlu	347/21
mundağ < KBİ. mundağ, EU. muntağ	330/8
tirik < KBİ. tirig, TT. diri	336/18

B. 2. Ünsüz Yumuşaması

-k̄ ve -k ünsüzleri ile biten kelimeler ünlü ile başlayan ekler aldıklarında kelime sonlarındaki -k̄ ve -k ünsüzleri -g ve -ğ ünsüzlerine dönüşür.

meşuginiñ < meşuk̄-i-niñ	338/15
aşığı < aşık̄-i	344/17
işigi < işik̄-i	354/24
kuyruğığa < kuyruk̄-iğa	355/5
hoşallığıda < hoşallık̄-ida	355/25
ötügüm < ötǖk-üm	360/18

¹⁷ Aslınsa Uygur Türkçesi'nde “f” sesi birkaç yabancı kelime dışında kullanılmaz. “f” sesi “p” harfiyle karşılanır.

¹⁸ Öztürk, 1994: 16.

cesidini < ceset-i-ni	361/1
muradiñğa < murat-iñğa	363/14
tirnağın < tirnaq-in	364/22

B. 3. Yumuşamaya Aykırılık

kanat-i	330/19	kanadı
yurt-uñ	331/20	yurdun
yurt-ida	335/13	yurdunda
kiliç-im	360/18	kılıcım

B. 4. Ünsüz Uyumu

Türkçede bir sert ünsüz ile biten bir kelimenin arkasından gelen ek de sert ünsüz ile başlar. Yumuşak ünsüz ile biten bir kelimenin ardından gelen ek ise yine yumuşak ünsüz iledir.

ovlaş-qa	330/9
mülük-tin	329/6
baş-qa	357/13
çap-ti	360/24
yurt-tin	366/5
yurt-qa	366/5
biz-ge	335/2
öy-i-ge	337/1

B. 5. Ünsüz Benzeşmesi

Kelime içinde bir arada kullanılan ünsüzlerden birinin diğerini etkileyerek kendisine benzetmesidir.

bağqa < bağ-qa	354/24
tağqa < tağ-qa	335/1

B. 6. Ünsüz Düşmesi

Uygur Türkçesi'nde kelime başında, ortasında ve sonundaki özellikle “l, r, t, h, ğ” ünsüzlerinin düştüğü görülür.

Alla < A. Allâh	333/23
-----------------	--------

va < vah	374/17
Abdulla < Abdullah	329/11
Padişa < F. pādşâh	356/12
qaşimğa < EU. karşı	331/21
töt < EU. tört > TT. dört	340/14
mes < F. mest	346/5
ras < F. râst	356/23
dereh < F. deraht	354/11
qeri < EU. qarîg	355/24
qağa < EU. qarğa	364/15
kerek < EU. kergek	330/14
ilan < EU. yılan	353/25
qutul- < EU. kurtul-	335/9
ep < al-ip	330/25
ceñ < F. ceng	345/12

Bunun dışında Uygur Türkçesi'ne ait bazı kelimelerin başındaki veya sonundaki ünsüzlerin Türkiye Türkçesi'nde düştüğünü görürüz.

bol- < TT.ol-	329/15
ol < TT. o	331/1
isim-lik < TT. isimli	329/11
eqlil-lik < TT. akıllı	329/20
küçlük < EU. küçlög, TT. güçlü	344/10
qutluq < EU. qutluğ, TT. kutlu	347/21
yip < TT. ip	355/5

B. 7. Ünsüz Türemesi

Uygur Türkçesi'nde ünlü ile başlayan bazı kelimelerin başında genellikle “h ve y” seslerinin türediği görülür.

yıraq < EU. ıraq	363/6
yigla- < EU. ıgla-	363/21
Allayim < A. Allâh	332/12

B. 8. İkizleşme

Kelime içinde bir ünsüzün tekrarlanmasıdır.

ikki < iki	329/4
yetti < yedi	339/14
sekkiz < sekiz	342/25
kıattık < kıatık	352/25
neççe < neçe	368/16
uşıak < uşak	345/18

B. 9. Tekleşme

Özellikle yabancı dillerden gelmiş kelimelerde aynı cins iki ünsüzün tekleştiği görülür.¹⁹

dukan < A. dükkân	371/2
teverük < A. teverük	374/11

B. 10. Hece Kaynaşması

Sonu ünsüz ile biten kelimelerin ardından yine ünsüz ile başlayan bir kelime, sonu ünlü ile biten bir kelimenin ardından ünlü ile başlayan bir kelimenin birleşmesi esnasında bazı ünlülerin veya ünsüzlerin düştüğü görülür.

kayda < kıaysı yerde	352/7
kıeyerlik < kıay yerlik	338/5
kélivét- < kel-ip yat-	353/10
boşitívétip < boşit-ip- yat-	352/10
niçük < niçe ök	353/19

B. 11. Ünsüz Değişimleri

ğ/g-ğ değişimi Uygur Türkçesi'nde asli şekillere uygun olarak kullanılan bazı kelimelerdeki “g ve ğ” ünsüzünün Türkiye Türkçesi'nde “ğ” olarak kullanıldığı görülür.

YUT	EU	TT	
yigit	yigit	yigit	329/1
tağ	tağ	dağ	330/13

¹⁹ Öztürk, 1994: 21.

eger	eger	eğer	330/17
ağri-	ağri-	ağrı-	333/18
bağla-	bağla-	bağla-	355/5

k/g değişimi Eski Třrkęe dđneminde kelime başında bulunan “k” sesi ęođnunlukla kendisini korumuştur. Tşrkiye Třrkęesi’nde ise yerini “g” ősüzüne bırakmıştır.²⁰

YUT	EU	TT	
kün	kün	gün	335/10
kéęe	kiçe	gece	362/7
kör-	kör-	gör-	329/16
kel-	kel-	gel-	357/11
körkem	körk	görkem	329/16
kiyik	keyik	geyik	330/9
keç-	keç-	geğip	371/21
kök	kök	gök	369/3
kérektur	kergek	gerektir	330/22
kümüş	kümüş	gümüş	334/8
küç	küç	güç	353/8
kir-	kir-	gir-	346/9

m<b değişimi Eski Uygur Třrkęesi’nde kelime başındaki “b” ősüzü, Yeni Uygur Třrkęesi’nde “m” ősüzüne dđnüşmüřtür.²¹

Uygur Třrkęesi’nde m’li şekilleriyle kullanılan bazı kelimelerin asli şekillerinde ve Tşrkiye Třrkęesi’ndeki kullanımlarında b’li şekillerine rastlanır.

men < OA. ben, EU. men, TT. ben	330/16
min- < OA. bin-, EU. min-, TT. bin-	372/9
mozay < EU. buzağ, DLT. buzağu, TT. buzağı	362/18
muz < EU. muz, TT. buz	365/20
miñ < OA. biñ, EU. bing~ming, TT. bin	360/22

²⁰ Levent Doğan , (2000): *Zunun Kadiri, Gunęem, Metin-İnceleme-Dizin*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne: s.198.

²¹ Mahmut Kaşarlı, (1992): *Modern Uygur Třrkęesi Grameri*, Orkun Yayınevi, İstanbul: s.23.

v<b değişimi Yabancı dillerden gelmiş ve bazı Türkçe kelimelerin bünyesindeki “b” ünsüzü Uygur Türkçesi’nde “v” ye dönüşür.

seviv < A. sebeb	331/3
hevır < A. haber	331/10
eyiv < A. ‘ayb	336/13
elvette < A. elbette	345/6
tevri- < EU. tebre-	340/2

Metinde “hever” kelimesine “heber” şeklinde de rastlanmıştır.

heber 338/7

Eski Türkçe’de “b” sesi, Türkiye Türkçesi’nde “v” sesi ile yazılan birçok kelime aslı şeklini korur.²²

YUT	EU	TT	
ber-	bir-	ver-	331/16
bar	bar	var	329/5
bar-	bar-	var-	354/24

ç<t değişimi Eski Uygur Türkçesi’nde kelime başındaki “t”ler Yeni Uygur Türkçesi’nde “ç” ye dönüşür. Bu kelimeler Türkiye Türkçesi’nde ise “d” li şekliyle kullanılır.

çüş < EU.tüş, TT. düş	330/1
çüş- < EU. çüş-, TT. düş-	351/22
çüşür- < EU. tüşür-, TT. düşür-	366/10

p<b değişimi Asli şekli ve Türkiye Türkçesi’ndeki şekli “b” li olan bazı kelimeler yeni Uygur Türkçesi’nde “p”li şekli ile kullanılır.

bek < EU. bāk, TT. pek	344/9
püt- < EU.büt-, TT. bitir-	333/23
put < EU. but, TT. but	335/7
pat- < EU bat-, DLT bat-	337/22
tapan < TT. taban	340/15
piçaķ < EU. bıçaķ	355/5

²² Doğan, 2000: 196.

Uygur Türkçesi'nde asli şekline uygun olarak “b”li kullanılan bazı kelimeler Türkiye Türkçesi'nde “p” li şekilleriyle kullanılır.

baha < F. bahâ > TT. paha	366/15
bazar < F. bâzâr > TT. pazar	356/27

p<f değişimi Uygur Türkçesi'nde “f” sesi kullanılmadığı için yabancı dillerden gelen kelimelerdeki ve Türkçe kelimelerin bünyesindeki “f” seleri “p” sesiyle karşılanır.

ğapil < A. ğafil	330/7
vapa < A. vefâ	369/8
şapaet < A. şefâ'at	331/15
seper < A. sefer	333/4
musapir < A. müsâfir	335/17
capa < A. cefâ	336/11
pida < A. fedâ'	337/26
kipen < A. kefen	366/19
aptab < F. âftâb	344/15
terep < A. taraf	352/16

t/d değişimi Aslî Türkçe'nin ünsüzlerinden olan “t” ünsüzü, Uygur Türkçesi'nde Türkiye Türkçesi'nin aksine Türkçe kelimelerde kendini korumuştur.²³

YUT	EU	TT	
tuğ-	tuğ-	doğ-	329/9
til	til	dil	329/17
teg-	teg-	değ-	329/18
toğu-	toğu-	doku-	329/18
tag	tag	dağ	330/13
yultuz	yultuz	yıldız	330/19
tile-	tile-	dile-	330/23
tol-	tol-	dol-	330/24
tayağ	tayağ	dayak	330/25
tur-	tur-	dur-	331/7
tömür	temir	demir	335/3

²³ Doğan, 2000: 194

h<k değişimi Yeni Uygur Trkęesi'nde "h" sesi çok kullanılmaktadır. Bu sebepten dolayı gerek Eski Uygur Trkęesi, gerekse yabancı dillerden girmiş kelimeler gz önüne alındığında kelime başı ve ortasında "k" nsznn yerine "h" nsz tercih edilmektedir.²⁴

hotun-i < EU. katun, TT. hatun	329/12
ohşaydu < EU. okşa-, TT. okşa-	363/4
thi < EU taķı, TT. dahi	361/8

y<d değişimi Eski Trkęe döneminde bazı kelimelerdeki "d" nszleri Yeni Uygur Trkęesi içinde "y" li şekilleriyle kullanılmışlardır.

kyin < EU. kidin	332/7
ayaķ < EU. adaķ	366/18
kiyim < EU. kedim	354/14
oyġan- < EU. uğı-	331/1
ķoy- < EU. ķod-	365/11
ķuyruķ < EU. ķudruķ	355/5
ķayġu < EU. ķadġu	333/1

s<z değişimi Olumsuzluk eki –maz/ -mez'deki "z" nsz "s" ye dnşmştr.

bolmas < KBİ. bolmaz	345/14
ķilmas < KBİ. ķilmaz	368/11

Bazı yanacı kelimelerde de z-s değişimi görülebilmektedir.

zepiran < (A. şafra) safran.

g<v değişimi

tgi-ge < EU. teve, TT. deve	334/8
------------------------------	-------

y<v, b değişimi

yñ-ni < EU. eb, TT. ev	332/3
--------------------------	-------

²⁴ Doġan, 2000: 197

ç<s, ş<ç değişimi

çaş-ti < EU. saç- , TT saç- 341/17

v<p

küvük < EU. köpüg 364/21

II.ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

A. İSİM

A.1. Kök İsimler

Kök halinde olan, yapım eki almamış bir varlığı veya kavramı karşılayan isimlere kök denir.

helk	329/4
oğul	329/9
güzel	329/15
kişi	329/16
çüş	330/1
söret	330/1
peri	330/4
ķiz	330/5
hoş	330/6
derya	330/13
eķil	333/2
maķul	333/19
ķizmet	333/22
tor	335/1
tömür	335/3
adem	335/6
musapir	337/1
öy	337/2
kün	337/2
vapa	339/25

A. 2. Türemiş İsimler

Türkçe, sondan eklemeli diller grubunda yer alan bir dil olması itibariyle isim kök ve gövdelerinden yeni kelimeler yapmaya elverişli işlek bir dildir. Gerek kendine ait ekler gerekse yabancı dil kaynaklı ekler Türkçeye türetme zenginliği sağlamıştır. Türk dilinin genelinde görülen bu özellik Uygur Türkçesi için de geçerli bir yargıdır.

A. 2. 1. İsimden Türemiş İsimler:

Metnimizde tespit ettiğimiz isimlere gelerek onlardan yeni isimler yapan ekler aşağıda örnekleriyle verilmiştir.

-lik, -liķ, -luķ, -lük:

Genellikle yer, meslek, alet, eşya ismi, mücerret isimler ve sıfat yapan bir ektir. -li/-lı anlamı da vermektedir.

isim-lik	329/11
hörmet-lik	329/11
hesret-lik	331/19
tirikçi-lik	334/20
soret-lik	337/11
ķeyer-lik-sen	338/5
köpçi-lik-ke	349/16
kiçik-lik-tin	359/17
püklek-lik	360/18
gümbez-lik	368/14
eķil-liķ	329/20
zar-liķ	331/6
ķurban-liķ	334/4
razi-liķ	336/15
aķsakal-liķ	338/16
hayasiz-liķ	342/20
haya-liķ	343/15
aram-liķ	344/7
ķan-liķ	348/15
ķar-liķ-ķa	351/24
ķérip-liķ-ķa	354/8
ķiray-liķ	354/24
can-liķ	355/8
ķarağ-liķ	355/19
yaki-liķ	355/26
ķargay-liķ	363/6

yaħşi-liķ	367/26
ķut-luķ	347/21
yalġuz-luķķa	354/6
muñ-luķ	354/6
nur-luķ	361/18
küç-lük	344/10
köz-lük	362/15
yüz-lük	362/21

-siz, -suz, -süz

Bu ek olumsuz sıfat yapma özelliğine sahiptir.

körgü-siz	335/6
yürġi-siz	335/8
haya-siz-liķ	342/20
ķedir-siz	343/12
eķil-siz-ġa	349/17
rehim-siz-ge	349/19
ħever-siz	356/15
teñdaş-siz	361/17
vaķit-siz	362/4

-çi:

Bu ek Uygur Türkçesi'nde sıkça kullanılan bir ek olmakla beraber meslek, uğraş isimleri yapar. Bazen de -lik ekiyle de kullanıldığı görülür.

yalġan-çi	334/5
tirik-çilik	334/20
ķoruķ-çilar	345/7
caka-çi	345/16
küzet-çi	334/24
köp-çilik	349/16
paylaķ-çi	356/4

-ça, -çe:

Sıkça kullanılan eşitlik ekidir. Görecelik, miktar anlamı da kazandırır.

mun-çe	335/23
şun-çe	339/22
bar-çe	345/18
boy-i-çe	361/23
özeñ-çe	364/1
éytil-iş-çe	368/27
eql-i-çe	372/15

-ğına, -gine, -kına, -kine:

Küçültme ekidir.

az-ğına	370/17
---------	--------

-rak, -rek:

Karşılaştırma, pekiştirme anlamı katan bir ektir.

tiz-rak	349/12
---------	--------

-nçi:

Sıra sayı sıfatları yapan ektir.

ikki-nçi	331/5
----------	-------

-daş:

Aynı özelliğe sahip olma, aynı durumda olma anlamı veren bir ektir.

yol-daş	333/9
ğem-daş-men	333/25
muñ-daş-i	348/19
kerin-daş	354/4
aman-daş-lar	357/19
kol-daş-lar	357/19
teñ-daş-siz	361/17

-ylen:

Sayı isimlerine gelen bir ektir.

ikki-ylen-din 354/12

-dağ, -dek:

şun-dağ	361/13
mun-dağ	361/19
қан-dağ	335/5
burunқи-dek	352/6
avalkи-dek	353/16
қилidiған-dek	353/19
iskender-dek	361/5
kün-dek	361/18
ay-dek	361/18
gül-dek	362/21
қан-dek	367/3
saman-dek	368/5
men-dek	370/3
başku-dek	329/7
zepiran-dek	331/2

-añ, -eñ:

Sadece birkaç kelimedede görülen, pek işlek olmayan bir ektir.

tuz-añ (toz yağmuru) 354/19

-қа:

baş-қа 357/8

-ғиçe, -қиçe:

İsmin zaman ve miktar bakımından sınırlama halini karşılamaktadır.

aһşam-ғиçe	339/6
yérим-ғиçe	345/9
yol-ғиçe	368/16

-ki, -ki, gi, gi:

Bu ek aitlik ekidir. Bu özelliğiyle de sıfat ve zamir yapar.

aval-ki	331/6
sorun-i-di-ki	346/10
tala-di-ki	352/9
tén-i-di-ki	355/7
çét-i-di-ki	355/20
yüz-i-di-ki	361/16
etrap-ti-ki	361/19

-em:

körk-em	329/16
---------	--------

-dar,-tar:

Şahıs ismi bildiren Farsça bir ektir.

girip-tar	356/24
hamil-dar	329/8
vapa-dar	331/14

-ger, -kar:

Farsça bir ektir.

ser-ger-dan	371/4
cadi-ger	344/6
hizmet-kar-lar	365/11
sodi-ger	335/19

-kin:

Türkçe'deki “-li, -lı” ekinin karşılığı olan Farsça bir ektir.

gem-kin	356/21
---------	--------

-van, -ven: Şahıs ismi bildiren Farsça bir ektir.

bağ-ven	349/6
---------	-------

-na:

Kelime başına getirilen olumsuzluk bildiren Farsça bir ektir.

na-ehliler 360/17

-bi:

Kelime başına getirilen olumsuzluk bildiren Farsça bir ektir.

bi-huş 366/9

bi-çari- 373/15

bi-emir 344/17

-gah:

Zaman ve yer bildiren Farsça bir ektir.

bina-gah 357/7

kebri-gah 368/22

A. 2. 2. Fiilden Türemiş İsimler:**-mak, -mek:**

Çok işlek olarak kullanılan, fiillerden isim türeten bir mastar ektir.

çık-mak 335/4

tur-mak 359/12

kil-mak 364/6

öt-mek 335/2

min-mek-ke 352/21

kör-mek 359/9

yür-mek 359/10

-ş :

Bu ek de işlek olarak kullanılan fiilden isim yapma eklerindedir.

pét-iş 337/22

kütivél-iş-ka 346/1

iç-iş-ke 346/3

bér-iş-ke 353/4

çép-iş-ka 360/13

ur-uş	345/9
uçruş-uş	355/14
ķutul-uş-niñ	357/4
tut-uş-ķa	344/11
körüş-üş	343/8
öltür-üş-ke	344/24
éçil-iş	361/17
él-iş-ķa	365/2

-ķ :

-çi ekiyle birlikte kullanıldığı da olur.

uza-ķ	367/12
taya-ķ	330/26
ķoru-ķ-çi-lar	345/7
sun-uķ	346/14
buz-uķ	346/16
art-uķ	353/13
yén-ik	345/9

-aķ, -ek:

piç-aķ	355/5
ay-aķ	366/18

-ça, -çe, -ca, çe:

süyün-çe	355/26
----------	--------

-m:

Kalıcı nesne yapan yapım eklerindedir.

kiy-im	354/14
öl-üm	345/1
yér-im	361/25
ķét-im	329/16

-z:

Fiili gerçekleştiren organı ve fiil gerçekleştikten sonra ortaya çıkan neticeyi bildiren kelimeler yapar.

kö-z	(kö- “görmek”)	350/9
sö-z	(sö- “söylemek”)	350/16

-mçi:

işle-mçi	368/13
----------	--------

-n:

Pek işlek olmayan bir ektir.

uzun < uza-	329/4
tol-un	361/18
oru-n	347/17

-ar, -er, -r :

Aslında sıfat fiil eki görevinde bulunan bu ek metnimizde birkaç örnekte “-ma, -me” mastar eki görevinde kullanılmıştır.

Çutul- ur -ğa zar bolsa.	348/7
...dermani yoğ yoğil- ur -ğa yékin boluptu.	349/23
Can çik- ar -ğa yettiğu.	350/7
Közini aç- ar -ğa dermani yoğ.	347/16

-gin, ğun, -gün, -kın, -kin, -kun, -kün:

Genellikle tek heceli kelimelere getirilen fiilden isim yapan ektir. W. Bang bu ekin “-KAN/-GAN” ekinin sesçe bozulmuş bir ek olabileceğini savunmaktadır.²⁵

tut-kun	334/14
ķiz-ġin	348/10

-ġu, -ġü, -ķu, -kü :

Çok işlek olarak kullanılmayan bir ektir.

²⁵ W. Bang, (1985): “-KAN/-GAN Eki Üzerine”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (Çev. İlhan Çeneli), S. 34, İstanbul: s. 181.

kör-gü-siz	335/6
yür-gi-siz	335/8
bas-ku-dek	329/7

-ğuçı, -kuçı :

İşi yapanı bildiren bir ektir.

teyyarlı-ğuçı	329/3
---------------	-------

-a :

tol-a	353/25
-------	--------

A. 3. Birleşik İsimler:

Birleşik isim, en az iki kelimenin bir araya gelerek yeni bir isimim veya kavramı karşılması sonucu oluşur. Bu birleşmeler sırasında bazen ses olayları meydana gelebilir.

perizat < F. peri-zat	332/5
niçük < niçe-ök	353/19
nit- < ne et-	357/14
mundağ < muni teg	330/8
şundağ < şuni teg	329/15
Sahipcamal < Sahip camal	332/7
Bozyigit < Bozyigit	332/16
abruy < F. âb-ı rûy	356/8

A. 4. İKİLEMELER

Birbiriyle aynı olan, ya da yakın veya zıt anlamlar taşıyan iki kelimenin anlamı pekiştirmek amacıyla bir araya gelerek oluşturdukları dil birliklerine ikileme denir. Bu ikilemeler cümle içinde pekiştirme sıfatı veya zarf olarak görev üstlenirler.

opur - topur	352/23
hañ - t añ	330/5
yitim - yisir	374/16
pékir - miskinler	374/16
kevet - kevet	374/12

altun - kümüş	373/16
k�çe - kündüz	373/5
yiglap - yiglap	370/25
zar - zar	370/11
yaman - yaħşı	369/19
pare - pare	369/9
dir - dir	368/5
türlük - türlük	362/8
�lip - �lip	361/9
oynap - k�l�p	359/10
put - �olliri	357/3
ilan - çayanlar	353/25
gem - �ussi	353/27
kir - çap	352/26
uluğ - uşşaklar	345/18

A. 5. İSİM  EKİM EKLERİ

A. 5. 1. İyelik Ekleri:

İsimlere gelerek o ismin kime, neye ait olduğunu belirten ait olma anlamı veren  ekim ekleridir. Uygur T rk esi'nde iyelik ekleri T rkiye T rk esi'ndekine benzer.

Teklik			�okluk	
1. şahıs	meniň	(-i, -u, -�)-m	bizniň	(-i, -u, -�)-miz
2. şahıs	s�niň	(-i, -u, -�)-ň, -ňiz	silerniň	(-i, -u, -�)-ňlar (siliniň) -liri
3. şahıs	uniň	-i, -si	ularniň	-i, -si, -liri

(II. tekil –ňiz ve II.  oĖul –liri ekleri aĖızlarda g r len ve saygı ifade eden eklerdir.)²⁶

Teklik I. şahıs:

aşikliğ-im-ni	368/1
yar-im-niň	368/10
kir-im	368/20
hoş-lur-um	369/12

²⁶ Doğan, 2000: 220.

dost-um	370/15
oy-um	333/4
köñl-üm < köñül-üm	336/5
öy-üm-de	337/6
söz-üm	348/25

Teklik II. şahıs:

vede-ñ	339/23
qoyun-iñ-ğa < qoyun-iñ-ğa	350/3
eql-iñ	350/8
köz-iñiz	351/10
çüş-üñ-de	335/23
yüz-üñ-ni	341/5
yol-uñ-da	331/12
boy-uñ-ni	332/4
dost-uñ	347/3
söz-iñiz	351/12
qız-iñiz-ğa	344/16
yol-iñiz-ğa	355/19
tén-iñ-din	366/15
keyn-iñ-din < keyin-iñ-din	367/15
tére-ñ-din	368/3
toy-lir-iñ	373/8
murad-iñ-ğa < murat-iñ-ğa	374/1

Teklik III. şahıs:

dastan-i	329/2
ism-i	329/5
ğussi-si < gusse-si	329/6
ani-si	331/3
sir-i-ni	331/4
iç-i	333/18
çari-si < çare-si	333/24

dost-i-din	334/6
soltan-i	338/2
nezmi-si-ni < nezme-si-ni	340/4
ordi-si-ni < orda-si-ni	342/18
ķarañgu-si-din	343/2
kéçi-si < kéçe-si	343/6

Çokluk I. Şahıs:

ati-miz < ata-miz	336/14
ani-miz < ana-miz	336/16
şehir-imiz-de < şehir-imiz-de	337/11
ari-miz-da < ara-miz-da	340/11
ķiz-imiz-ni	344/6
adim-imiz-ni < adem-imiz-ni	344/9
iltimas-imiz	344/16
bir bir-imiz-ni	344/18
orn-imiz < orun-imiz	355/21
öz-imiz-ni	362/3

Çokluk II. Şahıs:

öy-iñiz	347/21
toy-iñiz	347/23
mal-iñiz-ni	350/22
balı-ñiz-ni < bala-ñiz-ni	351/2
düşmen-iñiz	351/5
ķirac-iñiz	368/20
öz-iñiz	370/8

Çokluk III. Şahıs:

söz-liri-ni	337/3
elem-liri-ge	337/4
ķencer-liri-ni	346/4
üzeñgi-liri-ni	352/10

ulañ-liri-ni	352/10
at-liri-ni	352/21
çulvur-liri	352/22

A. 5. 2. Hal Ekleri:

İsimlerin cümle içinde başka unsurlarla ilgi kurmasını sağlayan eklere denir.

A. 5. 2. 1. Yalın Hal:

İsmin başka bir unsura bağlı olmayan teklik, çokluk ve iyelikli şekilleridir.²⁷

ķurban	374/5
dost-lar	374/9
cennet	373/10
ķiz	370/3
yoldaş-lir-im	370/20
söz-lir-iñ	367/6
altun	367/1
kipen-iñ	366/19
öy-ler	365/10
ķeķ	365/4
göher	364/12
kümüş	364/9
tömür	364/8

A. 5. 2. 2. İlgi Hali:

Bir ismin başka bir isimle ilgisini kuran hal ekidir. Uygur Türkçesi'nde ilgi hal eki Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak küçük ünlü uyumuna uymayan şekli, “-niñ” şekliyle kullanılır. Yani tek şekilli bir ektir.

iķlim-niñ	329/5
ķan-niñ	329/8
bali-siniñ	329/9
bu-niñ	331/3
yigit-lerniñ	335/16
Sahipcamal-niñ	337/10

²⁷ Öztürk, 1994: 50.

meşuk-niñ	341/6
ķuran-niñ	341/22
toy-niñ	343/2
ģerip-niñ	349/9
dereķ-niñ	354/11
toşķan-niñ	355/7
callatlar-niñ	357/8
ötügüm-niñ	360/18
dar-niñ	366/8

Bu ek “men ve sen” zamirlerine gelirken “-iñ” şeklinde gelmektedir.

méniñ	341/7
séniñ	339/21

A. 5. 2. 3. Belirtme Hali:

Cümle içinde isme, cümledeki eylemden etkilenme anlamı veren ve ismi fiile bağlayan ektir. Uygur Türkçesi’nde belirtme hal eki “-ni” şeklindedir ve tek şekillidir.

ism-i-ni	329/9
körüş-ni	329/17
oķya-si-ni	330/10
tayaķ-iñ-ni	330/25
öy-üñ-ni	332/3
söz-ni	332/9
munacat-ni	334/25
ehval-ni	335/21
iş-lar-ni	337/2
bulbul-ni	349/7
kéñeş-ni	349/12
bali-ñiz-ni	351/2
terep-ni	352/16
gep-ni	353/3
sebr-im-ni	357/16
hesret-ni	367/19
biçariler-ni	373/15

Şunu da ilave etmek lazımdır ki 1. ve 2. şahıs zamirlerinin teklik şekli belirtme ekini “-ni” eki ile değil Türkiye Türkçesi’ndeki “-i” eki ile yapılmaktadır. Bu hadiseyi Türkçe’deki çekim halinde iki ünsüzün bir arada gelmemesi yüzünden iki “n” ünsüzünden birinin düşmesi olarak düşünmek mümkündür.²⁸

sén-**i** kaydın tap-urmen 332/1

mén-**i** anda yarat-ti 340/7

Bu ekin “i” si düşmüş olarak da kullanıldığı görülür. Buna eksiz akuzatif de denir.

dünya hëlq-**i-n** keltürseñ 343/20

hiçkim yüz-**i-n** körmesmen 344/3

kuş kanat-**i-n** kayrimas 348/4

Bozyigitniñ dünya-si-**n** 363/5

bozyigitniñ tırnağ-**i-n** 364/22

A. 5. 2. 4. Yönelme Hali:

İsimlere gelerek onların fiile doğru yöneldiği, yaklaştığı anlamını veren hal ekidir. Uygur Türkçesi’nde yönelme hal ekleri Türkiye Türkçesi’nden farklı olarak “-ğa, -ge, -ka, -ke” şeklindedir.

neşr-ge 329/3

ruhsar-i-ğa 329/17

kaş-im-ğa 331/21

yan-im-ğa 332/22

at-ka 332/8

gem-ge 333/5

elem-ge 333/8

yigit-ke 333/18

tögi-ge 334/8

ordi-si-ğa 339/10

sirt-ka 346/6

harlık-ka 351/24

ot-ka 352/2

rehimsiz-ge 349/19

²⁸ Kaşgarlı, 1992: 81.

bériş-ke	353/4
vesl-i-ge	370/1
añiret-ke	373/24

Uygur Türkçesi’nde 1. ve 2. teklik şahıslara yönelme eki diğer şahıslardan farklı gelir.

saña	340/8
maña	340/9

A. 5.2.5. Bulunma Hali:

İsmlere gelerek fiille aralarında yer gösterme, bulunma anlamı bildiren kelimelerdir. Uygur Türkçesi’nde bulunma hal ekleri gibi -da, -de, -ta, -te şeklindedir.

kéçi-de	329/13
çüş-i-de	330/1
kök-te	330/19
su-da	330/20
yol-uñ-da	331/12
çüş-te	332/12
oñ-da	332/13
yén-i-da	332/17
şer-iñ-de	351/13
zindan-da	357/3
ot-ta	358/6
oyun-da	362/15
dünya-da	368/9

Bu ek kendin den sonra bir başka ek aldığı zaman “-di, -ti” şekline döner.

sepsal-di-ki <sepsal-de-ki	330/2
ķay-di-sen <ķay-da-sen	332/5
etrap-ti-ki-ler <etrap-te-ki-ler	361/19

A. 5.2.6. Ayrılma Hali:

İsmlere gelerek fiillerle arasında ondan uzaklaşma, ayrılma anlamı kuran bir haldir. Bu ekin zaman zaman sebep bildirdiği de olur. Uygur Türkçesi’nde bu ek Türkiye Türkçesi’ndekinden farklı olarak “-din, -tin” şeklindedir.

zaman-lar-din	329/4
mülük-tin	329/6
heç-tin	330/23
biz-din	332/14
adem-din	334/19
bala-din	335/9
ald-i-din	335/16
ezel-din	345/1
yol-lar-din	348/13
gül-din	349/7
gem-din	350/19
buyağ-tin	353/3
köz-din	366/23
isim-din	367/9
tére-ñ-din	368/3

Ayrılma hal eki bir takım ek ve kelimeler yardımıyla cümle içinde zarf görevinde kullanılabilir.

ötken-din kéyin	334/17
sal-ğandin kéyin	356/25
haza-din kéyin	359/14
sevep-tin	334/20
yetti yıl-din	339/14
bikar-dinla	346/25
téz-din	338/11
kün pétiş-tin	337/22

Yine bu ek Türkiye Türkçesi'nde de olduğu gibi bazen ilgi hal eki “-niñ”in yerine kullanılmaktadır.

kénizek-lir-i-din biri	337/10
düşmenler-din bir kaççisi	346/3
ikkiylen-din biri	354/12

A. 5. 2. 7. Vasıta Hali:

İsimlerle fiil arasında araç, vasıta anlamı bulunan bir haldir. Uygur Türkçesi'nde vasıta hali "bilen" edatı ile yapılır. Metnimizde "birlen" şeklinde de kullanım söz konusudur.

hotuni bilen	329/12
avazi bilen	330/6
zarlıq bilen	331/6
şuniñ bilen	332/18
derya bilen	334/16
abay bilen	335/8
Kimen bilen	335/14
edep bilen	338/6
köp mali birlen	342/9
köp zari birlen	342/10
leşkerler bilen	342/17
piçaq bilen	355/5
tömür zencir bilen	356/14
almas kıliç bilen	360/23

A. 5. 2. 8. Eşitlik ve Benzerlik Hali:

Yeni Uygur Türkçesi'nde eşitlik ve benzerlik ekleri -çe, -çilik (eşitlik eki -çe'ye -lik isimden isim yapma eki eklenerek "kadar" manasını karşılar.), -dek, -tek, -dağ (benzerlik ve gibi manasını karşılar.) tir.²⁹

zepiran-dek	331/2
cennet-tek	355/2
iskender-dek	361/5
kün-dek	361/18
tolun ay-dek	361/18
gül-dek	362/21
Bozyigit-tek	364/11
saman-dek	368/5
men-dek	370/3

²⁹ Doğan, 2000: 225.

burunķi-dek	352/6
avalki-dek	353/16
ķilidiġan-dek	353/19
mun-će	335/23
şun-će	339/22
özeñ-će	364/1
emri boyi-će	361/23
éytiliş-će	368/27
eķli-će	372/15

A. 5. 2. 9. Sınırlama Hali:

Fiilin yapılışını çeşitli bakımlardan sınırlamak için ismin aldığı haldir. Sınırlama hali eki, yönelme hali eki ile eşitlik hali ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. -ġiće, -giće, -ķiće, -kiće, -ġina ekleri ile yapılır. “-e kadar” anlamı verir.³⁰

aķşam-ġiće	339/6
tün yérim-ġiće	345/8
yol-ġiće	368/16
az-ġina	370/17

A. 5. 3. Çokluk Eki:

Uygur Türkçesi’nde çoġul eki olarak, Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi “-ler, -lar” eki kullanılır.

zaman-lar	329/4
dost-lar	329/15
uşşak-lar	345/18
düşmen-ler	346/3
söz-ler	349/21
kün-ler	354/9

Ancak Uygur Türkçesi’nde “ı” ve “i” sesinin tek bir harfle gösterilmesi bazı kullanım özellikleri doğurur. “ı” ile yazılmasına rağmen telaffuzda “i” ya yakın çıkan seslerden sonra çoġul ekinin kalın şekli, -lar şekli, getirilir.

ķiz-lar	338/13
---------	--------

³⁰ Öztürk, 1994: 53.

koçi-lar < koça-lar	338/24
koruqçi-lar	345/7
yaḥşi-lar	373/25
naḥşi-lar	348/10

Çokluk eki, iyelik ve şahıs eklerinin II. şahsını almış olan kelimelere her zaman kalın (-lar) şekliyle gelir.³¹

dime-ñlar	345/17
kél-iñlar	345/23

Uygur Türkçesi'nde çoğul ekinden sonra gelen ek, çoğul ekinin ünlüsünü daraltarak "i" ye çevirir. Bu sebeple çoğul ekine bazı örneklerde -lir şekliyle de rastlanır.

leşker-lir-ige	361/22
ķiz-lir-i	362/9
köz-lir-iñ	367/3

A. 5. 4. Aitlik Eki:

Gerek yalın, gerekse ismin hal eklerini almış isimlerin üzerine getirilerek aitlik ifade ettiği gibi, cümle içerisinde özellikle bulunma hali üzerine geldiğinde kendisinden sonraki ismin sıfatı durumuna girer. Bu sahada aitlik eki -ki'dir. Aitlik eki, bulunma hal ekinin (-da, -de, -ta, -te) üzerine getirildiğinde, bulunma eki -di, -ti şeklini alır.³²

yürek-ti-ki	339/18
öy iç-i-di-ki	341/13
toy sorun-i-di-ki	346/10
tala-di-ki	352/9
tén-i-di-ki	355/7
çéti-di-ki	355/20
yüz-i-di-ki	361/16
etrap-ti-kiler	361/19
baş-im-di-ki	365/7
ast-im-di-ki	365/8
şehr-i-di-ki	368/18

³¹ Kaşgarlı, 1992: 74-75.

³² Doğan, 2000: 226.

A. 5. 5. Soru Eki:

İsmin soru şeklini yapan ektir. İsmi fiile soru şeklinde bağlar. Soru eki daima -mu şeklinde kalın-dar-yuvarlak ünlülüdür. Soruya tereddüt ifadesi katan -kin, -ki edatı ile birlikte -mikin şeklinde ince-düz-dar ünlülü de olabilir. Bu iki ek de bitişik yazılır.³³

gapil-mu sen?	330/7
yalğan-mu?	339/21
emes-mu?	344/22
eqliñ yok-mu?	350/8
bar-mikin?	362/14
er-mi-diñ?	366/20

A. 5. 6. Bildirme Ekleri:

Uygur Türkçesi'nde isimlerde bildirme Türkiye Türkçesi'ndeki gibi ek-fiil (-i-) yardımıyla yapılır. İsimlerde bildirmenin, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart olmak üzere dört şekli vardır. Olumsuz çekimi ise isim ile ek-fiil arasına "emes" kelimesinin getirilmesiyle yapılır. Ek-fiilin şimdiki zaman çekiminde ek-fiil düşer, diğer kiplerde ise belirgindir.

bar i-di	329/5
körkem i-di	329/16
kérek-tur	330/14
yultuz-men	330/19
ķunduz-men	330/20
nazir-sen	331/17
ķaydi-dur	335/2
sodigerliri i-ken	335/19
yar i-diñ	339/24
bol emes	351/5
bulbul i-diñ	351/20
yolvas i-diñ	351/25
baraver i-kenmen	353/12
melum emes i-di	362/9

³³ Öztürk, 1994: 53.

B. SIFATLAR

Sıfatlar, isimlerin önüne gelerek onları niteleyen veya belirten kelime ve kelime gruplarıdır. Sıfatları niteleme ve belirtme sıfatları olmak üzere iki grupta toplayarak inceleyebiliriz.

B. 1. NİTELEME SIFATLARI

Niteleme sıfatları isimlerin önüne gelerek onların biçimlerini, renklerini, nasıl olduklarını, kısacası özelliklerini niteleyen sıfatlardır. Metnimizde tespit ettiğimiz niteleme sıfatları şunlardır:

uzun zamanlardın	329/4
kedinas dostlardın	329/15
güzel körkem	329/15
hop söret	330/1
hoş avazi	330/6
güzel çirayi	331/2
mağul söz	333/19
biçare Bozyigit	334/24
tömür öyge	335/3
ağ süt	336/16
yalguz yigitniñ	336/26
can dostliri	337/19
yorğa at	337/23
altun üzük	338/9
gül yüzüñni	341/5
hayasız düşmenni	342/24
pak iş	344/17
adil padişa	348/3
kırgın nahşılar	348/10
yağsi bağven	349/6
mes yigit	350/5
az yigit	350/6
kıttık uruş	352/26
çoñ taşqa	353/9

muñluq başım	354/6
yalğuz başım	354/8
nüsret kün	354/22
teñdaşsız ruhsari	361/17
qızıl güller	362/20
qara orman	363/6
yıraq yerge	363/6
altun tehtida	364/4
şum Zeytunni	364/5
zarliq sözlerni	365/1
keñ döleti	371/14

B. 1. 1. Sıfatlarda Derecelendirme:

Niteleme sıfatları, nesnedeki vasfın kastedilen yoğunluğuna göre derecelendirilir. Bu derecelendirme “-raq, -rek, -gina, -gine, -qina, -kine, -mtul” vb. eklerle veya “eñ, bek, téhi, nahayiti” vb. zarflarla yapılır.³⁴

Bu bizge eñ çoñ ħarliq emes mu?	344/22
Bozyigitniñ hali téhimu ħarap.	350/18

B. 2. BELİRTME SIFATLARI

Belirtme sıfatları, isimleri sayı, işaret, soru... yoluyla belirten sıfatlardır. Belirtme sıfatlarını dört başlık altında inceleyebiliriz:

B. 2.1. İşaret Sıfatları:

İşaret sıfatları, nesnelere yerlerini işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar tek başlarına işaret zamirleridir ve şunlardır: bu, şu, u, işbu...

Ayrıca u, şu, işaret sıfatlarının eski şekilleri olan “ol, şol” şekilleri görülmektedir.³⁵

bu: bu	
bu nezmini	330/6
bu yerdin	334/15

³⁴ Öztürk, 1994: 57.

³⁵ Kaşgarlı, 1992: 121.

bu munacatni	334/25
bu baladin	335/9
bu yolumdin	336/10

şu: şu

şu yalguz yigitniñ	336/26
şu küni	339/7
şu çağda	350/15
şu makanda	355/15
şu kéçe	362/7
şu yigit	362/24
şu periniñ	333/13

u: o

u kız	342/13
u zamanda	353/8

ul: o

ul yarimni	339/4
-------------------	-------

ol: o

ol baqqa	354/24
ol söret	331/1
ol keri kurutki	356/2
ol oğulni	363/13

şol: şu

şol vaqtida	352/15
--------------------	--------

B. 2. 2. Sayı Sıfatları:

İsimleri sayı yoluyla belirten sıfatlardır.

B. 2. 2. 1. Asıl Sayı Sıfatları:

bir ktim	329/16
ikki tgige	334/8
tt yıl	340/14
yetti yıldın	339/14
iri kn	336/24
sekkiz callat	342/25
mi dinar	360/22

B. 2. 2. 2. Sıra Sayı Sıfatları:

ikkini yıl	331/5
--------------------	-------

Metnimizde letirme, topluluk sayı sıfatlarına rnek olabilecek kullanımlara rastlanmamıtır.

B. 2. 3. Soru Sıfatları:

Soru sıfatları, nesnelere soru halinde belirten sıfatlardır.³⁶

nee: ne kadar, ka

Nee ktim ruset tilise koyup bermidi. 334/13

ne: ne

Ne til bilen szlermen? 359/21

Ne kz bilen kararmen? 359/22

...**ni** seveptin. 356/6

nime: ne

Bu **nime** hayasızlık? 342/20

B. 2. 4. Belirsizlik Sıfatları:

Belirsizlik sıfatları, nesnelere belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelere dı vasıflarını, bilhassa sayılarını, miktarlarını belirsiz olarak bildirir.³⁷

Metnimizde tespit ettiğimiz belli balı belirsizlik sıfatları Şunlardır:

³⁶ Kagarlı, 1992: 124.

bezi: bazı	
bezi rivayetlerde	368/27
bir: bir	
... bir küni...	329/8
... bir kişi...	338/17
... bir hizmetkar kızi...	342/12
... bir şahzade bar idi...	353/5
... bir taşka oğ atқан...	353/14
... bir yerge yıkıldı.	353/23
her: her	
... her bir işka...	351/18
... her işka...	368/20
hemme: bütün, hepsi	
... hemme cayğa...	345/7
barçe: bütün, hepsi	
... barçe uluğ - uşşaklar...	345/18
köp: çok	
Köp capalar kördümnen.	340/16
... köp mali birlen...	342/9
... köp düşmenniñ...	347/8
Köp helkni yigipsiz.	347/22
Köp yollardin adaşkan.	348/13
Köp harlıkka çüşüpsen.	351/24
Köp kaygular saldiñsen.	331/23
... köp nesihetler kıldı.	335/21
başka: başka	
Bundin başka gémim yoğ.	336/9

³⁷ Muharrem Ergin, (1994): *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul: s. 299.

... başka kız...	343/24
... başka dermani yok.	357/8
Sendin başka dostum yok.	357/15
Başka yarga bargim yok.	374/7
Başka yerge ketmesmen.	334/3

C. ZAMİRLER

Zamirler, nesnelere dildeki gerçek karşılıkları olmayan, gerektiği zaman onları temsil ve işaret suretiyle ifade edebilen kelimelerdir. Bunlar şahıs zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, dönüşlülük zamirleri ve belirsizlik zamirleri olmak üzere gruplara ayrılırlar.³⁸

C. 1. ŞAHIS ZAMİRLERİ:

Modern Uygur Türkçesi'nde şahıs zamirleri aşağıdaki gibidir:

1. Teklik Şahıs:	men
2. Teklik Şahıs:	sen / nz. siz
3. Teklik Şahıs:	u ³⁹
1. Çokluk Şahıs:	biz
2. Çokluk Şahıs:	siler / siz ⁴⁰
3. Çokluk Şahıs:	ular

Bolurmen men göhiri,	330/16
Ėevvas bolsañ sen eger,	330/17
U , 17 yaşka kirgen yili...	329/21
Bozyigit ol bolmisun?	338/3
Kimni men dep süyer ol	358/3
Biz dünyadin kêtürmiz,	369/27
Siz yahşılar kéliñlar,	373/25
Siler qalar kün boldi.	369/18
... ular maymunlarga 3 yil tutqun boldi.	334/14

Şahıs Zamirlerinin Çekimi:

a) Şahıs Zamirlerinin İlgi Hali:

Şahıs zamirlerine ilgi hali getirildiğinde 1. teklik ve 2. teklik şahıs zamirlerindeki “e” sesi “é” sesine dönüşür. Ayrıca yine bu iki zamire getirilen ilgi hali eki “-iñ” şeklinde kullanılmaktadır.⁴¹

³⁸ Öztürk, 1994: 63.

³⁹ Metnimizde “ol” kelimesi de üçüncü tekil şahıs zamiri olarak kullanılmıştır.

⁴⁰ Metnimizde II. çoğul şahıs zamiri daha çok “siz” şekliyle kullanılmıştır.

⁴¹ Doğan, 2000: 236.

1. Teklik Şahıs:	mén-iñ
2. Teklik Şahıs:	sén-iñ / nz. siz-niñ
3. Teklik Şahıs:	u-niñ
1. Çokluk Şahıs:	biz-niñ (mb.)
2. Çokluk Şahıs:	siler-niñ (mb.) / siz-niñ
3. Çokluk Şahıs:	ular-niñ

Atim méniñ Bozyigit	341/7
Séniñ vesliñ yolida	341/1
... sizniñ kıziñizğa...	344/16
... uniñ atisi Ehmeshangá...	344/13
... ularniñ içidin bir kız...	370/11

b) Şahıs Zamirlerinin Yükleme Hali:

1. ve 2. tekil şahıs zamirlerine yükleme hal eki getirilirken “e” sesi “é” ye dönüşür ve “n” seslerinden biri düşer.

1. Teklik Şahıs:	méni
2. Teklik Şahıs:	séni / nz. siz-ni
3. Teklik Şahıs:	u-ni
1. Çokluk Şahıs:	biz-ni
2. Çokluk Şahıs:	siler-ni (mb.) / siz-ni
3. Çokluk Şahıs:	ular-ni

Méni izdiseñ kérektur.	330/26
Séni kaydın tapurmen?	332/1
Uni izlep ölsem men.	333/15
Oñda bizni қоşмасму?	332/13
... ularni yene tutuvélip...	334/18

c) Şahıs Zamirlerinin Yönelme Hali:

Bilindiği gibi Modern Uygur Türkçesi’nde yönelme hal eki, “-ğa, -ge, -қа, -ke” dir. Bu ek 1. ve 2. tekil şahıs zamirlerine “-a” şeklinde gelir ve zamirlerin sonundaki

“-n”, “-ñ” ye, zamirin bünyesindeki “-e” sesi de “-a” ya dönüşür. Aynı zamanda bu ek 3. teklik kişi zamirine ilgi hal eki ile birlikte getirilir.

1. Teklik Şahıs:	maña
2. Teklik Şahıs:	saña / nz. siz-ge
3. Teklik Şahıs:	u-niñ-ğa
1. Çokluk Şahıs:	biz-ge
2. Çokluk Şahıs:	siler-ge (mb.) / siz-ge
3. Çokluk Şahıs:	ular-ğa

Boldi maña bişaret.	338/23
Méni saña qaratti.	340/8
... uniñğa cavaben...	353/15
...Bozyigitni bizge tutup...	356/7
Dünya sizge qaladur	373/21
... ularğa sedike qilip...	373/17

d) Şahıs Zamirlerinin Bulunma Hali:

1., 2. ve 3. teklik şahıs zamirlerine bulunma hal eki -niñ-de, -niñ-da olarak da getirilebilmektedir.

1. Teklik Şahıs:	men-de (mb.) / men-iñ-de (mb.)
2. Teklik Şahıs:	sen-de / sen-iñ-de (mb.)
3. Teklik Şahıs:	u-niñ-de (mb.) / unda (mb.) / anda
1. Çokluk Şahıs:	biz-de (mb.)
2. Çokluk Şahıs:	siler-de (mb.) / siz-de (mb.)
3. Çokluk Şahıs:	ular-da ⁴² (mb.)

Rehmi şepket sende yoq.	361/11
Méni anda yaratti.	340/7

e) Şahıs Zamirlerinin Ayrılma Hali:

Teklik şahıs zamirlerine ayrılma hal eki -nin-din şeklinde getirilebilmektedir.

1. Teklik Şahıs:	men-din / men-iñ-din

⁴² Doğan, 2000: 237.

2. Teklik Şahıs:	sen-din / sen-iñ-din (mb.)
3. Teklik Şahıs:	u-niñ-din / undin / andin
1. Çokluk Şahıs:	biz-din
2. Çokluk Şahıs:	siler-din (mb.) / siz-din
3. Çokluk Şahıs:	ular-din ⁴³ (mb.)

...körgenlerge méniñdin ...	358/7
Mendin artuq kılğaysen.	358/12
Sendin hever sorarler.	358/17
... uniñdin kéyin...	368/13
Undin ayrip almisañ,	346/23
...köyoğul andin artuq bolmas.	345/22
Bizdin heber sorisa,	338/7
Şapaet sizdin kérektur.	331/15

f) Şahıs Zamirlerinin Eşitlik Hali:

1. Teklik Şahıs:	men-iñ-çe (mb.)
2. Teklik Şahıs:	sen-iñ-çe (mb.)
3. Teklik Şahıs:	u-niñ-çe (mb.)
1. Çokluk Şahıs:	biz-niñ-çe (mb.)
2. Çokluk Şahıs:	siler-çe (mb.)
3. Çokluk Şahıs:	ular-din (mb.) ⁴⁴

g) Şahıs Zamirlerinin Vasıta hali:

1. Teklik Şahıs:	men bilen (mb.) / men-iñ bilen (mb.)
2. Teklik Şahıs:	sen bilen (mb.) / sen-iñ bilen (mb.)
3. Teklik Şahıs:	u-niñ bilen
1. Çokluk Şahıs:	biz bilen / biz-niñ bilen
2. Çokluk Şahıs:	siler bilen (mb.) / siz-niñ bilen (mb.)
3. Çokluk Şahıs:	ular bilen (mb.)

⁴³ Doğan, 2000: 237.

⁴⁴ Doğan, 2000: 237.

bizler bilen	370/16
uniñ bilen	345/14

h) Şahıs Zamirlerinin Edatlarla Kullanımı

Séniñ üçün ölsemmu,	360/5
Méniñ üçün yiglimañ.	370/2

C. 2. İŞARET ZAMİRLERİ:

Nesnelere işaret etmek, göstermek suretiyle karşılayan kelimelerdir. Uygur Türkçesi'ndeki işaret zamirleri şunlardır: bu, şu, mu, u, bular, şular, ular.

... bu bizge eñ çoñ ħarlıq emesmu?	344/22
Oyuñ séniñ şu iken.	363/26
...iltimasimiz şuki , men...	344/16
... bular öz...	335/19

İşaret Zamirlerinin Çekimi:

a) İşaret Zamirlerinin İlgili Hali:

bu-niñ	331/3
şu-niñ	334/13
u-niñ ténini	355/4
bular-niñ	337/3
şular-niñ	(mb.)
ular-niñ	(mb.)

b) İşaret Zamirlerinin Yükleme Hali:

bu-ni	330/5
şu-ni	(mb.)
u-ni	(mb.)
bular-ni	(mb.)
şula-rni	360/12
ular-ni	(mb.)

c) İşaret Zamirlerinin Yönelme Hali:

bu-niñ-ğa	(mb.)
şu-niñ-ğa	(mb.)
şu-ña	362/9
u-niñ-ğa	(mb.)
bular-ğa	335/25
şular-ğa	(mb.)
ular-ğa	(mb.)

d) İşaret Zamirlerinin Bulunma Hali:

bu-niñ-da (mb.), munda	340/6
şu-niñ-da (mb.), şunda	360/11
u-niñ-da (mb.), unda (mb.), anda	340/7
bular-da	(mb.)
şular-da	(mb.)
ular-da	(mb.)

d) İşaret Zamirlerinin Ayrılma Hali:

bu-niñ-din (mb.), mu-ndin	331/24
şu-niñ-din (mb.), şu-ndin	331/2
u.niñdin	368/13, u-ndin (mb.), a-ndin (mb.)
bular-din	(mb.)
şular-din	(mb.)
ular-din	(mb.)

e) İşaret Zamirlerinin Eşitlik Hali:

bu-niñ-çe (mb.), mu-nçe	335/23
şu-niñ-çe (mb.), şu-nçe	339/22
u-niñ-çe (mb.), unçe (mb.)	
bular-çe	(mb.)
şular-çe	(mb.)
ular-çe	(mb.)

f) İşaret Zamirlerinin vasıta Hali:

şuniñ bilen 360/19

Diğer İşaret Zamirleri

mana 350/15

C. 3. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRİ:

Modern Uygur Türkçesi'nde dönüşlülük zamiri “öz” kelimesidir. Bu zamir iyelik ve diğer isim hal ekleriyle de birlikte kullanılmaktadır.

öz	(kendi)	353/8
öz-i	(kendisi)	353/1
öz-imiz-ni	(kendimizi)	362/3
öz-eñ-çe	(kendince)	364/1
öz-iñiz	(kendiniz)	370/8
öz ekliçe	(kendi aklınca)	372/15
öz-ümni	(kendimi)	374/3
öz-eñ	(kendin)	331/10
öz-in	(kendisini)	338/4
öz-eñni	(kendini)	343/12
öz-üm	(kendim)	372/1
öz ara	(kendi aralarında)	335/19

C. 4. SORU ZAMİRLERİ:

Soru zamirleri, nesnelere soru yoluyla karşılayan ve temsil eden zamirlerdir. Soru zamirleri iyelik, çokluk ve hal eklerini almış şekilleriyle de kullanılabilirler.⁴⁵ Metnimizde tespit ettiğimiz belli başlı soru zamirleri şunlardır:

kim: kimMen yoqılıp yürgenni **kim** biledur? 354/5Sebrimni **kimge** éytayin? 357/16**Kimni** men dep süyer ol? 358/3**Kimler** bilen yürgeymen? 360/9**Kimge** vapa kıldıñ sen? 361/4

⁴⁵ Öztürk, 1994: 66.

ne: ne

Ne dep cavap birürmen?	359/23
Ne kılsañ hem bolmaydu.	371/13
Ne bolsam hem bolğaymen.	340/24

ƙaydin: nereden

Séni ƙaydin tapurmen?	332/1
------------------------------	-------

ƙayda: nerede

Emdi ƙayda körgeymen?	352/5
------------------------------	-------

ƙeyerlik: nereli

...ƙeyerliksen dep sorañlar...	338/5
--------------------------------	-------

C. 5. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ:

Nesneleri, kavramları belirsizlik çerçevesinde karşılayan, onların yerini belirsiz bir şekilde tutan zamirlerdir. Metnimizde tespit ettiğimiz belirsizlik zamirleri şunlardır:

hiçkim: hiç kimse

...bularni hiçkim tonumas idi.	337/8
... hiçkim cavap bermidi .	349/22
Hiçkimni almay ƙoyğuş yok.	361/10
... hiçkimdin ħiracet sormidi.	368/26
... hiçkimge bildürmey...	334/9

her kim: her kim, herkes.

Her kimge olca bolmisun.	371/8
---------------------------------	-------

hiçbir: hiçbir

Hiçbirini körmesmen.	343/21
-----------------------------	--------

bir ƙaç: bir kaç

...bir ƙaçisi...	346/4
------------------	-------

bezi: bazı

...**beziler** aşık meşuklara... 369/5

hemme: hepsi, bütün

...bularniñmu **hemmisini** öltürdi. 343/5

biri: biri, birisi

...kénizekliridin **biri**... 337/10

İkkiylendin **biri** ölse yine biri qalur. 354/12

D. ZARFLAR

Zarflar; fiillerin, sıfatların veya zarfların önüne gelerek anlamlarını yön, miktar, zaman, durum, soru kavramları bakımından niteleyen, belirten ve sınırlandıran kelimelere zarf denir. Zarfları durum zarfları, yer-yön zarfları, zaman zarfları, miktar zarfları ve soru zarfları olmak üzere gruplar halinde inceleyebiliriz.

D. 1. DURUM ZARFLARI

Hareketin türlü hal ve tavırlarını ifade eden zarflara durum zarfları denir. Hal ve tavır, nasıllık ifade eden her isim durum zarfı olarak kullanılabilir.⁴⁶

yaḥşi: iyi

...**yaḥşi** körürmen... 338/11

Yaḥşi körgen Zeytunuñ, 364/16

éniq: açık, belli

Éniq éytşañ kérektur. 332/6

qattiq: katı, sert

...şundaq **qattiq** çaptiki... 360/14

mundaq: böyle, şöyle

Yigit **mundaq** yaturmu? 330/8

...añligandin kéyin **mundaq** didi. 332/7

hoşal: memnun, sevinçli.

Hoşal qéliñ dostlirim. 369/22

Bolsun **hoşal** toyliriñ. 373/8

çoqum: muhakkak

Bozyigitni **çoqum** tutqaymen dep... 353/13

téz: çabuk

...yarisimu **téz** saqaydi. 355/10

⁴⁶ Kaşgarlı, 1992: 130.

Téz izdiseñ kérektur.	332/15
Tézdin hever élip kéliñlar didi	338/11

hoş: hoş, güzel

Hoş boliñiz hoşlurum.	372/2
Altun ayak hoş kéler.	372/6
Hoş yuriñiz karvanlar.	336/1

bikardinla: boşuna

Bikardinla aqar qan	346/25
----------------------------	--------

hergiz: asla, kesinlikle

Yaşsi bağven **hergizmu** bulbulni güldin ayrimas. 349/6

Metnimizde tespit ettiğimiz diğer durum zarfları şunlardır:

Toğra yürsem düşmenge nüsret kün bolurmu?	354/22
...kéri qurutqı pinhan kélip...	355/24
...tolun aydek güzel körüdi.	361/18
Abay bilen yürgisiz	335/8

D. 2. YER-YÖN ZARFLARI:

Fiilerin yönünü göstererek, sınırlarını belirsiz bir yer ifade eden zarflardır.⁴⁷

Metnimizde tespit ettiğimiz yer-yön zarfları şunlardır.

...béşini tüven sélip...	369/7
...dermani yoq yoqilurğa yékin boluptu.	349/23
...Bozyigitke yékin kélip bu nezmini éytti.	349/23
Ey can dostum yékin kel.	357/11
... yéniğa kirdi.	346/9
Düşmen kelse yaniñğa ,	351/11
Bozyigitniñ kéşiğa keldi.	357/9
Han kéşida olturğan.	348/22

⁴⁷ Öztürk, 1994: 67.

D. 3. ZAMAN ZARFLARI:

Hareketin zamanını gösteren zarflara zaman zarfları denilir. Bunlar adeta zarf olarak kullanılan zaman isimleridir.⁴⁸

bügün: bugün

Bügün kelgen bolmisun. 337/15

Bügün bir çüş körüpmen. 338/22

bultur: geçen yıl

Bultur keldiñ qaşımğa. 331/21

ete: yarın

...**etisi** kız kélip qurutkı qeridin soridi. 356/16

...**ete** birlen bazarğa élip... 356/27

kéçe: gece

Elkisse şu **kéçe** padişa sunay kanay çaldurup... 362/7

...**kéçide** oğul tuğdi. 329/13

kündüz: gündüz

Bozyigit **kündüzi** sehrada yétip... 343/6

...**qeri** qurutkı Bozyigitni **kündüzi** sanduqqa sélip... 356/2

kéçe-kündüz: gece-gündüz

Kéçe **kündüz** ne qılay? 367/17

Sahıpcamal **kiçe** **kündüz** yoliñizğa qaraqlıq 355/19

aval: evvel, önce

Aval heqtin tileymen. 370/13

emdi: şimdi

Elkisse **emdi** gepni Sahıpcamal qızdin añlaylı. 337/9

Ey qızim **emdi** séni ihtiyar qilginiñğa... 345/24

⁴⁸ Kaşgarlı, 1992: 129.

Emdi qayda körgeymen?	352/5
derhal: hemen	
...hañ tañ bolup qaldı ve derhal buyridi.	352/19
...callatlar derhal Bozyigitniñ ötüginiñ çemidin...	360/20
Derhal amal qılmisañ...	347/10
ağşamğiče: akşama kadar	
...etidin ağşamğiče Sahipcamalni izlep...	339/6
tün yérim: gece yarısı	
... tün yérimdin aşqanda...	345/10
...bilen tün yérimğiče uruş boldi.	345/8
kéyin: sonra	
Elkisse ikki kün ötkendin kéyin Bozyigitniñ...	353/22
Bir hazadin kéyin huşığa kélip...	359/14
Kéyin bu ehval padişaga sézilip...	343/7
ağiri: sonra, sonrası	
Ağiri Bozyigitni 500 leşker qoqlap yetti	352/25
... ağiri qoqlaşni tohtitip...	353/20
Ağiri karvan éli bularga nan ozuq...	335/25
hazir: şimdi	
Hazir kelgen bolmisun.	337/21
yil: yıl, sene	
Yetti yildin boldum zar.	339/14
Töt yil boldi yoluñda.	340/14
İkkinçi yil Bozyigit...	331/5
Ular maymunlarga 3 yil tutqun boldi.	334/14

kün: gün

Elkisse kızlar Bozyigitni ķiriķ kün izlidi	338/13
U, kız bilen üç kün korişelmedi.	343/9
Bozyigit eslige kelgiçe bu bağda 15 kün turdi	355/11

hiç: hiçbir zaman

...sirini hiç éytmas idi.	331/4
...heķiketni hiç körmes.	351/7
...ķiynalganni hiç bilmes ata hem anam.	354/7

Ey teķsirim **ezeldin** elçiğe ölüm yok 345/1

...perzenti bolmiğaça **daim** zarlinatti. 329/7

D. 4. MİKTAR ZARFLARI:

Sıfatların, zarfların ve fiilerin önüne gelerek onları miktar ve derece bakımından etkileyen kelimeler, miktar zarflarıdır.⁴⁹ Metnimizde tespit ettiğimiz başlıca miktar zarfları şunlardır:

köp: çok

Köp yigligan camaet...	358/16
Atam bizni köp kördi.	372/12
...özi köp yarilandi.	353/1

nahayiti: çok

...iştirip nahayiti hoş boldi.	334/7
...kız nahayiti gemkin bolup...	356/21
...yigit nahayiti ķiynaldi.	360/15

munçe: bu kadar, o kadar

Çüşünde körgen söretke **munçe** avare bolmiğin! 335/23

ciķ: çok

Altuni **ciķ** çoñ saray, 372/10

⁴⁹ Öztürk, 1994: 70.

bir az: biraz

Bir az bille yürgenmen. 351/16

azğina: azıcık, biraz

Bir **azğina** tursina. 370/17

artuq: fazla, daha fazla

...yurtida 3 yildin **artuq** tutkun bolğandin... 335/13

...uni qobul qilduq köyoğul andin **artuq** bolmas. 345/22

Mendin **artuq** qilğaysen. 358/12

bek: pek

...**bek** küçlük körünidu. 344/9

eñ: en

Bu bizge **eñ** çoñ qarlıq emesmu? 344/22

D. 5. SORU ZARFLARI:

Fiilin manasını soru yoluyla etkileyen zarflardır.⁵⁰ Metnimizde tespit ettiğimiz soru zarfları şunlardır: *qandaq* “nasıl, *ne üçün* “niçin”, *niçük* “nasıl, niçin”.

...**qandaq** bolğan bu gérip... 348/12

Ey qizim **ne üçün** özeñni qedirsiz qilip... 343/12

...emdi şeherge niçük kirürmen. 353/19

⁵⁰ Öztürk, 1994: 70.

E. FİİLER

E. 1. TÜREMİŞ FİİLLER:

İsim ve fiil kök ve gövdelerinden türemiş fiillerdir.

E. 1. 1. Fiilden Türemiş Fiiller:

-ar-,er-, -ur-, -ür-, -r-:

Uygur Türkçesi'nde genellikle geçişsiz fiiler türeten bir yapım ekidir.

köt-er-gen	330/2
çüş-ür	366/10
keç-ür-üp	336/13
öç-ür-megiñ	352/3

-l-:

Çok işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapan ektir. Edilgenlik anlamı sağlar.

toķu-l	361/15
ayr-il-ip < ayir-il-ip	334/2
ķoş-ul-	339/16
téş-il-	340/17
soy-ul-	340/18
tiz-il-	341/24
séz-il-	343/7
kör-ül-	350/16
aç-il-	351/10
yıķ-il-	353/23
tuğ-ul-	354/17
üz-ül-	360/24
és-il-<as-il-	361/25
öltür-ül-	362/2
oyna-l-	362/8
kés-il-< kes-il-	366/14
éyt-il-	368/27
yasi-l-<yasa-l-	369/4
ķırķ-il-	370/23

kiyn-a-l- 354/7

-n-:

Daha çok dönüşlülük eki olarak kullanılan bir ektir. Edilgenlik anlamı verdiği örnekler de mevcuttur.

zarli-n- 353/20
 sola-n- 335/3
 yoşur-un- 343/1
 çél-in-<çal-in- 345/20
 kıil-in- 357/2
 kör-ün- 354/24
 ağri-n- 362/23

-ş-:

Çok işlek olan biri fiilden fiil yapma ekidir. Aynı zamanda işteşlik eki olarak da kullanılır.

ķoy-uş- 329/18
 sayri-ş-ivatķan<sayra-ş- 330/2
 tonu-ş- 335/20
 uçra-ş- 339/9
 yügür-üş- 341/14
 tép-iş- 343/7
 ur-uş- 345/14
 ķop-uş- 347/17
 tur-uş- 349/8
 yıķ-il-iş- 352/23
 öt-üş- 354/9

-t-:

Ettirgenlik anlamı veren işlek bir ektir.

yasa-t-ip 334/16
 ķara-t-ti 340/8
 boşa-t 352/10

tohta-t-	353/20
ağri-t-	369/5

-dur-, -dür-, -tur-, -tür-:

Ettirgenlik anlamı veren işlek bir ektir.

köp-tür-	342/14
öl-tür-	343/2
kel-tür-	343/20
yiğ-dur-	343/26
az-dur-	344/6
bil-dür-	347/17
al-dur-	356/5
çal-dur-	362/7
izleş-tür-	362/10
sal-dur-	365/10
oy-dur-	368/15
tol-dur-	368/16
yağ-tur-	368/17
püt-tür-	368/26
tuğ-dur-	372/18

-ğuz-, -güz-, -kuz-, -küz-:

Ettirgenlik anlamı veren bir yapım ekidir.

kir-güz-	345/3
ağ-kuz-	366/24

-set-, -süt-:

Metnimizde sadece tek örnek mevcuttur.

kör-set-	333/2
----------	-------

-ma-, -me- :

Olumsuz filler yapan bir fiilden fiil yapan ektir. Daralmaya uğradığı için -mi- şekliyle de sıkça kullanılır.

teg-mi-sun < teg-me-	329/18
ayril-ma-ñiz	342/5
añli-mi-di-m < añla-ma-	345/17
ket-mi-di < ket-me-	350/15
öt-mi-di < öt-me-	360/14
bol-mi-sa < bol-ma-	364/26

E. 1. 2. İsimden Türemiş Fiiller:

-a, -e:

Bu ek isimlere gelerek yapma, olma anlamı veren bir ektir.

til-e-	368/8
uz-a-	367/12
oyun-a-> oyna-	346/10
kiyn-a-l-	354/7
san-a-	364/25

-ay, -ey, -y:

İsimlere gelerek onlara kendi kendine olma ve dönüşlülük anlamları katan ektir.

sak-ay-ğan	355/7
sariğ > sarğ-ay-	331/3

-la, -le:

Türk dilinde en işlek olan isimden fiil yapma ekidir.

baş-la-	355/21
bağ-la-	356/25
añ-la-	363/9
kuçak-la-	370/21
yok-la-	331/9
iz-le-	337/25
taş-la-	344/23
oy-la-	345/16
söz-le-	348/18
teğ-le	352/11

Bu ek fiilden fiil yapan “-t-, -n-, -ş-” eklerini alarak yeni kelimeler yapar.

paydi-li-n- < payda-la-n-	343/2
caka-la-n-	345/15
teyyar-la-n-	345/20
yari-la-n-	353/1
bağ-la-n-	357/4
pük-le-n-	360/21
hoş-la-ş-ti	335/26
kuçak-li-ş-i < kuçak-la-ş-	341/16
tebrik-liş-ip < tebrik-le-ş-	341/19
iz-le-ş-tür-	362/10
meslihetliş- < meslihet-le-ş-	334/7
teyyar-la-t-	346/2
iş-li-t- < iş-le-t-	345/14

-da,-de:

Bu ek genellikle sonu ünsüzle biten tek heceli kelimelere getirilir ve geçişli fiiller türetmek için kullanılır.

iz-de-	332/11
al-da-	350/2

-ra-, -re- :

say-ra-	362/20
yañ-ra-	348/10
sek-re-	352/17

-al- :

Uygur Türkçesi’nde isimden fiil yapma eklerinden biridir.

yoq-al-	368/11
---------	--------

-i-, -u-, -ü- :

Genellikle tek heceli kelimelere gelerek geçişsiz fiiller türetir.

renc-i	35/25
--------	-------

-k-, -k- :
yol-u~~k~~-

E. 2. FİİL ÇEKİMİ

E. 2. 1. Fillerde Şahıs Ekleri:

E. 2. 1. 1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri : Birinci tipteki şahıs ekleri, zamir menşeli olup, bunlar aslında şahıs zamiri iken sonradan ekleşerek bugünkü duruma gelen şahıs ekleridir.⁵¹

Teklik	1. şahıs	-men
	2. şahıs	-sen, -siz
	3. şahıs	eksiz, (-du, -tu)
Çokluk	1. şahıs	-miz
	2. şahıs	-siler
	3. şahıs	eksiz, (-lar, -ler, -ş)

Zamir menşeli şahıs ekleri öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve istek çekimlerinde kullanılmaktadır. Teklik birinci şahıs eki olarak, Eski Türkçe dönemindeki **men/ben** şeklindeki teklik birinci şahıs zamirinin men şekli; ikinci teklik şahıs eki **sen** zamiri ve nezaket ifade eden **siz** şekliyle kullanılmaktadır.⁵²

Zamir menşeli şahıs eklerinin teklik üçüncü şahısı aslında eksizdir. Fakat “tur-” yardımcı fiilinin ekleşmesi sonucu meydana gelen kiplerde üçüncü şahısı ifade eden bir “-du, -tu” eki ortaya çıkmıştır.⁵³

Çokluk ikinci şahıs eki olan **siler**, siz zamirine -ler ekinin gelmesi sonucu şekillenmiştir.

Üçüncü çokluk şahıs eki ise genelde fiilin işteş şekli olan “-ş-” ekiyle yapılır.

E. 2. 1. 2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri:

Teklik	1. şahıs	-(i, u, ü)m
	2. şahıs	-(i, u, ü)ñ, -ñiz (nz)
	3. şahıs	eksiz
Çokluk	1. şahıs	-k, -k

⁵¹ Kaşgarlı, 1992: 158.

⁵² Doğan, 2000: 261.

⁵³ Öztürk, 1994: 72.

2. şahıs	-(i, u, ü)ñlar
3. şahıs	eksiz, -ş-

İyelik menşeli bu tip şahıs ekleri görülen geçmiş zaman, şart ve gereklilik çekimlerinde kullanılmaktadır.

E. 2. 1. 3. Üçüncü Tipteki Şahıs Ekleri (Emir Çekiminde Kullanılan Şahıs Ekleri):

Her şahıs için ayrı ve kalıplaşmış bir eke sahip olan emir çekimi için kullanılan eklerdir. Bu Türkiye Türkçesi'nde de böyledir.

Teklik	I. şahıs	-ay, -ey
	II. şahıs	eksiz, -kin, -kın, -ğın, gin, -gil, -gil, -kil, -kil -ñ, -sila, -sile (nz)
	III. şahıs	-sun
Çokluk	I. şahıs	-ayli, -eyli, -ili, -ayluğ, -eylik
	II. şahıs	-ñ, -ñlar
	III. şahıs	-(ş)sun

E. 3. BASİT ZAMANLI KİPLER

E. 3. 1. Bildirme Kipleri:

E. 3. 1. 1. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi:

Çağdaş Uygur Türkçesi'nde görülen geçmiş zaman çekimi Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi -di, -du, -dü, -ti, -tu, -tü eklerine iyelik menşeli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır. Sert ünsüzle biten fiillere “t”, yumuşak ünsüzle biten fiillere ise “d” şekliyle getirilir. Üçüncü teklik ve üçüncü çokluk şahıs her zaman için dar şekilli (-di,-ti), birinci çokluk ise her zaman yuvarlak şekilli (-duğ, -dük, -tuğ, -tük) olarak kullanılır.

1. Tekil Şahıs	ķil-di-m
2. Tekil Şahıs	çik-ti-ñ / kör-di-ñiz (nz)
3. Tekil Şahıs	çik-ti-di
1. Çoğul Şahıs	ket-tü-k / al-du-ķ
2. Çoğul Şahıs	al-di-ñlar

3. Çoğul Şahıs cayla-ş-ti⁵⁴

Görülen geçmiş zamanın olumsuz şekli fiil tabanına -ma, -me olumsuzluk ekinin getirilmesiyle; soru şekli ise şahıs ekinden sonra “mu” soru ekinin getirilmesiyle yapılır.

I. Teklik Şahıs:

... añlimidim dimeñlar.	345/17
...yalğuz qaldim qaşimda yoq can yoldaşim.	354/16
Bildim siriñ şum iken.	364/2
Abruyiñni bilmidim .	373/2
Külğiniñni körmidim .	373/4
Qurban qildim özümni.	374/5
Saqla saqla boldum zar.	331/13
Heyran qilip turdum men.	332/21
Bir hóp söret kördüm men.	332/20
Yolda yürdüm su tapmay	340/12
Yar kęşiğa men kettim .	372/16
Tügimes gemge çüştüm men.	333/5

II. Tekil Şahıs:

Bultur keldiñ qaşimğa	331/21
Köp qağular saldiñsen . ⁵⁵	331/23
Şunçe saqlap kelmidiñ .	339/22
Yariñğa vapa qilmidiñ .	339/25
Tevrimidiñ qopmidiñ .	340/2
Öz qoynuñğa aldiñsen .	361/6
Mundin ğayip bolduñsen .	331/24
...bizlerni hıalayıq içide betnamğa qoyduñ .	342/21

III. Tekil Şahıs:

...qedinas dostlardin bolup östi .	329/15
...hoş avazi bilen bu nezmini éytti .	330/6
Qayğu çüsti başimğa	333/1

⁵⁴ Doğan, 2000: 268.

⁵⁵ Metnimizde özellikle nazım bölümlerinde “sen” zamirinin zaman ve şahıs eklerine birleşik yazılmış örnekleri vardır.

...altun kümüşlirini taşlap bu yerdin kaçti .	334/15
...2 kétim kaçti ve kutuldi .	335/15
...hesret bilen ordisiğa qaytti .	339/10
Séni munda yaratti ,	340/6
Méni saña qaratti .	340/8
...hasil bolğiniğa tentene qilip ünçe marcan çaşti .	341/17
...Kimen kèçip çikip ketti .	342/26
...bir name yézip evetti .	344/14
...boza-şarap teyarlattı .	346/2
...Bozyigit bir çöçüp közini açti .	352/15
...ahiri Bozyigitni 500 leşker qoqlap yetti .	352/25
Elkisse qebrigah pütkiçe qizniñ yéşi qurimidi .	369/6
Bizge öter kün boldi .	369/13
...nezmını oqidi .	370/12
Atam bizni köp kördi .	372/12
Dostuñ qaldi arqañda.	373/13
...Bozyigitniñ cesidi qoyulğan gümbezge kirdi .	374/13
...can berdi , şihit boldi .	374/15
...ay küni toşup bir oğul tuğdi .	329/9
...uniñ ismini Kimen qoydi .	329/13

I. Çoğul Şahıs:

İgiz taqqa tor salduq .	335/1
Tömür öyge solanduq .	335/3
Qandaq hekke uçriduq .	335/5
...Bozyigitke qizimizni bermek bolduq .	345/21
...uni qobul kilduq .	345/22
Salam berduk atalar,	347/20

II. Çoğul Şahıs:

Bu çekim örneği metnimizde bulunmamaktadır.

III. Çoğul Şahıs:

...öyige salam kılip kirip keldiler.	337/1
...toy meydanıga kirip keldi, kördilerkim...	347/15
...hever berdiler...	374/19
...kütüp cim turdiler.	349/15
...ara tonuşup yigilişip körüşti.	335/20
...éytip bezme kılayli diyşti.	341/20
...orun bérişti.	347/18
Ular, atlırıga minelmey yikilişip opur topur bolup kélišti.	352/24

Çağdaş Uygur Türkçesi'nde az da olsa kullanılan bir başka görülen geçmiş zaman çekimi daha vardır. Bu çekim -ğan (-gen, -қан, -ken) ekine iyelik eklerinin ve sonrasında “yoq” veya “bar” kelimelerinin eklenmesiyle yapılır. Anlaşıldığı üzere olumlu hali “bar”, olumsuz hali ise “yoq” kelimesiyle yapılır.⁵⁶

Ancak metinde bu çekime örnek olarak gösterilebilecek bir kullanım tespit edilememiştir.

E. 3. 1. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi:

Çağdaş Uygur Türkçesi'nde öğrenilen geçmiş zaman çekimi “-p” ve “-ğan, -gen, -қан, -ken” ekleriyle yapılır.

a) -p Eki ile Yapılan Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi: Ünlü ile biten fiillere doğrudan, ünsüzle biten fiillere ise yardımcı ünlü yardımıyla “-p” ekinin getirilmesi sonucu bu çekim yapılır. Bu zamanın birinci tekil ve birinci çoğul çekiminde şahıs eklerinden önce “-ti”, üçüncü tekil ve çoğul çekiminde ise “-p” eki ve şahıs ekinden sonra “-tu” eki gelmektedir. İkinci tekil ve ikinci çoğul çekiminde ise “-p” ekine doğrudan şahıs eki getirilir. Bu çekimde zamir menşeli şahıs ekleri kullanılır. Birinci tekil şahıs çekiminde “-ti” eki kullanılmayabilir. Eserimizde de bu şekilde kullanımı mevcuttur.

Bu çekimde yer alan “-ti, -tu” eki ise aslında “tur-” fiilinin zamanla değişime uğraması sonucu ortaya çıkmış bir ektir. Bu şekilde bu çekim pek çok Türk şivesinde kullanılmaktadır.⁵⁷

⁵⁶ Doğan, 2000: 271.

⁵⁷ Doğan, 2000: 272.

I. Teklik Şahıs:	yéz-ip(ti)-men
II. Teklik Şahıs:	yéz-ip-sen, yéz-ip-siz (nz)
III. Teklik Şahıs:	yéz-ip-tu (yéz-ip-tur)
I. Çoğul Şahıs:	yéz-ipti-miz
II. Çoğul Şahıs:	yéz-ip-siler, yéz-ip-siz ⁵⁸
III. Çoğul Şahıs:	yéz-ip-tu, yéz-iş-ip-tu ⁵⁹

I. Teklik Şahıs:

Bügün bir çüş körüpmen.	338/22
Sergerdane yürüpmen.	340/19
Tağ başidin ötüpmen.	341/3
Bu şeherge kélipmen.	341/4
Ata animdin kéçipmen.	341/6
İştipmen ey ata.	363/12

II. Teklik Şahıs:

İgiz taqqa çüşüpsen.	351/22
Ol oğulni çépipsen.	363/13
Muradiña yitipsen.	363/14
Bala şuñkar étipsen.	363/16
Atqa minip çıqipsen.	363/17
Düşminiñni yiğipsen.	363/18
Ölmes hever oqupsen.	363/20
Toy qilipsen özeñçe.	364/1
Zeytunni sen huplapsen.	364/18
Étini öyge solapsen.	364/19
Yıraқ yerge kétipsen.	367/10

III. Teklik Şahıs:

...cadiger qizimizni azduruptu.	344/6
...yoқilurğa yékin boluptu.	349/23
...callatlarniñ qorşavida baqlanğan halda tutuptu.	357/8

⁵⁸ Metnimizde -siz ekinin hem 2. teklik şahıs nezaket çekimi, hem de 2. çokluk şahıs çekimi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

⁵⁹ Rıdvan Öztürk, (1997): *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, TDK yay., Ankara: s. 122.

Ƙara orman ƙarġaylik yirak yerge kétiptu .	363/6
Ömrüñ boyi ƙoġlisañ yetmes yerge yétiptu .	363/7
...ƙevet ƙevet öyler yasiliptu .	369/4
Baġliniptu ƙoyliriñ.	373/6

I. Çokluk Şahıs:

...nabut ƙiliptimiz diyişti.	362/5
-------------------------------------	-------

II. Çokluk Şahıs:

...buraderler köp capa çékiptiler .	337/5
Köp helġni yigipsiz .	347/22
Biriñ ünçe biriñ marcan tizilipsiz yari yar.	341/24
Biriñ göher biriñ yaġut ƙoşulupsiz yari yar.	341/25

III. Çokluk Şahıs:

Bu çekim örneġi metnimizde bulunmamaktadır.

b) “-ġan” Eki ile Yapılan Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi:

I. Teklik Şahıs	yaz-ġan-(di) men
II. Teklik Şahıs:	yaz-ġan-sen / yaz-ġan-siz (nz)
III. Teklik Şahıs:	yaz-ġan-(du), yaz-ġan-dur
I. Çoġul Şahıs:	yaz-ġan-(di)-miz
II. Çoġul Şahıs:	yaz-ġan-siler
III. Çoġul Şahıs:	yaz-ġan, yéz-iş-ġan ⁶⁰

I. Tekil Şahıs:

Ata anañni körgenmen .	351/14
Bir az bille yürgenmen .	351/16
Hiyaliñni bilgenmen .	363/25
Heġtin tilep alġanmen .	330/23
Nurdin tamam tolġanmen .	330/24

⁶⁰ Öztürk, 1997: 117.

Bir yil boldi yanğanmen.	333/7
Atamdin hem keçkenmen.	371/21

II. Tekil Şahıs:

Bu çekim örneği metnimizde bulunmamaktadır.

III. Tekil Şahıs:

Қулақим сағру bolğandur.	343/18
İçim muzğa tolğandur.	365/20
Kün pėtiştin kelgendur.	337/22
Yorğa atқа mingendur.	337/23
Öyge düşmen toşқandur.	346/18
Buyun sunup yatқandur.	347/9
Eқlim baştin ketkendur.	343/22

I. Çoğul Şahıs:

Bu çekim örneği metnimizde bulunmamaktadır.

II. Çoğul Şahıs:

Bu çekim örneği metnimizde bulunmamaktadır.

III. Çoğul Şahıs:

Bu çekim örneği metnimizde bulunmamaktadır.

E. 3. 1. 3. Şimdiki Zaman Çekimi:

Çağdaş Uygur Türkçesi'nde şimdiki zaman çekimi iki şekilde yapılmaktadır. Bunlardan ilki “-vati” ekine zamir menşeli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılanıdır. Olumsuz çekimi “-may, -mey” getirilerek yapılır. Soru şeklinde ise soru eki birinci şahısta şahıs ekinden sonra, ikinci ve üçüncü şahıslarda ise şahıs ekinden önce getirilir. İkinci ve üçüncü tekilde ise “mu” soru eki ses değişikliğine uğrayarak “m” şeklinde gelir.

I. Teklik Şahıs	yéz-i-vati-men
II. Teklik Şahıs	yéz-i-vati-sen, yéz-i-vati-siz (nz)

III. Tekil Şahıs	yéz-i-vati-du
I. Çoğul Şahıs	yéz-i-vati-miz
II. Çoğul Şahıs	yéz-i-vati-siler
III. Çoğul Şahıs	yéz-i-vati-du, yéz-i-ş-i vati-du ⁶¹

İkincisi ise -maқта, -mekte ekiyle yapılandır. Ekin ikinci hecesi, açık orta hece durumna düştüğü birinci ve ikinci şahıslarda i'leşir. Kipin olumsuz şekli ise şahıs ekinden önce “emes” kelimesinin getirilmesiyle yapılır.⁶²

yaz-maқti-men	küt-mekte-emes-men
yaz-maқti-sen	küt-mekte-emes-sen
yaz-maқта	küt-mekte-emes
yaz-maқti-miz	küt-mekte-emes-miz
yaz-maқti-siler	küt-mekte-emes-siler
yaz-iş-maқта	küt-üş-mekte-emes ⁶³

Metnimizde bu çekime örnek oluşturacak bir kullanım yoktur.

E. 3. 1. 4. Gelecek Zaman Çekimi:

Çağdaş Uygur Türkçesi'nde gelecek zamn çekimi farklı şekillerde yapılır. En çok kullanılan şekli ise ünsüz ile biten fiillerden sonra “-a, -e, -i”, ünlü ile biten fiillerden sonra ise “-y” eki getirilmek suretiyle yapılandır. Bu çekimde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır.

1. Teklik Şahıs	yéz-i-men	işli-me-y-men
2. Teklik Şahıs	yéz-i-sen	işli-mey-sen
3. Teklik Şahıs	yéz-i-du	işli-me-y-du
1. Çokluk Şahıs	yéz-i-miz	işli-me-y-miz
2. Çokluk Şahıs	yéz-i-siler	işli-me-y-siler
3. Çokluk Şahıs	yéz-i-ş-i-du	işle-ş-me-y-du ⁶⁴

Soru şekli ise “-mu” ekiyle yapılır. Soru eki şahıs ekinden önce geldiği takdirde soru ekinin ünlüsü düşer.

açıl-mamdu < açıl-ma-y-mu-du	351/10
bol-mamdu < bol-ma-y-mu-du	368/2

⁶¹ Öztürk, 1997: 130.

⁶² Öztürk, 1994: 78.

⁶³ Öztürk, 1994: 78.

⁶⁴ Öztürk, 1994: 80.

I. Teklik Şahıs:

Aciz pıkrayıñızğa rehmi kılışınıñni tileymen didi	368/8
Ağrip saña yığlaymen.	370/14
Bir yıl boldi saqlaymen.	331/8
Kélürmu dep yoqlaymen.	331/9
Ne bolsam hem bolaymen.	341/2
Men tileymen soraymen.	349/11

II. Teklik Şahıs:

Ey kızım ne üçün özeñni kédirsiz kılıp bizlerni resva kılisen?	343/12,13
---	-----------

III. Teklik Şahıs:

Küçlük körünüdu.	344/10
Tügişidu bu yigit.	348/26
Uçsa- uçsa bolidu.	339/1
İzlisekla bolidu.	339/3
Halak kılıdığandek turidu.	353/19
Töge kélip huvlaydu – botasi uniñ barmikin?	362/14
Bulbul kuşlar sayraydu , kızıl güller barmikin?	362/20
Töge huvlaydu botasını böri alğan oñşaydu.	363/4

II. Çokluk Şahıs:

Bilemsiler bu géríp?	348/11
-----------------------------	--------

III. Çoğul Şahıs:

Bu çekime örnek teşkil edebilecek bir kullanım metnimizde tespit edilememiştir. Bu şeklin olumsuz çekimi “-me, -me” ekleriyle yapılır.

Yaman yahşi bilmeymen.	369/19
Yıglısam hem kelmeysen.	367/13
Hiç bilmeydu halini.	349/10
Éytsam sözüm yetmeydu.	367/8
Gem isimdin ketmeydu.	367/9

Ne kılsañ hem **bolmaydu.** 371/13

Yürekige **ķonmaydu.** 349/18

Çağdaş Uygur Türkçesi'nde “-maķçi, -mekçi, -diğan” ekleriyle de gelecek zaman çekimi yapılır.

...ħan kızını Bozyigitke **bermekçi,....** 345/18

E. 3. 1. 5. Geniş Zaman Çekimi

Çağdaş Uygur Türkçesi'nde geniş zaman çekimi fiil kök veya gövdesine -r, -ar, -er, bezan de -ur, -ür eklerinin ve bu eklerle zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır. II. çoğul şahıs çekiminde -siler şahıs eki kullanılır, III. çoğul şahıs anlamını katmak için ise “-ş” ekinde yararlanılır.⁶⁵

küt-er-men	işle-r-men
küt-er-sen	işle-r-sen
küt-er	işle-r
küt-er-miz	işle-r-miz
küt-er-siler	işle-r-siler
küt-er-ler	işle-r-ler
(küt-ü-ş-er)	(işle-ş-er) ⁶⁶

I. Tekil Şahıs:

Men keyniñdin **kétermen.** 367/15

Visaliñğa **yétermen.** 367/16

Bolurmen men göhiri 330/16

Séni kıyaydin **tapurmen?** 332/1

Ĥiracitiñge altun kümüş inam **ķilurmen.** 356/9

Ne til bilen **sözlermen?** 359/21

Ne köz bilen **ķararmen?** 359/22

Ne dep cavap **birürmen?** 359/23

Ĥizmetkarlar **ķoyurmen.** 365/11

⁶⁵ Doğan, 2000: 263.

⁶⁶ Öztürk, 1994: 79.

II. Tekil Şahıs:

Bir kün ata yıǵlarsen.	363/21
Köp puşayman bolarsen.	363/22
Pıraǵ tartip ölersen.	363/24
Ĥan Zeytungǵa bérürsen.	366/4
Körmigenni körersen.	370/6
Er köyünçe ķilursen.	343/25
Eger Bozyigit kelse sözüñ ras süyünçe alursen.	356/23

III. Tekil Şahıs:

...yigit kélip ķalarmikin dep...	357/6
Töge kélip huvlisa botasi uniñ yok ķıķar.	363/1
Bulbul ķuşlar sayrisa kızil güller yok ķıķar.	363/2
ķızıl güldek Bozyigit bu oyunda yok ķıķar.	363/3
...elvette namimni ķobul ķılar dep...	345/6
Bu oyunda ķıķar can.	346/24
Bikardinla aķar ķan.	346/25
Buzuķ bolat öyiñiz.	348/2
Hiķkim yok yıǵlısam halimni sorar.	354/10
Künler maña bar iken ötüşüp yürer.	354/9
Uķini kesse dereĥniñ kötigi ķalut.	354/11
İkkiylendin biri ölse yene biri ķalut.	354/12
Kimni men dep süyer ol.	358/3
Kimni balam diyer ol.	358/4
Altun ayak ĥoş kéler.	372/6
Yigit mundaķ yaturmu?	330/8
Oķyasini aturmu?	330/10
Yol yürer kün bolurmu?	335/10
Kélürmu dep yoklaymen.	331/9

I. Çoǵul Şahıs:

Séni ularǵa birürmiz...	343/14
Biz dünyadin kétürmiz.	369/27

Yar veslige **yetürmiz.** 370/1

II. Çoğul Şahıs:

Méni eslep **qoyarsiz.** 369/21

III. Çoğul Şahıs:

Metnimizde bu şahsın çekimine örnek bir kullanım tespit edilememiştir.

Bu zamanın olusuz şekli “-mas, -mes” ekine zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesi ile yapılır.

Oñda bizni qoşmasmu?	332/13	
Dünya bizdin ötmesmu?	332/14	
Sizdin ayrilip qalmasmen.	334/2	
Başqa yerge ketmesmen.	334/3	
Yalğançı dosti bolmasmen.	334/5	
Barmay köñlüm unimas.	336/6	
Éytqan sözüñni uqmasmen	343/19	
Sizdin eñil almasmen.	343/23	
Uniñ bilen uruşup bolmas, hile işliteyli.	345/14	
Can qedirini bilmessen.	349/1	
Heqiketni hiç körmes.	351/7	
Miñ Zeytungä bermesmen.	364/23	
Bir dep sanap yürmesmen.	364/25	
Çaқirisam hem kelmessen.	367/11	

E. 3. 2. DİLEK KİPLERİ

E. 3. 2. 1. Şart Kipi:

Uygur Türkçesi’nde şart kipinin çekimi “-sa, -se” eklerine iyelik kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır. Uygur Türkçesi’nde şart kipi aynı zamanda geniş zaman, şimdiki zaman ve istek kiplerini de ifade edebilmektedir.⁶⁷

I. Tekil Şahıs	çiq-sa-m	kel-se-m
II. Tekil Şahıs	çiq-sa-ñ /çiq-si-ñiz (nz)	kel-se-ñ

⁶⁷ Doğan, 2000: 280.

III. Tekil Şahıs	çik-sa	kel-se
I. Çoğul Şahıs	çik-sa-k	kel-se-k
II. Çoğul Şahıs	çik-sa-ñlar	kel-se-ñler
III. Çoğul Şahıs	çik-(iş)-silar	kel-(iş)-siler

I. Tekil Şahıs:

Ne bolsam hem bolğaymen.	340/24	
Tirik bolsam yangaymen.	336/18	
Hiçkim yok yıglisam halimni sorar.	354/10	
Canimni kurban kılsammu?	360/4	
Séniñ üçün ölsemmu?	360/5	
Éytsam sözüm yetmeydu.	367/8	
Çaķirisam hem kelmessen.	367/11	
Ölsem salam éytķaysen.	336/20	
Eger yüzün körsem men.	344/4	
Toğra yürsem düşmenge nüsret kün bolurmu?	354/22	
Giyani menmu yisem yaram saķaymasmu?	355/9	

II. Teklik Şahıs:

Eger yoşursañ üzüñni ketli kılgaymen, didi.	356/10
Barsañ kélip turğayler.	358/15
Ömrüñ boyı koğlisañ yetmes yerge yétiptu.	363/7
Göher kılsañ taşlarnı,	364/12
Hangá hever bergiçe maña hever kılsañ bolmamdu?	368/2
Yıglisañ hem bolmaydu.	371/17
Vedisida bar bolsañ ,	347/1
Bozyigitke yar bolsañ .	347/2
Nurğa orap keltürseñ ,	364/20
Kötersenñ hem bolmaydu.	365/23
Maķul körseñ can dostum.	333/3
Mendın bir hata iş ötüptür her ne kılsañız layıķmen.	368/6
Bir birimizni rencitmeyli heķķe ķobul kılsañız .	344/18

III. Teklik Şahıs:

Alla üçün toy bolsa ...	347/24
Adil padişa toy kılsa ...	348/3
... han Sahipcamal yıglısa hem sözini qobul körmidi.	349/15
... Bozyigitke qarısa közini açarğa dermani yoq.	349/22
Yalguzum dep yıglısa ...	358/9
Eger hizmet buyrisa ...	358/11
Bizni eslep sorisa ...	358/23
Töge kélip huvlısa botasi uniñ yoq çıkar.	363/1
Kiyik körse ovlaşqa...	330/9
Neççe qétim ruşset tilise qoyup bermidi.	334/13
Şeytan kirse qoyniñga...	350/3
Düşmen kelse yaniñga...	351/11

I. Çoğul Şahıs:

...yigitniñ mundaq çiraylıq ikenligini aldidin bilsek özimizni...	362/3
...izlisekla bolidu...	339/3

II. Çoğul Şahıs:

Ey naehliler öltürseñler canni qiyimay öltürñlar.	360/17
--	--------

III. Çoğul Şahıs:

Metnimizde bu çekime örnek olacak bir kullanım bulunmamaktadır.

Şart kipinin olumsuzu “-ma,-me” ekleriyle yapılır.

Bozyigitni ölmisek bizge aramliq yoq.	344/7
... kirgüzmisek didi.	345/3
Eger yetmise ecilim...	336/19
Bozyigitim bolmisa , hiçkim yüzün körmesmen.	344/2
Alla ümit kılmisa , öyge düşmen toşqandır.	346/17
Derhal amal kılmisañ ,	347/10
Undin ayrip almisañ bu oyunda çıkar can.	346/23

E. 3. 2. 2. Emir Kipi:

Çağdaş Uygur Türkçesi'nde emir çekimi, Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi her şahsa göre farklı eklerle yapılır.

Teklik birinci şahıs çekiminde ünlü ile biten fiillere -y, ünsüz ile biten fiillere -ay, -ey ekleri getirilir. Metnimizde genellikle Özbek Türkçesi'nde rastlanan -ayın şeklinde kullanım da mevcuttur.

Teklik ikinci şahıs çekimi esas itibariyle eksiz olarak yapılır. Ayrıca bu çekimde -ğın, -gin, -kın, -kin, -gil, -gil, -kıl, -kil ekleri de kullanılır. Bu şahsın nezaket şeklinde II. çoğul şahıs çekiminin kullanıldığı görülür. Aynı zamanda -sıla, -sile eki de kullanılır.

Teklik üçüncü şahıs çekimi ise -sun eki kullanılır.

Çokluk birinci şahıs çekimi -(a)yli, -(e)yli; az da olsa, -ayluğ, -eyluğ, -ili ekleri ile yapılır.

Çokluk ikinci şahıs çekimi -ñlar, -ñler ekleriyle yapılır.

Çokluk üçüncü şahıs çekiminde ise teklik üçüncü şahıs kullanımının yanında çoğulluk anlamı veren -ş ekiyle kullanımının da olduğu görülür.

I. Teklik Şahıs:	yaz-ay
II. Teklik Şahıs:	yaz- (yaz-ğın, yazğil) (nz) (yaz-iñ, yaz-iñlar)
III. Teklik Şahıs:	yaz-sun
I. Çoğul Şahıs:	yaz-ayli (yaz-ayluğ, yéz-ili)
II. Çoğul şahıs:	yaz-iñ, yaz-iñlar
III. Çoğul Şahıs:	yaz-sun, yéz-iş-sun ⁶⁸

I. Tekil şahıs:

Ízlep baray öyüñni	332/3
...çiqip ne bolsam bolay dep taladiki...	352/9
Sözüm saña éytay men	357/12
Alla emri nitey men?	357/14
Sebrimni kimge éytayin?	357/16
Qolum tutup ne kılay?	365/25
Men tehtiñni ne kılay?	366/2

⁶⁸ Öztürk, 1997: 189.

II. Tekil Şahıs:

Ey mes yigit közüň aç!	350/9
Yügürüp çikip işik aç!	350/10
Emdi gepni buyaqtin aňlaň.	353/3
Çurutkiniň öyige başlap bériň uçruşuş ornimiz bolur.	355/21
Meslihet ber can dostum.	332/22
Séni ularğa birürmiz, sen bir azğan adem bilen azmiğin.	343/14
Hayalîk bol! diyişti.	343/15
Aman bolgil can dostum.	352/4
...kizimniň köňli hoş bolsila men razî.	368/21
Bu peyliňdin yan dostum.	371/9
Yangin dostum peyliňdin.	370/19

III. Teklik Şahıs:

Razî bolsun atimiz.	336/14
Bersun bizge razîlik.	336/15
Şeher helkige toy kılmaç bolğanligim cakalansun didi.	345/15
...kutulğan kün çoň toy kilinsun didi.	357/2
Rasa kizisun toyiňiz.	347/23

I. Çoğul Şahıs:

...éytip bezme kilayli diyişti.	341/20
...yurtқа биле yanayli didi lékin Bozyigit unimidi.	335/24
Ahîretke yéteyli.	373/24
...uniň bilen uruşup bolmas hile işliteyli.	345/14
...kéçip kéteyli dep meslihetleşti.	356/1

II. Çoğul Şahıs:

Ey camaet aňlaňlar.	350/21
Yahşi körürmen bériňlar izléňlar tézdin hever élip...	338/11
... kéliňlar didi.	338/12
...şuniň bilen çepiňlar didi	360/19
...darga ésiňlar kızimizni béridigan adem bar...	357/1

Muradiña yétiñlar.	374/1
Atamğa éytiñ sözümni.	374/2
Bizge élip kéliñlar.	338/8
...bérip özin körüñlar.	338/4
...ķeyerliksen dep sorañlar.	338/5
Ey naehliler öltürseñler canni ķiyrimay öltürüñlar.	360/17

III. Çoğul Şahıs:

Huşal ķalsun dostlirim.	336/21
Aman bolsun dostlirim.	336/22
Barçe uluğ uşşaklar toyğa hazir bolsun dep...	345/18

Emir kipinin olumsuz şekli şahıs eklerinden önce “-ma, -me” olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılır.

Méniñ üçün yiğlimañ.	370/2
Aldanmañiz oyunga.	350/2
İkki aşık, ikki dünya ayrılmañiz yari yar.	342/11
İkki musafir endişe içide yene bir balağa gırıptar bolmayli...	335/17
Bügun kelgen bolmisun.	337/15
Ey biçare aşık yiğlimiğın bu şeherdin çıkmığın.	338/18
Ķuçaklap hem ķalmisun.	370/21
Ķırķilmisun sunmisun.	370/23
Ümitiñni üzmigil.	371/1
Dukaniñni buzmiğil.	371/2

E. 3. 2. 3. Gereklilik Kipi:

Çağdaş Uygur Türkçesi’nde gereklilik kipi “-sa, -se” şart eklerine şahıs eklerinin ve “kérek” kelimesinin getirilmesiyle yapılır.

1. Teklik Şahıs	yaz-sa-m kérek
2. Teklik Şahıs	yaz-sa-ñ kérek
3. Teklik Şahıs	yaz-sa kérek
1. Çoğul Şahıs	yaz-sa-ķ kérek
2. Çoğul Şahıs	yaz-sa-ñlar kérek

3. ođul Şahıs yaz-iş-sa kérek

1. Tekilik Şahıs

Göher bolsam kérektur.	330/18
Öyge kirsem kérektur.	341/10
Yüzin körsem kérektur.	341/12

2. Teklik Şahıs

Bizni izdiseñ kérektur.	330/14
Őobul körseñ kérektur.	330/22
Yurtuñ éytsañ kérektur.	331/20
İzdep tapsañ kérektur.	332/11
Őilalisañ kérektur.	347/6

3. Teklik Şahıs

Metnimizde çekimi bulunmamaktadır.

1. Çokluk Şahıs

Birge bolsağ kérektur	367/21
-----------------------	--------

2. Çokluk Şahıs

Çekimi metnimizde bulunmamaktadır.

3. Çokluk Şahıs

Çekimi metnimizde bulunmamaktadır.

Gereklilik kipinin olumsuzu “-masliğ kérek, -meslik kérek” şeklinde yapılmaktadır. Ancak buna örnek teşkil edecek bir kullanım metnimizde bulunmamaktadır.

E. 3. 2. 4. İstek Kipi:

Uygur Türkçesi'nde istek çekimi fiil kök veya gövdelerine “-ğay, -gey, -qay, -key” eklerinin ve zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır. Bu çekim gelecek zaman anlamı da taşımaktadır.

1. Teklik Şahıs	qil-ğay-men
2. Teklik Şahıs	qil-ğay-sen / qil-ğay-siz
3. Teklik Şahıs	qil-ğay
1. Çokluk Şahıs	qil-ğay-miz
2. Çokluk Şahıs	qil-ğay-siler
3. Çokluk Şahıs	qil-iş-ğay-lar ⁶⁹

1. Teklik Şahıs

Canım qurban qilğaymen.	340/23
Ne bolsam hem bolğaymen.	340/24
Séni azaplar bilen öltürüp tereñdin tasma tilğaymen didi.	368/3
Tirik bolsam yanğaymen.	336/18
Canım qurban qilğaymen.	340/23
Ne bolsam hem bolğaymen.	340/24
Bozyigitni çoqum tutqaymen dep...	353/13

II. Teklik Şahıs

Mendin artuq qilğaysen.	358/12
Sen öyiñge barğaysen.	358/13
Ata anañni körgeysen.	358/14
Salamimni éytqaysen.	358/8
Köñlin élip yürgeysen.	358/10

III. Teklik şahıs

Metnimizde örneği bulunmamaktadır.

I. Çokluk Şahıs

Maqul sözdür barğaymiz.	333/19
--------------------------------	--------

⁶⁹ Doğan, 2000: 287.

Heç yazğanni körgeymiz.	333/20
Hizmet kılip yürgeymiz.	333/22

II. Çokluk Şahıs

Metnimizde örneği bulunmamaktadır.

III. Çokluk Şahıs

Barsañ kélip turğayler	358/15
-------------------------------	--------

İstek çekiminin olumsuz şekli “-ma, -me” ekiyle yapılır. Ancak buna örnek teşkil edecek bir kullanım metnimizde bulunmamaktadır.

Bunun dışında “-ğu, -gü, -qu, -kü” sıfat fiil eklerinin iyelik eki almış şekillerine “bar”, “yoq” kelimelerinin ve “kel-“ fiilinin getirilmesiyle de istek çekimi yapılır.

Hiçkimni almay qoyğun yoq.	361/10
Başqa yarga barğim yoq.	374/7
Bu alemde turğum yoq.	374/8
Élip élip tuyğun yoq.	361/9
Bu yolumdin qalgim yoq.	336/10
Men keynimge yanğim yoq.	336/12

E. 4. BİRLEŞİK FİİL ÇEKİMİ

Fiilerin birleşik çekimi hikaye, rivayet ve şart olmak üzere üç şekilde yapılır. Bu çekimde “é-, i-, er-” ek fiilleri kullanılır. Bazı çekimlerde ek fiilin tamamen kaynaşıp düştüğü görülür.

E. 4. 1. HİKAYE

E. 4. 1. 1. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikayesi

Uygur Türkçesi’nde duyulan geçmiş zamanın hikaye çekimi şu şekilde yapılmaktadır.

	1. Şekil	2. Şekil
1. Teklik Şahıs	-ğan i-di-m	-v-i-di-m (<-p-i-di-m)
2. Teklik Şahıs	-ğan i-di-ñ (-ğan i-di-ñiz)	-v-i-diñ (-v-idi-ñiz)
3. Teklik Şahıs	-ğan i-di	-v-i-di

1. Çokluk Şahıs	-ğan i-du-ķ (-ken i-dü-k)	-v-i-du-ķ
2. Çokluk Şahıs	-ğan i-di-ñlar	-v-i-di-ñlar
3. Çokluk Şahıs	-(ş) ħan i-di	-ş-v-i-di ⁷⁰

1. Şekil

...yoşurup ķoyğan idi.	342/26
...tartip ķoyuşķan idi.	329/18
... atķan idi	353/11
... belgiligen idi	355/15
... digen idi	355/21
... öltürgen idi	345/13

2. Şekil

... ķötirip idi.	354/23
...izdep ķélip idi.	356/18

E. 4. 1. 2. Şimdiki Zamanın Hikayesi

Modern Uygur Türkçesi'nde şimdiki zamanın hikayesi şu şekilde yapılır.

	1. Şekil	2. Şekil
1. Teklik Şahıs	-vatattim	-maķta i-di-m
2. Teklik şahıs	-vatattiñ	-maķta i-di-ñ / maķta i-di-ñiz
3. Teklik Şahıs	-vatatti	-maķta i-di
1. Çokluk Şahıs	-vatattuķ	-mekte i-du-ķ
2. Çokluk Şahıs	-vatattiñlar	-mekte i-di-ñlar
3. Çokluk Şahıs	-ş-ivatatti	-ş-mekte i-di ⁷¹

1. Şekil

kél-ivatatti	330/3
--------------	-------

2. Şekil

İkinci şekle ait örnek metnimizde bulunmamaktadır.

⁷⁰ Doğan, 2000: 289.

⁷¹ Doğan, 2000: 289.

E. 4. 1. 3. Geniş Zamanın Hikayesi

Modern Uygur Türlüçesi'nde geniş zamanın hikaye çekimi şu şekilde yapılmaktadır:

1. Teklik Şahıs	-ar i-di-m	-mas i-di-m
2. Teklik Şahıs	-er i-di-ñ	-mes i-di-ñ
3. Teklik Şahıs	-ar i-di	-mas i-di
1. Çokluk Şahıs	-er i-du-ķ	-mas i-du-ķ
2. Çokluk Şahıs	-ar -i-di-ñlar	-mas i-di-ñlar
3. Çokluk Şahıs	-ş-er-i-di	-ş-mes-i-di ⁷²

1. Teklik Şahıs	-atti-m
2. Teklik Şahıs	-atti-ñ /atti-ñiz
3. Teklik Şahıs	-atti
1. Çokluk Şahıs	-attuķ
2. Çokluk Şahıs	-attiñlar
3. Çokluk Şahıs	-ş-atti

oyna-r i-di	346/10
siniş-ar i-di	353/9
saķla-r i-di	356/3
yiğla-r i-di	362/24
yür-ür idi	369/7
öltür-er i-dim	368/10
yiğli-ş-ar i-di	369/5
éyt-mas i-di	331/4
ķilal-mas i-di	334/20
tonu-mas i-di	337/8
ket-mes i-di	352/12
öltürel-mes i-di	352/13
çik-atti	343/10
arzu ķil-atti	329/17
sayrap tur-atti	368/24

⁷² Doğan, 2000: 290.

zar zar yigli-şatti	370/11
zarlin-atti	329/7
teyinle-ytti	334/19
yigla-ytti	338/15
çik-maytti	344/26
öltürüşke aldira-ytti	352/14

E. 4. 1. 4. Gelecek Zamanın Hikayesi

Çağdaş Uygur Türkçesi'nde gelecek zamanın hikaye çekimi şu şekildedir.

	1. Şekil	2. Şekil
1. Teklik Şahıs	-mağçı i-di-m	-idiğan i-di-m
2. Teklik Şahıs	-mağçı i-di-ñ / ñiz	-idiğan i-di-ñ
3. Teklik Şahıs	-mağçı i-di	-idiğan i-di
1. Çokluk Şahıs	-mağçı i-du-ğ	-idiğan i-du-ğ
2. Çokluk Şahıs	-mağçı i-di-ñlar	-idiğan i-diñlar
3. Çokluk Şahıs	-ş-mağçı i-di ⁷³	-ş-idiğan i-di

I. Şekil

Bu şeklin örneği metnimizde bulunmamaktadır.

II. Şekil

Bu şeklin örneği metnimizde bulunmamaktadır.

E. 4. 1. 5. Gereklilik Kipinin Hikayesi

Gereklilik kipinin hikayesi şu şekilde yapılmaktadır.

1. Teklik Şahıs	-ş-im kérek i-di
2. Teklik Şahıs	-ş-iñ kérek i-di
3. Teklik Şahıs	-ş-i kérek i-di
1. Çokluk Şahıs	-ş-imiz kérek i-di
2. Çokluk Şahıs	-ş-iñlar kérek
3. Çokluk Şahıs	-(ş)-iş-i kérek i-di ⁷⁴

⁷³ Doğan, 2000: 290.

⁷⁴ Doğan, 2000: 291.

Ancak metnimizde gereklilik kipinin hikaye çekimine örnek teşkil edebilecek bir kullanım bulunmamaktadır.

E. 4. 1. 6. Şart Kipinin Hikayesi

Modern Uygur Türkçesi'nde şart kipinin hikaye çekimi şu şekilde yapılmaktadır.

1. Teklik Şahıs	-sa-m i-di / -sa-m-i-di-m / -sa-m-di
2. Teklik Şahıs	-sa-ñ i-di / -sa-ñ i-di-ñ / -sañ-di
3. Teklik Şahıs	-sa i-di / -sidi
1. Çokluk Şahıs	-sa-ķ i-di / -sa-ķ i-du-ķ / -saķ-ti
2. Çokluk Şahıs	-sa-ñlar i-di / -sa-ñ i-di- ñlar / -sa-ñlar-di
3. Çokluk Şahıs	-ş-sa i-di / -sa i-di-ler / -iş-si-di ⁷⁵

Bir **körsemdim** boyuñni 332/4

E. 4. 2. RİVAYET

E. 4. 2. 1. Anlatılan Geçmiş Zamanın Rivayeti

Çağdaş Uygur Türkçesi'nde anlatılan geçmiş zamanın rivayet çekimi şu şekilde yapılmaktadır.

	1. Şekil	2. Şekil
1. Teklik Şahıs	-ğan i-ken-men	-ptiken-men
2. Teklik Şahıs	-ğan i-ken-sen	-ptiken-sen/siz
3. Teklik Şahıs	-ğan i-ken	-ptiken
1. Çokluk Şahıs	-ğan i-ken-miz	-ptiken-miz
2. Çokluk şahıs	-ğan i-ken-siler	-ptiken-siler
3. Çokluk şahıs	-ş-ķan i-ken	-ş-ptiken ⁷⁶

Metnimizde bu çekimlere örnek teşkil edecek kullanımlar bulunmamaktadır. Bununla beraber -miş ekiyle oluşturulmuş bir rivayet çekimi tespit edilmiştir.

...147 künde tamam bolğanmiş. 369/1

⁷⁵ Doğan, 2000: 292.

⁷⁶ Doğan, 2000: 292.

E. 4. 2. 2. Gelecek Zamanın Rivayeti

Modern Uygur Türkçesi'nde gelecek zamanın rivayet çekimi şu şekilde yapılmaktadır.

	1. Şekil	2. Şekil
1. Teklik Şahıs	ķil-idi-ken-men	ķil-maķçi (i)-ken-men
2. Teklik Şahıs	ķil-idi-ken-sen	ķil-maķçi (i)-ken-sen
3. Teklik Şahıs	ķil-idi-ken	ķil-maķçi (i)-ken
1. Çokluk Şahıs	ķil-idi-ken-miz	ķil-maķçi (i)-ken-miz
2. Çokluk Şahıs	ķil-idi-ken-siler	ķil-maķçi- (i)-ken-siler
3. Çokluk Şahıs	ķil-i-ş-idi-ken	ķil-i-ş-maķçi (i)-ken ⁷⁷

Ancak metnimizde gelecek zamanın rivayet çekimine örnek teşkil edebilecek bir kullanım bulunmamaktadır.

E. 4. 2. 3. Şimdiki Zamanın Rivayeti

	1. Şekli	2. Şekli
1. Teklik Şahıs	-ivatidiken-men	-maķta i-ken-men
2. Teklik Şahıs	-ivatidiken-sen/siz	-maķta i-ken-sen/siz
3. Teklik Şahıs	-ivatidiken	-maķta i-ken
1. Çokluk Şahıs	-ivatidiken-miz	-maķta i-ken-miz
2. Çokluk Şahıs	-ivatidiken-siler	-maķta i-ken-siler
3. Çokluk Şahıs	-ş-ivatidiken	-ş-maķta i-ken

Metnimizde bu kullanımlara örnek yoktur.

E. 4. 2. 4. Geniş Zamanın Rivayeti

1. Teklik Şahıs	ķil-ar i-ken-men
2. Teklik Şahıs	ķil-ar i-ken-sen/siz
3. Teklik Şahıs	ķil-ar i-ken
1. Çokluk Şahıs	ķil-ar i-ken-miz
2. Çokluk Şahıs	ķil-ar i-ken-siler
3. Çokluk şahıs	ķil-iş-ar i-ken

Şeniñ öyiñge meniñ kızım **barurken**, ni seveptin? 356/6

⁷⁷ Öztürk, 1994: 97,98.

E. 4. 2. 5. Şart Kipinin Rivayeti

1. Teklik Şahıs ķil-sa-m i-ken
2. Teklik Şahıs ķil-sa-ñ i-ken
3. Teklik Şahıs ķil-sa i-ken
1. Çokluk Şahıs ķil-sa-ķ i-ken
2. Çokluk Şahıs ķil-sa-ñlar i-ken
3. Çokluk Şahıs ķil-iş-sa i-ken⁷⁸

Metnimizde bu kullanımlara örnek yoktur.

E. 4. 2. 6 Gereklilik Kipinin Rivayeti

1. Teklik Şahıs ķil-iş-im kérek i-ken
2. Teklik Şahıs ķil-iş-iñ kérek i-ken
3. Teklik Şahıs ķil-iş-i kérek i-ken⁷⁹
1. Çokluk Şahıs ķil-iş-imiz kerek i-ken
2. Çokluk Şahıs ķil-iş-iñlar kérek i-ken
3. Çokluk Şahıs ķil-iş-leri kérek i-ken

Metnimizde bu kullanımlara örnek yoktur.

E. 4. 2. 7. İstek Kipinin Rivayeti

1. Teklik Şahıs ķil-gay i-ken-men
2. Teklik Şahıs ķil-gay i-ken-sen
3. Teklik Şahıs ķil-gay i-ken
1. Çokluk Şahıs ķil-gay i-ken-miz
2. Çokluk Şahıs ķil- gay i-ken-siler
3. Çokluk Şahıs ķil-iş-ķay i-ken⁸⁰

Metnimizde bu kullanımlara örnek yoktur.

E. 4. 3. ŞART

Modern Uygur Türkçesi'nde şart birleşik çekimi i- ek fiili yerine bol- yardımcı fiili ile yapılır.

⁷⁸ Öztürk R, 1997: 209.

⁷⁹ Doğan, 2000: 295.

⁸⁰ Öztürk , 1997: 209.

E. 4. 3. 1. Anlatılan Geçmiş Zamanın Şartı

1. Teklik Şahıs	ķil-ğan bolsa-m	
2. Teklik Şahıs	ķil-ğan bolsa-ñ	
3. Teklik Şahıs	ķil-ğan bolsa	
1. Çokluk Şahıs	ķil-ğan bolsa-ķ	
2. Çokluk Şahıs	ķil-ğan bolsa-ñlar	
3. Çokluk Şahıs	ķil-iş-ķan bolsa ⁸¹	
...ķurban ķilip bolsimu uni azat ķilur erdük,...		362/4

E. 4. 3. 2. Gelecek Zamanın Şartı

	1. Şekli	2. Şekli
1. Teklik Şahıs	-idiğan bol-sa-m	-maķçi bol-sa-m
2. Teklik Şahıs	-idiğan bosa-ñ	-maķçi bol-sa-ñ
3. Teklik Şahıs	-idiğan bol-sa	-maķçi bol-sa
1. Çokluk Şahıs	-idiğan bol-sa-ķ	-maķçi bol-sa-ķ
2. Çokluk Şahıs	-idiğan bol-sa-ñlar	-maķçi bol-sa-ñlar
3. Çokluk Şahıs	-ş-idiğan bol-sa	-ş-maķçi bol-sa
...tirik ķélip yürüdiğan bolsam séni öltürer idim,...		368/9

E. 4. 3. 3. Geniş Zamanın Şartı

1. Teklik Şahıs	-r bol-sa-m
2. Teklik Şahıs	-r bol-sa-ñ
3. Teklik Şahıs	-r bol-sa
1. Çokluk Şahıs	-r bol-sa-ķ
2. Çokluk Şahıs	-r bol-sa-ñlar
3. Çokluk Şahıs	-ş-ar bol- sa

Metnimizde bu kullanımlara örnek yoktur.

E. 4. 3. 4. Şimdiki Zamanın Şartı

Şimdiki zamanın şart çekimi diğer zamanların çekimine göre farklılık gösterir.

“vatsa”⁸² ekiyle ifade edilir.

⁸¹ Doğan, 2000: 295.

⁸² Kaşgarlı, 1992: 191.

1. Teklik Şahıs	-ivatsa-m	< -p yat-sa-m
2. Teklik Şahıs	-ivatsa-ñ	< -p yat-sa-ñ
3. Teklik Şahıs	-ivatsa	< -p yat-sa
1. Çokluk Şahıs	-ivatsa-ķ	< -p yat-sa-ķ
2. Çokluk Şahıs	-ivatsa-ñlar	< -p yat-sa-ñlar
3. Çokluk Şahıs	-ş-ivatsa	<-ş-ip yat-sa

Metnimizde bu kullanımlara örnek yoktur.

E. 5. FİİLLERİN NEZAKET ŞEKLİ

Zaman zaman fiil çekimlerinde belirttiğimiz 2. teklik şahıslardaki -niz ve emir 2. teklik şahıstaki -sila eklerinin yanında 2. teklik şahıslara gelen -li (<-la, -sile, -sila) eki nezaket anlamı taşıyan eklerdir.⁸³

...ķizimniñ köñli hoş bolsila.	368/21
...izlisekla bolidu.	339/3

E. 6. SORU EKİ

Uygur Türkçesi'nde fiilerin soru şekli “-mu” soru ekiyle yapılır. Bunun dışında “-mikin” ile de soru şfadesi sağlanır.

Bille yürer kün bolur mu ?	339/17
Hile ķilip toyd imu ?	350/25
...giyani menmu yisem yaram saķaymas mu ?	355/9
...yigit ķelip ķalarm ikin ?	357/6

Gelecek zaman ve geniş zamanın soru şekilleri zaman ekiyle kalıplaşabilmektedir.

aķil-mamdu < aķil-ma-y-mu-du	351/10
bol-mamdu < bol-ma-y-mu-du	368/2
Bilemsiler bu ğerip?	348/11
Diyalmamsen söziñiz?	351/12

E. 7. SIFAT FİİLLER:

Sıfat fiiller, fiil kök veya gövdelerinden türeyerek nesnelere geçici hareket vasıflarını karşılayan şekillerdir. Sıfat fiiller isimleri kalıcı vasıfları ile değil, hareket ile

⁸³ Doğan, 2000: 297.

ifade etmektedir. Cümle içinde genellikle sıfat görevi görürler. Uygur Türkçesi'nde genellikle şu sıfat fiil ekleri kullanılarak sıfat yapılır.

-қан, -ken, ğan, -gen: Uygur Türkçesi'nde sıkça kullan bir sıfat-fiil ekidir, -an, -en, -duk, -dük anlamı verir.

...yüz.ige kıldin toқulğan perde tartip қoyуşқан idi	329/18
Kökte turğan yultuzmen.	330/19
Қилған vedeñ yalğanmu?	339/23
Bozyigit yoşurunğan yéridin чиқип...	343/1
Uçriğan һan leşkerlirini öltürüp...	343/3
Sen bir azğan adem bilen azmiğın.	343/14
Yangan otқа çüşüpsen.	352/2
Tuğulğan yer ata anam yadımğa çüşti.	354/17
Bizni körgeñ yoldaşlar,	358/18
Birge turğan қoldaşlar,	358/19
Birge yürgeñ muñdaşlar,	358/20
Mingen atım kiygeñ kiyim чағ қалур	354/14
Közdin чиққан yaşıñni	366/23
...béşidin ötken işlarni bayan қилип berdi.	337/2
...cesidi қoyulğan гümbezge kirdi.	374/13
...çüşüñde körgeñ söretke...	335/23
Aқ süt bergen animiz,	336/16
... püklengen almas қилиğini aldı.	360/21
éytқан sözni uқsañ sen.	332/9
Bu turuşқан camaet	349/8
...geplerni iştken қız...	343/16
...camalini körüşken etraptikiler	361/19

-ğan eki, yat- yardımcı fiilinin kaynaşmış şekli olan -vat- ekine veya -p zarf fiili ile birleşik fiil teşkil edilen yat-, tur-, yür- ve oltur- yardımcı fiillerine getirilince, hareketin içinde bulunulan zamanda sürdürüğünü ifade eden sıfat fiiller yapar.⁸⁴

Sepsaldiki **sayrişivatқан** bulbul tuti қушlarni... 330/2

⁸⁴ Öztürk, 1994: 103.

Bir çağda toy merikisi bolivatқан cayğa kélip қалди.	362/11
Men yoқilip yürgenni kim biledur.	354/5
... paylap yürgen paylaқçılar...	356/4

-ған,- gen, -қан, -ken sıfat fiil ekleri kendinden sonra iyelik eklerini aldıklarında -ğun, -ğın, -қın, -kin, -kin halini alır.⁸⁵

...hasil bolğiniğa tentene қilip ünçe marcan қаşti.	341/17
Süyğiniңge bérürmen.	365/13
Külğiniñni körmidim.	373/4
Şehrige kelğiniге bir ay boldi.	337/7

-miğan, -migen:

-ған, -қан, -ken sıfat fiilinin olumsuz şeklidir.

Didarimğa toymiğan ,	357/21
Yalguzum dep қoymiğan ,	357/22
Muñluқ bolған anamğa,	357/23
Ah derdim vapa körmigenler dep...	369/8
Körmigenni körersen.	370/6

-idiğan, -ydiğan:

Kelimeye genellikle gelecek zaman anlamı veren bu ek, “tur-” yardımcı fiilinin öğrenilen geçmiş zaman ekiyle birleşmesinden meydana gelmiştir.⁸⁶

Қizimizni béridiğan adem bar.	357/1
Sahipcamalniñ öyige қaraydiğan bir hizmetkar қizi bar idi.	342/12
Sahipcamal kiyidiğan kiyim mal dünyasiğa қарap...	372/4

-r, -ar, -er, -mas, -mes:

Geniş zaman anlamı veren sıfat fiil ekleridir. Olumsuz şekli de -mas, -mes ekiyle yapılır.

Қutular күn болурму?	339/19
Sahipcamal меşуққе қоşular күn болурму?	354/21

⁸⁵ Doğan, 2000: 299.

⁸⁶ Doğan, 2000: 298.

Gemler başkan köñlümni açilur kün bolurmu?	354/20
Bolar iş boldi.	361/23
Bizge barar kün boldi.	369/17
Yol yürer kün bolurmu?	335/10
Bir körer kün bolurmu?	335/12
Öler küni bolğandur.	347/12
Yerde yatur ermidiñ?	366/20
Yerde aqquzur ermidiñ?	366/24
Emdi étur sözüm yok.	371/25
Séni kiyer kişim yok.	372/7
Qayrilur kün boluptu.	357/18
Qutulmas kün boluptu.	360/7
Tügimes gemge çüštüm men.	333/5
Ömrüñ boyi qoqlisañ yetmes yerge yétiptu.	363/7
Ölmes hever oqupsen.	363/20

-r, -ar, -er sıfat fiil ekleri bazı örneklerde -ma, -me mastar eki anlamı verir.

Boz yigitniñ hali haraptur közini açarğa dermani yok.	347/16
Can çıkarğa yettiğu.	350/7
Mineriñge at hiracitiñge altun kümüş inam qılurmen.	356/9
Qutulurğa zar bolsa.	348/7
...dermani yok, yokilurğa yékin boluptu.	349/23

-ğu, -qu, -kü, -gü:

Gelecek zaman anlamı katan bir ektir. “dek” edatı ile kullanılış şekli de vardır.

Bu sıfat fiil eki, bugün Uygur Türkçesi’nde kullanılış sahası daralmış olarak karşımıza çıkar. Tam bir sıfat fiil eki özelliği göstermez. Bu ek bazı birleşik şekillerde görülür. İyelik eklerinden sonra “bar”, “yok” veya kel- kelimeleriyle birlikte istek çekimini karşılar.⁸⁷

Élip élip tuyğuñ yok.	361/9
Hiçkimni almay koyğuñ yok.	361/10
Başqa yargı barğim yok.	374/7

⁸⁷ Öztürk, 1994: 104.

Bu alemde turğum yoq.	374/8
İzini başküdek perzenti bolmiğaçağa daim zarlinatti.	329/7
Yüzün adem körgüsiz	335/6
Toy digüdek toy bolsun.	348/9

-ğuçı, -güçi, -kuçı, -küçi:

-ğu, -gü, -ku, -kü sıfat fiil ekine “-çi ” isimden isim yapma ekinin eklenmesi sonucu oluşmuş bir birleşik ektir. -ecek , -acak anlamının yanında o işi yapan anlamını da verir.

Neşrge teyyarlığuçı Hilminiyaz Qadiri.	329/3
...hetni pare pare kılip taşlap name élip kelgüçini öltürüşke buyridi.	344/2

E. 8. ZARF-FİİLLER:

Hareket hali ifade eden fiil şekillerine zarf fiil denir. Şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket hali ifade ederler. Zarf fiiller anlam bakımından sıfat fiiller gibi isim değil fiil olan kelimeleridir. Bu sebeple isim çekim eklerini almazlar, çekimsiz kullanılırlar.⁸⁸

-i, -u, -ü :

Bozyigit bağdin bir toşkan tutivélip uniñ ténini...	355/4
...Bozyigitni kütivélişka umu boza şarap teyyarlatti.	346/1

-p, -ip, -up, -üp :

Uygur Türkçesi'nde sıkça kullanılan bir zarf fiil ekidir.	
...hamildar bolup ay küni toşup bir oğul tuğdi.	329/9
...yüzige kıldin toqulğan perde tartip koyuşқан idi.	329/19
U, 17 yaşқа kirgen yili kéçisi uqlap yétip bir çüş kördi.	329/21
Derya kéçip tağ éşip ...	330/13
Heqtin tilep alğanmen.	330/23
Tayaqıñni qolğa ep méni izdiseñ kérektor.	330/25
İzlep baray öyüñni	332/3
Dosti Kimen'din meslihet sorap bu nezmini éytti.	332/19

⁸⁸Kaşgarlı, 1992: 199.

İkisi ikki tögige nan ozuq altun kümüş **yüklep...** 334/8

...hiçkimge bildürmey tevekkül **ķilip** şeherniñ ĳible dervazisidin yolğa çikti.

334/9

...toyda Bozyigit barmikin,- dep **ümitlinip** Bozyigitni **sorap** toy ehligе bu nezmini éytti. 362/13

Yoldaşlirim ĳebreñni **ķucaqlap** hem ĳalmisun. 370/21

-may, -mey:

-a, -e, -y zarf fiil ekinin olumsuz şeklidir. Genellikle “-madan, -mayıp, -mayarak” anlamını karşılayan ve sıkça kullanılan bir ektir.

Eķlim **yetmey** yürdüm men. 332/23

...hiçkimge **bildürmey** tevekkül ĳilip... 334/9

Körmey köñlüm unimas. 336/8

...bir yéñini sépişķa **ülgürmey** aldirap... 347/14

...atlıriğa **minelmey** yikilişip opur-topur bolup ĳélişti. 352/23

Eķil **tapmay** boldum zar. 333/2

Barmay köñlüm unimas. 336/6

...bilen körüşüş imkani **bolmay** ĳaldi. 343/8

Kimen çidap **turalmay** gemdin içige... 350/19

Kimen zar zar yiglap **çidiyalmay** sirtķa çikip... 352/8

Yoşurmay éytķil. 356/7

...canni **ķiynimay** öltürüñlar. 360/17

Hiçkimni **almay** ĳoyguñ yoķ. 361/10

Bozyigit taķet **ķilalmay** aş-nandin ĳaldi. 332/17

-ğaçķa, -geçķe, -ķaçķa, -keçķe:

-ğaç, -geç, -ķaç, -keç zarf fiil ekleriyle yönelme hal eklerinin birleşmesi sonucu oluşmuş birleşik bir zarf fiil ekidir. Fiilin sebebini bildirerek “...dıģı için” anlamı verir.

...perzenti **bolmiğaçķa** daim zarlinatti. 329/7

...ulañlıri **boşitilğaçķa** ular atlıriğa minelmey... 352/23

ĳéripliķķa **çüşķeķe** yalguz başım. 354/8

-ğili, -gili, -kili, -kili (-gini, gini):

Bu ek de fiilin meydana geliş sebebini belirtir. "...maya, ...mak için, ...alı,...dan beri ”gibi anlamlar katar.

İgiz taqqa konğili .	339/2
Ul yarimni tapkili .	339/4
Yoldaşım yok éytkili .	333/9
Dermanım yok ketkili .	333/10
Mundağ sözlirini iştip hoşlişip bu nezmini éytkini :	372/23

-ğice, -gice, -kıce, -kice:

Fiillere sınırlama ve zaman anlamı katan bir zarf fiil ekidir. “-ınca, -incaya kadar” anlamı verir.

...eslige kelğice bu bağda 15 kün turdi.	355/11
...hangı hever bergice maña hever kılsañ bolmamdu?	368/2
Bu sarayni pütürgice hiçkimdin hıracet sormidi.	368/26
Kebrigah pütkıce kızniñ yeşi kırimidi.	369/6

-ğunçe, -günçe, kıunçe, -künçe:

Az sayıda rastlanan bu ek, düzlük yuvarlaklık uyumuna uymaz. Ek, fonksiyon olarak -ğice ekine benzer. “-ınca, -incaya kadar, -dikça, -acağına” anlamlarını verir. Gerek şekil, gerekse anlam bakımından benzerliği -ğunçe ekinin -ğice ekinin aslı şekli olduğunu düşündürmektedir.⁸⁹

Zaman ahir bolmağunçe ayrılmañiz yarı yar.	342/5
Yıglap yıglap yürgünçe ,	367/18
Bu hesretni körgünçe ,	367/19
Ğemiñ ketmes ölgünçe .	367/20
Ahıret kün bolğunçe ,	359/8

Bunlar dışında aslında sıfat fiil olan kelimelere farklı ekler getirilmesi suretiyle oluşturulan zarf filler de bulunmaktadır. Aslında sıfat fiil olan bu kelimeler cümle içinde zarf fiil görevi üstlenirler. Başlıcaları şunlardır:

⁸⁹ Öztürk, 1994: 110.

-mastin / -mestin:

Cümleye -madan, -meden anlamını verir.

Ayrılmastin yürmek yok.	369/16
Korkmastin yürgermen.	359/3

-ğanda, -gende, -kanda, -kende:

“-dığında, -dığı zaman, -ınca” anlamlarını veren ve sıkça kullanılan bir ektir.

Keç bolğanda hazirsen.	331/18
Men şeriñde turganda ata anañni körgermen.	351/13
Men öyümge yanganda , ne til bilen sözlernen?	359/20
...18 yaşka kirgende yene hiliği kızni çüşide kördi.	331/5
Ata anam körgende mendin salam éytiñlar.	336/3
...tün yerimdin aşkanda aman ésen sehayi makaniğa kaytıp çıktı.	345/10
Men ésiğa çüşkende yangan otta köyer ol.	358/5
İş ötkende payda yok.	363/23
Muradimğa yetkende	336/17

-ğandin, -kandin, -kendir, -gendin kéyin:

Sıfat fiil ve hal ekinin birleşmesi sonucu oluşmuş, “-dıktan sonra” anlamını veren bir zarf fiil ektir.

Buni añliğandin kéyin mundağ didi.	332/7
...utkun bolğandin kéyin dosti Kimen bilen meslihet kılip...	335/14
...zindanğa salğandin kéyin han emir kıldikim...	356/25
...ordisiğa kirgendin kéyin ...	339/12
...sözlerni éytğandin kéyin zar zar yığlap...	366/7
...üç ay ötkendin kéyin maymunlar çoğlap kélip...	334/17

E. 9. BİRLEŞİK FİİLER

Bir hareketi karşılamak üzere, bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur.⁹⁰

⁹⁰ Öztürk, 1994: 136.

E. 9. 1. Bir Tarafı İsim Bir Tarafı Fiil Olan Birleşik Filler

Uygur Türkçesi'nde, isimlerden, bazen de bir sıfat-fiilden sonra gelerek, birleşik fiil yapan yardımcı fiiller: al- "almak", baq- "bakmak", bar- "varmak, gitmek", başla- "başlamak", ber- "vermek", püt- "tükenmek", bol- "olmak", çık- "çıkma", kal- "kalmak", kel- "gelmek", ket- "gitmek", kör- "görmek", koy- "koymak", oltur- "oturmak", öt- "geçmek", sal- "bırakmak", taşla- "indirmek", tur- "durmak", çüş- "inmek, düşmek", yat- "yetişmek", yür- "yürümek".⁹¹

Birleşik fiiller oluşurken de birleşik isimlerde olduğu gibi zaman zaman anlam değişimleri, mecaz anlamlara kaymalar olabilmektedir. Uygur Türkçesi'nde kullanılan ve bizim metnimizde tespit edebildiğimiz belli başlı birleşik fiiller şunlardır:

al- :

aram al-	"dinlenmek"	355/3
eķil al-	"akıl almak"	343/23
hesret al-	"haret çekmek"	374/3
süyünçe al-	"müjde almak"	356/23
hever él-	"haber almak"	338/9

ķil- :

amal ķil-	"çare bulmak"	347/10
arzu ķil-	"istemek"	329/17
azapķa girihtar ķil-	"eziyet etmek"	356/24
azat ķil-	"özgür bırakmak"	348/8
bayan ķil-	"bildirmek"	337/2
bent ķil-	"bağlamak"	356/14
bezme ķil-	"şölen yapmak"	341/20
bihuş ķil-	"sarhoş etmek"	368/1
carahet ķil-	"kesmek"	355/5
çoñ ķil-	"büyük yapmak"	356/8
erz ķil-	"bildirmek, sunmak"	356/4

⁹¹ Hatice Yiğitbaşı, (2003): "Bugünkü Uygur Türkçesi'nde Birleşik Fiiller", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999/I-II*, TDK Yay., s. 370.

halak kı-l-	“yok etmek”	353/19
heyran kı-l-	“hayran olmak”	332/21
hile kı-l-	“hile yapmak”	350/25
hever kı-l-	“haber vermek”	355/25
hiyal kı-l-	“hayal etmek”	355/8
hizmet kı-l-	“hizmet etmek”	333/22
inam kı-l-	“lütufta bulunmak”	356/9
işare kı-l-	“işaret etmek”	352/16
kêñeş kı-l-	“öğüt vermek”	348/24
kamal kı-l-	“kuşatmak”	342/18
melum kı-l-	“açıklamak”	337/12
nabut kı-l-	“yok etmek”	362/5
rivayet kı-l-	“anlatmak”	329/4

bol- :

añir bol-	“sona ermek”	342/5
baş bol-	“lider olmak”	353/6
cahil bol-	“cahil olmak”	348/28
cüp bol-	“çift olmak”	342/2
der gezep bol-	“öfkelenmek”	342/15
ésen bol-	“selamet olmak”	372/3
ğayip bol-	“kaybolmak”	331/24
hamildar bol-	“hamile olmak”	329/8
hañ tañ bol-	“şaşakalmak”	352/19
hoş bol-	“sevinmek”	334/7
kutluk bol-	“kutlu olmak”	347/21
mes bol-	“sarhoş olmak”	346/5
opur-topur bol-	“telaşlanmak”	352/23
puşayman bol-	“pişman olmak”	363/22
tutkun bol-	“esir olmak”	335/14

ber- :

can ber-	“can vermek”	374/15
----------	--------------	--------

cavap ber-	“cevap vermek”	349/22
h�ever ber-	“haber vermek”	342/14
meslihet ber-	“fikir vermek”	332/22
salam ber-	“selam vermek”	347/20
süyünçe ber-	“müjde vermek”	355/26
orun b�r-	“yer vermek”	347/17
tart- :		
pirak tart-	“ayrılık çekmek”	363/24
s�r- :		
hiyal s�r-	“hayal kurmak”	332/18
�oy- :		
betnamga �oy-	“dile d���rme�”	342/21
küzetçi �oy-	“bekçi koymak”	334/24
sal- :		
�aygular sal-	“endişe vermek”	331/23
tor sal-	“tuzak kurmak”	335/1
zindanga sal-	“zindana atmak”	356/14
t�ven s�l-	“aşağı düşmek”	369/7
k�r- :		
capa k�r-	“eziyet çekmek”	358/26
�u� k�r-	“rüya g�rme�”	330/1
�op k�r-	“iyi g�rme�”	372/15
k�p k�r-	“�ok g�rme�”	372/12
�obul k�r-	“kabul etmek”	330/22
ma�ul k�r-	“mantıklı bulmak”	333/3
vapa k�r-	“vefa g�rme�”	369/8
ya��i k�r-	“güzel g�rme�, sevmek”	338/11
yep k�r-	“�ok g�rme�”	372/13

çek- :

capa çek- “eziyet çekmek” 337/5

çik- :

can çik- “can çıkmak, ölmek” 346/24

meslihetidin çikma- “sözünden çıkmamak” 344/26

yolğa çik- “yola çıkmak” 334/10

çüş- :

diligulğa çüş- “üzülmek” 353/17

ésiga çüş- “aklına gelmek” 358/5

gemge çüş- “derde düşmek” 333/5

gériplikka çüş- “yalnızlığa düşmek” 354/8

hırlıkka çüş- “küçük düşmek” 351/24

kağgu çüş- “kaygılanmak” 333/1

otka çüş- “sıkıntıya düşmek” 352/2

yadığa çüş- “hatırlamak” 354/1

yalguzlukka çüş- “yalnızlığa düşmek” 354/6

kal- :

çağ kal- “denk gelmek” 354/14

elemge kal- “dertlenmek” 333/8

hañ tañ kal- “şaşakalmak” 330/5

heyran kal- “hayran olmak” 345/12

hoşal kal- “memnun olmak” 336/21

keñ kal- “geniş kalmak” 363/19

mehrum kal- “ulaşamamak” 358/22

tirik kal- “sağ kalmak” 371/24

tul kal- “dul kalmak” 363/8

yalguz kal- “yalnız kalmak” 354/16

aman kél- “mutlu kalmak” 373/19

kel- :

hoş kel-	“iyi yürümek”	372/6
yékin kel-	“yaklaşmak”	357/11
huşığa kél-	“kendine gelmek”	359/14
pinhan kél-	“gizlice gelmek”	355/24

ket- :

eqlimbaştin ket-	“aklı baştan gitmek”	343/22
can ket-	“ölmek”	366/16
huşidin ket-	“kendinden geçmek”	360/12
dermani két-	“güçsüz kalmak”	353/22
dünyadin két-	“dünyadan gitmek”	369/27
isimdin ketme-	“aklından çıkmamak”	367/9

buyri- :

çépişka buyri	“öldürme emri vermek”	360/13
hizmet buyri-	“emretmek”	358/11
işka buyri-	“emretmek”	368/20
yardemge buyru-	“yardım emri vermek”	368/19

éyt- :

éniķ éyt-	“açık konuşmak”	332/6
nezmini éyt-	“şiir okumak”	330/6
salam éyt-	“selam söylemek”	336/4
söz éyt-	“konuşmak”	349/17

yet- :

közi yét-	“anlamak, fark etmek”	360/15
muradimğa yet-	“isteğine kavuşmak”	336/17
veslige yet-	“kavuşabilmek”	370/1

tap- :

eķil tap-	“akıl almamak”	333/2
-----------	----------------	-------

yol tap-	“ <i>yol bulamamak</i> ”	340/13
hever tép-	“ <i>haber almak</i> ”	344/12
at- :		
oķ at-	“ <i>ok atmak</i> ”	353/10
oķya ét-	“ <i>ok-yay kullanmak</i> ”	353/8
şuñķar ét-	“ <i>avlamak</i> ”	363/16
uķ- :		
ehvalni uķ-	“ <i>halden anlamak</i> ”	335/21
sözni uķ-	“ <i>sözü anlamak</i> ”	332/9
ur- :		
ahlar ur-	“ <i>feryat ederek ağlamak</i> ”	370/24
tur- :		
cim tur-	“ <i>sessiz durmak</i> ”	349/15
Bunlar dışında metnimizde tespit ettiğimiz birleşik filer şunlardır:		
baladin ķutul-	“ <i>beladan kurtulmak</i> ”	335/9
biruķst kir-	“ <i>izinsiz girmek</i> ”	342/23
boyun sun-	“ <i>ölüme hazırlanmak</i> ”	359/5
canğa ķoşul-	“ <i>iki canın birleşmesi</i> ”	339/16
darga ésil-	“ <i>idam edilmek</i> ”	361/24
derkte yolu-	“ <i>dertle karşılaşmak</i> ”	371/23
derya kéç-	“ <i>deniz aşmak</i> ”	330/13
dir-dir titre-	“ <i>çok korkmak</i> ”	368/5
dünyadin öt-	“ <i>dünyadan gitmek</i> ”	367/14
eķil körset-	“ <i>akıl vermek</i> ”	333/12
elemilirige éçin-	“ <i>dertlerine üzölmek</i> ”	337/4
eyivimni keçür-	“ <i>affetmek</i> ”	336/13
hile işlit-	“ <i>hile yapmak</i> ”	345/14
hörmet bildür-	“ <i>saygı göstermek</i> ”	347/17

heber sori-	“merak etmek”	338/7
hever oqu-	“haber vermek”	363/20
hiracet sor-	“yardım istemek”	368/26
meslihet sora-	“fikir danışmak”	332/19
hoş yür-	“sorunsuz yol almak”	336/1
içi ağri-	“üzülmek, acımak”	333/18
ķiliç öt-	“kılıç işlemek”	360/14
nurğa ora-	“nurla sarmalamak”	364/20
oyunlar oynal-	“oyunlar oynamak”	362/8
öyler saldur-	“ev yaptırmak”	365/10
peyt küt-	“fırsat bekle-“	346/4
tag eş-	“dağ aşmak”	330/13
til teg-	“nazar deĝmek”	329/17
ümit üz-	“ümidini kesmek”	353/26
yalğan sözli-	“yalan söylemek”	356/20

E. 9. 2. İki Tarafı Fiil Olan Birleşik Fiiller

Uygur Türkçesi’nde bu tür birleşik fiillerde, asıl fiil yardımcı fiile umumiyetle “-p” zarf fiil, az ölçüde ise -a/-e, -y zarf fiil ekleriyle bağlanmaktadır. Asıl unsuru birinci fiil teşkil eder. Yardımcı fiil, asıl fiilin gösterdiği hareketin tarzını ifade etmekle birlikte, kendi manasını da tamamem kaybetmeyerek birleşik fiile yarı tasviri bir mana katar. Bundan dolayı Uygur Türkçesi’nde yardımcı fiil sayısı oldukça fazladır.⁹²

ber- / -ver-, -vir- / -ivir- :

“-a, -e” zarf fiil ekiyle ber- yardımcı fiilinin kaynaşması sonucu ortaya çıkan “-iver-, -ivir-, -vir-, -ver-” şekli ile tezlilik ifade edebilmektedir.⁹³

...koĝlap **çikivédi.** 343/5

...yigitni **koĝlaverdi.** 353/14

Bu fiil çekiminde ber- yardımcı fiilinin -p zarf fiilinin arkasından getirilmesiyle de genellikle tezlilik ifade eden birleşik fiiller oluşturulur.

Toşkan **yügürüp bérip** bir ĥil giyani yidi. 355/6

Eger Bozyigitni bizge **tutup berseñ...** 356/7

⁹² Hatice Yiğitbaşı, (2003): “Bugünkü Uygur Türkçesi’nde Birleşik Fiiller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999/I-II*, TDK Yay., s. 373.

⁹³ Doğan, 2000: 308.

Sogat ķilip bersun ol.	372/21
Neççe ķétim ruķset tilise ķoyup bermidi .	334/13
...ötken işlarni byan ķilip berdi .	337/2
...ķuyriĝa yip baĝlap ķoyup berdi .	355/6

yür- :

-p zarf fiil ve yür- yardımcı fiillerinin esas fiile gelmesiyle oluşturulan ve genellikle süreklilik anlamını veren bir birleşik fiildir.

Sahipcamalniñ işķida ĥiyal sürüp yürdi .	332/18
Ĥizmet ķilip yürgeymiz .	333/22
...koçimu koça sergerdan bolup yürdi .	339/7
Heyran bolup yürdimmen .	340/15
Séni izdep yürdümmen .	340/21
Ķiz bilen tépişip yürdi .	343/7
Tirik bolup yürmesmen .	344/5

tur- :

Bu yardımcı fiili de -p zarf fiil ekiyle birleşerek süreklilik ifade eden birleşik fiiller oluşturur.

Süküt ķilip tursiñiz .	348/27
...ķizĝa ķarişip turup öltürelmes idi.	350/14
...canidin ümit üzüp ķarap tursa bir ķalıĝaç balisiĝa yem berdi.	353/26
Ķan arılaş éķip turar közümdin yaşıım.	354/18
... yıĝlap turup bu nezmini éytti.	359/15
...aşıķlıĝimni bilip turup ...	368/1
...ķuşlar sayrap turatti .	368/24
Heyran ķilip turdum men.	332/21

yat- :

Bu yardımcı fiili de -p zarf fiil ekiyle birleşerek süreklilik ifade eden birleşik fiiller oluşturur.

...buyun sunup yatķandur .	347/9
...baĝda miviler pişip yatķan ...	355/1

bol- :

-p zarf fiili ile bol- yardımcı fiilinin bir araya gelmesiyle oluşan bu birleşik fiil imkan verme, olurluk anlamı taşımaktadır.⁹⁴

...özümlüni qurban qilip bolsimu uni azat qilur erdük.	362/4
uniñ bilen uruşup bolmas hile işliteyli.	345/14

qal- :

-p zarf fiil ekiyle oluşturulan birleşik fiillerde hareketin özellikle yapıldığı belirtilmekler beraber ansızın bir durumdan başka bir duruma geçme anlamı da içermektedir.⁹⁵

Sizdin ayrılıp qalmasmen.	334/2
...uzun turup qalğıniğa éçinip...	338/15
...qızniñ ordisiğa kélip qalğan Bozyigitni...	339/11
hañ tañ bolup qaldı.	352/19
...opur topur bolup qélişti.	352/24
...yigit kélip qalarmikin dep...	357/6

qoy- :

-p zarf fiil ekiyle birlikte şekillenen bu birleşik fiil hareketin yapıldığını belirtir.

Méni eslep qoyarsız.	369/21
...yigitni yoşurup qoyğan idi.	342/26
ikki atni teklep qoydı.	352/11
...yalguzum dep qoymiğan...	357/22

ket- :

-p zarf fiiliyle oluşturulan bu birleşik fiil tam yapılmı⁹⁶ anlamı verir.

... kéçip ketmisun dep küzetçi qoydı.	334/24
...qızlar öy içige kirip ketti.	339/12
Kimen kéçip çıqip ketti.	342/26

çıq- :

⁹⁴ Doğan, 2000: 309.

⁹⁵ Doğan, 2000: 309.

⁹⁶ Öztürk, 1997: 102.

-p zarf fiil ekiyle kurulan bu birleşik fiil hareketin başından sonuna kadar tam yapıldığını veya yapılacağını ifade eder.

...öydin yügürüşüp çıkip ...	341/14
Kimen kéçip çıkip ketti.	342/26
Şeherge kirip kızdin hever élip çıqatti .	343/10
...sehrayı makaniğa kaytip çıkti .	345/11
Ete birlen bazarğa élip çıkip ...	356/27
Atқа minip çıkip sen.	363/17

bar- :

-p zarf fiil ekiyle oluşturulan bu birleşik fiil bir işe başlama anlamı verir.

...öyige başlap bériñ .	355/21
Şuniñ bilen u Bozyigitni qeri qurutqiniñ öyige başlap bardi .	355/24
Ízlep baray öyüñni.	332/3

qara- :

-p zarf fiiliyle şekillenen bu birleşik fiil cümleye “deneme” anlamı katar.

...canidin ümit üzüp qarap tursa...	353/26
--	--------

kör- :

-p zarf fiiliyle şekillenen bu birleşik fiil cümleye “deneme” anlamı katar.

...baqqā kirip kördilerkim ...	355/1
---------------------------------------	-------

taşla- :

-p zarf fiil ekiyle kurulan bu birleşik fiil hareketin başından sonuna kadar tam yapıldığını veya yapılacağını ifade eder.

...hetni pare pare qilip taşlap name...	344/23
--	--------

kel- :

...miskinlerni yıgdurup kélip ...	373/16
...maymun şehrige kayturup keldi .	334/18
...öyige salam qilip kirip keldiler .	337/1
Bizni izlep kelgendur .	337/25

Şunçe saqlap kelmidiñ.	339/22
...altun sarayğa aldurup keldi.	367/23

Bunların dışında metnimizde tespit ettiğimiz diğer fiil + yardımcı fiilden oluşmuş birleşik fiiler şunlardır:

U, 17 yaşğa kirgen yili kécisi uqlap yétip...	329/21
...ahiri Bozyigitni 500 leşker qoqlap yetti.	352/25

E. 9. 2. 1. Kaynaşmış Birleşik Fiiller

İki fiilin kaynaşarak yeni bir fiil meydana getirmesidir. Bu hadise, bazı ses seğişme ve benzeşmelerinin yanısıra, -l- düşmesi sonucu meydana gelen ses değişmeleri ile olmaktadır.⁹⁷

vat- / ivat- :

Bir birleşik fiilin oluşumunda asıl fiil, -p zarf fiili ve yat- yardımcı fiili bir araya geldiğinde ekler ve fiiller birbiriyle kaynaşır ve kalıplaşmış bir birleşik fiil oluşur.

kélivét- < kel-ip yat-	353/10
boşitivétip < boşit-ip- yat-	352/10

val- / ival- :

Esas fiil, -p zarf fiili ve al- yardımcı fiilinin bir araya gelerek kaynaşması ile oluşmuş bir birleşik fiildir.

tallival < talli - p al-	365/6
tutivélip < tut - up al-ip	355/4
kütivéliş < küt - üp al-iş	346/1

epkel-

epkélip < él-ip kél-ip	368/13
------------------------	--------

E. 10. YETERLİLİK FİİLİ

Modern Uygur Türkçesi'nde yeterlilik ifadesi ünlüyle biten fiillere -la, -le veya -yala, -yele ekinin getirilmesiyle, ünsüz ile biten fiillere ise -ala, -ele ekinin getirilmesiyle karşılanır. Fiilin yeterlilik şekline olumsuz eki -ma, -me getirildiğinde ek "-al, -el"

⁹⁷ Doğan, 2000: 310.

şekline girer. Bu ekler -a, -e zarf fiil ekinin al- yardımcı fiili ile kaynaşması sonucu ortaya çıkmıştır.⁹⁸

U kız bilen üç kün körişelmidi.	343/9
Kuşlar uçup yételmes.	351/21
Ular atlıriğa minelmey yığılışıp...	352/23
Ķanati yok yürelmes.	330/21
...kızğa Ķarişip turup öltürelmes idi.	350/14
...nezmisini añlap taĶet Ķilip turalmidi.	340/4
Lékin ular uçrişalmidi.	339/9

⁹⁸ Öztürk, 1994: 101.

F. EDATLAR

Edatlar, tek başlarına anlamları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmağa yarayan alet sözlerdir.⁹⁹

F. 1. ÇEKİM EDATLARI

İsimlerden sonra gelerek bağlı olduğu ismle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekan, cihet, tarz, benzerlik, başkalık v.b. bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelere çekim edatı denir.¹⁰⁰

bilen: “ile”

Uniñ hotunimu Abdulla ħanniñ hotuni **bilen** bir kéçide oğul tuğdı.

329/12

...ħoş avazi bilen bu nezmini éytti.	330/6
Abay bilen yürgisiz.	335/8
Edep bilen turuñlar.	338/6
Қızmu қiriқ қız bilen Bozyigitni izlep...	339/8
...hesret bilen ordisiğa қaytti.	339/10
...kelgen şah gezep bilen қiziğa...	342/19
Sahipcamal bilen körüşüş imkani bolmay қaldi.	343/8
U, қız bilen üç күн көrişelmidi.	343/9

üçün: “için”

Toyniñ hile **üçün** қilinganligini bilip ħan қızı... 346/8

Dostuñ **üçün** caniñni, 347/3

Bir қоşуқ hem қаниñni, 347/4

Alla **üçün** toy bolsa, 347/24

Séniñ **üçün** ölsemmu? 360/5

Méniñ **üçün** yiglimañ. 370/2

béri: “bu yana”

Uzun zamanlardin **biri** ħelқ rivayet қilurlerki... 329/4

⁹⁹ Necmettin Hacıeminoğlu, (1992): *Türk Dilinde Edatlar*, MEB yay., İstanbul: s V

¹⁰⁰ Hacıeminoğlu, 1992: 1

kéyin: “sonra”

Sahipcamal kız buni añlıgandin kéyin mundağ didi.	332/7
...üç ay ötkendin kéyin maymunlar çoğlap kélip...	334/17
...tutğun bolgandin kéyin dosti Kimen bilen meslihet kılip...	335/14
...bir hazadin kéyin huşığa kélip Bozyigitke qarap...	359/14
...bu nezmidin kéyin Sahipcamal Bozyigitniñ teverük...	374/11

boyıçe: “boyunca”

...padişaniñ emri boyıçe Bozyigitniñ cesidini darğa yérım ésiñlar didi.	361/23
--	--------

burun: “evvel, önce, geçen”

Bozyigit dosti Kimen bilen burun bir cayni uçruşuş orni kılip belgiligen idi.	355/14
--	--------

aval: “evvel, önce”

Aval hektin tileymen.	370/13
------------------------------	--------

dek: “gibi”

Aydek kızni tuğdurup	372/18
Kündek kızni undurup	372/19
Şundin tartip uniñ güzel çirayi zehirandek bolup sarğaydi.	331/2
Toy digüdek toy bolsun.	348/9
İskenderdek padişani öz çoynuñğa aldıñsen.	361/5

bille: “birlikte, beraber”

Bille yürgen dostliriñ	371/3
Yurtқа bille yanayli didi.	335/24
...ikkisi bille etidin aħşamgiçe Sahipcamalni izlep...	339/6
Bille yürer kün bolurmu?	339/17
Bir az bille yürgenmen.	351/16
Қайда bille yürgeymen	352/7

birlen: “birlikte”

Bu edat, birle ile aynı görevde kullanılmaktadır. Yalnız ona nisbetle daha az yaygındır. Sonundaki -n, diğer benzerlerinde de görüldüğü üzere anlamı kuvvetlediren bir vasıta hali eki olabileceği gibi, fonksiyonu bizce tespit edilemeyen bir türeme ses de olabilir.¹⁰¹

Tirikke dünya yarişur köp mali **birlen** yari yar. 342/9

Yari yoḡniñ cani yoḡ köp zari **birlen** yari yar. 342/10

Ete **birlen** bazarğa élip çıḡip ḡetli ḡilip... 356/27

baraver: “beraber”

Bozyigit bilen men **baraver** ikenmen ikki yüz kişim artuḡ idi. 353/12

ara: “arasında”

...bular öz **ara** tonuşup yiḡilişip körüşti. 335/20

arḡilik: “üzerinden, vasıtası ile, aracılığı ile”

...Kimen **arḡilik** uniñ atisi ehmeşḡaḡa bir name yézip evetti. 344/13

artuḡ: “-den fazla, -den başka”

Köyoḡul andin **artuḡ** bolmas. 345/22

Bozyigitin **artuḡ** köyoḡul bolmas didi. 345/25

Mendin **artuḡ** ḡilḡaysen. 358/12

tartipla: “itibaren”

Bozyigit bilen Kimen ḡiḡigidin **tartipla** birbirige ḡedinas dostlardin bolup östi.
329/14

Bozyigit ḡiḡigidin **tartipla** eḡillik batur bolup östi. 329/20

F. 2. BAḒLAMA EDATLARI:

¹⁰¹ Hacıeminoḡlu, 1992: 26

Bağlama edatları, cümleleri veya cümle içinde kelimeleri ve kelime gruplarını ya mana bakımından, yahut şekil itibariyle birbirine bağlayan sözlerdir.¹⁰²

bilen: “ile”

- İni **bilen** ağadin kéñeş kıliñ yahşılar. 348/23
 Bozyigit **bilen** men baraver ikenmen... 353/12
 Ata **bilen** anadin kimni ayrimas bu ölüm? 359/24
 Mali **bilen** yaridin kimni ayrimas bu ölüm? 360/1
 Bozyigit **bilen** Kimen kiçigidin tartipla... 329/14

birlen: “ile”

- Ana **birlen** atadin 348/21

emma: “ama”

- Boz yigit içip mes boldi, **emma** Bozyigitniñ dosti Kimen sirtқа çıkıp kirip yüretti. 346/5
 ...saqlar idi.**Emma** Sahipcamalniñ bu yerge kélip ketkinini... 356/3
Emma han Bozyigitni mes halitide öltürüşke aldiraytti. 352/14

lékin: “ancak”

- ...şundaқ қattіқ çaptiki, **lékin** Bozyigitke kıliç ötmidi. 360/14
 ...yurtқа билle yanayli, didi. **Lékin** Bozyigit unimidi. 335/24
 ...koçimu koça yüretti. **Lékin** ular uçrışalmidi. 339/9

peket: “ancak, yalnız”

- U, kız bilen üç kün körişelmidi. **Peķet** Kimenla... 343/9
 üzeñgilirini késip taşlap ulañlirini boşitivetip **peķet** ikki atni teklep koydi. 352/10

eger: “eğer”

- ...yoşurmay éytkil **eger** Bozyigitni bizge tutup berseñ... 356/7
 Ğevvas bolsañ sen **eger**, göher bolsam kérektur. 330/17

¹⁰² Hacıeminoğlu, 1992: 112

Eger yetmise ecilim.	336/19
Eger yüzün körsem men, tirik bolup yürmesmen.	344/4
... eger yoşursaň üzüňni ketli kılğaymen didi.	356/10
yaki : “veya”	
Bu işlardin Sahipcamal yaki Kimen heversiz idi.	356/15

ve: “ve”

...kétim kaçtı ve kutuldi.	335/15
Çiz Bozyigitniň halini körüp atisiğa ve camaetke qarap bu nezmını oқidi.	347/18
...haň taň bolup kaldı ve derhal buyridi.	352/19

hem: “ve, da, hem” anlamlarında kuvvetlendirme için kullanılır.

Zeytun hem taşka oқ atқан idi.	353/10
Aldisaň hem bolmaydu.	365/17
Silisaň hem bolmaydu.	365/19
Ne kılsaň hem bolmaydu.	365/21
Yıglisam hem kemleypen.	367/13
Mervayit hem marcaniň	371/7
Bir қоşuқ hem қаниňni	347/4
Çiz hem bu yerdin ketmidi.	350/14
Çiyналğanni hiç bilmes ata hem anam.	354/7
Çaқırsam hem kelmessen.	367/11

hetta: “hatta, bile”

Hetta Bozyigitniň reқibi Zeytunmu puşayman kildi.	361/21
--	--------

bolsa: “ise”

Bozyigit bolsa bu şherde uzun turup қалғiniğa ёçinip...	338/14
Mundaқ ҳiyaliň bolsa şer-şerlerde ni-ni padişahzadiler bargu?	342/23

ki: “ki”

Uzun zamanlardin biri helk rivayet kilurlerki ikki iklimniñ bir padişahi bar idi.
329/4

...korkem idiki uni bir korgan kişi yene bir ketim korüşni arzu kilatti. 329/16

Elkisse padişa éyttiki cadiger kızimizni azduruptu. 344/6

...iltimasimiz şuki men pékir sizniñ kıziñizğa 344/16

Ehmeshan éyttiki Bozyigitke kızimizni bermek bolduq. 345/21

Şundaq kattik çaptiki lékin Bozyigitke kiliç ötmidi. 360/14

kim: “ki”

Eski Türkçe devresinden beri Türk dilinin her sahasında kullanılmış olan kim, bağlama ve kuvvetlendirme edatıdır. Eskiden beri Farsça “ki” ile yanyana kullanılan bu edat, özellikle Batı Türkçesi’nin son yıllarında tamamen kaybolup yerini “ki”ye bırakmıştır.¹⁰³

Kördilerkim Bozyigitniñ hali haraptur. 347/15

Kördilerkim Bozyigitniñ hali téhimu harap... 350/18

Hiyal kildikim toşkanmu bir canliq menmu bir canliq... 355/8

Han emir kildikim... 356/26

Kördilerkim Bozyigit callatlarniñ qorşavida bağlangan halda tutuvtu. 357/7

Bir çağda kördikim Bozyigit mes düşmenlerniñ peyli yaman. 346/7

F. 3. KUVVETLENDİRME EDATLARI

Kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsurlarla bağlayan edatlardır. Getirildiği unsurları bağlama ve pekiştirmenin yanında; soru (-gu), tereddüt (-çu, -kin), şaşma (-de), rica, (-çu, -a /-e), sitem (-ze), ve olumsuzluk (emes) gibi çeşitli anlamlar bakımından da etkilerler.¹⁰⁴

yene: “şimdi, böylece, ve”

Yene keldiñ yanimğa. 331/22

Ularni **yene** tutuvélip maymun şehriğe kayturup keldi. 334/18

İkki musapir endişe içide **yene** bir balığa girihtar bolmayli... 335/17

Bozyigit **yene** bir taşka oq atқан idi. 353/14

¹⁰³ Hacıeminoğlu, 1992: 169.

¹⁰⁴ Öztürk, 1994: 119.

téhi: “dahi, daha, da”

Uni **téhi** aldiñsen. 361/8

Kördilerkim Bozyigitniñ hali **téhimu** harap... 350/18

-de, -da, -de: “de, da, sonuna geldiği cümleyi pekiştirerek “bundan sonra, ve” anlamı ile bir başka cümleye bağlar.

Mundağ hıyaliñ bolsa şer-şerlerde ni-ni padişahzadiler bargu?– didi–**de** 342/23

-a, e: Genellikle emir çekimlerinde şahıs eklerinden sonra gelerek, rica ve istek bildirir.

Bizler bilen **qalsina**. 370/16

Bir azğina tursina. 370/17

-ğu, қu: Getirdiği kelimeye şüphe ve soru anlamı katan bir edattır.

Mundağ hıyaliñ bolsa şer-şerlerde ni-ni padişahzadiler bargu?– didi–**de** 342/23

Can çıkarga yetti**ğu**, 350/7

-kin: Soru cümlelerinde soru anlamını kuvvetlendirmek için kullanılır.

...yigit kélip qalarm**ikin** dep köça köçilarda... 357/6

Bota közlük Bozyigit bu oyunda barm**ikin**? 362/15

mu:”da, de”

Uniñ hotun**imu** Abdulla hannıñ hotuni bilen bir kéçide oğul tuğdı. 329/12

Ata anis**imu** buniñ sevivini soris**imu** Bozyigit sirini hiç éytmas idi.331/3

Köp capalar çeksem**mu** men keynimge yangim yok. 336/11

Qız**mu** kırıq kız bilen Bozyigitni izlep koç**imu**-koça yür-etti. 339/8

Qızlar Bozyigitniñ dosti Kimenn**imu** izzet bilen öyge élip kirdi. 341/18

Bozyigit bularnıñ**mu** hemmisini öltürdi. 343/5

Elqisse kız bu sözlerni éytip zar-zar yiglis**imu** hiçkim cavap bermidi. 349/21

-la: Anlamı kuvvetlendirmek için kullanılan bir edattır.

Peğet Kimen**la** yoşurünçe sheberge kirip kızdin hever élip çıkatti. 343/9

Bozyigit oygandı, qarisa yenila çüşi hiliği peri yénida yok.332/16

F. 4. KARŞILAŞTIRMA ve DENKLEŞTİRME EDATLARI

Bağlama edatlarının bir çeşidi olan bu edatlar karşılaştırılan grupları veya unsurları bir birine mukayese suretiyle bağlarlar. Bağladıkları unsurlardan umumiyetle önce gelirler.¹⁰⁵

Metnimizde bu edatlara örnek tespit edilememiştir.

F. 5. SORU EDATLARI

Tek başlarına anlamları olmayıp, kelime, kelime grubu ve cümlelerden önce veya sonra gelerek soru anlamı ifade eden sözlere soru edatı denir.¹⁰⁶

mu?:

Oñda bizni қоşmas mu ?	332/13
Dünya bizdin ötmes mu ?	332/14
Yol yürer kün bolur mu ?	335/10
Séniñ vedeñ yalğan mu ?	339/21
Bu bizge eñ çoñ ħarlıq emes mu ?	344/22
Çapil mu sen can yigit?	330/7

mikin: “mi ki?”

...yigit kélip қалarmikin dep көча көчиларда izlep...	357/6
Bulbul қушлар sayraydu қизил güller barmikin?	362/20

қэни: “nerde?, hani?”

Bozyigitim қэни?	356/17
------------------	--------

F. 6. CEVAP EDATLARI

¹⁰⁵ Hacıeminoğlu, 1992: 261.

¹⁰⁶ Hacıeminoğlu, 1992: 269.

Bu edatlar, cümle içinde başka kelimelere bağlı olmadan, tek başlarına bir mefhum ifade edebilen sözlerdir. Bazen bir cevap edatı bir cümle yerine geçebilir.¹⁰⁷

elvette: “elbette, şüphesiz”

Elvette namimni qobul kılar. 345/6

F. 7. GÖSTERME EDATLARI

Birini, bir şeyi göstermek, işaret etmek için kullanılan edatlardır.

mana: “işte”

Mana şu çağda Bozyigitniñ can dosti Kimen işik... 350/15

ene: “işte”

Ene şu makanda ikki dost uçaştı. 355/15

Ene şu yigit Sahipcamalniñ aldığa kélip bu cavap nezmini éytti. 362/24

Ene şu yalguz yigitniñ öyige salam kılip kirip keldiler. 336/26

F. 8. SESLENME EDATLARI

Seslenme anlamı taşıyan edatlardır.

ey:

Ey naehliler öltürseñler canni kıynimay öltürüñlar. 360/17

Ey perizat kaydisen? 332/5

Ey biçare aşık yiglimiğın. 338/18

Ey teqsirim ezeldin elçige ölüm yoq. 345/1

hay:

Hay, hay dünya, **hay** dünya, 361/3

hey:

Cahil bolğan **hey** ata. 348/28

F. 9. ÜNLEMLER

Korku, heyecan, sevinç... gibi duygu bildiren kelimelerdir.

¹⁰⁷ Hacıeminoğlu, 1992: 290.

va: “yazık”

Va derriḡ ḡanniñ işi ḡaraptur. 374/17

DİZİN

Metnimizde tespit edilen rakamla belirtilmiş sayılar aşağıdaki sayfa ve satır numaralarında geçmektedir.

128	343/4, 344/9
147	369/1
148	368/18
15	355/11, 355/12, 68/27
17	329/21
18	331/5
2	335/15, 353/18, 353/22
200	345/13, 353/1, 353/6, 353/18
3	334/14, 335/13
300	352/26
500	352/25
72	353/23
6	360/18, 360/20

A

a	O. (Kişi zamiri)
	a.+ndin 345/22
abay	(<avay) yavaş, dikkat.
	a. <i>bilen</i> 335/8
Abdullaḥan	kişi ismi.
	a. <i>idi</i> 329/5
	a.+niñ 329/8, 329/11, 329/12, 344/19
abruy	(<abroy, F. âb-ı rû[y]) yüz suyu, itibar, saygınlık.
	a. 356/8
	a.+iñni 373/2
aciz	(A. ‘âciz) güçsüz, zayıf, dayanıksız.
	a. 368/7
aç-	açmak.
	a.-ti 352/15, 361/17
	a.! 350/9, 350/10
	a.-arġa 347/16, 349/22
açıl-	açılmak.
	a.-ur <i>kün</i> 354/20
	a.-mamdu 351/10
adaş-	şaşırmak, azmak.
	a.-ğan 348/13
adem	(A. âdem) adam, insan, kişi.
	a. 334/21, 335/6, 342/15, 342/20, 343/14, 357/1
	a.+din 334/19
	a.+imizni (<i>adimimizni</i>) 344/9
	a.+liri 352/13, 356/18
adil	(A. ‘âdil) adil, adaletli.
	a. 348/3
adim	bkz adem.
aġa	aġabey.
	a.+din 348/23

ağri-	hastalanmak, acımak.	
	a.-p	333/18, 370/14
ağrin-	hastalanmak, üzölmek	
	a.-ip	362/23
ağrit-	ağrıtmak	
	a.-ip	369/5
ah	(ünlem) ah.	
	a.	369/8
	a.+lar <i>ur-</i>	370/24
ağir	(A. âğir) son, nihayet.	
	a. <i>bol-</i>	342/5, 342/8, 351/9
	a.+i	334/14, 335/25, 352/25, 353/20
ağiret	(A. âğiret) ahiret.	
	a. <i>kün</i>	359/8
	a.+ke	373/24
açmak	(A. açmak) ahmak, budala.	
	a.+lar	351/6
ağşam	akşam.	
	a.+giçe	339/6
ağ	beyaz.	
	a. <i>süt</i>	336/16
	a. <i>yol tile-</i> (<i>hayırlı yolculuk dilemek.</i>)	372/17
ağ-	akmak.	
	a.-ar	346/25
	a.-ip <i>tur-</i> (<i>éđip tur-</i>)	368/23
ağkuz-	akıtmak.	
	a.-ur <i>er</i>	366/24
ağsakallık	yaşlı, ihtiyar.	
	a.	338/16
al-	almak.	
	a.-ursen	356/23
	a.-ğanmen	330/23
	a.-diñsen	361/12, 361/14, 361/6, 361/8

	a.-di	334/13, 355/3 , 360/21, 374/3
	a.-ip+(<i>élip</i>)	366/11, 374/12
	a.-ip - a.-ip (<i>élip - élip</i>)	361/9
	a.-ip <i>kel-</i> (<i>élip kel-</i>)	338/8, 338/9, 338/11, 344/23, 345/2
	a.-ip <i>kir-</i> (<i>élip kir-</i>)	341/15, 341/19
	a.-ip <i>çik-</i> (<i>élip çik-</i>)	343/10, 356/27, 367/25
	a.-ip <i>yür-</i> (<i>élip yür-</i>)	358/10
	a.-ğan	350/22, 363/4
	a.-ğanğa	363/5
	a.-masmen	343/23
	a.-misañ	346/23
	a.-may	361/10
	a.-almidi	338/14
ald	ön, ön kısım.	
	a.+iñda	373/12
	a.+iğa	339/10, 362/24, 363/10, 366/8
	a.+idin	335/16, 362/3
aldan-	aldanmak.	
	a.-mañiz	350/2
aldi-	aldatmak, kandırmak.	
	a. sañ	365/17
aldira-	acele etmek.	
	a.-p	347/14
	a.-ytti	352/14
aldur-	aldırmak.	
	a.-up <i>kél-</i>	356/5
	a.-up <i>kel-</i>	367/23
alem	(A. âlem) dünya, cihan	
	a.+de	374/8
alim	(A. âlim) bilgin.	
	a.	361/7
Alla	(A. Allâh) Allah, Tanrı.	
	a.	333/23, 339/24, 346/17, 347/24, 350/11, 357/14

Allataalla	(A. Allâh) Allah, Tanrı. a.+niñ 341/23, 344/17
Alay	(A. Allâh) Allah, Tanrı. a.+im 332/12
almas	elmas, pırlanta, çelik marka. a. 343/1, 360/18, 360/21, 360/23, 374/12
altun	Altın. a. 338/9, 342/3, 355/26, 360/23, 364/4, 364/8, 364/14, 65/10, 367/1, 367/23, 371/5, 372/6 a. -kümüş 334/15, 334/8, 335/25, 356/9, 373/16 a.+i 372/10
amal	(A. ‘amel.) çare, usul, tedbir. a. <i>kil-</i> 347/10 a.+i 357/4 a.+ini 349/13
aman	(A. emân) esen, sağlam, sıhhatli. a. -isen 336/2 a. -ésen 345/10 a. <i>bol-</i> 336/22, 352/4, 369/12, 370/9 a. <i>kel-</i> 373/19, 374/10
amandaş	(AU.emân-daş) arkadaş, dost. a.+lar 357/19
ana	ana, anne. a. (<i>a. birlen atadin</i>) 348/21 a.+din 359/24 a.+din (<i>anidin</i>) 337/24, 348/14 a.+m 336/3, 354/17, 354/7 a.+mni 335/11 a.+mğa 357/23 a.+mdin 340/20, 371/22 a.+mdin (<i>animdin</i>) 341/6 a.+ñni 351/14, 358/14 a.+si (<i>anisi</i>) 343/11, 354/1

	a.+simu (<i>anisimu</i>)	331/3
	a.+sini (<i>anisini</i>)	334/25
	a.+siġa (<i>anisigā</i>)	335/27
	a.+miz (<i>animiz</i>)	336/16
anda	orada	
	a.	340/7
ani	bkz ana	
añla-	duymak, işitmek, dinlemek	
	a.-ñ	353/3
	a.-yli	337/9
	a.-ñlar	350/21
	a.-p	340/4, 363/9, 368/18
	a.-ġan (<i>añliġan</i>)	370/10
	a.-ġandin kényin (<i>añliġandin kényin</i>)	332/7, 333/17
	a.-midim (<i>añlimidim</i>)	345/17
	a.-şġa	367/7
añli-	bkz añla-	
aptabi	(F. âftâb) güneş. (aptap)	
	a.	344/15
ara	ara, fasıla, iki şey arasında bulunan.	
	a.	335/20, 346/21
	a.+mizda (<i>arimizda</i>)	340/11
aram	(F. ârâm) dinlenme.	
	a. <i>al-</i>	355/3
aramliġ	(FU. ârâm+liġ) rahatlık.	
	a.	344/7
ari	bkz ara.	
arila-	gezmek, arasından geçmek.	
	a.-p	362/10, 365/5, 366/5
arilaş	karışık.	
	a.	354/18
arġa	arka.	
	a.+din (<i>arġidin</i>)	337/16

	a.+ñda	373/13
	a.+siğa (<i>arķisiğa</i>)	343/3
	a.+sidin (<i>arķisidin</i>)	345/6
arķi	bkz. arka.	
arķilik	üzerinden, vasıtası ile, aracılığı ile	
	a.	344/13
arman	(F. ârmân) ülkü, gaye, arzu.	
	a.+im	333/16
artuķ	fazla, çok.	
	a.	335/13, 345/25
	a. <i>i-di</i>	353/13
	a. <i>bol-</i>	345/22
	a. <i>ķil-</i>	358/12
arzu	(F. ârzû) arzu, istek.	
	a. <i>ķil-</i>	329/17
ast	alt, taban, temel.	
	a.+imdiki	365/8
aş	aş, yemek.	
	a. - <i>nandin ķal-</i>	332/17
aş-	aşmak.	
	a.-ip (<i>éşip</i>)	330/13
	a.-ķanda	345/10
aşig	bkz. aşık	
aşık	(A. âşık) aşık, seven.	
	a.	338/18, 342/11, 369/5
	a.- <i>meşuķ</i>	341/16
	a.+i (<i>aşigi</i>)	374/14
	a.+i (<i>aşigi</i>) <i>bol-</i>	344/17
aşıklig	(AU. âşık+lik) aşıklık.	
	a.+imni	368/1
at (1)	at.	
	a.	356/9
	a.+ni	352/11, 352/18

	a.+ <i>ka mén-</i>	332/8 , 343/4, 352/18
	a.+ <i>ka min-</i>	337/23, 363/17
	a.+im	354/14
	a.+ini +(<i>étini</i>)	364/19
	a.+larniñ	352/9
	a.+lirini	352/21, 352/22
	a.+liriğa	352/23
at (2)	ad, isim.	
	a.+im	341/7
at-	atmak, fırlatmak, vurmak.	
	a.-urmu?	330/10
	a.-ipsen (<i>étipsen</i>)	363/16
	a.-ti	353/10
	a.-ip (<i>étip</i>)	353/8
	a.-ur söz (<i>étur söz</i>)	371/25
	a.- <i>kan idi</i>	353/11, 353/14, 353/16
ata	ata, baba.	
	a.- <i>ana</i>	331/3, 334/25, 335/27, 336/3, 337/24, 340/20, 341/6, 343/11, 348/14, 348/25, 351/14, 353/27, 354/17, 354/7, 358/14, 359/24, 363/12,363/21
	a.+din	348/21
	a.+m <i>bilen</i>	335/11, 372/12
	a.+mğa	358/1, 374/2, 374/4
	a.+mdin <i>hem keç-</i>	371/21
	a.+si (<i>atisi</i>)	344/13
	a.+siniñ (<i>atisiniñ</i>)	363/10
	a.+siğa (<i>atisiğa</i>)	343/16, 347/18
	a.+sidin (<i>atisidin</i>)	365/14
	a.+miz (<i>atimiz</i>)	336/14
	a.+ñizni (<i>atiñizni</i>)	351/4
	a.+lar	347/20
ati	bkz. ata.	

aval	(A. evvel) evvel, önce.	
	a.	370/13
	a.+kidek	353/16
	a.+kidinmu	331/6
avare	(F. âvâre) avare,dağınık, perişan, boş gezen.	
	a. <i>bolmi-</i>	335/23
avaz	(F. âvâz) ses.	
	a.i <i>bilen</i>	330/6, 340/4
ay	yılın on ikide biri.	
	a. <i>-küni toş-</i> (<i>zamanı dolmak</i>)	329/9, 334/17
	a. <i>öt-</i>	337/7
ay	ay, kamer.	
	a.+dur	342/4
	a.+dek	361/18, 372/18
ayağ	ayak.	
	a.	372/6
	a.+iñ	366/18
aylin-	dönmek, döndürmek, çevirmek.	
	a.-ip	366/25
ayri-	ayırarak, fark etmek.	
	a.-p	361/12, 346/23
	a.-mas	348/6, 349/5, 349/7, 359/25, 360/2
ayril-	ayrılmak.	
	a.-ip	337/24
	a.-ip <i>kal-</i>	334/2
	a.-mastin	369/16
	a.-ğan	348/14, 357/26
	a.-ur <i>kün</i>	357/20, 359/18
	a.-urin	359/2
	a.-mañiz	342/11, 342/5, 342/8
ayrılış	ayrılış.	
	a. <i>vaḳti</i>	335/26

az	az.	
	a.	350/6
	a. <i>bille yür-</i>	351/16
	a.+ğina	370/17
az-	azmak, yanılmak, yoldan çıkmak.	
	a.-ip yür-(<i>ézip yür-</i>)	342/15, 342/20
	a.-ğan	343/14, 345/2
	a.-miğın!	343/14
azap	(A. ‘azâb) azap, çile, eziyet.	
	a.+ka <i>griptar kı-</i>	356/24
	a.+lar <i>bilen</i>	368/3
azat	(F. âzâd) özgür, hür.	
	a. <i>kil-</i>	348/8, 362/4
azdur-	azdırmak.	
	a.-uptu	344/6

B

bağ	(F. bâğ) bahçe, bağ.	
	b.	354/24, 355/2
	b.u <i>bostan</i>	353/24
	b.+ka (<i>bağka</i>)	354/24, 354/24
	b.+da	355/1, 355/11, 355/3
	b.+din	355/4
Bağdat	şehir ismi.	
	b.	335/19, 336/23, 344/19
bağla-	bağlamak.	
	b.-p	355/5, 356/25
bağlan-	bağlanmak.	
	b.-iptu (<i>bağliniptu</i>)	373/6
	b.-ğan	357/4
	b.-ğan <i>hal</i>	357/8
bağlin-	bkz bağlan-	
bağr	(< bağir) bağır, göğüs.	
	b.+im	371/10
bağven	(F. bâğ-bân) bahçıvan	
	b.	349/6
baha	(F. bahâ) fiyat, değer.	
	b.+si	366/15
bağ	bkz. bağ.	
bala(1)	çocuk, evlat.	
	b.	363/16
	b.+m	358/4, 365/3, 365/12
	b.+ñ	365/16
	b.+siniñ (<i>balisiniñ</i>)	329/9
	b.+siğa	354/3
	b.+siğa (<i>balisiğa</i>)	353/26
	b.+ñizni (<i>balizni</i>)	351/2

bala(2)	(A. belâ') bela, dert.	
	b.+ğa <i>giriptar bol-</i>	335/17
	b.+din <i>ķutul-</i>	335/9
Balçin	şehir ismi.	
	b.	334/16
bali	bkz. bala(1)	
bar	var.	
	b.	333/4, 339/20, 340/11, 341/8, 357/1, 364/6, 364/7
	b.+ğu?	342/23
	b.+mikin?	362/12, 362/14, 362/15, 362/16, 362/17, 362/18, 362/19, 362/20, 362/21
	b. <i>üçün</i>	359/4
	b.-dur	360/19
	b. iken	337/12, 354/9
	b. idi	329/5, 329/12, 336/26, 342/12, 344/25, 353/5, 353/24, 361/16, 362/22
	b. <i>bol-</i>	347/1, 358/27
	b.+ni	337/5
bar-	varmak.	
	b.-di	354/24, 355/24
	b.-ay	332/3
	b.-iñ (<i>bér-iñ</i>)	355/21
	b.-iñiz (<i>bér-iñiz</i>)	337/16
	b.-iñlar (<i>bér-iñlar</i>)	338/11
	b.-sañ	358/15
	b.-ğaymiz	333/19
	b.-ğaysen	358/13
	b.-ip (<i>bérip</i>)	338/4, 355/6
	b.-ar <i>kün</i>	369/17
	b.-urini	356/19
	b.-urken	356/6
	b.-ğim yok	374/7
	b.-may	336/6

baraver	(F. ber-â-ber) eşit, denk, beraber.	
	b. ikenmen	353/12
barçe	hepsi, bütün, tamamı.	
	b.	345/18
bas-	basmak.	
	b.-ğan	354/19, 354/19, 354/20
	b.-kudek	329/7
baş	baş.	
	b. <i>bol-</i>	353/6
	b.+ka	357/13
	<i>eqlim</i> b.+tin <i>ket-</i>	343/22
	b.+im	354/15, 354/6, 354/8, 365/22
	b.+imğa	333/1
	b.+imdiki	365/7
	b.+iñ	66/13, 366/13, 366/25
	b.+iñni	366/21
	b.+iñdiki	365/24
	b.+i (<i>béşi</i>)	360/24
	b.+ini (<i>béşini</i>)	354/23, 366/11, 369/7
	b.+ida	337/18
	b.+idadur	341/22
	b.+idin	341/3
	b.+idin (<i>béşidin</i>)	337/1
başqa	başqa.	
	b.	334/3, 336/9, 343/24, 357/15, 357/8, 366/3, 374/7
başla-	başlamak.	
	b.-di (<i>başlidi</i>)	346/3
	b.-p <i>bér-</i>	355/21
	b.-p <i>bar-</i>	355/24
başli-	bkz başla-	
başliq	başkan, lider.	
	b.+i (<i>başliği</i>)	335/20

batur	kahraman, bahadır.	
	b.	366/17
	b. idi	353/5
	b. <i>bol-</i>	329/20
	b.+lar	353/8
bayan	(A. beyân) söyleme, bildirme.	
	b. <i>ķil-</i>	337/2, 338/20, 342/14
bazar	(F. bâzâr) pazar, çarşı, borsa.	
	b.+ğa	356/27, 357/7
bedin	(<beden, A. beden) beden, vücut.	
	b.+iniñ	353/23
beg	bey.	
	b.+ler	360/13
bek	pek.	
	b.	344/9
belgili-	işaretlemek, tayin etmek.	
	b.-gen <i>idi</i>	355/15
bendi	(<bende, F. bende) kul, köle, esir.	
	b.+de	333/24
bent	(F. bend) bağ, yular, bağlama.	
	b. <i>ķil-</i>	356/14
ber-	vermek.	
	b.-ürmen (<i>birürmen</i>)	338/10, 356/8, 359/23, 360/23, 365/9
	b.-ürmen (<i>bérürmen</i>)	365/13
	b.-ürsen (<i>bérürsen</i>)	366/4, 366/6
	b.-ürsen (<i>birürsen</i>)	344/1
	b.-edur (<i>béredur</i>)	354/4
	b.-edur (<i>biredur</i>)	354/3
	b.-ürmiz (<i>birürmiz</i>)	343/14
	b.-di	337/2, 342/14, 344/20, 353/27, 355/26, 355/6, 374/15
	b.-dük	347/20
	b.-diler	374/19

	b.-iřti (<i>bériřti</i>)	347/18
	b.-mekçi	345/18
	b.-!	332/22
	b.-iñ (<i>bériñ</i>)	372/17
	b.-sun	336/15, 372/21
	b.-señ	356/7
	b.-ip (<i>bérip</i>)	331/16, 335/26, 356/12, 356/13, 371/11
	b.-giçe	368/2
	b.-gen	336/16, 367/24
	b.-idiğan (<i>béridiğan</i>)	357/1
	b.-mesmen	364/23
	b.-midi	334/13, 349/22
	b.-mek <i>bol-</i>	345/21, 345/24
	b.-işke (<i>bériřke</i>)	334/21, 353/4
best	(F. best) bünye, beden, yapı.	
	b.+iñdin	370/18
betnam	(F. bed-nâm) kötü nam, adı kötüye çıkmış.	
	b.+ğa <i>koy-</i>	342/21
bezi	(A.ba'zı) bazı, bir kısım.	
	b.	368/27, 369/1
	b.+ler	369/5
bezme	(F. bezme/bezm) şölen, ziyafet, içki meclisi.	
	b. <i>ķil-</i>	341/20
bér-	bkz. ber-	
bér-	bkz. bar-	
béř	bkz. baş	
biçare	(F. bî-çâre) çaresiz, biçare, zavallı.	
	b.	334/24, 338/18
	b.+lerni (<i>biçarilerni</i>)	373/15
biçari	bkz biçare.	
biemir	(A.bî-emr) izinsiz.	
	b.	344/17

bihuş	(F. bîhûş) şuursuz, bilinçsiz olarak
	b. 356/13, 367/24
	b. <i>bol-</i> 359/13, 366/9
	b. <i>ķil-</i> 368/1
bikar	(F. bî-kâr) boş, işsiz
	b.+dinla (<i>boş yere, sebepsiz</i>) 346/25
bil-	bilmek.
	b.-edur 354/5
	b.-ip men 346/13
	b.-genmen 359/2, 363/25
	b.-dim 364/2
	b.-emsiler? 348/11
	b.-se 345/5
	b.-sek 362/3
	b.-ip 346/8, 350/16, 363/10
	b.-ip <i>tur-</i> 368/1
	b.-mesmen 356/19
	b.-messen 349/1, 349/3
	b.-mes 354/7
	b.-midim 373/2
	b.-meymen 369/19
	b.-meydu 349/10
bildür-	bildirmek.
	b.-üp 347/17
	b.-mey 334/9
bilen	ile
	b. 329/12, 329/14, 330/6, 331/6, 332/18, 334/14, 334/16, 334/7, 335/11, 335/14, 335/8, 338/6, 339/10, 339/8, 340/4, 341/14, 341/15, 341/18, 342/16, 342/17, 342/18, 342/19, 342/20, 343/1, 343/14, 343/6, 343/7, 343/8, 343/9, 344/20, 344/23, 344/26, 345/14, 345/8, 346/10, 347/17, 348/23, 349/4, 353/12, 354/1, 355/13, 355/14, 355/23, 355/27, 355/5, 356/14,

357/4, 359/21, 359/22, 359/24, 360/1, 360/19, 360/24, 360/9,
361/17, 362/10, 365/15, 368/3, 370/16

bille	birlikte, beraber.
b.	339/6
b. <i>kel-</i>	348/16
b. <i>yan-</i>	335/24,
b. <i>yür-</i>	339/17, 351/16, 352/7, 371/3
bina	(A.binâ') bina, yapı, yapma, kurma.
b. <i>bol-</i>	370/4
binagah	(AF. binâ'-gâh) yapılı, kurulu.
b.	357/7
bir	bir.
b.	329/11, 329/12, 329/16, 329/5, 329/8, 329/9, 330/1, 330/1, 330/12, 330/3, 330/3, 331/17, 331/8, 332/20, 332/4, 333/7, 334/14, 335/12, 335/16, 335/17, 336/25, 337/10, 337/11, 337/7, 338/16, 338/17, 338/22, 342/12, 342/15, 342/20, 343/14, 343/3, 344/13, 344/25, 344/9, 346/6, 347/14, 347/14, 347/4, 349/2, 351/18, 352/15, 352/17, 353/14, 353/23, 353/24, 353/26, 353/5, 353/9, 354/23, 355/14, 355/2, 355/20, 355/26, 355/4, 355/6, 355/8, 355/8, 357/7, 359/14, 360/23, 360/26, 362/11, 362/2, 362/22, 363/21, 364/25, 366/10, 367/5, 367/7, 368/22, 368/6, 370/11, 370/3, 370/7
b. <i>tur-</i>	342/7
b.+ni	342/13, 365/6
b.+ge	358/19, 358/20,
b.+ge <i>bol-</i>	367/21
b.+iñ	341/24, 341/24, 341/25, 341/25, 342/1, 342/1, 342/2, 342/2, 342/3, 342/3, 342/4, 342/4, 342/6, 342/6, 342/7, 342/7
b.+i	337/10, 354/12, 354/12
b.+iniñ	355/16
b.+üge	371/12
b.+imizni	344/18

	b. <i>birige</i>	329/14
	b. <i>birimizni</i>	344/18
	b. <i>biriniñ</i>	355/16
	b. <i>azgına</i>	370/17
	b. <i>az bille</i>	351/16
	b. <i>ķétim</i>	329/16
	b. <i>ķançisi</i>	346/4
	b. <i>neççe</i>	368/16
bir-	bkz. ber-	
bir	(< béri) beri, bu yana.	
	b.	329/4
birlen	birlikte, beraber.	
	b.	342/10, 342/9, 348/21, 356/27
biruķset	(A. bî-ruķşat) izinsiz.	
	b. <i>kir-</i>	342/23
bişaret	(A. beşâret) müjde, iyi haber.	
	b.	338/23
biz	biz, şahıs zamiri.	
	b.	369/27, 373/23
	b.+ni	330/14, 332/13, 337/25, 358/18, 358/21, 358/23, 369/15, 372/12
	b.+ge	335/2, 335/4, 336/15, 338/8, 344/22, 344/7, 356/7, 369/13, 369/17
	b.+din	332/14, 338/7, 358/22, 358/24, 358/25, 358/26
	b.+ler	369/14, 370/18
	b.+ler bilen	370/16
	b.+lerni	342/16, 342/21, 343/12
bol	çok, fazla, bol	
	b. <i>emes</i>	351/5
bol-	olmak, yardımcı fiili.	
	b.-urmen	330/16
	b.-arsen	363/22
	b.-ar	348/2

b.-ur	355/21, 371/19
b.-urmu?	335/10, 335/12, 339/19, 339/17, 354/20, 354/21, 354/22
b.-upturmen	344/17
b.-uptu	349/23, 357/18, 357/20, 360/7
b.-uptur	350/1
b.-ğandur	343/18, 346/20, 347/12
b.-upsiz	342/2
b.-dum	331/13, 333/2 , 339/14 , 345/25, 367/5, 367/7
b.-duñsen	331/24
b.-di	331/8, 333/7, 334/14, 334/7, 336/24, 337/7, 338/23, 340/14, 343/4, 345/27, 345/7, 345/9, 345/9, 346/5, 352/26, 355/12, 359/18, 361/23, 362/5, 368/7, 369/13, 369/14, 369/17, 369/18, 374/15
b.-diki	368/23
b.-duķ	345/21
b.-uŗti	355/17
b.-idu	339/1, 339/3
b.-aymen	341/2
b.-!	343/15, 359/1, 369/1
b.-ğil!	352/4, 359/19
b.-sun	336/14, 336/22, 345/18, 347/21, 348/9, 368/21, 373/8
b.-ay	352/9
b.-sila	368/21, 374/6
b.-uñ	369/12, 369/20, 370/9, 372/3
b.-iñiz	344/16, 372/2
b.-sam	330/18, 336/18, 340/24, 341/2, 352/9, 368/10
b.-sañ	330/17, 341/9, 347/1, 347/2
b.-sa	338/14, 340/22, 342/22, 347/24, 348/1, 348/7, 349/4, 358/27
b.-simu	362/4, 353/1, 353/25
b.-saķ	367/21
b.-ğaymen	340/24

b.-up	329/15, 329/20, 329/9, 331/2, 342/15, 342/16, 342/21, 345/27, 349/2, 352/19, 352/24, 352/6, 353/6, 356/11, 356/21, 359/13, 366/9, 368/5, 369/7
b.-up <i>kal-</i>	352/19
b.-up <i>kéliş-</i>	352/24
b.-up <i>yür-</i>	339/7, 340/15, 344/5, 364/27, 372/22
b.-up <i>yişil-</i>	366/9, 59/13
b.-ğunçe	359/8
b.-ğanda	331/18, 339/9, 360/10
b.-ğandin	370/4
b.-ğandin <i>kéyin</i>	335/14
b.-ar <i>iş</i>	361/23, 362/5, 368/7
b.-ğan	348/12, 348/28, 357/23, 364/6, 370/5, 374/18
b.-ğanligim	345/15
b.-ğiniğa	341/17
b.-uvatқан	362/11
b.-ğanmiş	369/1
b.-idiğan bol-	345/27
b.-masmen	334/5
b.-mas	345/14, 345/22, 345/25
b.-midi	353/17
b.-maydu	349/20, 364/11, 364/13, 364/15, 364/17, 364/21, 364/8, 364/9, 365/17, 365/19, 365/21, 365/23, 371/13, 371/17, 371/20, 371/24
b.-mamdu?	368/2
b.-miğın	335/23
b.-misun	337/15, 337/17, 337/21, 338/3, 371/4, 371/8
b.-mayli	335/17
b.-misa	344/2, 364/26
b.-misimu	329/6
b.-may	343/8
b.-mağunçe	342/5, 342/8, 351/9
b.-miğaça	329/7

bostan	(F. bûstân) bostan. b.+ğa	353/24
boşitivét-	boşaltıvermek b.-ip	352/10
boşitil-	boşatılmak. b.-ğaça	352/23
bota	deve yavrusu. b. b.+si b.+sini	362/15 362/14, 363/1 363/4
boy(1)	vücut uzunluğu, boy. b.+uñni	332/4
boy(2)	kenar, kıyı, süre. ömürüñ b.+i	363/7
boy(3)	(F. bûy) koku. b.i – emberlerni	368/15
boyi-	boyamak. b.-sañ	364/14
boyıçe	boyunca emri b.	361/23
boyun	boyun. b. sun- b. sun- (buyun sun-) b.+idin (boynidin) b.+iñge (boyniñge) b.+uñğa (boynuñğa)	359/5 347/9, 347/11 360/24 350/4 350/12
boyn	bkz boyun.	
boz	boz. b.	372/8
boza	boza. b. – şarap teyyarla-	345/20, 346/1

Bozyigit

kişi ismi.

- b. 329/1, 329/10, 329/14, 329/15, 329/20, 330/1, 330/5, 331/1, 331/3, 331/5, 331/16, 332/16, 332/17, 334/6, 334/24, 335/24, 335/26, 338/3, 338/14, 338/16, 338/20, 339/5, 340/3, 341/7, 341/8, 341/15, 343/1, 343/5, 343/6, 344/9, 344/12, 345/13, 345/5, 346/3, 346/5, 346/7, 347/7, 350/5, 352/15, 352/17, 352/26, 353/9, 353/14, 353/18, 353/25, 354/23, 355/2, 355/4, 355/7, 355/11, 355/13, 355/14, 355/20, 356/23, 357/3, 357/6, 357/7, 357/10, 359/16, 359/16, 360/15, 362/12, 362/15, 362/17, 362/19, 362/21, 363/3
- b. bilen 329/14, 353/12, 355/27
- b.+tek *bol-* 334/20, 364/11, 364/13, 364/17
- b.+mu 355/10
- b.+durmen 344/19
- b.+niñ 329/17, 330/5, 339/12, 341/13, 341/18, 346/5, 347/15, 347/18, 350/15, 350/18, 353/22, 353/24, 355/24, 357/5, 357/9, 360/20, 361/1, 361/15, 361/16, 361/17, 361/19, 361/21, 361/24, 362/2, 362/8, 363/5, 364/22, 366/8, 366/9, 366/11, 367/22, 368/13, 369/3, 374/11, 374/13, 374/14
- b.+ni 338/13, 339/8, 339/11, 341/15, 342/26, 344/7, 344/11, 345/8, 345/22, 346/1, 350/13, 352/13, 352/14, 352/19, 352/25, 353/6, 353/13, 353/13, 355/23, 356/2, 356/7, 356/14, 356/25, 360/13, 360/24, 361/20, 362/1, 362/10, 362/13, 362/22, 364/3, 368/1
- b.+ke 333/18, 335/22, 338/17, 345/17, 345/21, 347/2, 349/22, 349/23, 351/8, 355/18, 356/12, 359/14, 360/14, 362/23, 367/24
- b.+tin 338/9, 345/25, 357/1
- b.+im 344/2, 356/17, 364/26
- b.+ler 334/11, 335/13, 336/24, 336/26, 337/7
- b.+lerniñ 335/16, 337/3
- b.+lerni 334/23

böri	kurt.	
	b.	363/4
bu	bu.	
	b.	330/6, 331/16, 331/7, 332/19, 333/18, 334/15, 334/25, 335/27, 335/9, 336/10, 336/25, 337/1, 337/12, 337/13, 338/14, 338/18, 338/21, 339/13, 340/5, 341/13, 341/16, 341/4, 342/20, 343/16, 343/16, 343/7, 344/12, 344/20, 344/22, 345/12, 345/26, 346/11, 346/22, 346/24, 346/7, 347/13, 347/19, 348/11, 348/12, 348/15, 348/17, 348/19, 348/26, 349/13, 349/16, 349/21, 349/24, 349/8, 350/14, 350/20, 351/8, 354/1, 355/11, 355/12, 355/3, 356/11, 356/15, 356/3, 356/8, 357/10, 357/13, 359/12, 359/13, 359/15, 359/25, 360/2, 361/1, 362/12, 362/13, 362/15, 362/17, 362/19, 362/21, 362/22, 362/24, 363/11, 363/3, 363/8, 365/15, 365/2, 366/11, 366/7, 367/19, 368/18, 368/22, 368/26, 368/27, 368/9, 369/10, 369/4, 370/11, 371/11, 371/9, 372/23, 372/5, 373/17, 374/11, 374/8
	b.+niñ	331/3
	b.+ni	330/5, 332/7, 333/17, 344/21, 353/27
	b.+ndin <i>başka</i>	336/9
	b.+lar	335/19
	b.+larniñ	337/3
	b.+larniñmu	343/5
	b.+larni	334/12, 337/8, 341/19
	b.+largá	335/25
bulbul	(A. bülbül) bülbül.	
	b.	330/2, 342/2, 355/1, 362/20, 363/2, 368/23
	b. idiñ	351/20
	b.+ni	349/7
	b.+i	330/11, 337/20
bulğa-	kirletmek.	
	b.-p	366/21, 366/22

bulğan-	kirlenmek. b.-ip 367/1 b.-ip (<i>bulğnip</i>) 360/26, 366/17
bulğın-	bkz. bulğan-
bultur	geçen yıl. b. 331/21
burader	(F. birâder) birader, kardeş, dost. b.+ler 337/5
burun	evvel, önce. b. 355/14 b.+kidek 352/6, 369/25
buyağ	bu yan, bu taraf. b.+tin 353/3
buyru-	emretmek, buyurmak. b.-di (<i>buyridi</i>) 342/17, 344/24, 352/19, 360/13 b.-sa (<i>buyrisa</i>) 358/11, 368/20 b.-p 368/19
buyri-	bkz. buyru-
buyun	bkz. boyun.
buz-	bozmak. b.-miğil! 371/2
buzuğ	bozuk. b.+tur 346/16 b. <i>bol-</i> 348/2
büğün	bugün b. 337/15, 338/22

C

cadiger	(F. câdû-ger) büyücü, sihirbaz. c. 344/6
cahan	(F. cihân) cihan, dünya. c. 344/15
cahil	(A. câhil) cahil. c. <i>bol-</i> 348/28
cakaçi	haberci, duyuran, ilan eden. c. 345/16
cakalan-	ilan edilmek, duyurulmak. c.-sun! 345/15
cakali-	duyurmak, ilan etmek. c.-di 345/19
callat	(A. cellâd) cellat. c. 342/25, 360/13, 360/23 c.+ni 343/2 c.+lar 360/20, 361/20, 362/1 c.+larniñ 357/8 c.+largâ 342/23, 360/16 c.+liri 350/13
camaet	(A. cemâ'at)) toplum. c. 349/8, 350/21, 352/21, 358/16 c.+ke 347/18, 350/13 c.+ler 347/16
camal	(A. cemâl) güzellik, yakışıklılık. c.+ini 361/19
can	(F. cân) can. c. 330/7, 332/22, 333/11, 333/12, 333/14, 333/16, 333/3, 333/6, 337/19, 346/21, 349/1, 350/15, 352/17, 352/4, 354/16, 357/11, 357/5, 360/3, 360/3, 365/12, 370/15, 370/15, 371/10 c. <i>u can</i> 370/15

	<i>c. ber-</i>	374/15
	<i>c. bér-</i>	354/4
	<i>c. çiķ-</i>	346/24, 350/7
	<i>c. ket-</i>	366/16
	<i>c.+niñ</i>	354/13
	<i>c.+ni</i>	360/17
	<i>c.+ğa koşul-</i>	339/16
	<i>c.+im</i>	340/23, 341/11
	<i>c.+imni</i>	360/4
	<i>c.+iñ</i>	339/16, 373/10
	<i>c.+iñni</i>	347/3
	<i>c.+i</i>	342/10
	<i>c.+ini</i>	337/26
	<i>c.+idin</i>	353/26
canliķ	canlı.	
	<i>c.</i>	355/8, 355/8
cañgal	(F. cengel) orman.	
	<i>c.</i>	363/15
capa	(A. cefâ) cefa, eziyet.	
	<i>c. çek-</i>	337/5
	<i>c. kör-</i>	358/26
	<i>c.+lar çek-</i>	336/11
	<i>c.+lar kör-</i>	340/16
carahet	(A. cerâhât) cerahat, yara.	
	<i>c.</i>	353/23
	<i>c. ķil-</i>	355/5
cavab	bkz. cevap	
cavaben	(A. cevâben) cevaben, karşılık olarak.	
	<i>c.</i>	343/16, 353/15
cavap	(A. cevâb) cevap.	
	<i>c.</i>	362/25
	<i>c. ber-</i>	349/22
	<i>c. bér-</i>	331/16, 371/11

	<i>c. bir-</i>	359/23
	<i>c.+ini (cavabini) küt-</i>	349/14
cay	(F. cāy) yer, mekan, yöre.	
	<i>c.+ni</i>	355/14
	<i>c.+ğa</i>	345/7, 362/11
cem	(A. cem‘) toplam.	
	<i>c.-i şehir</i>	345/14
cennet	(A. cennet) cennet.	
	<i>c.</i>	373/10
	<i>c.+tek</i>	355/2
ceñ	(F. ceng) cenk, savaş.	
	<i>c.+de</i>	345/12
ceset	(A. cesed) ceset, ölü, leş.	
	<i>c.</i>	361/24
	<i>c.+i (cesidi)</i>	374/13
	<i>c.+ini (cesidini)</i>	361/1, 361/24, 366/9, 367/22, 374/14
cesid	bkz. ceset.	
cevhir	(<cevher, A. cevher) mücevher, elmas gibi değerli taşlar.	
	<i>c.+i</i>	330/15
çık	çok.	
	<i>c.</i>	372/10
cim	sakin, sesiz, suskun.	
	<i>c. tur-</i>	349/15
cüp	(F. cüft) çift, eş.	
	<i>c. bol-</i>	342/2

Ç

çağ(1)	zaman, vakit, devir. ç.+da 346/6, 350/15, 360/26, 362/11, 366/10
çağ(2)	memnun, hoşnut, boyuna göre olmak. ç. <i>kal-</i> 354/14
çağır-	çağırmaq. ç.-sam 367/11
çaldur-	müzik aleti çaldırmaq. ç.-up 362/7
çap	kir, pasak. ç. (<i>kir-çap</i>) 352/26
çap-	kazmaq, açmaq, oymaq. ç.-ipsen (<i>çépipsen</i>) 363/13 ç.-ti 360/24 ç.-tiki 360/14 ç.-iñlar (<i>çépiñlar</i>) 360/19 ç.-işka (<i>çépişka</i>) buyri- 360/13
çare	(F. çâre) çare, tedbir. ç. 362/6 ç.+si (<i>çarisi</i>) 333/24
çari	bkz. çare
çaş-	saçmaq, serpmek. ç.-ti 341/17
çayan	çiyân akrep. ç.+lar 353/25
çek-	çekmek. ç.-ipsiler (<i>çékiptiler</i>) 337/5 ç.-semmu 336/11
çem	(F. çerm) kösele, ayakkabının altı. ç.+idin 360/20
çék-	bkz. çek-

çekin-	çekilmek, çekinmek.	
	ç.-di	353/1
	ç.-gen	353/5
çélin-	çalınmak.	
	ç.-di	345/20
çép-	bkz. çap-	
çét	(<çet) kıyı, kenar.	
	ç.+ide	336/25
	ç.+idiki	355/20
çida-	dayanmak, tahammül etmek.	
	ç.-p <i>tural-</i>	350/19
	ç.-yalmay (<i>çidiyalmay</i>)	352/8
çidi-	bkz. çida-	
çik-	çıkmaq.	
	ç.-ar	346/24, 363/1, 363/2, 363/3
	ç.-ipsen	363/17
	ç.-ti	334/10, 343/3, 345/11, 352/17
	ç.-sañ	332/8
	ç.-ip	341/14, 343/1, 346/6, 350/10, 352/9, 356/27, 367/25, 370/11
	ç.-ip <i>ket-</i>	342/26
	ç.-ip <i>kir-</i>	346/6
	ç.-arğa	350/7
	ç.-қан	366/23
	ç.-atti	343/10
	ç.-miğın	338/18
	ç.-maytti	344/26
	ç.-ivédi	343/5
	ç.-mağ	335/4
çin	gerçek, doğru.	
	ç.	341/9, 370/5, 374/6
çiray	(F. çirâğ) yüz, sima, çehre.	
	ç.+i	331/2

çiraylık	(FU. çirâğ+lık) güzel, güzellik. ç. 354/23 ç. <i>ikenligini</i> 362/3
çoğum	kesin, kesinlikle. ç. 353/13
çoñ	büyük. ç. 344/22, 353/9, 357/2, 368/22, 372/10 ç. <i>kıl-</i> 356/8
çöç-	korkmak, ürkmek. ç.-üp 352/15
çulğın-	bağlanmak, sarınmak. ç.-ip 366/18
çulvur	dizgin. ç.+ini 352/9 ç.+liri 352/22
çüş	düş, rüya. ç. <i>kör-</i> 330/1, 338/16, 338/22 ç.+te <i>kör-</i> 332/12, 340/25 ç.+iñ 337/14 ç.+üñ 373/12 ç.+üñde 335/23 ç.+i 332/16, 338/20 ç.+i <i>iken</i> 338/19 ç.+ini 339/5 ç.+ide <i>kör-</i> 330/1, 331/6, 338/16
çüş-	inmek, düşmek. ç.-üpsen 351/22, 351/24, 352/2, 367/12 ç.-üptü 354/6, 365/22 ç.-kendür 336/5 ç.-tüm 333/5 ç.-ti 333/1, 335/7, 353/17, 354/1, 354/15, 354/17, 360/25 ç.-keçke 354/8 ç.-kende 358/5

çüşel-	bağlanmak	
	ç.-diñ	351/25
çüşür-	indirmek, düşürmek.	
	ç.-di	366/10

D

daim	(A. dâim) sürekli, devamlı d. 329/7
dan	(F. dân) tane, tohum. d. <i>idiñ</i> 351/18
dap	(A. deff) def, çalgı. d. 345/20
dar	darağacı, idam sehpası. d.+niñ 366/8 d.+ğa <i>ésil-</i> 361/24, 361/25, 367/2 d.+idin <i>çüşür-</i> 366/10
dastan	(F. destân) destan. d.+i 329/2
davamet-	(AU. devâm-et-) takip etmek. d. 338/25
de	kuvvetlendirme edatı. d. 342/23
de-	demek, söylemek. d.-yer (<i>diyer</i>) 358/4 d.-di (<i>didi</i>) 332/7, 335/24, 338/12, 338/19, 342/24, 345/15, 345/23, 345/25, 345/3, 352/16, 355/22, 356/10, 356/24, 357/2, 360/19, 361/24, 368/19, 368/4, 368/8 d.-di (<i>dédi</i>) 337/6 d.-di-de (<i>didide</i>) 342/23 d.-yişti (<i>diyışti</i>) 341/20, 343/15, 362/5 d.-geymen (<i>digeymen</i>) 360/8 d.-geysen (<i>digeysen</i>) 358/24 d.-p 329/18, 334/24, 337/12, 341/5, 342/17, 344/22, 345/27, 352/9, 353/13, 356/1, 356/20, 357/6, 360/23 d.-p <i>cakali-</i> 45/18

	d.-p <i>cavap bir-</i>	359/23
	d.-p <i>éyt-</i>	358/2, 359/1
	d.-p <i>ķoy-</i>	357/22
	d.-p <i>meslihetleş-</i>	356/1
	d.-p <i>oyla-</i>	335/18, 345/6
	d.-p <i>sana-</i>	364/25
	d.-p <i>sor-</i>	338/5
	d.-p <i>süy-</i>	358/3
	d.-p <i>tovla-</i>	369/8
	d.-p <i>ümitlin-</i>	362/12
	d.-p <i>vaķiri-</i>	368/12
	d.-p <i>yigli-</i>	358/9
	d.-p <i>yokla-</i>	331/9
	d.-p <i>zarlin-</i>	353/20
	d.-gen (<i>digen</i>)	339/20
	d.-güdek	348/9
	d.-gen idi (<i>digen idi</i>)	355/21
	d.-meñlar (<i>dimeñlar</i>)!	345/17
	d.-yalmamsen? (<i>diyalmamsen</i>)	351/12
dergezep	(FA. der-ğazab) öfkeli, kızgın, hiddetli.	
	d. <i>bol-</i>	342/15
derd	bkz. dert.	
dereh	(F. diraht, deraht) ağaç.	
	d.+niñ	354/11
derhal	(F. derhâl) derhal, hemen.	
	d.	347/10, 352/19, 360/20
derman	(F. dermân) ilaç, deva, güç, kudret.	
	d.+im	333/10, 333/14
	d.+i	347/16, 349/23, 357/9
	d.+i <i>ķét-</i>	353/22
dert	(F. derd) dert, keder.	
	d.- <i>elem</i>	337/4
	d.+ke <i>yoluķ-</i>	371/23

	d.+im (<i>derdim</i>)	369/8
	d.+ide (<i>derdide</i>)	338/15
dervazi	(<dervaza, F. dervâze) kapı.	
	d.+sidin	334/9
derya	(F. deryâ) deniz.	
	d.	340/11
	d. <i>bilen</i>	334/16
	d. <i>kêç-</i>	330/13
	d.+siniñ	330/15
dé-	bkz. de-	
dérig	(<derek, A. tereke) işaret, belge.	
	d.+ini	338/14
di-	bkz de-	
didar	(F. dîdâr) yüz, surat.	
	d.+imğa	357/21
dilîgul	(?) şüphe, tereddüt.	
	d.+ğa <i>çüş-</i> (<i>üzülmek</i>)	353/17
dinar	(F. dînâr) dinar, eski zamnlarda kullanılan bir çeşit para.	
	d.	360/23
dir-dir	tir-tir.	
	d. <i>titre-</i>	368/5
divane	(F. dîvâne) deli, budala, kendinden geçmiş.	
	d. <i>bol-</i>	369/7, 372/22
diyiş-	deyişmek, söyleşmek.	
	d.-ip	374/18
dora	(F. dârû) ilaç, em, deva.	
	d.+si (<i>dorisi</i>) <i>ber-</i>	367/24
	d.+si (<i>dorisi</i>) <i>bér-</i>	356/13
dost	(F) dost.	
	d.	341/8, 352/6, 355/16, 359/17, 359/19
	d.+um	332/22, 333/12, 333/14, 333/16, 333/3, 333/6, 352/4, 357/11, 357/15, 360/3, 360/3, 360/8, 370/15, 370/19, 371/10, 371/9

	d.+uñ	373/13
	d.+uñ <i>üçün</i>	347/3
	d.+i	332/19, 333/17, 334/5, 335/14, 338/20, 339/5, 341/18, 344/12, 346/6, 350/15, 350/18, 352/17, 355/14, 355/18, 357/5, 361/16
	d.+ini	357/10
	d.+idin	334/6
	d.+lar	374/9
	d.+lardin <i>bol-</i>	329/15
	d.+lirim	336/21, 336/22, 369/20, 369/22, 370/8
	d.+lurum	372/3, 373/19, 374/10
	d.+liriñ	371/3
	d.+liri	337/19, 354/1, 374/16
	d.+liriğa	369/9
dölet	(A. devlet) devlet.	
	d.+i	363/8, 371/14, 371/18
dukan	(F. dükân, A. dükkân) dükkan.	
	d.+iñni	371/2
dünya	(A. dünyâ) dünya.	
	d.	332/14, 342/11, 342/9, 343/20, 361/3, 361/3, 363/19, 371/15, 373/21, 374/4
	d.+niñ	363/8, 371/14, 371/18
	d.+da	359/12, 368/9
	d.+din <i>két-</i>	369/27, 373/20
	d.+din <i>öt-</i>	367/14
	d.+sin	363/5
	d.+siğa	372/4
düşmen	(F. düşmen, düşmân) düşman.	
	d.	346/18, 351/11
	d. <i>üçün</i>	348/1
	d.+niñ	347/8, 360/6
	d.+ni	342/24
	d.+ge	354/22

	d.+iñni (<i>düşminiñni</i>)	363/18
	d.+iñiz	351/5
	d.+ler	356/13
	d.+lerniñ	346/7
	d.+lerdin	346/3
düşmin	bkz düşmen.	

E

e-	(<al-) almak.
	e.-p 330/25
	e.-p kél- 368/13
ecel	(A. ecel) ecel.
	e. 346/20, 357/13, 371/12
	e.+im (<i>ecilim</i>) 336/19
ecil	bkz ecel.
edep	(A. edeb) edep, terbiye.
	e. <i>bilen tur-</i> 338/6
eger	(F. eger) eğer.
	e. 330/17, 336/19, 344/4, 356/10, 356/23, 356/7, 358/11
ehl	(A. ehl) bir yerde oturan, halk, yerli.
	e.+i 362/1
	e.+ige 362/13
Ehmesjan	kişi ismi.
	e. 345/12, 345/21, 345/4, 345/7, 352/18, 353/4, 356/4, 365/1, 368/18
	e.+niñ 344/25
	e.+ğa 344/13, 344/20, 345/5, 374/18
ehval	(A. ahvâl) ehval, durum.
	e. 343/7
	e.+ni 342/13, 346/10
	e.+ni <i>uķ-</i> 335/21
	e.+din 344/12, 374/18
eķil	(A. ‘aķl) aķıl.
	e. <i>körset-</i> 333/12
	e. <i>tap-</i> 333/2
	e. <i>al-</i> 343/23
	e.+im (<i>eķim</i>) 332/23, 333/6, 343/22
	e.+iñ (<i>eķliñ</i>) 350/8
	e.+li (<i>eķli</i>) 351/6

	e.+ige (<i>eḵlige</i>) <i>kel-</i>	357/3
	e.+içe (<i>eḵliçe</i>)	372/15
	e.+lık	329/20
	e.+sizğa	349/17
eḵl	bkz. eḵil.	
elçi	elçi.	
	e.	343/13
	e.+ge	345/1
elem	(A. elem) elem, ıstırap, azap.	
	e.+ge <i>ḵal-</i>	333/8
	e.+lirige <i>éçin-</i>	337/4
elḵisse	(A. el-kıṣṣa) kısacası, hasıl, velhasıl.	
	e.	331/1, 331/16, 333/17, 334/11, 334/6, 335/13, 335/16, 336/23, 337/9, 338/13, 339/5, 340/3, 341/13, 343/11, 344/6, 347/13, 349/14, 349/21, 350/13, 352/12, 352/8, 353/22, 354/23, 356/25, 359/13, 360/26, 361/15, 362/22, 362/7, 363/9, 365/1, 366/7, 367/22, 369/6, 370/10, 372/22, 373/15
elhemdu	(<elhemdu, A.) elhemdu suresi.	
	e.	341/22
elpiraḵ	(A. el-firâḵ)	
	e.	359/6, 359/6, 359/7, 373/18, 373/18
elvette	(A. elbette) elbette, şüphesiz.	
	e.	345/6
elvida	(A. el-vedâ') elveda.	
	e.	373/1, 373/11, 373/14, 373/3, 373/9
ember	(A. 'anber) güzel koku.	
	e.+lerni	368/16
emdi	şimdi.	
	e.	337/9, 345/24, 345/26, 352/5, 353/19, 353/3, 359/18, 359/9, 361/23, 368/3, 369/15, 371/25
emes	değil.	
	e.	351/5
	e.+mu?	344/22, 368/1

	e. idi.	362/23, 362/9
emir	(A. emr) buyruk, emir.	
	e. <i>ķil-</i>	345/13, 356/26
	e.+i (<i>emri</i>)	357/14
	e.+i +(emr.i) <i>boyiçe</i>	361/23
emira	(A.?) padişahın emrindeki yüksek dereceli memur.	
	e.+lar <i>bilen</i>	342/18
emma	(A. emmâ, ammâ) ama, fakat, ancak.	
	e.	346/5, 352/14, 356/3
emr	bkz emir.	
enber	(A. ‘anber) güzel koku.	
	e.	342/6
endişe	(F. endîşe) endişe.	
	e.	335/17
ene	işte.	
	e.	336/26, 355/15, 362/24
eñ	en.	
	e.	344/22
epkél-	(al-ip>él-ip kel->epkél-) alıp gelmek.	
	e.-ip	368/13
er	erkek.	
	e.	343/25
	e.+midiñ?	366/20, 366/24, 367/2
er-	ermek yardımcı fiili.	
	e.-di	369/9, 372/22
	e.-dük	362/4
erz	(A. arz) bildirme, söyleme.	
	e. <i>ķil-</i>	356/4
esl	(A. aşl) asıl.	
	e.+ige (<i>esilige</i>) <i>kel-</i> (<i>kendine gel-</i>)	355/11
esle-	hatırlamak.	
	e.-p <i>ķoy-</i>	369/21, 373/22
	e.-p <i>sori-</i>	358/23

essalam	(A. esselâm, vesselâm) selamlar. e. 344/15
ete	yarın. e. <i>birlen</i> 356/27 e.+din (<i>etidin</i>) 339/6 e.+si (<i>etisi</i>) 355/7, 356/16
eti	bkz ete.
etrap	(A. eṭrâf) etraf. e.+tikiler 361/19 e.+ida 369/3
evet-	göndermek. e.-ti 344/14
ey	(ünlem) hey, be. e. 332/5, 338/18, 343/12, 344/8, 345/1, 345/24, 350/21, 350/5, 350/9, 357/11, 359/16, 360/17, 360/3, 363/12, 367/26
eyiv	(<éyîp, A. ‘ayb) ayıp, utanılacak şey. e.+imni <i>keçür-</i> (<i>affetmek</i>) 336/13
eyyuhennas	(A. eyyühâ-nâs) ey insanlar anlamında bir hitap. e. 345/12
eze	(A. ezel) ezel, öncesiz. e.+din 345/1
ezim	(A. azîm) büyük, ulu. e.+ge 344/15

É

éçil-	açılmak. é.-ip (<i>açilip</i>) 368/23
éçiliş	açılış, açılma hali. é.-iş (<i>açiliş</i>) <i>bilen</i> 361/17
éçin-	acınmak. é.-ip (<i>açinip</i>) 334/25, 337/4, 338/15
éçiniş-	acımak. é.-ip 362/2
éç-	bkz. aç-
él-	bkz. al-
éli	bkz. karvan
éniķ	açık, açık seçik, net. é. <i>éyt-</i> 332/6
és	(< es) hafıza, akıl é.+iġa <i>çüş-</i> 358/5
és-	(<as-) asmak. é.-iñlar (<i>asiñlar</i>) 357/1, 361/24
ésen	esen, selamet. é. 345/10 é. <i>bol-</i> 372/3
ésil-	(<asil-) asılmak. é.-di 361/25 é.-ar <i>er midiñ?</i> 367/2
éş-	bkz. aş-
ét	bkz. at(1)
ét-	bkz. at-
éyt-	söylemek. é.-ti 330/6, 331/16, 331/7, 332/19, 333/18, 334/25, 335/27, 337/13, 338/21, 343/17, 346/11, 349/16, 349/24, 350/20, 351/8, 354/2, 359/15, 361/2, 362/13, 362/25, 363/11, 365/15, 365/2, 369/10, 371/11, 373/17

	é.-tiki	344/6, 344/8, 345/21, 360/22
	é.-ay men	357/12
	é.-ayin	357/16
	é.-ķil	356/7
	é.-iñ	374/2
	é.-iñlar	336/4
	é.-sam	367/8
	é.-ķaysen	336/20, 357/24, 358/2, 358/8, 359/1
	é.-sañ kérek	331/20, 332/2, 332/6, 349/17, 349/19
	é.-ip	341/20, 348/18, 349/21, 360/12
	é.-ķandin kéyin	339/5, 366/7
	é.-ķini	372/23
	é.-ķili	333/9
	é.-ķan	332/9, 343/19, 369/11
	é.-midi	356/19
	é.-mas idi	331/4
éytiliř-	söylenmek.	
	é.-çe	368/27, 369/1
éz-	bkz. az-	
éziz	(A. ‘azîz) aziz, saygı değer.	
	é.	374/9

G

gep	(F. ğâb) söz, kelime.
	g.+ni 337/9, 353/3
	g.+ke 345/26
	g.+lerni 343/16
griptar	(F. giriftâr) yakalanmak, karşılaşmak.
	g. <i>bol-</i> 335/17
	g. <i>ķil-</i> 356/24
giya	(F. giyâ, giyâh) yabani ot.
	g.+ni 355/6, 355/9
	g.+din 355/10
göher	(F. güher) inci.
	g. 338/10, 341/25, 366/25, 367/4
	g. <i>bol-</i> 330/18
	g. <i>ķil-</i> 364/12
	g.+iñ (<i>göhiriñ</i>) 371/5
	g.+i (<i>göhiri</i>) 330/16
göhir	bkz. göher.
gör	(F. ğûr) mezar, kabir.
	g.+iñ 366/19
göl	(F) gül, çiçek.
	g. 341/5
	g.+dek 362/21, 363/3
	g.+ni 372/14
	g.+din 349/7
	g.+üمني 370/7
	g.+i 330/12
	g.+ler 362/20, 363/2, 368/23
gümbez	(F. günbed, günbez) kubbe.
	g.+ge 374/13
	g.+lik 368/14, 369/3

güzel

güzel.

g. 329/15, 331/2, 355/2, 361/19, 362/2

g. *körün-* 361/18

Ğ

ğapil	(A. ğafil) dalgın, dikkatsiz. ğ.+mu sen? 330/7
ğayip	(A. ğâ'ib) kayıp, kayıtsız, hazır bulunmayan. ğ. <i>bol-</i> 331/24
ğem	(A. ğamm) gam, dert, acı. g. 367/9 ğ. <i>-elem</i> 333/8 ğ. <i>-ğusse</i> 329/6, 353/27 ğ.+ge <i>çüş-</i> 333/5 ğ.+din 350/19 ğ.+im (<i>ğémim</i>) 336/9 ğ.+imdin (<i>ğémimdin</i>) 339/18 ğ.+iñ 367/20 ğ.+iñge (<i>ğém.iñge</i>) 333/25 ğ.+ler 354/20
ğemdaş	(A. ğamm-daş) gama, derde ortak olan. ğ.+men 333/25
ğemkin	(A.F.ğam-ğîn) gamlı, üzüntülü. ğ. <i>bol-</i> 356/21
ğevvas	(A. ğavvâs) dalgıç. ğ. <i>bol-</i> 330/17
ğezep	(A. ğazab) hiddet, öfke. ğ. <i>bilen</i> 342/19, 344/22, 365/14
ğezne	(A. ħazîne) hazine. ğ.+mdin 368/21
ğém	bkz. gem
ğérip	(A. ğarîb) garip, fakir. ğ. 348/11, 348/12, 348/15, 348/17, 348/19, 354/15 ğ.+niñ 349/9 ğ.+ni 346/22

gériplik	(AU. ğarîb-lik) gariplik.
	ğ.+ka çüş- 354/8
gussi	(<ğusse, A. ğuŝŝa) keder, tasa.
	ğ.+si 329/6
	ğ.+liri 353/27

H

hal	(A. hâl) hal, durum.
	h.+da 357/8
	h.+imni 354/10
	h.+i 347/16, 350/18
	h.+ini 347/18, 349/10
	h.+iğa 334/25
halak	(A. helâk) ölüm, yok olma.
	h. <i>kil-</i> 353/19
halet	(A. hâlet) hal, suret, keyfiyet.
	h.+ide 352/14
hamildar	(AF.hâmil-dâr) hamile, gebe.
	h. <i>bol-</i> 329/8
hañ-tañ	şaşakalma.
	h. <i>kal-</i> 330/5
	h. <i>bol-</i> 352/19
hasil	(A. haşıl) meydana gelen.
	h. <i>bol-</i> 341/17, 345/26
hay	(ünlem) hey!
	h. 361/3
	hay-hay 361/3
hayalık	(AU. hayâ'-lık) utanma, sıkılma.
	h. <i>bol-!</i> 343/15
hayasiz	(AU. hayâ'-siz) utanmaz, terbiyesiz.
	h. 342/24
hayasizlik	(AU. hayâ'-siz-lik) terbiyesizlik.
	h. 342/20
hayat	(A. hayât) hayat, dirilik, canlılık.
	h. 374/6
haza	(A. hazâ) süre, an
	h.+din <i>kéyin</i> 359/14
hazir	(A. hâzır) şimdi, hazır.
	h. 337/21

	h.+sen	331/18
	h. <i>bol-</i>	345/18
	h. <i>kil-</i>	352/18
heḳ(1)	(A. haḳḳ) hak.	
	h.+damen	334/1
	h.+ḳe	344/18
heḳ(2)	(A. haḳḳ) Allah, tanrı.	
	h.	333/20
	h.+tin <i>tile-</i>	330/23, 370/13
heḳiḳet	(A. ḥaḳiḳat) hakikat.	
	h.	341/9
	ḥ. <i>bol-</i>	370/5
	ḥ.+ni	351/7
hel	yaldız.	
	h.+de	364/14
hem	(F. hem) hem, ve, de, da.	
	h.	340/24, 341/2, 347/4, 349/15, 349/20, 350/14, 353/10, 354/7, 355/26, 365/17, 365/19, 365/21, 365/23, 367/11, 367/13, 370/21, 371/13, 371/17, 371/21, 371/22, 371/7
hemme	(F. heme) bütün.	
	h.	345/7
	h.+si (<i>hemmisi</i>)	353/15
	h.+sini (<i>hemmisini</i>)	343/5
hemmi	bkz. hemme	
her	(F. her) her, tüm, bütün.	
	h.	351/18, 368/6, 368/20, 371/8, 371/19
hergiz	(F. hergiz) asla, hiçbir zaman.	
	h.+mu	349/6
hesret	(A. ḥasret.) hasret, özlem.	
	h. <i>bilen</i>	339/10
	h. <i>al-</i>	374/3
	h.+ni	367/19

hesretlik	(AU. ḥasret-liḳ) hasretlik. h. 331/19
hetta	(A. ḥattâ) hatta, bile. h. 361/21
hey	(ünlem) hey, ey. h. 348/28
heyran	(A. ḥayrân) h. 366/13 h. <i>bol-</i> 340/15 h. <i>kal-</i> 345/12, 369/4 h. <i>kel-</i> 361/20 h. <i>kil-</i> 332/21
heyvet	(A. heybet.) muhteşem, gösterişli, azametli. h. 368/24
hiç	(F. hîç) hiç, yok denecek kadar az olan. h. 329/6, 331/4, 338/14, 349/10, 351/7, 354/7, 357/4
hiçbir	(FU. hîç-bir) hiçbir. h.+ini 343/21
hiçkim	(FU. hîç-kim) hiç kimse. h. 337/8, 344/3, 349/22, 354/10 h.+ni 361/10 h.+ge 334/9 h.+din 368/26
hile	(A. ḥîle) oyun, aldatma, kandırma. h. <i>üçün</i> 346/8 h. <i>bol-</i> 371/20 h. <i>işlit-</i> 345/14 h. <i>kil-</i> 350/25
hiliği	deminki, sözü geçen, adı geçen. h. 331/5, 332/16, 344/26, 355/10
Hilminiyaz Kadiri	erkek ismi. h. 329/3

hor	(A. hûr) Müslümanların inancına göre cennette yaşayan güzel, huri kızı. h. <i>-periler</i> 373/7 h.+dur 342/7
hörmet	(A hürmet.) hürmet, saygı. h. <i>bilen</i> 347/17 h. <i>bildür-</i> 347/17
hörmetlik	(AU. hürmet-lik) saygılı, saygı değer. h. 329/11, 344/25
huş	(F.hûş) şuur, bilinç. h.+iğa <i>kél-</i> 359/14, 360/26, 366/10 h.+idin <i>ket-</i> 360/12
huvla-	ulumak. h.-ydu 362/14, 363/4 h.-sa (<i>huvlisa</i>) 363/1
huvli-	bkz. huvla-
hürpiy-	saçların karmakarışık olması, tiksindirmek. h.-ip <i>kiriş-</i> 342/25

H

halayıq	(A. halâ'ik) halk. h. 342/16, 342/21, 345/17
han	han. h. 329/5, 343/3, 344/11, 344/20, 345/13, 345/17, 345/23, 346/8, 346/9, 346/12, 346/13, 348/22, 349/3, 349/15, 352/14, 356/26, 366/4, 366/13, 372/20 h.+dur 342/1 h. idiñ 351/17 h.+niñ 329/8, 329/11, 329/12, 346/14, 349/14, 352/12, 374/17 h.+ğa 342/13, 350/19, 356/4, 356/13, 368/2 h.+imniñ 341/11 h.+larni 361/13
haniş	padişahın hanımı. h. 342/1
harap	(A. harâb) harabe, enkaz, yıkıntı. h. 350/18 h.+tur 347/16, 374/17
harlık	(FU. hor-lik) horluk, aşağılık, küçük düşme. h. <i>emesmu?</i> 344/22 h.+ka çüş- 351/24
hata	(A. haţâ) hata, yanlış. h. 368/6 h.+dur 374/18
haton¹⁰⁸	kadın, eş. h.+uñni 351/3
heber	(A. haber) haber, havadis. h. <i>sori-</i> 338/7

¹⁰⁸ Kelime, konuşma ve yazı dilinde “hotun” ya da “hatun” şeklindedir. Buradaki farklı yazılışın basım hatasından kaynaklanabileceğini düşünmekteyiz. Aynı kelime metin içinde “hotun” şeklinde kullanılmaktadır.

hək	(A. hək) halk.
	h. 348/5, 365/4, 365/5
	h.+ke uçri- 335/5
həlq	(A. hək) halk.
	h. 329/2, 329/4
	h. <i>bilen</i> 349/4
	h.+ni 347/22
	h.+iñ 346/21
	h.+in 343/20
	h.+iğe 345/15
	h.+ler 369/4
hencer	(F. hancer)
	h. 346/15
	h.+lirini 346/4
het	(A. hatt) mektup, yazı.
	h.+ni 344/23
hever	(A. haber) haber.
	h. 368/2
	h. <i>ber-</i> 342/14, 374/19
	h. <i>él-</i> 338/9, 338/11, 343/10
	h. <i>kil-</i> 355/25, 368/2
	h. <i>sor-</i> 358/17
	h. <i>oku-</i> 363/20
	h. <i>tép-</i> 344/12
	h.+ni 337/12, 368/18
	h.+iñ (<i>heviriñ</i>) 331/10
heversiz	(AU. haber-siz) habersiz.
	h. <i>idi</i> 356/15
hevır	bkz. hever.
heyre	(A.?) iyilik, elveda, hoşça kal.
	h.+e <i>al-</i> 363/5
heyır	(A. hayr) hayırlı, iyi.
	h. <i>i-huş</i> 359/11, 374/9

hezini	(<hezine, A. hazîne) hazine. h.+irini 373/16
hîl	tür, çeşit. h. 355/6
hîrac	(A. hîrâc) masraf. h.+îñiz 368/20
hîracet	(A. hîrâcet) masraf. h. sor- 368/26 h.+îñge (<i>hîracitiñge</i>) 356/9
hîracit	bkz. hîracet.
hîyal	(A. hayâl) hayal, düş. h. <i>kil-</i> 355/8, 358/21 h. <i>sür-</i> 332/18 h.+îñ 342/22 h.+îñni 363/25
hîzmet	(hîzmet, hîdmet) hizmet. h. <i>buyri-</i> 358/11 h. <i>kil-</i> 333/22
hîzmetkar	(AF. hîzmet-kâr) hizmetçi. h. 342/12 h.+lar 365/11
hîop	(F. hûb) iyi, olur, peki. h. 330/1, 330/3, 332/20, 337/11, 365/6 h. <i>kör-</i> 372/15
hîoş	(F. hoş) hoş, iyi, güzel, evet. h. 330/6, 331/17, 340/4, 341/13, 356/11, 374/9 h.+tuğ 370/18 h. <i>bol-</i> 334/7, 368/21, 372/2 h. <i>kel-</i> 372/6 h. <i>yür-</i> 336/1 h.+lurum 369/12, 370/9, 372/2, 373/22
hîoşal	(FA. hoş-hâl) sevinçli, memnun. h. <i>bol-</i> 373/8

	h. <i>kal-</i>	336/21
	h. <i>kel-</i>	369/22
hoşallığ	(<hoşallık, FAU. hoş-hâl-lik) memnuniyet, sevinç.	
	h.+ida	346/9, 355/25
hoşlaş-	(FU. hoş-laş-) vedalaşmak.	
	h.-ti	335/26
	h.-ip (<i>hoşlaşıp</i>)	336/23, 372/23, 373/17
hoşliš-	bkz. hoşlaş-	
hotun	hatun, kadın.	
	h.+i	329/8
	h.+imu	329/12
	h.+i bilen	329/12
hupla-	önemsememek.	
	h.-psen	364/18
hursen	keyif, zevk, memnun, hoşnut	
	h.	345/27
	h. <i>bol-</i>	355/17
huş	(F. hoş) iyi.	
	h.	359/11

İ

i-	(<er-) imek yardımcı fiili.
	i.-kenmen 353/12
	i.-ken 335/19, 337/12, 338/19, 353/18, 354/9, 355/2, 363/26, 364/2
	i.-dim 368/10
	i.-diñ 339/24, 350/11, 351/17, 351/18, 351/20, 351/25, 373/5
	i.-di 329/12, 329/19, 329/5, 329/6, 331/4, 334/20, 334/22, 336/26, 337/8, 342/13, 342/26, 344/25, 345/13, 346/10, 350/14, 352/12, 352/13, 353/11, 353/13, 353/16, 353/24, 353/25, 353/5, 353/5, 353/9, 353/15, 354/23, 355/15, 355/22, 356/15, 356/18, 356/3, 361/16, 362/22, 362/23, 362/24, 362/9, 368/25, 369/5, 369/8
	i.+diki 329/16
	i.-kenliğini 362/3
	i.-kenliklerini 355/16
İbrahim	erkek ismi.
	i. 337/3
iç	iç.
	i.+im 365/20
	i.+i <i>ağri-</i> 333/18
	i.+i <i>ağrit-</i> 369/5
	i.+ini <i>arila-</i> 365/5
	i.+ige 339/11, 350/19, 368/14, 368/15, 368/17
	i.+ide 335/17, 338/10, 340/26, 342/16, 342/21, 346/19, 347/8, 348/5, 350/6, 358/27, 360/6, 363/15, 365/4, 368/23, 371/15, 373/10
	i.+idiki 341/13
	i.+idin 334/19, 370/11
iç-	içmek.
	i.-ip 346/5
	i.-işke 346/3

igi	(<ige) iye, sahip. i.+si 337/2
igiz	yüksek. i. 335/1, 339/2, 351/22
ikki	iki i. 329/4, 334/8, 335/17, 337/1, 341/16, 342/11, 342/11, 352/11, 355/15 i.+si 334/8, 339/6
ikki yüz	iki yüz. i. 353/12
ikkinçi	ikinci. i. 331/5
ikkiylen	(<ikkeylen) ikimiz, ikisi, iki kişi. i.+din <i>biri</i> 354/12
iklim	(A.?) memleket. i.+niñ 329/5
ilan	yılan. i. - <i>çayanlar</i> 353/25
ilin-	ilişmek, takılmak. i.-ip 352/22
iltica	(A. ilticâ') sığınma, barınma. i. <i>bilen</i> 344/26
iltimas	(A. iltimâs) kayırma, arka çıkma. i.+imiz 344/16
imaret	(A. 'imâret.) imaret. i.+ler <i>saldur-</i> 368/17
imkan	(A. imkân) mümkün, olabilirlik. i.+i <i>bolma-</i> 343/8
inam	(A. inâm) iyilik etme, lütufta bulunmak. i. <i>kil-</i> 356/9
ini	küçük, küçük erkek kardeş. i. <i>bilen ağa</i> 348/23

intizar	(A. intizâr) bekleme, gözleme. i. 331/12, 339/15
ipar	misk, koku. i. 368/15
iplas	(A. iflâs) kirli, alçak. i.+ni 368/11 i.+ka 372/20
is	(<es) hafıza. i.+imdin <i>ketme-</i> 367/9
isen	(<esen) esen, sağlık. i. 336/2
isim	(A. ism) isim, ad. i.+i (<i>ismi</i>) 329/5 i.+ini (<i>isimini</i>) 329/13, 329/9 i.+lik 329/11, 353/4
İskender	kişi ismi. i.+dek 361/5
ism	bkz. isim.
iş	iş. i. 344/17, 361/23, 362/5, 363/23, 368/6, 368/7 i.+ka 351/18, 369/4 i.+ka <i>buyri-</i> 368/20 i.+i 374/17, 374/18 i.+larni 337/2 i.+lardin 356/15
işare	(A. işâret) işaret. i. <i>kil-</i> 352/16
işig	bkz. ışık.
işik	eşik, kapı. i. 350/15, 352/16 i. (<i>işk</i>) 350/10 i.+i (<i>işigi</i>) 354/24 i.+ini (<i>işigini</i>) <i>tağa-</i> 374/14

	i.+lerdin <i>kir-</i>	374/12
	i.+tin <i>çik-</i>	352/17
işin-	(< işen-) inanmak, güvenmek.	
	i.-ip	345/26, 345/5
işit-	işitmek, duymak.	
	i.-ipmen (<i>iştipmen</i>)	363/12
	i.-ip	356/11
	i.-ip +(iştirip)	334/7, 337/3, 341/14, 359/13, 365/14, 365/2, 372/23
	i.-kendin (<i>işt kendin</i>) <i>kéyin</i>	347/13
	i.-ken (<i>işt ken</i>)	337/13, 343/16
işlemçi	işçi, çalışan.	
	i.+lerni	368/13
işlit-	(< işlet-) çalıştırmak.	
	i.-eyli	345/14
işk	(A. aşk) aşk, sevgi, seveda.	
	i.	336/5
	i.+ida	332/18, 333/13, 339/13, 355/12
işt-	bkz. işit-	
ihtiyar	(A. ihtiyâr) irade, seçme, seçilme.	
	i. <i>kil-</i>	345/24
iz	iz.	
	i. <i>tap-</i>	340/10
	i.+i	355/7
	i.+ini <i>bas-</i>	329/7
izde-	aramak.	
	i.+señ (<i>izdiseñ</i>) <i>kérektur</i>	330/14, 330/26, 332/15
	i.-p <i>kél-</i>	356/18
	i.-p <i>tap-</i>	332/11
	i.-p <i>yür-</i>	340/21
izdi-	bkz. izde-	
izle-	aramak.	
	i.-di (<i>izlidi</i>)	338/13

	i.-ñlar (<i>izléñlar</i>)	338/11
	i.-yli	338/24
	i.-sekla (<i>izlisekla</i>)	339/3
	i.-p	339/6, 339/8
	i.-p <i>bar-</i>	332/3
	i.- p <i>kel-</i>	337/25
	i.-p <i>öl-</i>	333/15
	i.-p <i>yüret-</i>	357/6
izleştür-	araştırmak, aratmak.	
	i.-üp <i>yüret-</i>	362/10
izlé-	bkz. izle-	
izli-	bkz. izle-	
izzet	(A. ‘izzet) saygı, değer, hürmet.	
	i. <i>bilen</i>	341/18
	i.+niñ (<i>izzitniñ</i>)	351/19
izzit	bkz. izzet.	

K

kala	inek. k. 362/18
kanay	(<karnay, F. kerenây, kere-nây) bir tür nefesli saz, müzik aleti. k. <i>çaldur-</i> 362/7 k.+lar <i>çélin-</i> 345/20
karvan	(F. kârvân) kervan, kafiye, yolcu. k. <i>éli (kervan başı)</i> 335/21, 335/25, 336/23 k.+lar 336/1
keç	geç. k. <i>bol-</i> 331/18, 339/9
keç-	geçmek. k.-ip men (<i>kéçip men</i>) 340/20, 341/6 k.-kenmen 371/21, 371/22 k.-ip (<i>kéçip</i>) 330/13 k.-ip (<i>kéçip</i>) <i>kél-</i> 353/9
keçür-	geçir- k.-üp 336/13
kel-	gelmek. k.-er (<i>kéler</i>) 372/6 k.-ürmu? (<i>kélürmu</i>) 331/9 k.-ip (<i>kélip</i>) men 346/12 k.-ipmen (<i>kélipmen</i>) 341/4 k.-iptu (<i>kéliptu</i>) 343/13 k.-gendur 337/22, 337/25 k.-diñ 331/21, 331/22 k.-di 334/12, 334/18, 335/18, 336/25, 346/3, 347/15, 350/17, 353/7, 356/12, 357/10, 357/13, 357/3, 357/7, 366/8, 367/23 k.-diler 337/1 k.-ey (<i>kéley</i>) 339/20 k.! 357/11

	k.-iñlar (<i>kéliñlar</i>)	338/8 , 338/12, 345/23
	k.-se	338/9, 351/11, 355/20, 356/23, 371/12
	k.-ip (<i>kélip</i>)	330/6, 334/16, 334/17, 342/13, 342/17, 349/24, 355/24, 355/27, 356/13, 356/16, 356/3, 356/5, 357/6, 359/14, 360/13, 360/26, 361/16, 362/14, 362/16, 362/18, 362/24, 363/1, 363/11, 366/10, 373/16
	k.-ip (<i>kélip</i>) <i>kal-</i>	339/11, 362/11
	k.-ip (<i>kélip</i>) <i>tur-</i>	358/15
	k.-giçe	355/11
	k.-gen	337/15, 337/21, 342/19, 348/16, 349/2
	k.-genligini	355/25
	k.-ginige	337/7
	k.-güçini	344/23, 345/2
	k.-ivatatti (<i>kélivatatti</i>)	330/3
	k.-ip idi	356/18
	k.-etti (<i>kéletti</i>)	330/4
	k.-messen	367/11
	k.-midiñ	339/22
	k.-meysen	367/13
	k.-mise	356/24
	k.-ivétip (<i>kélivétip</i>)	353/9
keltür-	getirmek.	
	k.-señ	343/20, 364/20, 364/24
	k.-üp	364/5
kemine	kendim ise.	
	k.	344/18
keñ	geniş.	
	k.	371/14, 371/18
	k. <i>kal-</i>	363/19, 374/4
kes-	kesmek.	
	k.-se	354/11

	k.-ip (<i>késip</i>) <i>taşla-</i>	352/10
ket-	gitmek.	
	k.-ermen (<i>kétermen</i>)	367/15, 368/10, 373/20
	k.-ürmiz (<i>kétürmiz</i>)	369/27
	k.-ipsen (<i>két-ipsen</i>)	367/10
	k.-iptu (<i>kétiptu</i>)	363/6
	k.-kendur	343/22
	k.-tim	372/16
	k.-ti	339/12, 342/26, 353/15, 356/18, 360/12
	k.-eyli (<i>kéteyli</i>)	356/1, 373/23
	k.-ip (<i>kétip</i>)	353/23
	k.-kili	333/10
	k.-er (<i>kéter</i>) <i>kün</i>	369/14
	k.-ken	366/1
	k.-kenge <i>oğşa-</i>	366/16
	k.-kinini	356/19, 356/3
	k.-mesmen	334/3
	k.-mes	367/20
	k.-midi	350/15
	k.-meydu	367/9
	k.-misun	334/24
	k.-mes idi	352/12
keyn	bkz. <i>kéyin</i> .	
kéç-	bkz. <i>keç-</i>	
kéçe	<i>gece</i> .	
	k.	362/7
	k. (<i>kiçe</i>) - <i>kündüz</i>	355/19
	k. - <i>kündüz</i>	367/17, 373/5
	k.+de (<i>kéçide</i>)	329/13
	k.+si (<i>kéçisi</i>)	329/21, 343/6
kéçi	bkz. <i>kéçe</i> .	
kél-	bkz. <i>kel-</i>	

kélivat-	gelmek. k.-ti 335/16
kéme	gemi. k. <i>yasit-</i> 334/16, 335/16, 335/18 k.+dikiler (<i>kémidikiler</i>) 335/19
kémi	bkz. kéme.
kénizek	(F. kenîzek) cariye, köle kız. k.+liridin 337/10
kéñeş	öğüt, danışma, akıl. k. <i>ķil-</i> 348/24 k.+ni 349/12
kérek	gerek, lazım. k.+tur 330/14, 330/18, 330/22, 330/26, 331/15, 331/20, 332/11, 332/15, 332/2, 332/6, 341/10, 341/12, 347/6, 367/21
kés-	bkz. kes-
késil-	(< kesil-) kesilmek. k.-ip 352/22 k.-genge 366/14
két-	bkz ket-
kéyin	sonra, arka. k. 332/7, 333/17, 334/17, 335/14, 339/12, 339/6, 343/7, 347/13, 353/22, 356/25, 359/14, 366/7, 368/13, 374/11 k.+imge (<i>kéyiniimge</i>) 336/12 k.+iñdin (<i>kéyiniñdin</i>) 367/15 k.+idin (<i>kéyininidin</i>) 342/18, 343/4, 368/10
ki	bağlama edatı. k. 329/4, 329/16, 330/2, 338/9, 344/6, 344/8, 344/16, 345/12, 345/21, 353/11, 360/14, 360/22, 368/23
kiçe	bkz. kéçe.
kiçig	bkz. kiçik
kiçik	küçük. k.+idin (<i>kiçigidin</i>) <i>tartipla</i> 329/14, 329/20

kiçiklik	küçüklük.	
	k.+liktin	359/17
kim	kim.	
	k.	350/18, 354/5
	k.+ki	338/9
	k.+ni	358/3, 358/4, 359/25, 360/2, 360/8
	k.+ge	357/16, 361/4, 371/19, 371/8
	k.+ler <i>bilen</i>	360/9
kim	bağlama edatı.	
	k.	346/7, 347/15, 350/18, 353/17, 355/1, 355/8, 356/26, 357/
Kimen	kişi ismi.	
	k.	329/13, 329/14, 333/17, 342/26, 344/13, 344/20, 345/9, 346/10, 346/6, 346/7, 350/15, 350/19, 351/8, 352/18, 352/8, 353/2, 355/18, 356/15, 357/5, 357/9, 359/13, 360/12, 360/26, 361/16, 369/6, 372/22
	k. <i>bilen</i>	335/14, 355/14
	k.+la	343/9
	k.+niñ	345/6
	k.+nimu	341/18
	k.+ge	338/20, 339/5
	k.+din	332/19
kipen	(A. kefen) kefen.	
	k.+iñ	366/19
kir-	girmek	
	k.-ürmen	353/20
	k.-di	346/9, 353/16, 355/13, 374/13, 341/15, 341/19
	k.-iştı	342/25
	k.-se	350/3
	k.-sem <i>kérektur</i>	341/10
	k.-ip	343/10, 374/13
	k.-ip <i>kel-</i>	337/1, 347/15, 350/17
	k.-ip <i>ket-</i>	339/11, 353/15
	k.-ip <i>kör-</i>	354/24

	k.-ip <i>yoşurun-</i>	353/2
	k.-ip <i>yüret-</i>	346/6
	k.-gende	331/5
	k.-gendin <i>kéyin</i>	339/12
	k.-er <i>kişim</i>	372/11
	k.-gen	329/21, 342/24
	k.-mekçi <i>bol-</i>	345/7
kirgüz-	girdirmek.	
	k.-midi	345/8
	k.-misek	345/3
kişi	kişi.	
	k.	329/16, 338/17, 343/4
	k.+ni	343/26, 352/26
	k.+ge	360/22
	k.+m	353/12, 372/11, 372/7, 372/9
	k.+mni	353/18
kiy-	giymek.	
	k.-er <i>kişim</i>	372/7
	k.-gen <i>kiyim</i>	354/14
	k.-idigan <i>kiyim</i>	372/4
kiyik	geyik.	
	k.	330/9
kiyim	giyisi.	
	k.	354/14, 372/4
	k.+niñ	347/13
koça	(F. kûçe) sokak, cadde.	
	k.	339/7, 339/8
	k.+mu <i>-koça (koçimu-koça)</i>	339/7, 339/8
	k. <i>-koçılarda (koçi-koçılarda)</i>	357/6
	k.+larda <i>(koçılarda)</i>	357/6
	k.+lardin <i>(koçılardin)</i>	338/24
	k.+lirini <i>(koçilirini)</i>	362/10
koçi	bkz. koça	

kök(1)	mavi, yeşil. k. <i>kümbezik</i> 369/3
kök(2)	gökyüzü. k.+te 330/19
köñl	(<köñül) gönül. k.+üm 336/5, 336/6, 336/8 k.+ümni 354/20 k.+üñ 350/24 k.+i 346/16, 365/16, 368/21 k.+ini 365/2 k.+in 358/10 k.+ide 353/27
köp	çok. k. 331/23, 335/21, 336/11, 337/5, 340/16, 342/10, 342/9, 346/19, 347/22, 347/8, 348/13, 350/6, 351/24, 355/17, 358/1, 358/27, 360/6, 363/22, 365/4 k. <i>kör-</i> 372/12 k. <i>yarılan-</i> 353/1 k. <i>yigli-</i> 358/16
köpçilik	çoğunluk. k.+ke 349/16, 350/20
köptür-	çoğaltmak, abartmak. k.-üp 342/14
kör-	görmek. k.-ürmen 338/11 k.-ersen 370/6 k.-üpmen 338/22 k.-genmen 351/14 k.-düm 332/20, 337/11 k.-düm men 340/16 k.-di 330/1, 330/1, 331/6, 338/16, 345/4, 372/12, 372/13, 372/15 k.-dikim 346/6

k.-dilerkim	347/15, 350/18, 355/1, 357/7
k.-üşti	335/20, 341/16
k.-ey <i>de-</i>	341/5
k.-üñlar	338/4
k.-sem	344/4, 360/11
k.-señ	332/10, 333/3
k.-se	330/9
k.-siñiz	348/25
k.-geymen	352/5, 360/11
k.-geysen	358/14
k.-geymiz	333/20
k.-sem kérektur	341/12
k.-señ kérektur	330/22
k.-üp	330/5, 340/25, 342/13, 344/21, 347/18, 353/27, 355/16, 357/10, 361/1, 366/9
k.-günçe	367/19
k.-gende	336/3
k.-er <i>kün</i>	335/12, 340/22
k.-erge	367/5
k.-gen	329/16, 335/23, 337/14, 338/20, 358/18, 364/16, 373/12
k.-genler	358/26
k.-genlerge	358/7
k.-genlirini	342/14
k.-güsiz	335/6
k.-sendim	332/4
k.-mesmen	343/21, 344/3
k.-mes	351/7
k.-midim	373/4
k.-midi	349/16
k.-mey	336/8, 339/11
k.-migenni	370/6
k.-migenler	369/8

	k.-mek	359/9, 369/15
köriş-	görüŝmek.	
	k.-elmidi	343/9
körkem	güzel, yakıŝıklı.	
	k. <i>idi</i>	329/16
körset-	göstermek.	
	k.!	333/12
körül-	görölmek.	
	k.-migenni	350/16
körün-	görünmek.	
	k.-di	354/24, 361/18
	k.-idu	344/10
körüş	görme, görüŝ.	
	k.+ni	329/17
körüş-	görüŝmek.	
	k.-üp	355/27
	k.-ken <i>etraptikiler</i>	361/19
körüşüş	görüŝme.	
	k.	343/8
köter-	kaldırmak, götürmek.	
	k.-señ <i>hem</i>	365/23
	k.-gen	330/2
	k.-ip idi (<i>kötirip idi</i>)	354/23
kötig	kütük	
	k.+i	354/11
kötir-	bkz. köter-	
köy-	yanmak.	
	k.-er	358/6
köyoğul	damat.	
	k.	345/22, 345/25
köyünçe	damat.	
	k.	343/25

köz	göz.	
	k. <i>bilen</i>	359/22
	k.+din	366/23
	k.+ümdin	354/18, 368/12
	k.+üñ	350/9
	k.+iñiz	351/10
	k.+i	348/15
	k.+i <i>yét-</i>	360/15
	k.+i <i>kiy-</i>	334/23
	k.+ini	347/16, 349/22, 352/15
	k.+liriñ	367/3
	k.+lük	362/15, 362/17, 362/19
küç	güç.	
	k. <i>-tekdirini</i>	353/8
küçlük	güçlü.	
	k.+lük <i>iken</i>	353/18
	k.+lük <i>körün-</i>	344/10
kül-	gülmek.	
	k.-üp <i>yür-</i>	359/10
	k.-giniñni	373/4
kümüş	gümüş.	
	k.	334/8, 335/25, 342/3, 356/9, 364/9, 371/5, 372/8, 373/16
	k.+lirini	334/15
kün	gün, güneş.	
	k.	335/10, 335/12, 336/24, 338/13, 339/17, 339/19, 340/22, 343/9, 353/22, 354/20, 354/21, 354/22, 355/11, 357/18, 357/2, 357/20, 359/18, 359/8, 360/10, 360/7, 363/21, 369/13, 369/14, 369/17, 369/18
	k.+dek	361/18, 372/19
	k.+dür	342/4
	k. <i>pét-</i>	337/22
	k. <i>tap-</i>	369/26
	k.+de	355/12, 369/1, 369/1

	k.+i	329/8, 334/15, 338/16, 339/7, 346/20, 347/12, 337/10
	ay k.+i toş-	329/9
	k.+ler	354/9
	k.+lerde	357/5
	k.+lerdin	329/8
kündüz	gündüz.	
	k.	355/19, 367/17,
	k. <i>idiñ</i>	373/5
	k.+i	343/6, 356/2
küt-	beklemek.	
	k.-üp <i>tur-</i>	346/4
	k.-üp <i>cim tur-</i>	349/15
kütivéliş	karşılama.	
	k.+ça	346/1
küvük	köpük.	
	k. <i>bol-</i>	364/21
küzetçi	bekçi, muhafız.	
	k. <i>koş-</i>	334/24

K

kaç-	kaçmak.	
	ķ.-ti	334/15, 335/15, 352/18
	ķ.-!	352/16
	ķ.-ip (<i>ķéçip</i>) <i>çiķ-</i>	342/26
	ķ.-ip (<i>ķéçip</i>)	334/17
	ķ.-ip (<i>ķéçip</i>) <i>ket-</i>	334/24, 356/18
	ķ.-ip (<i>ķéçip</i>) <i>ķét-</i>	356/1
kağa	karga.	
	ķ.	364/15
	ķ.+ğa (<i>ķağığa</i>)	372/14
kaği	bkz. kağa.	
kal-	kalmak.	
	ķ.-armikin?	357/6
	ķ.-ur	354/11, 354/12, 354/13, 354/14, 371/15, 372/1
	ķ.-adur	373/21
	ķ.-ğanmen	333/8
	ķ.-ğandur	365/16
	ķ.-dim	354/16
	ķ.-di	330/5, 332/17, 343/8, 352/19, 362/12, 363/19, 369/5, 373/13, 374/4
	ķ.-diki	345/12
	ķ.-iştı (<i>ķéliştı</i>)	352/24, 361/20
	ķ.-sina	370/16
	ķ.-sun	336/21
	ķ.-iñ (<i>ķéliñ</i>)	369/22, 373/19, 374/10
	ķ.-iñlar (<i>ķéliñlar</i>)	373/25
	ķ.-sam	371/24
	ķ.-ip (<i>ķélip</i>)	343/8
	ķ.-ip (<i>ķélip</i>) <i>yürü-</i>	368/9
	ķ.-ar	369/18
	ķ.-ğan	339/11

	ķ.-ġanga	363/8, 369/24
	ķ.-ġiniġa	338/15
	ķ.-ġanlar	358/22
	ķ.-masmen	334/2
	ķ.-misun	370/21, 370/25, 371/6
	ķ.-ġim yok	336/10
ķaliġaç	kırlanıç.	
	ķ.	353/26
ķalkān	kalkan.	
	ķ.+liri	337/18
ķamal	kuşatma.	
	ķ. <i>ķil-</i>	342/18
ķan	kan.	
	ķ.	346/25
	ķ.+dek	367/3
	ķ. <i>arilaş (kanla karışık)</i>	354/18
	ķ.+ġa	360/26, 366/21
	ķ.+iñni	347/4
	ķ.+liķ	348/15
ķanat	kanat.	
	ķ.+i	330/21, 357/17, 370/22
	ķ.+in	348/4
	ķ.+liri	357/25
ķançi	(<ķançe) kaç, ne kadar?	
	<i>bir ķ.+si (birkaçı)</i>	346/4
ķandaķ	nasıl?	
	ķ.	335/5, 348/12
ķara	kara, siyah.	
	ķ.	363/6, 367/3
ķara-	bakmak.	
	ķ.-rmen	359/22
	ķ.-sa (<i>ķarisa</i>)	331/1, 332/16, 335/18, 349/22, 355/6, 357/3

	ķ.-p	337/13, 342/23, 345/23, 347/19, 351/8, 359/14, 369/10, 372/4
	ķ.-p <i>tur-</i>	353/26
	ķ.-ydiġan	342/12
ķaraġliķ	gözetleyici.	
	ķ.	355/19
ķarañġu	karanlık.	
	<i>tün</i> ķ.+sidin	343/2
ķaraş-	bakışmak.	
	ķ.-ipsiz	342/4
ķarat-	baktırmak.	
	ķ.-ti	340/8, 340/9
	ķ.-ip	352/13
ķarġayliķ	aladoġan.	
	ķ.	363/6
ķari-	bkz. ķara-	
ķariş-	bakışmak.	
	ķ.-ip <i>tur-</i>	350/14
ķarliġaç	kırlangıç.	
	ķ.	354/3
ķaş	yan.	
	ķ.+imġa	331/21
	ķ.+imda	341/8, 354/16
	ķ.+iñda	371/16
	ķ.+iġa (<i>ķeşigä</i>)	357/9, 372/16, 373/7
	ķ.+ida	337/19, 348/17
	ķ.+ida (<i>ķeşida</i>)	348/22
	ķ.+dadur	341/23
ķattik	katı, sert.	
	ķ.	352/25, 360/14, 371/23
ķay	hangi?	
	ķ.+din	332/1

ķayan	nereye? ķ. 356/19, 356/19
ķayda	nerede? ķ. 352/5, 352/7 ķ.sen (<i>ķaydisen</i>) 332/5 ķ.dur (<i>ķaydidur</i>) 335/2, 335/4, 340/10, 352/1, 352/3
ķayġu	kaygı, tasa. ķ. <i>ķüŝ-</i> 333/1 ķ.+si 358/1 ķ.+lar <i>sal-</i> 331/23
ķayri-	açmak, bir yana çekmek, bükmek. ķ.-mas 348/4
ķayril-	dönmek, çevrilmek. ķ.-ur 357/18 ķ.-ġan 357/25
ķayt-	dönmek, geri dönmek. ķ.-ti 339/10 ķ.-ip <i>ķiķ-</i> 345/10 ķ.-ip <i>ķel-</i> 356/12
ķayti	(<ķayta) tekrar, yine. ķ.+din <i>ķoġla-</i> 353/6
ķaytur-	geri çevirmek, döndürmek. ķ.-up <i>ķel-</i> 334/18
ķebre	(<ķebir, A. ķabr) mezar. ķ. 368/14, 368/15, 368/16 ķ.+ñni 370/20 ķ.+si 369/3 ķ.+sini 368/14
ķebrighah	(AF. ķabr-ġâh) mezarlık. ķ. 368/22, 368/27, 369/6
ķedinas	(A. ķadr-ŝinâs) değer bilen, vefalı. ķ. 329/15

ķedir	(A. ķadr) değer, kıymet. ķ.+ini <i>bil-</i> 349/1, 349/3 ķ.+siz <i>ķil-</i> 343/12
ķest	(A. ķařd) bilerek yapma, öldürmeye kalkışma. ķ. <i>ķil-</i> 350/23
ķetl	(A. ķatl) öldürme. ķ.+i <i>ķil-</i> 342/24, 356/10, 356/27
ķevet	tabaka tabaka, kat kat. ķ. <i>-ķevet</i> 368/16, 369/4, 374/12
ķeyerlik	nereli? ķ.+sen? 338/5
ķeç-	bkz. ķaç-
ķél-	bkz. ķal-
ķélin	sıkı, koyu. ķ. <i>cañgal (koyu orman)</i> 363/15
ķéni	hani, hadi. ķ. 356/17
ķéri	ihtiyar, yaşlı. ķ. 356/20 ķ. <i>ķurutķi</i> 355/20, 355/23, 355/24, 356/2, 356/4, 356/11, 356/21, 367/24, 368/5 ķ.+niñ 355/26 ķ.+ęa 355/25 ķ.+din 356/16
ķérindař	kardeş. ķ. 354/4 ķ.+iğa 354/4
ķeř	bkz. ķař.
ķétim	defa, kere. ķ. 329/16, 334/13, 335/15
ķible	(A. ķible) kible, Mekke yönü. ķ. 334/9

ķil	kıl.
	ķ. 337/12
	ķ.+din 329/18, 361/15
ķil-	kılmak, yapmak, etmek.
	ķ.-urmen 356/24, 356/9
	ķ.-ursen 343/25
	ķ.-ar 345/6
	ķ.-urlerki 329/4
	ķ.-ipsen 364/1
	ķ.-iptimiz 362/5
	ķ.-dim 374/5
	ķ.-diñ 361/4
	ķ.-di 335/21, 337/12, 342/14, 342/16, 342/18, 344/11, 344/8, 345/13, 352/18, 355/25, 356/13, 361/21, 362/8
	ķ.-dikim 355/8, 356/26
	ķ.-duķ 345/22
	ķ.-iŗti 356/4, 361/21
	ķ.-isen 343/13
	ķ.-ay 365/25, 366/2, 367/17
	ķ.-! 358/2
	ķ.-iñ! 348/8, 348/24, 349/12
	ķ.-ayli 341/20
	ķ.-iñlar 342/24
	ķ.-iñizlar 368/20
	ķ.-sammu 360/4
	ķ.-sañ 349/20, 364/12, 365/21, 368/2, 371/13
	ķ.-sa 348/3
	ķ.-siñiz 344/18, 368/6
	ķ.-ğaymen 340/23, 356/10
	ķ.-ğaysen 358/12
	ķ.-ip 334/9, 335/14, 338/20, 341/17, 342/13, 343/12, 346/11, 350/23, 352/16, 352/26, 355/13, 355/5, 355/15, 356/8, 356/14, 356/27, 368/2, 369/9, 372/13, 373/17

ķ.-ip <i>ber-</i>	337/2, 372/21
ķ.-ip <i>bol-</i>	362/4
ķ.-ip <i>kél-</i>	345/23
ķ.-ip <i>kir-</i>	337/1
ķ.-ip <i>taşla-</i>	344/23
ķ.-ip <i>toy-</i>	350/25
ķ.-ip <i>tur-</i>	332/21, 340/4, 348/27
ķ.-ip <i>yür-</i>	333/22
ķ.-ğan	337/26, 338/1, 339/23, 346/21, 350/24, 353/4, 368/1, 374/17
ķ.-ğanlar	358/21
ķ.-ğiniñğa	345/24
ķ.-idiğandek	353/19
ķ.-atti	329/17
ķ.-masmen	368/11
ķ.-midiñ	339/25
ķ.-misañ	347/10
ķ.-misa	346/17
ķ.-may	360/22
ķ.-alisañ kérektur	347/6
ķ.-almas idi	334/20
ķ.-almay	332/17
ķ.-ur erdük???	362/4
ķ.-maķ	345/15, 364/6
ķ.-iş	333/4
ķiliç	
ķiliç.	
ķ.	346/4, 346/15, 350/4, 350/12
ķ. <i>bilen</i>	360/23
ķ. <i>öt-</i>	360/14
ķ. <i>tot-</i>	351/1
ķ.+im	360/18
ķ.+i <i>bilen</i>	343/1
ķ.+ini	360/21, 374/12

ķilin-	kılınmak, yapılmak, edilmek. ķ.-sun! 357/2 ķ.-ğanlığını 346/8
ķiliş	kılma, yapma, etme. ķ.+iñizni 368/7
ķiliş-	yapmak, etmek. ķ.-ip 362/2
ķir	ķir, pasak. ķ. – <i>çap</i> 352/26
ķiriķ	ķırk. ķ. 336/24, 337/13, 338/10, 338/13, 339/8, 346/9, 366/9, 369/9, 370/10, 370/22
ķirķil-	kesilmek, budanmak. ķ.-misun 370/23
ķiy-	kesmek, kıymak, esirgememek. ķ.-midi 334/23
ķiyamet	(A. ķiyâmet) kıyamet, dünyanın sonu. ķ. 360/10
ķiynal-	zorlanmak, sıkıntı çekmek, acı çekmek. ķ.-di 360/15 ķ.-ğanni 354/7
ķiyni-	(<ķiyna-) işkence etmek, sıkıntı vermek. ķ.-may 360/17
ķiz	ķız. ķ. 330/5, 331/6, 332/7, 338/12, 342/13, 343/16, 343/24, 347/18, 349/21, 349/23, 352/12, 352/15, 355/25, 356/16, 356/21, 366/3, 366/9, 367/22, 369/9, 370/3, 370/11 ķ. <i>bilen</i> 339/8, 343/7, 343/9 ķ. <i>hem</i> 350/14, 355/26 ķ.+mu 339/8 ķ.+niñ 338/10, 339/10, 342/18, 350/16, 369/6, 370/22, 372/22 ķ.+ni 331/6, 352/13, 372/18, 372/19 ķ.+ğa 337/13, 346/11, 347/17, 350/14

	ķ.+din	337/9, 343/10
	ķ.+im	343/12, 345/24, 356/6, 365/9, 368/20
	ķ.+imniñ	368/21
	ķ.+iñ	364/27
	ķ.+i	342/12, 346/8, 346/9
	ķ.+i <i>bilen</i>	346/9
	ķ.+iniñ	365/2
	ķ.+ini	345/17, 353/4
	ķ.+iğa	342/19, 343/11, 345/23
	ķ.+idin	365/1
	ķ.+imizni	344/6, 345/21, 357/1
	ķ.+iñizğa	344/16
	ķ.+lar	330/3, 338/13, 339/11, 341/13, 341/16, 341/18, 341/19, 370/10
	ķ.+larniñ	330/3
	ķ.+liriñ	370/24
	ķ.+liri <i>bilen</i>	362/9
ķizgin		çoşkulu, ateşli.
	ķ. <i>naħşilar</i> (<i>çoşkulu şarkılar</i>)	348/10
ķizi-		ısınmak, kızarmak, olmak.
	ķ.-sun!	347/23
ķizil		kızıl, kırmızı.
	ķ.	362/20, 363/2, 363/3, 367/4, 372/14
ķobul		(A. ķabûl) kabul.
	ķ. <i>kör-</i>	330/22, 332/10, 349/15
	ķ. <i>ķil-</i>	344/18, 345/6, 345/22
ķoçağla-		kucaklamak.
	ķ.-p	374/14
ķoğla-		kovalamak, sürmek.
	ķ.-sañ (<i>ķoğlisañ</i>)	363/7
	ķ.-p çık-	343/5
	ķ.-p kel-	353/6
	ķ.-p kél-	334/17

	ķ.-p yet-	352/25
	ķ.-verdi	353/14
	ķ.-şni <i>toħtit-</i>	353/20
ķođli-	bkz. ķođla-	
ķođuşun	ķurşun.	
	ķ.	364/9
ķol	el, kol.	
	ķ.	366/18
	ķ.+đa	330/25, 335/7
	ķ.+um	365/25
	ķ.+umni	368/11
	ķ.+iğa	374/12
	ķ.+ida	371/6
	ķ.+lirim	340/18
	ķ.+liri	357/3
ķoldaş	arkadaş, dost.	
	ķ.+lar	357/19, 358/19
ķon-	konmak, yerleşmek, oturmak.	
	ķ.-đili	339/2
	ķ.-maydu	349/18
ķop-	kopmak, kalkmak.	
	ķ.-midiñ	340/2
ķopuş-	kalkışmak.	
	ķ.-up	347/17
ķorķ-	korkmak.	
	ķ.-mastin	359/3
ķorşav	ķuşatma, çevresini sarma.	
	ķ.+ida	357/8
ķoruķçi	bekçi, muhafız.	
	ķ.+lar	345/7
ķoş-	ķoşmak, bağlamak, eklemek, birleştirmek.	
	ķ.-ķan	332/12, 339/24, 350/11
	ķ.-masmu?	332/13

koşuk	kaşık.	
	ķ.	347/4
koşul-	eklemek, bağlamak, birleştirilmek.	
	ķ.-upsiz	341/25
	ķ.-up	339/16
	ķ.-ar <i>kün</i>	354/21
koş	koyun.	
	ķ. <i>kozasi (kuzu)</i>	347/25
	ķ.+lar	362/16
	ķ.+liriñ	373/6
koş-	koymak, bırakmak.	
	ķ.-urmen	365/11
	ķ.-arsiz	369/21
	ķ.-duñ	342/21
	ķ.-di	329/10, 329/13, 334/24, 352/11
	ķ.-uñ!	373/22
	ķ.-sa	334/20
	ķ.-up	345/8
	ķ.-up <i>ber-</i>	334/13, 355/5
	ķ.-up <i>bér-</i>	334/21
	ķ.-ğan idi	342/26
	ķ.-ğuñ yok	361/10
	ķ.-miğan	357/22
koşn	(<koşun) koyun, kucak.	
	ķ.+iñge (<i>koşniñge</i>)	350/3
	ķ.+uñğa (<i>koşniñğa</i>)	361/6, 361/14
koşul-	koyulmak, bırakılmak.	
	ķ.-ğan <i>kümbez</i>	374/13
koşuş-	koyulmak.	
	ķ.-қан idi	329/18
koşa	kuzu.	
	ķ.	362/17
	<i>koş</i> ķ.+si	347/25, 362/16

kozgil-	(<kozgal-) kımıldamak, hareketlenmek.
	ķ.-ip 353/27
kuçakla-	kucaklamak.
	ķ.-p 370/21
kuçakliš-	kucaklaşmak.
	ķ.-ip 341/16
kulak	kulak.
	ķ.+im 343/18
kum	kum.
	ķ.+ğa 366/22
ķunduz	su samuru.
	ķ.+men 330/20
ķuran	(A. ķur'ân) Kuran-ı kerim.
	ķ.+niñ 341/22
ķurban	(A. ķurbân) kurban.
	ķ. <i>ķil-</i> 338/1, 340/23, 360/4, 362/4, 374/5
	ķ.+iñ 333/21
ķurbane	(A. ķurbâne) kurban olmak.
	ķ. 347/5
ķurbanliķ	(AU. ķurbân-liķ) kurbanlık.
	ķ. 334/4
ķuri-	(<ķuru-) kurumak.
	ķ.-midi 369/6
ķurut-	kurutmak.
	ķ.-ķan 367/26
ķurutķi	(<ķurutķu) kurt.
	ķ. 355/24, 356/2, 356/11, 356/16, 368/5
	ķ.+niñ 355/20, 355/23
	ķ.+ni 356/5, 356/21, 367/24
ķuş	kuş.
	ķ. 348/4
	ķ.+niñ 357/17
	ķ.+lar 351/21, 355/1, 362/20, 363/2, 368/24

	қ.+larni	330/2
қутлуқ	kutlu, mutlu.	
	қ. <i>bol-</i>	347/21
қутул-	kurtulmak.	
	қ.-di	335/15
	қ.-up	335/9
	қ.-ar <i>kün</i>	339/19
	қ.-ған <i>kün</i>	357/2
	қ.-urğa	348/7
	қ.-mas <i>kün</i>	360/7
	қ.-almas	354/15
	қ.-almasligiğa	360/15
қутулуş	kurtuluş.	
	қ.+niñ	357/4
қуыруқ	kuyruk.	
	қ.+iğa (<i>қуыруғиға</i>)	355/5

L

laçın	doğan, şahin.
	1. 357/17
layık	(A. lâ'ik) layık, uygun.
	1.+men 368/6
leşker	(F. leşker) asker.
	1. 344/11, 352/25, 353/1
	1.+ni 345/13
	1.+ge 353/6
	1.+ler bilen 342/17
	1.+lirini 343/3
	1.+lirige 361/22
lékin	(A. lâkin) fakat, ama, ancak.
	1. 335/24, 338/13, 339/9, 352/21, 360/14

M

makan	(A. mekân)
	m.+da 355/15
	m.+iğa 345/10
mal	(A. mâl) mal, mülk.
	m. <i>-mülük</i> 329/6, 372/4
	m.+ğa 369/23
	m.+i birlen 342/9, 360/1
	m.+ini 338/1
	m.+iñizni 350/22
mana	işte.
	m. 350/15
mañ-	yürüme.
	m. <i>-ğiniçe</i> 336/24
mağul	(A. ma'ğûl) olumlu, geçerli, mantıklı.
	m. 333/19
	m. <i>kör-</i> 333/3, 345/4, 348/25
	m. <i>körül-</i> 362/23
	m. <i>emes idi</i> 362/23
marcan	(A. mercân) mercan.
	m. 341/17, 341/24, 345/27
	m.+iñ 371/7
maymun	maymun.
	m. 334/18
	m.+lar 334/12, 334/12, 334/17, 334/19, 335/13
	m.+larniñ 334/23
	m.+largâ 334/14
medih	(A. medh) övme, birinin iyi şeylerini söyleme.
	m. <i>-muhebbet</i> 336/7
mehrum	(A. mahrûm) bahtsız, nasipsiz, istediğine ulaşamamış.
	m. <i>kal-</i> 358/22

melum	(A. ma‘lûm) malum, belli.
	m. <i>emes idi</i> 362/9
	m. <i>ķil-</i> 337/12, 346/10, 356/13
men	ben.
	m. 330/16, 331/12, 332/20, 332/21, 332/23, 333/5, 333/15, 333/21, 333/25, 334/4, 336/12, 339/15, 340/15, 340/20, 340/21, 340/26, 341/6, 344/4, 344/16, 346/12, 346/13, 348/20, 349/11, 351/13, 353/12, 353/19, 354/5, 357/12, 357/14, 358/3, 358/5, 359/20, 366/2, 367/15, 367/26, 368/21, 368/9, 372/16, 373/20
	m.+dek 370/3
	m.+mu 355/8, 355/9, 356/19
	m.+iñ (<i>meniñ</i>) 341/7, 345/5, 356/6, 368/20
	m.+iñ (<i>méniñ</i>) <i>üçün</i> 370/2
	m.+iñdin (<i>meniñdin</i>) 358/7
	m.+i (<i>méni</i>) 330/26, 332/10, 340/7, 340/8, 353/18, 369/21
	maña 338/23, 340/9, 354/9, 355/19, 368/2
	m.+din 336/4, 343/24, 353/18, 358/12, 366/3, 368/6
meri-	melemek.
	m.-se 362/16
	m.-se (<i>mörise</i>) 362/18
meriki	(A. merâsim?) merasim.
	m.+si 362/11
mervayit	(A. mervârîd) inci.
	m. 371/7
mes	(F. mest) sarhoş.
	m. 346/7, 350/5, 350/8, 350/9, 352/14
	m. <i>bol-</i> 346/5
meslihet	(A. maşlahat) danışma.
	m. <i>ber-</i> 332/22
	m. <i>ķil-</i> 335/14, 344/8
	m. <i>sora-</i> 332/19

	m.+ini	345/4
	m.+idin <i>çikma-</i>	344/26
meslihetleş-	(AU. maslahat-leş-) danışmak.	
	m.-ti	356/1
	m.-ip (<i>meslihetleşip</i>)	334/7
meslihetleş-	bkz. meslihetleş-	
meşug	bkz. meşuk	
meşuk	(A. ma‘şûk) sevilen.	
	m.+niñ	341/16
	m.+ke	354/21
	m.+iniñ (<i>meşuginiñ</i>)	338/15
	m.+largâ	369/5
meydan	(A. meydân) meydan.	
	m.+iğâ	347/15
mezkür	(A. mezkûr, mezkûre) adı geçen, söylenmiş.	
	m. <i>sözlerni</i>	363/9
méhman	(F. mehmân, mihmân) misafir.	
	m. <i>bol-</i>	349/2
méhriban	(F. mihr-bân) sevecen, sevgili.	
	m.	334/6
	m.+ni	338/25
	m.+im	331/14, 337/17, 359/7, 359/11, 373/3, 373/9, 373/11, 373/14
	m.+iñni	338/19
mén	bkz. men.	
mén-	bkz. min-	
min-	binmek.	
	m.-gendur	337/23
	m.- ip (<i>ménip</i>)	343/4
	m.-ip <i>çik-</i>	363/17
	m.-ip <i>kaç-</i>	352/18
	m.-ip (<i>mén-ip</i>) <i>çik</i>	332/8
	m.-er <i>kişim</i>	372/9

	m.-eriñge	356/9
	m.-gen <i>at</i>	354/14
	m.-elmey	352/23
	m.-mekke	352/21
miñ	bin.	
	m.	360/22, 364/23, 364/24
miskin	(A. miskîn) aciz, zavallı.	
	m.+ler	374/16
	m.+lerni	373/16
mişki	(A. misk) koku.	
	m.	342/6
mivi	(<mive, F. mîve) meyve.	
	m.+ler (<i>miveler</i>)	355/1, 355/3
mol	bol, çok.	
	m.	334/11
mozay	buzacağı.	
	m.	362/19
	m.+i	362/18
möri-	bkz. meri-	
mu	bu.	
	m.+nda	340/6
	m.+nçe	335/23
mu	kuvvetlendirme edatı.	
	m.	329/6, 329/12, 331/3, 331/3, 331/6, 334/11, 336/11, 339/7, 339/8, 339/8, 341/18, 343/5, 346/1, 349/6, 349/21, 350/18, 350/25, 353/1, 353/5, 353/11, 353/15, 353/25, 355/8, 355/8, 355/9, 355/10, 355/10, 356/19, 360/4, 360/5, 361/21, 362/4,
muhebbet	(A. muhabbet) muhabbet, sevgi.	
	m.	336/7
Muhammet	Peygamber efendimiz.	
	m.	361/7
Multehi	şehir ismi.	
	m.	336/25, 337/7, 353/20, 355/13, 368/18

munacat	(A. münâcât) Allah'a dua etme, yalvarma. m.+ni 334/25
mundin	bundan m. 331/24
mundak	böyle. m. 330/8, 332/7, 334/6, 342/22, 361/19, 362/3, 365/1, 365/14, 368/19, 368/24, 372/23
muñdaş	dert ortağı, dost, sırdaş. m.+i 348/19 m.+lar 358/20
muñdaş-	dertleşmek, sırlaşmak. m.-ti 355/27
muñluk	kederli, üzüntülü. m.+luk 354/6 m. <i>bol-</i> 357/23
murad	(<murat, A. murâd) istek, dilek. m.+im (<i>muradim</i>) <i>hasil bol-</i> 345/26 m.+imğa (<i>muradimğa</i>) <i>yet-</i> 336/17 m.+iñğa (<i>muradiñğa</i>) <i>yit-</i> 363/14 m.+iñğa (<i>murad.iñğa</i>) <i>yét-</i> 374/1 m.+i (<i>muradi</i>) <i>hasil bol-</i> 341/16
musapir	(A. müsâfir) misafir, yabancı, gezgin. m. 335/17, 337/1
muz	buz. m.+ğa <i>tol-</i> 365/20
mülük	(A. mülk, milk) mal, mülk. m.+tin 329/6

N

nabut	(F. nâbûd) mahvolma, yok olma. n. <i>ķil-</i> 362/5
naehli	(F. nâ-ehl) ehil olmayan, beceriksiz. n.+ler 360/17
nahayiti	(A. nihâyet) pek, aşırı, son derece. n. 334/7, 356/21, 360/15
naḥṣi	şarkı. n.+lar <i>yañra-</i> (yüksek sesle şarkı söylemek.) 348/10 n.+si 341/21
name	(nâme) mektup. n. 344/13, 344/23, 345/1 n.+ni (<i>namini</i>) 344/20 n.+mni (<i>namimni</i>) 345/6
nami	bkz. name.
nan	(F. nân) ekmek. n. <i>-ozuķ</i> 334/8, 335/25 <i>aş -n.+din ķal-</i> 332/17
navat	(A. nebât) akide şekerı. n. 367/6
nazir	(A. nâzır) bakan, gözeten, başkan. n.+sen 331/17
ne	ne. n. 331/19, 331/19, 359/21, 359/22, 359/23, 371/13 n. (<i>ni</i>) 342/22, 356/6 n. <i>-ni(ni-ni)</i> 342/22 n. <i>üçün</i> 343/12 n. <i>bol-</i> 340/24, 341/2, 352/9 n. <i>ķil-</i> 349/20, 365/21, 365/25, 366/2, 367/17, 368/6, 371/13
neççe	kaç, ne kadar? n. 334/13, 368/16

Nehil	(?) Nil nehri. n. 330/15
nekkâş	(A. naqqâş) süs. n.+lar <i>oydur-</i> 368/15
nesihet	(A. naşihat) öğüt. n.+ler <i>kil-</i> 335/21
nesl	(A. nesl) nesil. n.+imni 345/5
neşr	(<neşir. A. neşr) yayım, baskı. n.+ge <i>teyyarli-</i> (<i>baskıya hairlamak</i>) 329/3
neyze	(F. neyze, nîze) mızrak. n. 351/1
nezme	(A. nazım) şiir. n.+ni <i>éyt-</i> 330/6, 331/7, 331/16, 332/19, 333/18, 335/27, 337/13, 338/21, 343/16, 346/11, 349/16, 349/24, 350/20, 351/8, 354/2, 359/15, 361/2, 362/13, 362/25, 363/11, 365/2, 365/15, 369/10, 371/11, 372/23, 373/17 n.+ni <i>oқи-</i> 339/13, 340/5, 347/19, 357/10, 366/11, 370/12, 372/5 n.+din <i>kéyin</i> 374/11 n.+sini 340/4, 341/14
ni	bkz. ne.
niçük	nasıl? n. 353/19
nime	ne, niye? n. 342/20 n.+si <i>kal-</i> 354/13
nit-	ne etmek. n.-ey men? 357/14
nur	(A. nûr) ışık. n.+dur 342/7 n.+ğa <i>ora-</i> 364/20 n.+din 330/24

nurluğ	(AU. nûr-luğ) nurlu. n. 361/18
nurđun	çok. n. 344/11
nûsret	(A. nuşret) yardım, n. 354/22

O

obdan	(F.?) iyi. o. 330/12
oğl.	bkz. oğul
oğul	oğul, erkek çocuk. o. 329/9, 329/13 o.+i (<i>oğli</i>) 344/19 o.+ni 363/13
ođša-	benzemek. o.-ydu 363/4, 363/5, 363/8, 366/14, 366/16
oķ	ok, kurşun, mermi. o. <i>at-</i> 353/10, 353/14, 353/16, 353/9 o.+niñ 353/15 o.+i 353/10 o.+imu 353/11 o.+iniñ 353/16
oķi-	bkz. oķu-
oķu-	okumak, söylemek. o.-psen 363/20 o.-di (<i>oķidi</i>) 339/13, 340/5, 347/19, 357/10, 366/12, 370/12, 372/5
oķya	yay ve ok. o. <i>ét-</i> 353/8 o.+sini <i>at-</i> 330/10
ol	o. o. 331/1, 338/3, 354/24, 356/2, 358/3, 358/4, 358/6, 363/13, 372/21
olca	ganimet. o. <i>bol-</i> 371/8, 371/19 o. <i>ķil-</i> 372/13
oltañ	kösele. o.+ ida 360/18
oltur-	oturmak. o.-up 364/4

	o.-ğan	348/22
on	on.	
	o. (<i>birni on kıl-</i>)	342/13
oñ	sağ.	
	o.+da	332/13
opur-topur	acele, hızlı.	
	o. <i>bol-</i> (<i>telaşlanmak</i>)	352/23
ora-	sarmak.	
	o.-p <i>tari-</i>	346/1
	<i>nurğa</i> o.-p <i>keltür-</i>	364/20
orda	yuva, ocak.	
	o.	340/3
	o.+ğa (<i>ordiğa</i>)	342/23
	o.+si (<i>ordisi</i>)	339/10
	o.+sini (<i>ordisini</i>)	342/18
	o.+siğa (<i>ordisiğa</i>)	339/10, 339/12
ordi	bkz. orda.	
orman	orman.	
	<i>ķara</i> o. (<i>sık orman</i>)	363/6
orn	bkz. orun.	
orun	yer.	
	o. <i>bér-</i>	347/17
	o.+i (<i>orni</i>) <i>kıl-</i>	355/15
	o.+imiz (<i>ornimiz</i>)	355/21
oruķ	zayıf, yağsız.	
	o.	369/23
ot	ateş.	
	o.	340/26
	<i>iķide</i> o. <i>yén -</i> (<i>büyük sıkıntı çekmek.</i>)	350/19
	o.+ķa <i>ķüş-</i> (<i>sıkıntıya düşmek</i>)	352/2
	o.+ta	358/6
otturi	(<ottura) orta.	
	o.+da	369/3

	o.+sida	330/3
ovla-	avlamak.	
	o.-şka	330/9
oy	düşünce, fikir.	
	o.+um	333/4
	o.+uñ	363/26, 364/7
	o.+ini	346/13
oydur-	oydurmak.	
	o.-di	368/15
oygan-	uyanmak.	
	o.-di	331/1, 332/16
	o.-sa	338/19
oyla-	düşünmek.	
	o.-diki (<i>oylidiki</i>)	353/11
	o.-dikim (<i>oylidikim</i>)	353/17
	o.-p	345/6
	o.-p tur-	335/18
oyli-	bkz. oyla-	
oyna-	oynamak.	
	o.-p -kül-	359/10
	o.-r <i>idi</i>	346/10
oynal-	oynanmak.	
	o.-di	362/8
oyun	oyun, hile.	
	o.+ge	350/2
	o.+da	346/24, 362/15, 362/17, 362/19, 362/21, 363/3
	o.+lar <i>oynal-</i>	362/8
ozuk	azık.	
	o.	334/8, 335/25, 369/23

Ö

öçür-	sönmek, silinmek.	
	ö.-megiñ	352/3
öl-	ölmek.	
	ö.-ersen	363/24
	ö.-sem	333/15, 334/1, 336/20
	ö.-semmu	360/5
	ö.-se	354/12, 354/13
	ö.-günçe	367/20
	ö.-er	347/12
	ö.-ginini	363/10
	ö.-mes	363/20
ölter-	öldürmek.	
	ö.-gen	351/4
öltür-	öldürmek.	
	ö.-di	343/5, 344/9
	ö.-üñlar	360/17
	ö.-señler	360/17
	ö.-üp	343/2, 343/3, 351/2, 364/3, 368/3, 368/11
	ö.-gen	360/22, 362/1
	ö.-gen bol-	352/26
	ö.-ginige	361/20, 362/23
	ö.-er idim	368/10
	ö.-gen idi	345/13
	ö.-misek	344/7, 345/2
	ö.-elmes idi	350/14, 352/13
	ö.-üşke	344/24, 352/14
öltürül-	öldürülmek.	
	ö.-gini	362/9
	ö.-ginige	362/2
ölüm	ölüm.	
	ö.	345/1, 349/13, 359/25, 360/2

	ö.+ge	362/6, 371/20
	ö.+din	357/8
	ö.+ini	366/8
ömr	(<ömür, A. ‘umr) ömür, yaşam.	
	ö.+üñ (<i>ömrüñ</i>)	363/7
öre	dik, tepe, yokuş.	
	ö. <i>kopuş-</i>	347/17
ös-	büyümek.	
	ö.-ti	329/15, 329/21
öt-	geçmek.	
	ö.-üpmen	341/3
	ö.-üpsen	367/14
	ö.-üptür	368/6
	ö.-kende	363/23
	ö.-kendin <i>kéyin</i>	334/17, 353/22
	ö.-er kün	369/13
	ö.-ken	337/2
	ö.-mesmu?	332/14
	ö.-midi	360/14
	ö.-mek	335/2
ötüg	(<ötük) çizme.	
	ö.+ümniñ	360/18
	ö.+iniñ	360/20
ötüş-	geçişmek, geçmek.	
	ö.-üp <i>yür-</i>	354/9
öy	ev.	
	ö.	339/11, 341/13
	ö. <i>igisi</i>	337/2
	ö.+niñ	343/2
	ö.+ge	335/3, 341/10, 341/15, 341/19, 342/25, 346/18, 364/19
	ö.+din	341/14
	ö.+ümge	359/20
	ö.+ümde	337/6

	ö.+üñni	332/3
	ö.+iñge	356/6, 358/13
	ö.+iñdin	340/1
	ö.+i	336/26
	ö.+ige	337/1, 342/12, 355/21, 355/23, 355/27, 356/12
	ö.+idin	346/12
	ö.+iñiz	347/21, 348/2
	ö.+ler	368/17
	ö.+ler <i>saldur-</i>	365/10
	ö.+ler <i>yasil-</i>	369/4
öz	öz, kendi.	
	ö.	334/19, 334/25, 335/19, 348/6, 353/8, 361/6, 361/14, 366/1, 372/15, 374/14
	ö.+üm	372/1
	ö.+ümni	374/3, 374/5
	ö.+eñ	331/10, 333/11, 346/22
	ö.+eñni	343/12
	ö.+eñçe	364/1
	ö.+i	344/9, 350/16, 353/1, 354/13
	ö.+in	338/4
	ö.+imizni	362/3
	ö.+iñiz	370/8

P

padişa	(F. pādşâ, pādşâh, pādşây) padişah.
p.	334/20, 342/15, 344/6, 344/25, 348/3, 362/7
p.+niñ	361/23, 362/22
p.+ni	361/5
p.+ğa	343/7, 356/12
padişah	(F. pādşâ, pādşâh, pādşây) padişah.
p.+i	329/5
p.+ini	334/19
padişahzadi	(F. pādşâh-zâde) padişah çocuğu.
p.+ler (<i>padişazadeler</i>)	342/22
p.+lerdin (<i>padişazadelerdin</i>)	343/13
pak	(F. pâk) temiz, kusursuz.
p.	344/17, 368/10
pare	(F. pâre) parça.
p.	344/23, 344/23, 369/9, 369/9
p.- <i>pare kil-</i>	344/23, 369/9
pasat	(A. fesâd) kıskançlık.
p.	350/23
paskina	kirli, pis.
p. <i>kil-</i>	368/11
pat-	batmak, sığmak.
p.-ti	353/10, 353/11
payda	(A. fâ'ide) fayda, yarar.
p.	363/23
paydilin-	(AU. fâ'ide-lan-) faydalanmak.
p.-ip	343/2
payla-	gözetlemek, izlemek, takip etmek.
p.-p <i>yür-</i>	356/4
paylaqçi	keşifçi, nöbetçi.
p.+lar	356/4

peket	(A. faḳat) ancak, yalnız, fakat. p. 343/9, 352/10
pekir	(A. faḳîr) fakir, yoksul. p. 361/7 p. (<i>pékir</i>) 344/16 p. (<i>pékir</i>)- <i>miskinler</i> 374/16 p. (<i>pikir</i>)- <i>biçarilerini</i> 373/15
penduz	(F. pendûz) çuvaldız. p.+lar 368/17
perde	(F. perde) perde. p. 329/18, 361/17 p.+si (<i>perdisi</i>) 337/12, 361/15 p.+sini (<i>perdisini</i>) 361/17
perdi	bkz. perde
peri	(F. perî) p. 330/4, 332/16 p.+niñ 333/13 p.+ler 373/7
perizat	(F. perî-zâd) peri çocuğu. p. 332/5
perzent	(F. ferzend) çocuk, oğul. p.+i <i>bol-</i> 329/7
pes	(F. pes) alçak, düşük, rezil. p. 367/26
peygamber	(F. peygâm-ber) peygamber. p.+ler 341/23
peyl	(A.?)huy, mizaç, karakter. p.+iñdin 370/19, 371/9 p.+i 346/7
peyt	(F.?) fırsat, vakit. p. <i>küt-</i> (<i>firsat bekle-</i>) 346/4
pékir	bkz. pekir.

pétiş	batış, batma. <i>kün p.+tin</i> 337/22
piçak	bıçak. <i>p. bilen</i> 355/5
pida	(A. fedâ') feda. <i>p. kıl-</i> 337/26
pinhan	(F. pinhân) gizli. <i>p. kél-</i> 355/24
pişir	bkz. peşir.
pirak	(A. firâk) ayrılık, ayrılma. <i>p. tart-</i> (<i>ayrılık çekmek</i>) 363/24
piş-	olgunlaşmak, pişmek, yanmak. <i>p.-ip yat-</i> 355/1
pitne	(A. fitne) fitne, kötülük. <i>p. -pasat</i> 350/23
puşray	(A. fuşarâ') <i>p.+iñizğa</i> 368/7
puşayman	(F. peşîmân) pişman. <i>p. bol-</i> 363/22 <i>p. kıl-</i> 361/20, 361/21, 362/1
put	ayak, bacak. <i>p. -kolliri</i> 335/7, 340/18, 357/3
pükleklik	kıvrımlı. <i>p.</i> 360/18
püklen-	kıvrılmak, bükülmek. <i>p.-gen</i> 360/21
püt-	bitmek. <i>p.-kiçe</i> 369/6 <i>p.-ken</i> 333/23
püttür-	bitirmek. <i>p.-giçe</i> 368/26

R

ras	(F. râst) gerçek, hakiki, doğru, inanılır. r. 356/23
rasa	hakiki, gerçek, mevcut, tam. r. <i>ķizi-</i> 347/23
ravan	(F. revân) yürüyen, akan, giden. r. <i>bol-</i> 336/23, 343/4
razi	(A. râzî) razı, kabul. r. 368/21 r. <i>bol-</i> 336/14, 359/1, 359/19, 369/20
razilik	(AU. râzî-liķ) rıza. r. 336/15
rehim	(A. raḥm) acıma, rahim. r.+i <i>şepķet</i> 361/11 r. <i>ķil-</i> 360/22 r.+i (<i>rehmi</i>) <i>ķil-</i> 368/7
rehimsiz	(AU. raḥm-siz) acımasız. r.+ge 349/19
rehm	bkz. rehim.
reķib	(A. raķîb) rakip, birbirine üstün gelmeye çalışanlardan her biri. r.+i 361/21
renci-	(FU. renc-i-) gönlü kırılmak, incinmek. r. <i>ķil-</i> 350/24 r.-p <i>ķal-</i> 358/25
rencit-	(FU. renc-i-t) incitmek, kırmak. r.-meyli 344/18
reñg	(F. reng) renk. r.-i <i>-ruḥsar</i> 329/17
resva	(F. rüsvâ, rüsvây) rezil. r. <i>ķil-</i> 342/16, 343/13
rivayet	(A. rivâyet) söylenti, rivayet. r. <i>ķil-</i> 329/4

	r.+lerde	368/27, 369/1
ruhsar	(F. ruhsâr) yüz, surat.	
	r.+i	361/18
	r.+ığa	329/17
ruhset	(A. ruḥṣat) izin.	
	r. <i>tile-</i>	334/13

S

saç	saç.	
	s.+iñni	366/22
	s.+ini	345/27
sağru	sağır.	
	s. <i>bol-</i>	343/18
Sahipcamal	kişi ismi.	
	s.	332/7, 337/9, 337/13, 338/12, 339/7, 339/9, 339/12, 341/15, 342/25, 345/26, 347/13, 349/15, 349/16, 354/21, 355/12, 355/19, 359/4, 362/12, 363/9, 365/14, 366/7, 366/10, 368/9, 368/13, 368/22, 368/26, 369/9, 371/11, 372/4, 373/15, 374/11
	s. <i>bilen</i>	343/8
	s. <i>yaki Kimen</i>	356/15
	s.+niñ	332/18, 337/10, 340/3, 342/12, 343/11, 346/8, 356/3, 362/24, 370/10, 374/16
	s.+ni	339/6
	s.+ğa	355/25, 362/9
sağay-	iyileşmek.	
	s.-di	355/11
	s.-ğan	355/7
	s.-masmu?	355/9
sağla-	korumak, saklamak.	
	s. <i>-sağla</i>	331/13
	s.-ymen	331/8
	s.-p <i>kel-</i>	339/22
	s.-r <i>idi</i>	356/3
sal-	salmak, bırakmak, göndermek.	
	s.-diñ sen	331/23
	s.-di	356/14, 356/22
	s.-duğ	335/1
	s.-ip(<i>sélip</i>)	356/2, 369/7
	s.-ğandin <i>kéyin</i>	356/25

	s.-işka (<i>séliřka</i>)	334/23
salam	(A. selâm) selam.	
	s. <i>ber-</i>	347/20, 358/24
	s. <i>di-</i>	358/8
	s. <i>éyt-</i>	336/4, 336/20
	s. <i>ķil-</i>	337/1
	s. <i>yolla-</i>	335/27
	s.+imni <i>éyt-</i>	357/24
salamet	(A. selâmet) selamet, esen.	
	s.	355/16
	s. <i>bol-</i>	344/15
salamname	(A. selâm-nâme) selam sözü, selam mektubu.	
	s.	331/11
saldur-	yaptırmak, dağıtmak.	
	s.-di	368/17
	s.-up	365/10
saman	saman.	
	s.+dek	368/5
sana-	saymak.	
	s.-p <i>yür-</i>	364/25
sanduk	(A. řandûķ) sandık	
	s.+ķa	356/2
saray	(F. serây, serâ) saray.	
	s.	368/223, 68/24, 372/10
	s.+ni	368/26
	s.+ġa	367/23
sarġay-	sararmak.	
	s.-di	331/3
sat-	satmak.	
	s.-ķan	351/3
sayra-	ötmek.	
	s.-ydu	362/20
	s.-sa (<i>sayrisa</i>)	363/2

	s.-p <i>tur-</i>	368/24
sayri-	bkz. sayra-	
sayriş-	ötüşmek.	
	s.-ivatқан (<i>sayraş-ivatқан</i>)	330/2, 355/1
sebr	(A. şabr) sabır.	
	s.+imni	357/16
	s. <i>ķil-</i>	358/2
sedike	(A. şadaķa) sadaka.	
	s. <i>ķil-</i>	373/17
sehra	(A. şahrâ) köy, kır, çöl.	
	s.-yi <i>makan</i>	345/10
	s.+da	343/6, 344/12
sekkiz	sekiz.	
	s.	342/25, 343/2
sekre-	sıçramak, atlamak.	
	s.-p	352/17
sen	sen.	
	s.	330/7, 330/17, 331/23, 332/8, 332/9, 332/10, 333/11, 343/14, 346/22, 351/15, 351/17, 358/13, 361/4, 364/18, 367/14, 368/11
	s.+iñ (<i>séniñ</i>)	339/21, 341/1, 347/7, 356/6, 363/26, 364/7, 364/10
	s.+iñ (<i>séniñ</i>) <i>üçün</i>	360/5
	s.+i (<i>séni</i>)	332/1, 340/6, 340/9, 340/21, 340/22, 343/14, 345/24, 349/5, 356/8, 356/24, 359/9, 368/3, 368/10, 372/7, 372/9
	saña	340/8, 343/13, 357/12, 363/19, 365/9, 367/26, 370/14, 372/11
	s.+de	361/11
	s.+din	357/15, 358/17
seper	(A. sefer) yolculuk.	
	s. <i>ķil-</i>	333/4
sepsal-	dikkatlice bakmak.	
	s.-diki	330/2

sergerdan	(F. ser-gerdân) başı dönen, sersem. s. <i>bol-</i> 339/7, 371/4
sergerdane	(F. ser-gerdâne) başı dönmüş bir şekilde. s. 349/9 s. <i>yür-</i> 336/24, 340/19
serhuş	(F. ser-ḥoş) sarhoş, mest. s. <i>-divane bol-</i> 369/7
sevep	(A. sebeb) sebep, neden. s.+tin 334/20, 356/6
seviv	(A. sebeb) sebep, neden. s.+ini 331/3
ségin-	özlemek. s.-ip 334/25
sél-	bkz. sal-
sén	bkz. sen.
sép-	serpmek. s.-ip 347/14 s.-işka 347/14
sézil-	hissedilmek, sezilmek. s.-ip <i>kél-</i> 343/7
siler	siz, sizler. s. 369/18
sili-	(<silâ-) okşamak. s.-sañ <i>hem</i> 365/19
siniş-	karşılıklı güç denemesi yapmak. s.-ar <i>idi</i> 353/9
sir	(A. sırr) sır, giz. s.+ni 348/18 s.-iñ 364/2 s.+ini 331/4
sirt	sırt, dış, arka. s.+ka <i>çiķ-</i> 346/6, 352/8 s.+ka <i>yügür-</i> 352/21

	s.+iga	343/4, 368/16
	s.+ida	340/3, 350/16
siz	siz.	
	s.	373/25
	s.+niñ	344/16
	s.+ge	373/21
	s.+din	331/15, 334/2, 343/23
	s.+lerge	369/26
sodiger	(F. sūdâ-ger) tüccar.	
	s.+lerniñ	335/20
	s.+lerdin	335/26
	s.+liri	335/19
soğat	hediye, armağan.	
	s. <i>kil-</i>	372/21
sola-	hapsetmek.	
	s.-psen	364/19
solan-	hapsedilmek.	
	s.-duğ	335/3
soltan	(A. sultân) sultan, hükümdar.	
	s.+i	338/2, 344/19
	s.-i <i>ezim</i>	344/15
sora-	sormak.	
	s.-r	354/10
	s.-rler	358/17
	s.-di (<i>soridi</i>)	356/16
	s.-ymen	349/11
	s.-ñlar	338/5
	s.-sa (<i>sorisa</i>)	338/7, 358/23
	s.-simu	331/3
	s.-p	332/19, 362/13
	s.-midi	368/27
sore	(A. sûre.) sure, Kur'an-ı Kerimdeki dualar.	
	s.	341/22

sori-	bkz. sora-
sorun	toplanma yeri.
	s.+ığa 350/17
	s.+idiki 346/10
	s.+idin 352/12
soy-	kesmek, soymak.
	s.-iñiz 347/25
soyul-	soyulmak, kesilmek.
	s.-di 340/18
söñek	kemik.
	s.+lirim 365/18
söret	(A. şûret) biçim, görünüş.
	s. 330/1, 330/4, 331/1, 331/17, 332/20
	s.+ke 335/23
söretlik	(AU şûret-liķ) biçimli, güzel.
	s. 337/11
söz	söz.
	s.+dür 333/19
	s. éyt- 349/17, 349/19
	s.+ni işt- 347/13
	s.+ni uķ- 332/9
	s.+üm 348/25, 357/12, 367/8, 371/25, 372/1
	s.+ümni éyt- 374/2
	s.+üñ 331/11, 356/23
	s.+üñni uķ- 343/19
	s.+i 350/16
	s.+ini 349/15, 370/10
	s.+iñiz 351/12
	s.+lerni añla- 363/9
	s.+lerni éyt- 349/21, 366/7
	s.+lerni işt- 334/6, 356/11, 359/13, 365/1, 365/14
	s.+liriñ 367/6
	s.+lirini işt- 337/3, 372/23

sözle-	söylemek.	
	s.-rmen	359/21
	s.-di (<i>sözlidi</i>)	356/20
	s.-genge (<i>sözligenge</i>)	351/23
	s.-şke	348/18
sözli-	bkz. sözli-	
su	su.	
	s.	340/12
	s.+da	330/20, 340/13
	s.+lar	368/23
sun-	kırılmak, parçalanmak.	
	s.-ğan	365/18
	s.-misun	370/23
sun-	sunmak, uzatmak.	
	s.-up <i>yat-</i>	347/9
	s.-up <i>yür-</i>	359/5
	s.-ğan	347/11
sunay	(?) bir müzik aleti.	
	s.	345/20, 362/7
sunuq	kırık.	
	s.+tur	346/14
suñ	sonra.	
	s.	365/18, 366/1
süküt	(A. sükût) susma, konuşmama.	
	s. <i>kil-</i>	348/27
sür-	sürmek.	
	<i>hiyal</i> s.-üp <i>yür-</i>	332/18
süt	süt.	
	s.	336/16
süy-	sevmek.	
	s.-er	358/3
	s.-gen	341/11, 364/10
	s.-genim	366/1

	s.-giniñge	365/13
	s.-ginige	344/1, 366/6
süyünçe	müjde.	
	s. <i>al-</i>	356/23
	s. <i>ber-</i>	355/26
	s. (<i>süyünçi</i>) <i>bir-</i>	338/10
süyünçi	bkz. süyünçe.	

Ş

şah	(F. şâh) padişah.
ş.	342/19, 356/18
ş.-i <i>alem</i>	344/8
ş. -i <i>cahan</i>	344/15
ş. -i <i>toy</i>	350/1
ş.+niñ	350/13
şahzade	(F. şâh-zâde) şah oğlu.
ş.	353/5
ş.+sini (<i>şahzadisini</i>)	334/21
şahzadi	bkz. şahzade.
şapaet	(A. şefâ'at) yardım, ayrıcalık.
ş.	331/15
şarap	(A. şarâb) şarap.
ş. <i>teyyarlat-</i>	346/1
ş.+ni	346/3
ş.+lar <i>teyyarlan-</i>	345/20
şehir	(F. şehir) şehir, kent.
ş.	343/4, 345/15, 355/20, 362/10
ş.-i <i>yarim</i> (<i>şehir-i yarim</i>)	373/1
ş. -i <i>bağdat</i> (<i>şehir-i bağdat</i>)	337/20, 338/2
ş. -i <i>bustan</i> (<i>şehir-i bustan</i>)	330/11
ş.+niñ	334/9, 336/25, 356/8
ş.+ge	341/4, 343/10, 345/7, 345/8, 353/2, 353/19, 355/20
ş.+de	338/14, 368/24
ş.+din	338/18
ş.+iniñ (<i>şehiriniñ</i>)	335/19
ş.+ige (<i>şehirige</i>)	334/12, 334/16, 334/18, 336/23, 336/25, 337/7, 353/21, 355/13
ş.+idiki (<i>şehiridiki</i>)	368/18
ş.+imizge (<i>şehirimizge</i>)	345/2

	ş.+imizde (<i>şehrimizde</i>)	337/11
şehir	bkz. şehir.	
şepket	(A. şefkât, şefeķat) şefkat, acımak.	
	ş.	361/11
şer	(F. şehir) şehir, kent.	
	ş.-şerlerde	342/22
	ş.+lerde	342/22
	ş.+iñde	351/13, 351/15
şerip	(<şerep, A. şarâb) şarap.	
	ş.+ni (şerepni)	336/7
şeytan	(A. şeytân) şeytan.	
	ş.	350/3
şihit	(A. şehîd) şehit.	
	ş. <i>bol-</i>	374/15
şiker	(F. şeker) şeker.	
	ş.	367/6
şol	şu.	
	ş.	352/15
şu	şu.	
	ş.	333/13, 334/20, 336/24, 336/26, 339/7, 350/15, 355/15, 357/5, 362/7, 362/24
	ş.+ki	344/16
	ş. <i>iken</i>	363/26
	ş.+niñ <i>bilen</i>	332/18, 334/7, 334/13, 343/6, 345/8, 354/1, 355/12, 355/23, 360/19
	ş.+ña	362/9
	ş.+nda	360/11
	ş.+ndin	331/2
	ş.+nçe	339/22, 351/19
	ş.+larni	360/12
şundaķ	o kadar, öyle.	
	ş.	329/15, 360/14, 361/13, 364/7, 368/22

şum	(A. şûm) iç karartıcı, uğursuz.
ş.	364/5, 367/24
ş. <i>iken</i>	364/2
şuñkar	doğan, şahin.
ş.	364/15
ş. <i>ét- (avlamak)</i>	363/16

T

Tabil	kişi ismi.
	t. 329/11
taç	(A. tâc)taç.
	t.+imni 365/7
	t.+iñni 365/24
	t.+i 338/10
tağ	dağ.
	t. 341/3
	t. éş- 330/13
tağ	dağ.
	t.+ka 335/1, 339/2, 351/22
tağa-	itmek, yaklaştırmak.
	t.- p 374/14
tağet	(A. tâğat) güç, kuvvet.
	t. kil- 332/17, 340/4
tağti-tağ	(tağeti tağ bol-) sabırsızlanmak, takatı kalmamak.
	t. bol- 355/12
tala	evin dışı, sokak, tarla.
	t.+diki 352/9
tallival-	seçilmek.
	t.-ğın 365/6
tamam	(A. tamâm) tamam, bütün.
	t. 373/15
	t. bol- 369/1
	t. tol- 330/24
tañ	bkz hañ-tañ
tap-	bulmak.
	t.-urmen 332/1
	t.-ursen 338/19
	t.-sañ kérektur 332/11
	t.-ip (<i>tépip</i>) 343/24, 344/12, 366/3

	t.-kili	339/4
	t.-arım	340/10
	t.-may	333/2, 340/12, 340/13
tapan	taban, ökçe, ayak tabanı.	
	t.+lirim <i>téşil-</i> (<i>ayakları ağrımak</i>)	340/17
tapıl-	bulunmak.	
	t.-ur	369/24, 369/26, 370/3
tari-	(<tara-) taramak.	
	t.-di	346/1
tart-	çekmek, sürmek.	
	t.-ip	331/2, 363/24
	t.-ip <i>koy-</i>	329/18
	t.-kan	337/3
tartip	itibaren.	
	t.+la	329/14, 329/20
tasma	(F. tāsme) kayış.	
	t. <i>til-</i>	368/3
taş	taş.	
	t.+ka	353/8, 353/9, 353/10, 353/14
	t.+larni	364/12
taşla-	atmak, fırlatmak, bırakmak.	
	t.-p	334/15, 344/23, 352/10
tayağ	dayak, sopa, dayanak.	
	t.+iñni	330/25
taza	(F. tâze) pek, gayet, şiddetle, kuvvetli, sağlam.	
	t.+liriğa	356/8
tazim	(A. ta'zîm) saygı, başını öne eğerek selamlama.	
	t. <i>bilen</i>	341/14, 344/20
tebrikliş-	(AU. tebrîk-leş-) tebrikleşmek.	
	t.-ip	341/19
tedbir	(A. tedbîr) önlem, çare.	
	t.	362/6

teg-	değmek, dokunmak. t.-misun 329/18
teht	(F. taht) taht. t.+imni 365/8 t.+iñni 366/2 t.+ida <i>oltur-</i> 364/4 t.+idin 349/5
teklip	(A. teklîf) teklif. t. <i>kil-</i> 345/23
tekdir(1)	(A. taqdir) kader. t.+ge 333/23, 362/5
tekdir(2)	(A. taqdîr) beğenme, takdir etme. t.+ini 353/8
tekle-	ayırarak, yedeklemek. t.-p <i>koy-</i> 352/11
teksir	(A. taqsîr) suç, günah. t.+im 345/1
tentene	(A. tañtana) ses çıkarma. t. <i>kil-</i> 341/17
teñ	eşit, aynı, denk. t. 337/5 t. <i>bol-</i> 353/17
teñdaşsiz	eşsiz, benzeri olmayan. t. 361/17
terep	(A. taraf) taraf, yön. t.+ni 352/16
tevekkül	(A. tevekkül) tevekkül, işi Allah'a bırakıp kader razı olma. t. <i>kil-</i> 334/9, 355/13
teverük	(A.?) kıymetli, yadigar. t. 374/11
tevri-	sarsılmak, sallanmak. t.-midiñ 340/2

teyin	(A. ta'yîn) tayin, belirleme. t. <i>kil-</i> 344/11
teyinle-	(AU. ta'yîn-le-) tayin etmek. t.-ytti 334/19
teyyar	(F. tiyyâr, teyyâr) hazır. t. 350/4, 350/12
teyyarlan-	(FU. teyyâr-lan-) hazırlanmak. t.-di 345/20
teyyarlat-	(FU. teyyâr-lat-) hazırlatmak. t.-ti 346/2
teyyarlığuçi	hazırlayıcı, hazırlayan. t. 329/3
téhi	daha, da, bile, bir de, halen, şimdi. t. 361/8 t.+mu 350/18
tén	(<ten, F. ten) ten, vücut, gövde. t.+imni 354/19 t.+iñ 366/17, 367/1 t.+iñdin 366/15 t.+ini 355/4, 356/27 t.+idiki 355/7
tép-	bkz. tap-
tépiş-	buluşmak. t.-ipsiz 342/1 t.-ip <i>yür-</i> 343/7
tére	deri. t.+ñdin 368/3
téşil-	delinmek, yıpranmak. t.-di 340/17
téz	tez, çabuk, hızlı. t. 332/15, 337/16, 352/1, 355/10 t.+din 338/11

tiğ	(F. tiğ) kılıç, bıçak. t. <i>izi</i> (<i>kılıç yarası</i>) 355/7
til	dil. t. <i>bilen</i> 359/21 t. <i>teg-</i> (<i>nazar değmek</i>) 329/17
til-	dilmek, dilimlemek. t.-ğaymen 368/3
tile-	dilemek, arzu etmek. t.-yemen 348/20, 349/11, 368/8, 370/13 t.-se (<i>tilise</i>) 334/13 t.-p 372/17 t.-p <i>al-</i> 330/23
tili-	bkz. tile-
tirik	diri, canlı. t. <i>bol-</i> 336/18, 344/5 t. <i>kal-</i> 371/24 t. <i>kél-</i> 368/9 t.+ke 342/9
tirikçilik	canlılık, yaşam mücadelesi. t. <i>kil-</i> 334/20
tirnağ	(<tirnak) tırnak. t.+in 364/22
titre-	titremek. t.-p 368/5
tiz	diz. t.+iğa 366/11
tizrağ	çabucak, hızlıca. t. 349/12
tizil-	dizilmek. t.-ipsiz 341/24
toğra	doğru, dürüst. t. <i>yür-</i> 354/22 t.+si (<i>toğrisi</i>) 337/14

toğri	bkz. toğra.	
toħtit-	durdurmak.	
	t.-ip	353/20
toħul-	dokunmak, örölmek.	
	t.-ğan <i>perde</i>	329/18, 361/15
tol-	dolmak.	
	t.-ğanmen	330/24
	t.-ğandur	365/20
tola	çok, dolu.	
	t. <i>idi</i>	353/25
toldur-	doldur-	
	t.-di	368/16
tölun	dölun, dolu.	
	t. <i>aydek</i>	361/18
ton	elbise, gocuk.	
	t.	355/26
tonu-	tanımak.	
	t.-mas idi	337/8
tonuş-	tanışmak.	
	t.-up <i>yigiliş-</i>	335/20
top	top, grup.	
	t.	330/3
topur	bkz. opur- topur	
tor	ağ, tuzak.	
	t. <i>sal-</i>	335/1
toş-	dolmak.	
	t.-kandur	346/18
	t.-up	329/9
toşkan	tavşan.	
	t.	355/4, 355/6, 355/8
	t.+mu	355/8
	t.+niñ	355/7

toşul-	dolmak.	
	t.-iñiz	342/6
tot-	tutmak.	
	t.-қан	351/1
tovla-	bağırmaq, seslenmek.	
	t.-p	369/8
toy	düğün, eğlence.	
	t.	346/10, 347/15, 348/9, 348/9, 350/1, 350/17, 352/12, 362/11, 362/13
	t. <i>bol-</i>	347/24, 348/1, 350/1
	t. <i>kil-</i>	345/15, 348/3, 362/7, 364/1
	t. <i>kilin-</i>	357/2
	t.+niñ	346/8
	t.+ğa	345/18
	t.+da	362/8, 362/12, 362/22
	t.+uñ	364/6
	t.+iñiz	347/23
	t.+liriñ	373/8
toy-	doymak.	
	t.-di	355/3
	t.-dimu	350/25
	t.-miğan	357/21
töge	deve.	
	t.	362/14, 363/1, 363/4
	t.+ge (<i>tögige</i>)	334/8
tögi	bkz. töge	
tömür	demir.	
	t.	356/14, 357/4, 364/8
	t. <i>öy (hapisane)</i>	335/3
töt	dört.	
	t.	340/14
tuğ	doğmak.	
	t.-di	329/9, 329/13

tuğdur-	doğurtmak.
	t.-up 372/18
tuğul-	doğulmak, doğmak.
	t.-ğan <i>yer</i> 354/17
tul	dul.
	t. <i>kal-</i> 363/8
tuprak	toprak.
	t. 354/19
tur-	durmak yardımcı fiili.
	t.-ar 354/18
	t.-uptu 357/8
	t.-dum 332/21
	t.-di 355/11
	t.-diler 346/5, 349/15
	t.-idu 353/19
	t.-iñiz! 342/7
	t.-sina! 370/17
	t.-uñlar! 337/6, 338/6
	t.-sa 353/26
	t.-siñiz 348/27
	t.-ğayler 358/15
	t.-up 331/7, 350/14, 350/16, 359/15, 368/1
	t.-up <i>kal-</i> 338/15
	t.-ğanda 351/13
	t.-ğan 330/19, 330/20, 340/3, 358/19
	t.-ğinida 335/18
	t.-atti 368/24
	t.-ğum yok 374/8
	t.-almidi 340/4
	t.-almay 350/19
	t.-mağ 359/12
	t.-mağiñ 352/1

turuş-	duruşmak, bekleşmek. t.-kan 349/8
tut-	tutmak. t.-uñlar 352/20 t.-kaymen 353/13 t.-up 342/24, 365/25 t.-up <i>al-</i> 334/12 t.-up <i>ber-</i> 356/7 t.+uşka 344/11
tuti	(F. <i>tûti</i>) papağan. t. 330/2, 342/2
tutivél-	tutmak, tutup almak. t.-ip 355/4 t.-ip (<i>tutuvélip</i>) 334/18
tutkun	tutsak, esir. t. <i>bol-</i> 334/14, 335/14
tutuvél-	bkz. tutivél-
tuyak	toynak, hayvan tırnağı. t. 372/8
tuy-	duymak. t.+ğuñ <i>yok</i> 361/9
tuzañ	(<tozañ) toz, duman. t. <i>bas-</i> 354/19
tügi-	(<tügü-) t.-mes 333/5, 351/23
tügiş-	tükenmek, bitmek, ölmek. t.-idu 348/26
tün	gece. t. 343/2, 345/10, 345/8
türlük	türlü. t. <i>-türlük</i> 362/8, 368/15

tüven aşığı, alt, aşığıya.
t. *sél-* 369/7

U

u	o.	
	u.	329/21, 335/21, 342/13, 343/9, 344/7, 353/8, 353/13, 353/17, 354/24, 355/19, 355/23, 356/12, 360/15, 362/9
	u.+mu	346/1, 353/5
	u.+niñ	329/5, 329/6, 329/12, 329/13, 331/2, 344/13, 344/26, 346/16, 353/10, 353/11, 353/16, 355/4, 355/10, 360/24, 362/14, 362/16, 362/18, 363/1, 374/13
	u.+niñ <i>bilen</i>	345/14
	u.+niñğa	352/15, 353/15, 356/5, 356/22
	u.+niñdin <i>kéyin</i>	368/13
	u.+ni	329/16, 333/15, 338/10, 345/22, 361/12, 362/4
	u.+ni <i>téñi</i>	361/8
	u.+ndin	346/23
	u.+lar	334/14, 334/16, 334/21, 339/9, 345/9, 352/18, 352/23, 355/27
	u.+larniñ	370/11
	u.+larni	334/18
	u.+largğa	343/14, 373/17
uç	uç, son.	
	u.+ini	354/11
uç-	uçmak.	
	u.-sa- <i>uçsa</i>	339/1, 339/1
	u.-up <i>yet-</i>	351/21
uçraş-	karşılaşmak, buluşmak.	
	u.-ti	355/16
	u.-almidi (<i>uçrişalmidi</i>)	339/9
uçri-	uğramak, maruz kalmak.	
	u.-duķ	335/5
	u.-ğan	343/3

uçriş-	bkz. uçaş-
uçruşuş	karşılaşma, buluşma. u. <i>orni</i> 355/14, 355/21
udul	doğru, kestirme, düz. u.+iğa 330/6
uğla-	uyumak. u.-p <i>yét-</i> 329/21, 338/16
uğ-	anlamak. u.-sañ 332/9 u.-p 335/21 u.-masmen 343/19
ul	o. u. 339/4
ulañ	kolan, atların üzengilerine bağlanan ip. u.+liri <i>boşatil-</i> 352/22 u.+lirini <i>boşit-</i> 352/10
uluğ	büyük, ulu. u. 361/13 u. <i>-uşşaklar (büyük-küçük)</i> 345/18, 349/14
uni-	kabul etmek, onaylamak. u.-mas 336/6, 336/8 u.-midi 335/24 u.-mas idi 334/21
ur-	vurmak. u.-up 370/24
uruş	vurşma, vurma. u. <i>bol-</i> 345/9, 352/26
uruş-	vuruşmak. u.-sam 353/18 u.-up <i>bol-</i> 345/14
uşşak	ufak, küçük, çocuk. u.+lar 345/18, 349/14

uzak uzak.
u. 367/12

uzun uzun.
u. 329/4
u. *tur-* 338/14

Ü

üç	üç. ü. 334/17, 343/9
üçün	için. ü. 343/12, 346/8, 347/24, 347/3, 348/1, 359/4, 360/5, 370/2
ülgür-	yetişmek. ü.-mey 347/14
ümit	(F. ümîd) ümit, umut. ü. <i>ķil-</i> 346/17 ü. <i>üz-</i> (ümidini kesmek) 353/26 ü.+iñni <i>üz-</i> 371/1
ümitlin-	ümitlenmek. ü.-ip 362/13
ünçe	inci. ü. 341/24 ü. <i>-marcan</i> 341/17, 345/27
ündür-	yetiştirmek, büyötmek. ü.-üp 372/19
üst	üst. ü.+ini 368/19
üstün	üstün. ü. 351/19
üz	yüz, surat. ü.+üñni 356/10
üz-	koparmak, kesmek. ü.-gen 370/7 ü.-migil 371/1 <i>ümit</i> ü.-üp <i>ķara-</i> 353/26
üzeñgi	üzengi. ü.+liri 352/22 ü.+lirini 352/10

üzük	yüzük.	
	ü.	338/9
üzül-	kopmak, kesilmek.	
	ü.-üp <i>çüş-</i>	360/24

V

vaderrih	(?) “yazık” anlamında bir ünlem. v. 374/17
vağiri-	bağırarak, seslenmek, yaygara etmek. v.-di 368/12
vağit	(A. vağt) vakit, zaman. v. <i>bol-</i> 356/11 v.+iñda (<i>vağitiñda</i>) 351/15 v.+ida (<i>vağitida</i>) 335/26, 352/15
vağitsiz	vakitsiz, zamansız. v. 362/4
vağt	bkz. vağit.
vapa	(A. vefâ) vefa. v. <i>kör-</i> 369/8 v. <i>ğil-</i> 339/25, 361/4
vapadar	(AF. vefâ-dâr) vefalı. v. 331/14
ve	ve. v. 335/15, 347/18, 352/19
vede	(A. va'de) söz. v. <i>ğil-</i> 353/4 v.+ñ 339/20, 339/21, 339/23 v.+sida (<i>vedisida</i>) 347/1 v.+ler (<i>vediler</i>) 356/12
vedi	bkz. vede.
vesl	(A. vaşl) kavuşma, birleşme. v.+iñ 341/1 v.+ige <i>yet-</i> 370/1
vezir	(A. vezîr) vezir. v. 344/26 v.+niñ 345/4 v.+i 329/11, 344/25

	v.+ler	342/17, 360/12
	v.+liri	344/8
	v.+lirini	342/17, 344/7
visal	(A. vişâl) kavuşma, birleşme.	
	v.+iñğa yét-	367/16

Y

yad	(F. yâd) hatır, hafıza. y.+imğa çüş- 354/17 y.+iğa çüş- 354/1
yaḥşi	iyi, güzel. y. 349/6, 365/4, 369/19 y. <i>kör-</i> 338/11, 364/16 y.+lar 348/8, 348/24, 373/25
yaḥşilik	iyilik, güzellik. y. <i>kil-</i> 367/26
yaki	(F. yâ ki) veya. y. 356/15
yaқи	(<yaka) yaka. y.+sini 369/8 y.+liқ 355/26
yaқtur-	cilalatamak, ovdurmak. y.-di 368/17
yaқut	(A. yâқût) yakut, değerli bir taş. y. 341/25
yalған	yalan. y.+mu? 339/21, 339/23 y. <i>sözli-</i> 356/20
yalғанçı	yalancı. y. 334/5
yalғuz	yalnız. y. 336/26, 344/9, 354/8, 354/13 y.+um 357/22, 358/9 y. <i>kal-</i> 354/16 y.+ge 346/19 y.+idin 357/26
yalғuzluқ	yalnızlık. y.+қа çüş- 354/6

yaman	kötü, fena.	
	y.	346/7
	y. - <i>yağşi</i>	369/19
	y.+lar	373/23
yan	yan.	
	y.+imğa	331/22
	y.+iñğa	351/11
	y.+iğa (<i>yéniğa</i>)	346/9
	y.+ida (<i>yénida</i>)	331/1, 332/17, 346/15
yan-(1)	dönmek	
	y.-di	353/21
	y.!	371/9
	y.-ğın	370/19
	y.-aylı	335/24
	y.-ğaymen	336/18
	y.-ip (<i>yénip</i>)	350/19
	y.-ğanda	359/20
	y. ğim yok	336/12
yan-(2)	yanmak.	
	y.-ğanmen	333/7
	y.-ğan <i>ot</i>	352/2, 358/6
yañra-	yüksek sesle bağırmaq.	
	y.-p	348/10
yar	yar, sevgili.	
	y.	347/5, 370/1, 372/16, 374/6
	y. - <i>yar</i>	341/19
	y.- <i>i yar</i> (<i>şarkı nakaratı</i>)	341/21, 341/22, 341/23, 341/24, 341/25, 342/1, 342/2, 342/3, 342/4, 342/5, 342/6, 342/7, 342/8, 342/9, 342/10, 342/11, 369/11
	y. <i>idiñ</i>	339/24, 350/11
	y. <i>bol-</i>	341/9, 342/16, 347/2
	y. <i>tapil-</i>	369/24

	y.+ğa	374/7	
	y.+im	373/1	
	y.+imniñ	368/10	
	y.+imni	339/4	
	y.+iñ	347/7	
	y.+iñğa	339/25	
	y.+i	342/10	
	y.+idin	360/1	
	y.+larni	348/5	
	y.+lirim	369/11	
yara	yara.		
	y.+m <i>saķay-</i> (<i>yarannın iyileşmesi</i>)	355/9	
	y.+simu (<i>yarisimu</i>)	355/10	
yaraş-	yakışmak, uymak.		
	y.-ur (<i>yarişur</i>)	342/9	
	y.-ipsiz	342/3	
yarat-	yaratmak.		
	y.-ti	340/6, 340/7	
yardem	yardım.		
	y.+ge <i>buyru-</i>	368/19	
yari	bkz. yara.		
yaridar	(UF. yara-dâr) yaralı.		
	y. <i>bol-</i>	345/9	
yarılan-	yaralanmak.		
	y.-di	353/1	
yariş-	bkz. yaraş-		
yasat-	yaptırmak.		
	y.-ip (<i>yasitip</i>)	334/16	
	y.-ķan	368/22	
yasatķuz-	yaptırtmak.		
	y.-di	368/14	
yasil-	yapılmak.		
	y.-iptu	369/4	

yasit-	bkz. yasat-	
yaş(1)	genç, taze.	
	y.	370/8
yaş(2)	yaş.	
	y.+ <i>ka kir-</i>	329/21, 331/5
yaş(3)	yaş, ıslak, gözyaşı.	
	y.+im	354/18
	y.+iñni	366/23
	y.+i (<i>yéşi</i>) <i>kuri-</i>	369/6
yat	yabancı.	
	y. <i>koli</i>	371/6
yat-	yatmak.	
	y.-urmu?	330/8
	y.- <i>qandur</i>	347/9
	y.-ip (<i>yétip</i>)	329/21, 338/16, 343/6
	y.- <i>qan</i>	355/1, 361/1
	y.-ur <i>er</i>	366/20
yaz-	yazmak.	
	y.-ip (<i>yézip</i>) <i>evet-</i>	344/13
	y.- <i>ğanni</i>	333/20
ye-	yemek.	
	y.-rmiz	337/5
	y.-di (<i>yidi</i>)	355/6, 355/10
	y.-sem (<i>yisem</i>)	355/9
	y.-p <i>toy-</i>	355/3
	y.-gen (<i>yigen</i>)	355/9
yem	yem, hayvan yemi.	
	y.	369/23
	y. <i>ber-</i>	353/26
	y. <i>bir-</i>	354/3
yene	yine, daha.	
	y.	329/16, 331/5, 331/22, 334/18, 335/17, 353/14, 354/12, 355/13, 360/12

	y.+la (<i>yenila</i>)	332/16
yep	çok	
	y. <i>kör-</i>	372/13
yer	yer, mekan.	
	y.	354/17
	y. <i>yüzi</i>	367/26
	y.+niñ	330/12
	y.+ge	334/3, 353/23, 354/15, 356/3, 363/6, 363/7, 366/24, 367/10
	y.+ge <i>çüş-</i>	365/22
	y.+de	366/20
	y.+din	334/15, 350/14
	y.+iñ (<i>yériñ</i>)	332/2
	y.+i (<i>yéri</i>)	353/24
	y.+ide (<i>yéride</i>)	353/23
	y.+idin (<i>yéridin</i>)	343/1
yet-	yetmek, ulaşmak, varmak.	
	y.-ermen (<i>yétermen</i>)	367/16
	y.-ürmiz (<i>yétürmiz</i>)	370/1
	y.-ipsen (<i>yitipsen</i>)	363/14
	y.-iptu (<i>yétiptu</i>)	363/7
	y.-ti	352/25
	y.-tiğu	350/7
	y.-iñlar (<i>yétiñlar</i>)	336/2, 374/1
	y.-eyli (<i>yéteyli</i>)	373/24
	y.-ip (<i>yétip</i>)	360/15
	y.-ip (<i>yétip</i>) <i>kel-</i>	342/18
	y.-ip (<i>yétip</i>) <i>kél-</i>	360/13
	y.-kende	336/17
	y.-mey	333/6
	y.-meydu	367/8
	y.-mise	336/19
	y.-mey	332/23

	y.-mes yer	363/7
	y.-elmes (<i>yételmes</i>)	351/21
yetti	yedi.	
	y.	339/14, 340/1
yékin	yakın.	
	y. <i>bol-</i>	349/23, 353/25
	y. <i>kel-!</i>	357/11
	y. <i>kél-</i>	349/23
	y.+liriñ	371/16
yékinla-	yakınlaşmak.	
	y.-p <i>kel-</i>	335/18
yén	bkz. yan.	
yén-	bkz. yan-(2)	
yénik	mağlup, yenilmiş.	
	y.	345/9
yéñ	giysi kolu.	
	y.+ini <i>sép-</i>	347/14, 347/14
yér	bkz. yer.	
yérim	yarım, yarı, buçuk.	
	y. <i>és-</i>	361/24
	y. <i>ésil-</i>	361/25
	<i>tün</i> y.+din <i>aş-</i>	345/10
	y.+i	353/16
	y.+giçe	345/9
	y.+igiçe	353/10, 353/11
yés	bkz. yaş(3)	
yét-	bkz. yet-	
yét-	bkz. yat-	
yéz-	bkz. yaz-	
yi-	bkz. ye-	
yiğ-	(<yik-) yıkmak.	
	y.-ipsen	363/18

yiğ-	toplamak.	
	y.-ipsiz	347/22
	y.-ip	344/8
yiğdur-	toplatmak.	
	y.-up	343/26
	y.-up <i>kél-</i>	373/16
yiğiliş-	toplaşmak, bir araya gelmek.	
	y.-ip <i>körüş-</i>	335/20
yiğla-	ağlamak.	
	y.-rsen	363/21
	y.-ymen	348/20, 370/14
	y.-ma (<i>yiğlima</i>)	365/3, 365/3
	y.-mağil (<i>yiğlimağil</i>)	365/12
	y.-miğin (<i>yiğlimiğin</i>)	338/18
	y.-mañ (<i>yiğlimañ</i>)	370/2
	y.-sam (<i>yiğlisam</i>)	354/10
	y.-sam (<i>yiğlisam</i>)	367/13
	y.-sañ (<i>yiğlisañ</i>)	371/17
	y.-sa (<i>yiğlisa</i>)	358/9
	y.-sa (<i>yiğlisa</i>)	349/15
	y.-simu (<i>yiğlisimu</i>)	349/21
	y.-p	339/13, 357/9, 361/1, 363/10, 366/8, 366/11, 367/18, 367/18, 367/22, 370/25, 370/25
	y.-p - <i>yiğlap yür-</i>	367/18
	y.-p - <i>yiğlap kal-</i>	370/25
	y.-p <i>çidi-</i>	352/8,
	y.-p <i>kél-</i>	361/16
	y.-p <i>tur-</i>	331/6, 359/15
	y.-p <i>yür-</i>	369/7
	y.-ğan (<i>yiğliğan</i>)	349/14, 358/16
	y.-r idi	362/24
	y.-şar idi (<i>yiğlišar idi</i>)	369/5
	y.-ytti	338/15

	y.-şatti	370/11
yiğli-	bkz. yiğla-	
yiğliş-	ağlaşmak.	
	y.-ip	374/17
yigit	yigit.	
	y.	330/7, 330/8, 337/2, 337/11, 341/8, 348/26, 350/5, 350/6, 350/8, 350/9, 359/17, 359/19, 362/22, 362/24
	y.+niñ	336/26, 336/26, 347/11, 362/2
	y.+ni	345/2
yıķil-	yıkılmak, düşmek.	
	y.-di	353/23, 359/14, 366/9
	y.-ğan	353/24
yıķiliş-	yıkılmak, düşüşmek.	
	y.-ip	352/23
yil	yıl, sene.	
	y.	331/5, 334/14
	y. <i>bol-</i>	331/8, 333/7, 340/14
	y.+din	335/13, 339/14, 340/1
	y.+i	329/21
yip	ip.	
	y. <i>bağla-</i>	355/5
yirak	uzak.	
	y.	363/6, 367/10
yirt-	yırtmak.	
	y.-ur <i>erdi</i>	369/9
yisir	(?) yetim, kimsesiz.	
	y.	374/16
yit-	bkz. yet-	
yitim	yetim.	
	y.	373/15
	y. <i>-yisir</i>	374/16

yok	yok.	
	y.	330/21, 331/2, 331/10, 331/10, 331/11, 332/17, 333/9, 333/10, 333/14, 333/16, 333/24, 336/9, 336/10, 336/12, 342/10, 344/7, 345/1, 347/16, 348/17, 348/19, 349/23, 350/22, 350/24, 351/1, 351/3, 354/10, 354/16, 357/4, 357/9, 357/15, 359/9, 359/10, 359/12, 361/9, 361/10, 361/11, 362/6, 363/23, 366/15, 366/19, 366/19, 369/15, 369/16, 370/5, 370/7, 371/25, 372/1, 372/7, 372/9, 372/11, 374/7, 374/8
	y.+mu?	350/8
	y. <i>idi</i>	368/24
	y. <i>çik-</i>	363/1, 363/2, 363/3,
	y.+lar	351/6
	y.+niñ	342/10
yoqal-	defaolmak.	
	y.-!	368/11
yoqil-	yıkılmak.	
	y.-ip <i>yür-</i>	354/5
	y.-urğa <i>yékin bol-</i>	349/23
yoqla-	yoklamak, aramak.	
	y.-ymen	331/9
yol	yol.	
	y.	372/17
	y. <i>yür-</i>	334/11, 334/11, 335/10, 336/24
	y.+ğa <i>çik-</i>	334/10
	y.+ğa <i>çüş-</i>	367/12
	y. <i>tap-</i>	340/13
	<i>aqy. tile-</i> (<i>hayırlı yolculuk dilemek</i>)	372/17
	y.+da <i>yür-</i>	340/12
	y.+ğiçe	368/16
	y.+umni	354/19
	y.+umdin <i>kal-</i>	336/10

	y.+uñda	331/12, 333/21, 334/4, 339/15, 340/14
	y.+uñda <i>öl-</i>	334/1
	<i>pak iş</i> y.+ida	344/17
	<i>vesliñ</i> y.+ida	341/1
	<i>yar</i> y.+ida	347/5
	y.+iñizğa <i>ķarağliķ</i>	355/19
	y.+lardin <i>adaş-</i>	348/13
	y.+lirida	353/25
yoldaş	yoldaş, arkadaş.	
	y. <i>bol-</i>	342/21
	y.+im	333/11, 333/9, 354/16
	y.+i	348/16
	y.+lar	358/18
	y.+lirim	370/20
yolla-	yollamak, göndermek.	
	y.-p	335/27
yoluķ-	karşılaşmak, uğramak	
	y.-tum	371/23
yolvas	kaplan.	
	y. <i>idiñ</i>	351/25
yorğa	rahvan, bir yürüyüş şekli.	
	y.	372/8
	y. <i>at</i>	337/23
yoşur-	gizlemek, saklamak.	
	y.-sañ	356/10
	y.-up	346/4
	y.-up <i>ķoy-</i>	342/26
	y.-ünçe	343/9
	y.-may	356/7
yoşurun-	gizlenmek, saklanmak.	
	y.-di	353/2
	y.-ğan	343/1

yultuz	yıldız.	
	y.+men	330/19
yurt	yurt.	
	y. <i>ehli</i>	362/1
	y. <i>kişini</i>	343/26
	y. <i>bol-</i>	349/4
	y.+ <i>ka</i>	335/24, 366/5
	y.+tin	366/5
	y.+tin - <i>yurtka</i>	366/5
	y.+uñ	331/20
	y.+uñda	351/20
	y.+iñda	351/17
	y.+i	354/1
	y.+ida	335/13
	y.+idin	348/6
yüür-	koşmak.	
	y.-üşti	352/21
	y.-üp <i>bér-</i>	355/6
	y.-üp <i>çik-</i>	350/10
yüürüş-	koşmak, koşuşmak.	
	y.-üp <i>çik-</i>	341/14
yükle-	yüklemek.	
	y.-p	334/8
yür-	yürümek.	
	y.-er	354/9
	y.-üpmen	340/19
	y.-genmen	351/16, 359/3, 359/5
	y.-düm	332/23, 340/12, 340/13, 340/26
	y.-düm men	340/21
	y.-dim men	340/15
	y.-di	332/18, 339/7, 343/7
	y.-iñiz	336/1, 369/25
	y.-sem	354/22

	y.-simu	334/11
	y.-geymen	352/7, 360/9
	y.-geysen	358/10
	y.-geymiz	333/22
	y.-üp	334/11, 334/12, 336/25
	y.-günçe	367/18
	y.-er <i>kün</i>	335/10, 339/17
	y.-gen	342/15, 342/20, 344/12, 356/4, 358/20, 371/3
	y.-genni	354/5
	y.-gisiz	335/8
	y.-ür idi	369/7
	y.-mesmen	344/5, 364/25, 364/27
	y.-elmes	330/21
	y.-ür erdi	372/22
	y.-mek	359/10, 369/16
yürek	yürek.	
	y.	371/10
	y.+ige	349/18
	y.+tiki	339/18
yüret-	yürütmek.	
	y.-ti	339/9, 346/6, 357/7, 362/11
yüz(1)	yüz, surat, çehre.	
	y.	356/8
	y.+üñni	340/25, 341/5
	y.+i <i>sunuḳ</i>	346/14
	y.+i <i>samandek bol-</i>	368/5
	y.+in	335/6, 341/12, 344/3, 344/4
	y.+ige	329/18
	y.+ide	337/11, 361/15
	y.+idiki	361/16
	y.+liriñ	367/4
	y.+lük	362/21

yüz(2)	bir şeyin üst kısmı. yer y.+ini	367/26
yüz(3)	yüz. y.	353/12

Z

zaman	(A. zamân)
	z. 342/5, 342/8, 351/9, 370/4
	z.+da 353/8
	z.+lardin <i>biri</i> 329/4
zar	(F. zâr) inilti, inleyen.
	z. <i>bol-</i> 331/13, 333/2, 339/14, 348/7, 367/5, 367/7
	z. -zar <i>yığla-</i> 339/13, 349/21, 352/8, 357/9, 361/1, 363/10, 366/7, 366/11, 367/22, 370/11,
	z. -zar <i>yığlı-</i> 374/17
	z. <i>sergerdan bol-</i> 371/4
	z.+i <i>birlen</i> 342/10
zarlık	(FU. zâr-lik) zaruret, sıkıntı.
	z. <i>bilen</i> 331/6
	z. <i>sözlerni</i> 365/1
zarlin-	sızlanmak, dert yanmak, şikayet etmek.
	z.-ip 353/20
	z.-atti 329/7
zat	(A. zât) kişi, şahıs.
	z.+sen 331/19
zencir	(F. zencîr, zincîr) zincir.
	z. <i>bilen</i> 356/14, 357/4
	z. <i>çüş-</i> 335/7
zepiran	(A. şafrâ) safran.
	z.+dek <i>bol-(sararmak)</i> 331/2
Zeytun	kişi ismi.
	z. 353/4, 353/5, 353/11, 353/17, 360/22, 361/22, 364/21
	z.+mu 353/15, 361/21
	z. <i>hem</i> 353/10
	z.+ni 364/5, 364/18, 364/24
	z.+ğa 364/23, 366/4, 372/20
	z.+uñ 364/10, 364/16

zindan	(F. zindân) ??????	
	z.+ğa <i>sal-</i>	356/14, 356/21, 356/25
	z.+ğa <i>séliş-</i>	334/23
	z.+da	357/3
	z.+din <i>él-</i> (<i>çıkarmak</i>)	367/25

SONUÇLAR

Modern Uygur Türkçesi'ne ait “ Bozyigit Destanı” adlı eser üzerine hazırladığımız “ Metin - İnceleme - Dizin” çalışmamızdaki önemli unsurları şöyle sıralayabiliriz:

1. Modern Uygur Türkçesi'nde 8 ünlü, 24 ünsüz olmak üzere toplam 32 harf vardır.
2. Uygur Türkçesi'nde tek şekilli eklerin ünlü uyumlarını bozma özelliğiyle birlikte, genelde bir uyum vardır.
3. Uygur Türkçesi'nde daralma dediğimiz tek heceli kelimelerdeki “a,e” seslerinin ek alırken “é” ye dönüşmesi önemli bir durumdur.
4. Arapça ve Farsça'dan alınan kelimelerde ünlü uyumuna uygunluk açısından genellikle kelime başındaki “a” lar “e”ye dönüşür.
5. Eski Türkçe dönemiyle karşılaştırıldığında “e-ö, b-p, b-m, e-i, o-a, ç-d, d-y, v-b,” değişimleri burada da önemli fonetik hadiseler olarak karşımıza çıkar.
6. Özellikle alınma kelimelerde ve bazı Türkçe kelimelerde “-l, -t, h, -r” ünsüzlerinin düştüğü görülür.
7. Uygur Türkçesi'nin en önemli özelliği “ f” sesinin bulunmayıp bunun “p” ile karşılanmasıdır.
8. Eski Türkçe dönemindeki “ k,t” sesleri Uygur Türkçesi'nde genellikle kendini korumuştur.
9. İlgi hal eki “-niñ”, yükleme hali “-ni”, yönelme hal eki “ -ga, -ge, -ğa, -ka, -ke”, buulma hal eki “-da, -de, -ta, -te”, ayrılma hal eki olarak da “-din, -tin” kullanılmaktadır.
10. Vasıta hali olarak “bilen” ve eski Türkçe döneminde yaygın olarak kullanılan “birlen” edatıyla yapılmaktadır.
11. Eşitlik ve benzerlik ekleri “-tek, -dek, -çe”, sınırlama eki “-giçe, -ğiçe, -kiçe, -kıçe” dir.
12. Çoğul eki olarak “-ler,- ler” kullanılır. Bu ekten sonra ünlü ile başlayan bir başka ek geldiğinde ekin ünlüsü daralır.
13. Kişi zamirleri olarak “men, sen, o, biz, siz, siler, ular” kullanılmaktadır.
14. “ Öz” kelimesi dönüşlük zamiridir.

15. Şahıs ekleri olarak iyelik ve zamir kökenli ekler ile birlikte emir ekleri de kullanılmaktadır.

16. Anlatılan geçmiş zaman çekimi “p (tu), -ğan, -gen, -ken, -қан” ile yapılmaktadır.

17. Görülen geçmiş zaman çekimi “-di, -ti ” ekleriyle yapılmaktadır.

18. Geniş zaman çekimi “-r, -ar, -er, -ur, -ür” ekleriyle yapılmıştır.

19. Gelecek zaman eki olarak “-a,-e” ekleri kullanılmıştır.

20. Emir kipinde her şahsın kendi çekimi farklıdır. Birinci tekil şahıs için “-ay, -ey, -ayın”, ikinci tekil şahıs eksiz, “-iñ, -ğın, -ğil, -sila”, üçüncü tekil şahıs için “-sun”, birinci çokluk şahıs için “-aylı”, ikinci çokluk şahıs için “-ñlar”, üçüncü çokluk şahıs için “-şsun” ekleri kullanılmıştır.

21. İstek çekiminde ise “-қай, -ғай, -key, -gey ve -ғу” ekleri kullanılır. Olumsuzu ise “-ғу” ekine iyelik ekleri ve “yok” kelimesinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

22. Gereklilik kipi “-sa” eki + iyelik ekleri + kérek şeklinde yapılır.

23. Hikaye rivayet birleşik çekimlerinde “-i, -é” yardımcı fiilleri kullanılır. Şart çekimi ise “bol-” yardımcı fiili ile yapılmıştır.

24. “-ber- ve -ver-” yardımcı fiili ile tezlik, “-yat-, tur-, -yür-” gibi yardımcı fiillerle de sürerlilik anlamı sağlanmaktadır.

25. “-val-, vét-, -epkel- ” gibi kaynaşmış birleşik fiiller bulunmaktadır.

26. Yeterlilik anlamı ise “-al-” yardımcı fiiliyle sağlanmaktadır.

27. Soru edatı olarak “-mu” ve “mikin” kullanılmıştır. “-ғу” edatı da soru anlamını kuvvetlendirmek için kullanılmaktadır.

28. “-mu, -la, -da, hem, -a” kelime ve ekleriyle kuvvetlendirme yapılıır. Bunlar kelimeye bitişik yazılır.

29. Çokluk 3. tekil şahıs eki olarak “- ş” kullanılır.

30. Şiir ve konuşma bölümlerinde devrik cümleler kullanıldığı gibi yine bu bölümlerde şahıs zamirlerinin, şahıs eklerinin ardından kelimeye bitişik yazılması gibi farklı yazım özellikleriyle de karşılaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- ADALI, Oya (2004): *Türkiye Türkçesi'nde Biçimbirimler*, İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- AKSAN, Doğan, (2000): *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, Ankara: TDK Yayınları.
- ARAT, Reşit Rahmeti, (1979): *Kutadgu Bilig İndeks*, İstanbul: TKA. Enstitüsü.
- BANG, W, (1985): “-KAN/-GAN Eki Üzerine”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (Çev. İlhan Çeneli), S. 34, İstanbul.
- BANGUOĞLU, Tahsin, (1986): *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- BURAN, Ahmet, ALKAYA, Ercan, (1999): *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Elazığ: TİSAV Yayınları.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (1968): *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: TDK Yayınları.
- ÇAĞATAY, Saadet Ş., (1977): *Türk Lehçeleri Örnekleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 3. Baskı.
- DEMİR, Nurettin; YILMAZ Emine, (2003): *Türkçe El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1996): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 13. Baskı.
- DOĞAN, Levent, (2000): *Zunun Kadiri Günçem (Metin-İnceleme-Dizin)*, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Yayınlanmış Doktora Tezi)
- DOĞAN, Levent, DURMUŞ, Oğuzhan, (2002): “Yeni Uygur Türkçesi ve Edebiyatı”, *Türkler Ansiklopedisi*, 20. cilt, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- EMRE, Ahmet, Cevat, (1949): *Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri*, İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası, 1. Baskı.
- ERGİN, Muharrem, (1994): *Üniversiteler İçin Türk Dili*, İstanbul: Bayrak Yayınları
- GABAIN, A.Von, (2000): *Eski Türkçe'nin Grameri*, Ankara, TDK Yayınları: 3. Baskı.
- GÜRSOY-NASKALİ, Emine (1997): *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, Ankara: TDK Yayınları.

- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, (1991): *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, (1992): *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: MEB Yayınları, 4. Baskı.
- KAHRAMAN, Tahir, (1996): *çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Ankara: Dumat Basımevi, 1. Baskı.
- KARAHAN, Leyla, (1993): *Türkçe'de Sözdizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAMANLIOĞLU, Ali, (1984): *Türk Dili*, İstanbul: Dergah Yayınları, 3. Baskı.
- KAŞGARLI, Sultan Mahmut, (1992): *Modern Uygur Türkçesi Grameri*, İstanbul: Orkun Yayınevi.
- KAŞGARLI, Sultan Mahmut, (2004): *Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep, (1995): *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, 1. cilt, Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep, (2003): *Türkiye Türkçesi Grameri – Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep, (2003): *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı.
- NECİP, Emir Necipoviç, (1995): *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Çev: İklil Kurban, Ankara: TDK Yayınları.
- ÖZTÜRK, Rıdvan, (1997): *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Ankara: TDK Yayınları
- ÖZTÜRK, Rıdvan, (1994): *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yay. 1. Baskı.
- TAKLIMAKANLI, Abduraop, Polat, (1998): “Uygur Türkçesi’ndeki Arapça Alıntı Kelimeler Hakkında”, *Ankara Üniversitesi TÖMER, Haziran*, Ankara.
- TEZCAN, Lütfihan, (2003): *Abdulhalik Uygur’un Şiirlerinin Uygur Türkçesinin Dil Özellikleri Açısından İncelenmesi*, Edirne, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- YİĞİTBAŞI, Hatice, (2003): “Bugünkü Uygur Türkçesi’nde Birleşik Fiiller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1999/I-II*, Ankara: TDK Yayınları.